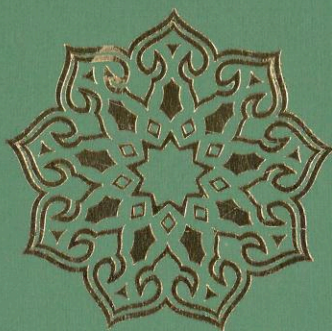

AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI

NİZAMİ GƏNCƏVİ

LEYLİ
VƏ
MƏCNUN

Az1
N75

REDAKSIYA ŞÜARASI

NİZAMİ GƏNCƏVİ

LEYLİ
VƏ
MƏCNUN

ÇAŞIOĞLU
2004

F. Kəçəri adına
Azərbaycan Dövlət Uşaq
KITABXANASI
INV. № 89473

REDAKSIYA ŞURASI

<i>Misir Mərdanov (sədr)</i>	<i>Hikmət Hüseynov (nəşir)</i>
<i>Anar Rzayev</i>	<i>İsa Həbibbəyli</i>
<i>Ağamusa Axundov</i>	<i>İsmayıl Vəliyev</i>
<i>Azad Nəbiyev</i>	<i>Kamal Abdullayev</i>
<i>Bəxtiyar Vahabzadə</i>	<i>Qara Namazov</i>
<i>Bəkir Nəbiyev</i>	<i>Nizami Cəfərov</i>
<i>Cəlil Nağıyev</i>	<i>Pənah Xəlilov</i>

REDAKSIYA HEYƏTİ

<i>Əsgər Quliyev (baş redaktor)</i>	<i>Bəhlul Abdulla</i>
<i>Nəcəf Nəcəfov</i>	<i>Soltan Əliyev</i>
<i>Bilal Həsənlı</i>	<i>Teymur Kərimli</i>
<i>Arif Məmmədov</i>	<i>Yaşar Həmidov</i>
<i>Aida Soltanova</i>	<i>Zaman Əsgərli</i>

Tərcümə edəni: Səməd Vurğun
Ön sözün müəllifi: Azadə Rüstənova
Redaktor: Teymur Kərimli
İzahların müəllifi: Mübariz Əlizadə

Nizami Gəncəvi.

N65. Leyli və Məcnun. Bakı: Çarşıoğlu, 2004. – 240 s.

N 4702060000 – 825
082 – 04

© "Çarşıoğlu" nəşriyyatı, 2004

LEYLİ VƏ MƏCNUN

Nizami şeri yüzillikləri arxada qoyub əbədiliyə qovuşan bir sənət abidəsi olduğunu artıq çoxdan sübut etmişdir.

Nizami özünəqədərki ədəbiyyatda olan problem və mövzulara tamamilə yeni bədii-estetik bucaqdan yanaşdı, onlara yeni tərəvət, yeni siqlət, yeni mənə-məzmun və bədii ecazlar gətirdi. Nizami klassik Şərq ədəbiyyatında fəlsəfi-romantik sənətin banisi kimi ucaldı.

Gəncə ustadı insan qəlbinin dərinliklərinə nüfuz etməyə qadir, ruhi aləmin incə məqamlarını üzə çıxarıb səciyyələndirməyi bacaran sənətkar-psixoloq idi. Sosial-fəlsəfi amalı xəlqilik və demokratizm ideyalarının bədii həllinə xidmət edirdisə, estetik-etik qayəsi ülvə məhəbbətin qüdrət və əzəmətinə şerin hikmətləri ilə əbədi bir abidə ucaltmağa yönəlmişdi. Və Nizami istəyinə nail oldu. Həm də şair bu ecazkar insan hissənə bir deyil, iki abidə ucaltdı – iki biçimdə, iki bəzəkdə, lakin bir estetik-əxlaqi qayəli abidə – «Xosrov və Şirin» və «Leyli və Məcnun».

«Xosrov və Şirin» Yaxın Şərq ictimai-bədii fikir tarixində yeni bir hadisə idi. İstər qayə və məqsəd, istər süjet və kompozisiya və bədii sənətkarlıq məziyyətlərinə görə Nizami bu əsəri ilə yeni bir yaradıcılıq məktəbinin əsasını qoydu – insan və onun mənəvi aləmi problemini şerin istiqamətverici özəyinə çevirdi.

Hər iki əsər qəlbin sarı simi – eşqin insan mənəviyyatındakı rəngarəng təzahür formaları və onların bədii-estetik açımı, sənət həllinə ünvanlanıb.

Həqiqi məhəbbət hər cür səthi məişət anlayışlarından dəfələrlə yüksəkdə duran mənəvi bir hal, ruhi təkamül formasıdır. Məhəbbətin əzəmətinə dərk etmək, duymaq böyük şərəfdir. Qəlbin təlatümləri çoxcəhətli, rəngin və əngindir. Məhəbbət qəhrəmanlıq və fədakarlıq mənbəyidir, insanda məsuliyyət hissini artıran bir qüvvə, əxlaqi təmizlənmə vasitəsidir. Şair ilk eşq dastanı – «Xosrov və Şirin»i bu nəzəri əsaslar üzərində kökləmişdi. Lakin şair üçün onun məhəbbət fəlsəfəsinin bədii həllindəki üfüqləri daha vüsətli, daha əhatəli idi.

Bəli, mənəviyyatın zəngin psixoloji aləmi – qəlbin poetikası «Xosrov və Şirin»də olduğu kimi, «Leyli və Məcnun»da da aparıcıdır. Lakin fikri çalar ayırıcıdır, ictimai-fəlsəfi tutum vüsətlidir. Buradakı məhəbbət öz mündəricəsinə görə «Xosrov və Şirin»dəkindən seçilir, fərqlidir. «Leyli və Məcnun»da əhsasi paralellər öndədir, qabarıqdır; qəhrəmanlar burada ilk başlanğıcdan öz mənəvi məzmununa görə bir-birinə uyardırlar. Lakin kolliziya da, konflikt də tam başqa əsaslar üzərində qurulduğundan vüsala meyl edən tərəflər məqsədə nail olurlar.

Əsər renessans fəlsəfi-irfani düşüncəsinin insan ruhunu əsir edən, tükənməz fikri-hissi enerji mənbəyi olan «mən»i iflic vəziyyətinə salan daşlaşmış ehkam və doqmalara qarşı çevrilmiş amansız, güzəştəz ittihamnamə kimi səslənir.

...Qeys – sonra isə Məcnun varlı-dövlətli bir ərəb əmirinin yeganə ciyər-parəsidir. Gəncdir, gözəldir, özü qədər, bəlkə özündən də artıq gözəl bir qızın – Leylinin vurğunudur. Leyli də öz növbəsində Qeysi sevir... Lakin cavanların sevgisi qovuşmaqla nəticələnmir...

Nizami öz qəhrəmanının faciəsini sadəcə bir təsadüfə bağlamır, onun həyatı-fəlsəfi-irfani köklərini arayıb – onu zaman və insan, şəxsiyyət və mühit arasındakı mənəvi-ruhani ziddiyyətlərdə görür. Çağın dünyaya baxış ənənələri ilə qəhrəmanın həqiqət axtarışları arasında dərin bir təzad vardır. Konfliktin kökü də burada, tərəflər arasındakı keçilməz mənəvi uçurumdadır. Zaman qəhrəmanın ilahi başlanğıcdan onun bütün mənəviyyətinə hakim kəsilən ülvü hissləri qəbul etmir. Məcnunun məhəbbət və gözəllik haqqındakı idealını dərk etməkdə mühit acizdir. Mənəvi mükəmməlliyi qeyri-mükəmməllik, naqislik, əlillik sayan bu mühitin ab-havasında boğulan, çabalayan, əziyyət çəkən qəhrəman qəlbində kövrək hisslər ruhani aləminə, öz iç dünyasına dalaraq cəmiyyəti tərəkət etməli olur və səhralara üz tutur. Buradakı mübarizə meydanı qeyri-adidir, psixoloji bir vüsət kəsb edir – qəlblərin çırpıntı və böhranlarında öz təzahürünə tapır. Məcnun təkbəşinə bütöv bir topluma, onun çürümüş əxlaq normalarına qarşı üsyan qaldırır. Zamanın artıq keyləşmiş, öz həyat iksirini itirmiş etik qanunları cəmiyyətin əksəriyyətinin qəlbini kar etmiş, şüurunu zəhərləmişdir. Vaxtı ötmüş ehkamların dilsiz-ağızsız icraçısı olan bu mənəvi kölələrin hər biri özünəməxsus şəkildə hissi-ruhi böhran keçirir.

Şair qəhrəmanlarının sərgüzəştləri fonunda mahiyyət etibarilə bütün mühitin faciəsini verir. Bir əsərdə iştirak edən personajların taleyinə nəzər salın. Birini də xoşbəxt görməyəcəksiniz.

Budur, Məcnunun atası – oğul dərdi çəkməkdən ciyəri külə dönmüş, tabü təvanı getmiş, quruca nəfəsi qalmışdır. Lakin artıq bu nəfəs də onu tərəkət etmək üzrədir. Ata həyatının sona çatdığını hiss edir, oğlunu görmək, bu eşq mübtəlası ilə vidalaşmaq arzusu ilə çöllərə üz tutur. Uzun axtarışlardan sonra zavallı qoca batmaqda olan bəxt ulduzunu xarabalar arasında tapır – Məcnunda həyatdan əsər-ələmət qalmamış, vücudu incəlib çöpə dönmüş, ayaqları taqətdən düşmüşdür. Doğma övladını bu vəziyyətdə görəndə ata sel kimi göz yaşları axıdır, heç olmazsa, axır nəfəsdə oğlunu yanına almaq, evə gətirmək istəyir. Lakin bu mümkünmüdür? Məcnun artıq öz mühitinə sığmır. O, bir də geriye qayıtmamaq üçün cəmiyyətdən ayrılmışdır. Ata əlacsız qalıb oğulla vidalaşır və az sonra dilində oğul adı dünyasını dəyişir. Tezliklə Məcnunun anası da hadisələrin axınına tab gətirməyərək vəfat edir. Bu ata-ananın faciəsinə oxucu biganə qala bilmir, ağrı, hüzn, kədər hissi qəlbi sıxır, əzir...

Leylinin məşəqqətli tale yazısı onun ata-anasını da sonsuz izzətlərlə üzleşdirmişdir. İbn Salam gənc ikən torpaqlara gömülür, bağdadlı Salam «bə-lalar selinə düşüb» işgəncələr keçirir, Zeyd öz Zeynəbindən ayrı düşmüşdür... Şair onların hər birinin ömür tarixçəsini elə inandırıcılıqla qələmə alır ki...

Bütün əsər boyu biz aparıcı qəhrəmanlarla yanaşı əsərdə iştirak edən digər obrazları da təlatümlər, sarsıntılar içərisində görürük. Müqəssir kimdir? İcmanın iliyinə, sümüyünə işləmiş cəhalət, zülmət. Mənəvi yetkinlik və gözəlliklərə qənim kəsilmiş əxlaqi baxışlar.

Əslən burada heç bəd, şər qüvvələr, cismani zülm və şər aktlarına yer verilmir. Heç şair Leylinin atasını belə iki sevən qəlbi bir-birindən ayıran, onların fəlakətlərinə səbəb olan bir ata kimi oxucuya təqdim etmir. O da öz qızını – öz yeganə Leylisini hər bir valideynin övladını sevdiyi bir məhəbbətlə sevir, əzizləyir. O da öz qızına bütün atalar kimi həyatda xoşbəxtlik və səadət arzulayır. Lakin o, mühitin oğludur, şəxsiyyəti buxovlayan ailə-əxlaq ənənələrinin bir əsiridir, onlara itaət etməyi öz müqəddəs vəzifəsi sanır. Dövrünün ülvü sevgini inkar edən saxta qanunları onun sümüklərinə, iliklərinə işləmişdir.

Nizami təəssüf edir. Təəssüf edir ki, zaman, əsrlərin yaramaz ənənələri «mələklərdən uca duran» insanı zəlil etmişdir və o, düşdüyü acınacaqlı vəziyyəti çox zaman anlamır.

Şairi xüsusən feodal dünyasında qadın müsibəti kövrəkdir, məyus edir. Nizami öz Leylisini böyük bir məhəbbətlə qələmə alır. «Şəkər dillilərin naz sərmayəsi», həssas, vəfalı, sədaqətli bir Şərq qızı olan Leylinin taleyi şairi dərinləndirir. Nizami əski adət və ənənələrin qurbanı olaraq açmadan solan bu ilk bahar çiçəyinin məsum, günahsız həyat macərəsini böyük bir ürək ağrısı ilə təsvir edir. Leyli nə edəydi? Ona yalnız ah çəkib köks ötürmək qalırdı. Ata-ana qorxusu, qonum-qonşu, qohum-tayfa arasında ediləcək söz-söhbət, tənələr, eyhamlar Leylini öz sevgisində dilsiz etmişdir. Kəşafət və zülmətin hökmranlıq etdiyi bir dövrdə Leylini başa düşəcək, onun qəlbini çulğayan müqəddəs hissləri dərk edəcək bir dost, bir rəfiqə yox idi. Xeyrixahlığına şəkək-şübhə olmayan sərkərdə Nofəl belə Leyli ilə hesablaşmır. Çünki, o qadındır – rüsxəti, hissi, duyğusu öz əlində deyil. Qadın adı daşımaq Leylilər mühitində ağır yüküdür. Bu ad onun qarşısında keçilməz bir səd çəkmiş, onun bütün insanlıq hüquqlarını əlindən almışdır. Leyli hərəkətlərində sərbəst olduğu üçün hətta Məcnuna belə qibtə edir. Qeys öz sevgisini aşkar etdi və «Məcnun» ləqəbi aldı. Leyli onun yerində olsaydı, «tikə-tikə edilib» itlərə atırdı.

«Bəxtinin ulduzu batan aşiqdən
Min dəfə şiddətli divanəyəm mən.
Bir qadın deyildir o, heç olmasa.
Sevda yollarında göstərir hünər,
Kimsədən nə qorxar, nə də çəkinər.
O deyil mən kimi zillət dustağı,
İstədiyi yeri gəzir ayağı...
Zavallı mənəm ki, ürəyimdə qəm,
Dərdimi heç kəsə aç bilmirəm».

Doğrudan da, Məcnunun cürəti çatdığı işi Leyli edə bilmədi və edə bilməzdi. O öz böyük məhəbbətini gizli saxlamalı idi. Qəlbini yeyib-parçaladı, göz yaşlarını lalələrin, nərgizlərin üstə çilədi.

Dərya-dərya yığıb dərd ilə qəmi
Gözündən töküdü o, gəmi-gəmi.
O, pərdə dalınca qəmlər yeyincə
Qəmlər əridirdi qəlbini təkcə.

Ən dəhşətlişi bu idi ki, mühit Leylilərin çoxunun hiss və duyğularını kütləşdirmişdi və onlar düşükləri acınacaqlı halı görmürdülər. Məgər Leylinin anası öz qızı kimi bədbəxt deyildi? Onun ki, ana hüququnu belə əri qarşısında tələb etməyə ixtiyarı çatmır... Leyli, heç olmazsa, öz mənəvi köləliyini, çıxış yolu tapa bilməsə də, ürək ağrısı ilə dərk edir, işığa, səmaya doğru can atır. Bəs ana? O, nənələrin ona aşılacağı əxlaq normalarına sadıq qalmaqla özünü «xoşbəxtlərdən» sanır və belə bir xoşbəxtliyi öz qızı üçün də arzulayır. Axı nə üçün qadın belə zəlif olmalıdır? «Aslanın erkəyi, dişisi olmaz!» Qadın xariqələr yarada bilər. Qadın böyük qüvvədir. Bəşər bu müqəddəs vücuda çox borcludur. Renessans şairi Nizaminin qadın haqqında mülahizələri belə idi. Şair bütün yaradıcılığı boyu qadına şərəfli bir insan, bərabər hüquqlu vətəndaş kimi yanaşır, onun istedad və bacarığına heyranlığını bildirirdi. Nizami əsərlərinin hər biri qəlbi iftixar hissi ilə oxşayır, rıqqətə gətirən birer qadın silsilə-portretləri ilə zəngindir. Öz qətliyi və mərdliyi ilə zalım şaha meydan oxuyan qoca qarı («Sirlər xəzinəsi»), gözəllik və mətanət mücəssəməsi Şirin, əzmlili bir iradə sahibi Fitnə, aslan cəsərtli Nüşabə, alim Mariya Nizaminin ecazkar fırçası ilə ətə-qana gəlmiş mükəmməl xarakterlərdir. Mətnarxası, sətirarası duyursan ki, şair əcdadının – qədim azərbaycanlıların əski türk uluslarının qadına-qadınlığa yüksək önəm verməsinə dərin rəğbət bəsləyir və onu sonrakı yüzilliklərin bu baxımdan olan əxlaq normalarına qarşı qoyur. At çapan, çövkən oynadan, ov ovlayan, məhəbbətini də açıq-aydın, heç nədən və heç kəsdən çəkinmədən etiraf edən Muğan gözəli, Əfrasiyab əsl-nəsəbli Şirin məhz hərəkətlərindəki qətliyi ilə ərəb dünyasının Leylisindən seçilir. Bəs atəspərəstlik dövrü Bərdəsinin qadın hökmdarı Nüşabə? Şair ideal İskəndəri belə öz əqli və davranışı ilə heyrdə qoyan Nüşabəni təsvirdə ən gözəl sənət boyalarını əsirgəmir.

* * *

Araşdırmalarda olur ki, «Leyli və Məcnun» əsərindəki məhəbbət konsepsiyasının sufizmin ilahi eşq təlimi ilə üst-üstə düşdüyü qeyd edilir. Şairin bu əsərdə tərənnüm etdiyi məhəbbət nə kimi səciyyə daşıyır – şərqşünaslıqda bu sual ətrafında bu gün də fikirlər haçalanır.

Nizami çağının önəmli dini-fəlsəfi cərəyanlarından olan təsəvvüf fəlsəfəsinə incəliklərinə qədər vaqif mütəfəkkir sənətkar idi və bu bilgi onun lirik irsində də, «Xəmsə» silsiləsinin bütün əsərlərində, hətta silsilənin ikinci həlqəsi – xalis həyatı məhəbbətin ülvi-romantik tərənnümünə həsr olunmuş «Xosrov və Şirin»də belə (Fərhadla bağlı epizodlarda ünsürlər şəklində) özünü təzahür etdirir. Səmaya, ölümsüzlüyə, həqiqətlər aləminə səmtlənən möcüzəli poeziya nümunəsi «Leyli və Məcnun»da isə sufizm çalarları daha aşkar, daha qabarıqdır. Əsərin «Məcnunun vəhşilərlə ünsiyyət bağlaması», «Leylinin hüzurunda

Məcnunun qəzəl oxuması»... bəhslərindəki bir çox parçalar bu baxımdan xüsusilə diqqəti cəlb edir, «vəhdəti-vücut» təliminin çox maddələrinə uyğun gəlir. Bu parçalarda ikiliyin birliyə çevrilməsindən, sufi istilahları ilə deyilsə, «Allahın insanda təcəllisindən» və «İnsanın Allahda əriməsindən» belə sanki söhbət gedir. Yaxud, yenə əsərdə «Qarının Məcnunu Leylinin mənzilinə aparması» beytində qəhrəmanın zəncirləri qıraraq çölə-səhralara qaçması sufizmdə salikin-təriqət yolçusunun maddi aləmlə bütün əlaqələri kəsib üzlet həyatı kəçirməsi anlamını xatırladır...

Budur, atasının vəfatından darılan, matəm və hüzn içərisində dağı-daşı gəzən Məcnun bir gün sevgilisinin yurd yerindən keçər olur və yolda «Leyli-Məcnun» adlarının qoşa yazıldığını görüb, birincini silir, ikincini saxlayır. Onun bu hərəkətinin mənasını bilmək istəyənlər vardır: «Görənlər dedilər: bu nə sirdir – iki yazıdan biri qalmışdır? Dedi: yazılardan biri dalda qalsa yaxşıdır. Bizim ikimizdən bir nişanə kifayətdir. Əgər bir adam aşıq yarsa, onun qəlbində məşuqə çıxar. Soruşdular: arada nə var ki, o, əskilmiş, sən qalmısan? Dedi: mənim üçün yaxşı deyil ki, bu ürəyi itmiş [yəni aşıq] iç olsun, məşuqə qabıq. Yaxşısı budur ki, mən dostumun örtüyü olum. Yaxud da için üstündə qabıq».

Nizami əsərin daha başqa hissələrində sufi simvolikasına müraciət edir. Lakin əsərin heç bir yerində şair öz qadın qəhrəmanına Məbudun – Vahidin – Yaradanın simvolu, Məcnunu da Allahda əriməyə, yox olmağa çalışan sufi mübəllighi yanaşmır. Nizaminin məqsədi burada bu yönümdə təsəvvüf doktrinasının əsaslarını təbliğ etmək olmamışdır. Təsəvvüfi eşq fəlsəfəsinə müraciət şairə qəhrəmanlarının ilahi ülvilik məzmunu daşıyan, böyük, əzəmi, həyatı zəminə – mövcud reallığa sığmayan müqəddəs, pak, ruhani eşqlərinin tərənnümü üçün bir vasitə olmuşdur.

Nizami yaradıcılığında «Leyli və Məcnun» əsəri unikal epik nümunə olub öz kökləri ilə ilk növbədə ərəb ədəbi ənənələri ilə bağlıdır və Nizami əsərindəki eşq fəlsəfəsinin iç məzmununa nüfuz üçün də məhz dastanın hələ əfsanə şəklində formalaşmağa başladığı zaman kəsimindəki ərəb məhəbbət poeziyasının durumuna nəzər yetirmək lazımdır:

Faktik material – sənədləşmə, ərəb məhəbbət poeziyasının ilkin nümunələrinin VII yüzilliyin birinci yarısında təşəkkül tapıb, iki istiqamətdə özünü göstərdiyini qeyd edir: 1 – Məhəbbət həzzdir, sevincdir; 2 – Məhəbbət dərdidir, bələdir, kədərdir. Məhəbbəti fəci məzmununda mənalandıran aşıqların əksəriyyəti «Üzri» qəbiləsindən çıxdığı üçün bu məhəbbətə klassik ədəbiyyatda şərti olaraq «üzri məhəbbət poeziyası» adı verilmişdir.

Onlar məhəbbətləri yolunda bütün əzab-əziyyətlərə sinə gərməyə xoşluqla hazır olmuşlar. Onlar da məhəbbətin mənəvi zövqü ilə nəfəs alırdı, bu məhəbbətin hələ sevgililər həyatda yox ikən, göylər səltənətində – ruhlar aləmində nəşət tapdığını düşünür və bu konsepsiyadan çıxış edərək eşqin sevgililərin maddi ölümündən sonra da yaşayacağı mülahizələri ilə yaşayırdılar.

Məhz ilkin üzri məhəbbət fəlsəfəsi üçün konsepsiya mahiyyəti daşıyan bu ideya sonralar «Leyli və Məcnun» dastanı üzrə işləyən Şərq müsəlman şairlərini istiqamətləndirmiş, zaman ötdükə bu doktrina sufi alleqoriyası ilə bir qədər də təkmilləşib, yeni fikri-fəlsəfi çalarlar almışdır. Lakin unutmayaq ki,

bu yönündə birincilik şərəfi Nizami Gəncəvinin payına düşmüş, Şərq poeziyasında ilkin möhtəşəm «Leyli və Məcnun» yazarı Nizami olmuş və Nizami əsərinə tarixilik baxımından diqqət yetirilərsə, orada sufizmdən daha artıq üzri məhəbbət fəlsəfəsindən gələn xəttin aparıcı olduğu açıqlanacaqdır.

...1188-ci ilin ortalarında Nizamiyə məktub göndərən Şirvan şahı Axsitan şairdən məhz üzri eşqin ən böyük qəhrəmanı Məcnunun faciəvi məhəbbət dastanını ecazkar qələmi ilə süsləyib bəzəməyi sifariş etmişdi.

Tədqiqat VII əsrin axırlarında Mərkəzi Ərəbistan vadisində, Bəni Amir qəbiləsi içərisində öz üzri məhəbbət lirikası ilə məşhur «Məcnun» ləqəbli bir şair olduğunu əsasən qəbul edir. Lirik şerlər yazıb, vurğunu olduğu gözəl Leylisini vəsf edən bu şairin əsərləri çox sevilər və oxunardı. Odur ki, şairin ölümündən sonra onun məhəbbət şerləri xalq arasında toplanmış və sonralar onların bəzilərinə şerhlər yazılmışdır. Daha sonralar isə üzri məhəbbət mövzusunda yazan başqa şairlərin də şerləri Məcnunun adına bağlanmış, nəhayət, bu əsərlər bir küll şəklində birləşdirilmiş, beləliklə, Leyli və Məcnunun faciəvi eşqindən bəhs edən əfsanənin ilk rüşeymləri yaranmışdır.

Ərəb mənbələrində «Leyli və Məcnun» dastanının müxtəlif müəlliflər tərəfindən qələmə alınmış onlarla variantı mövcuddur. Sonradan fars müəllifləri də bu variantların bəzilərinə yazıya almışlar. Lakin bütün bu variantlar dağınıq, pərakəndə epizodlardan, bir-birilə bağlanmayan ayrı-ayrı hadisələrin, daha doğrusu, Məcnunun bu və ya digər şəri ilə əlaqədar izahların toplusundan ibarət nümunələrdir.

Axsitanın sifarişi bir çox cəhətdən Nizamini narazı qoymuşdu. Bir cəhəti də məhz mövzunun şairin ədəbi-fikri üslubuna – onun işıqlı romantizminə uyğun gəlməməsi idi. Qəm, kədər, qüسسə mövzusu şairi təmin etmirdi... Və bu yönümə xüsusi nəzər yetirilməlidir. Lakin şair «Leyli və Məcnun» əfsanəsi haqqında bütün mövcud qaynaqları – həm yazılı, həm də şifahi materialları oxudu, bəhrələndi və möhtəşəm bir yaradıcılıq şövqü ilə az bir müddət ərzində (əsrər dörd aya yazılmışdır) misli görünməmiş, bədii məntiqini, rəng və tərəvətini heç zaman itirməyəcək əvəzsiz bir sənət nümunəsi yaratdı. Kanvanı Nizami, əlbəttə, saxladı, «çünki həddən artıq bəzək vurmaq» «rəvayətin üzünü korlayardı», məlum «Leyli və Məcnun» qeyri-məlum «Leyli və Məcnun»a çevrilərdi. Elə şairin böyük məharəti də burasında idi ki, dastanın əsas xətlərini saxlamaqla hökmdar sifarişini öz ictimai-etik-estetik idealına – insan və onun qəlb aləminin hüduzsuz zənginlikləri haqqında mahiyyət etibarilə daşlaşmış əxlaqi ehkamlara və çürümüş düşüncələrə müxalif fəlsəfi-irfani Renessans ideyalarının xidmətinə yönəltdi.

Romantik poeziya tipi üçün aparıcı cəhətlərdən sayılan və əslində romantik sənətin mahiyyətini seçiyyələndirən idealın mövcud həyatla uyuşmaması Nizami «Leyli və Məcnun»unu istiqamətləndirən ölçü vahidi idi. Mühit və fərd arasındakı ehsasi-ruhi, əxlaqi-etik təzadlar bu əsərin hərəkətverici qüvvəsini təşkil edir. Nakam bir gəncin eşq faciəsi fonunda şair təmasda olduğu dünyanın əxlaq normalarının təftişçisi kimi çıxış edir. Bu, Nizami «Leyli və Məcnun»unun mühüm ideya xüsusiyyətlərindəndir.

* * *

Əsrər bədii sənət sehri ilə də təkrarsız təklərdəndir. Portret təsvirində, qəhrəmanlarının iç dünyası ilə bağlı müxtəlif məqamların açımında şair söz sənətinin əlvan ilmə və işləmələrindən elə məharətlə barınır ki. Klassik Şərq poetikasının vacib atributları olan ənənəvi plastik vasitələrə «Leyli və Məcnun»da da bol-bol təsadüf edilir. Lakin necə? Məsələ bu vasitələrə şairin yanaşma tərzində, bədii obraza – sözə yeni bucaqdan işıq salmasında, poetik deyimlərin məntiqi-emosional vurğusundadır. Bu yönündə də Nizami şerdə bir inqilab yaratmışdır. Nizami sözün bütün açıq və gizli imkanlarından bəhrələnməyi bacarır. Bədii söz Nizamidə qanadlıdır, fikri poetik səmanın üst qatlarına pərvazlandırır.

«Gözü iki yuxulu nərgiz kimi çeşmə kənarında bitmişdi». Göz klassik ədəbiyyatda həmişə nərgizə bənzədilir və ənənədən gələn bu obrazı Nizami də qəbul edir. Lakin göz-nərgiz paralellərinin yeni kontekstində – nərgiz və çeşmə nisbətləri fonunda. Nərgiz çiçəyi sulu, axar-baxarlı yerlərdə boy atıb açılır. Məcnun dərddi Leylinin gözləri – nərgizləri də həmişə yaşla doludur – çeşmə və göz yaşları... Şairə öz qadın qəhrəmanının kədərli, pərişan əhvalını oxucuya çatdırmaq üçün lazım olmuşdur bu assosiativ bənzətmə.

Başqa bir nümunə:

«Dərd-qəmin əlindən ahü zar edərək
O torpaq gəlinə tərəf gəldi».

«Torpaq gəlin» – sadə, çox sadə söz birləşməsidir. Lakin bu sadəlikdə nə dərin məzmun vardır, arxasında nə böyük məna gizlənilir! Sənum yeli ilk bahar çiçəyini qapıb aparmışdır. Leyli dilində sevgilisinin adı, qəlbində onun nisgilli-kədəri gözlərini həyata əbədi qapamışdır. Bədbəxt ana yeganə ciyərparəsi üstə saç yolur, şivən qoparır. Təntənəli matəm məclisi icra edilir. Leylini torpağa tapşırırlar. Zavallı Məcnun! O bu fəci xəbəri eşidərək başına küllər sovrur, yel kimi qoşaraq Leylini ziyarətə gəlir. Lakin, heyhat... camalı gül kimi lətif, təzə-tər, şümşad boylu, ceyran gözlü, bulud saçlı Leylidən indi bir quru torpaq qalmışdır. İndi Məcnun bütün vaxtını öz «torpaq gəlininin» yanında keçirir və «torpaq gəlinə» qovuşacağı anı gözləyir. Obrazın emosional təsir yükü, doğrudan da, hüduzsuzdur.

Nizami ensiklopedik zəkaya malik mütəfəkkir sənətkar idi və öz məhəbbət mövzusunda qələm işlətdiyi əsərlərdə də yeri düşdükcə zamanının, elmi bilikləri çevrəsində söhbətlər edir, mühakimələr yürüdür. Bu baxımdan «Leyli və Məcnun»da şairin Yer və onun səthinin dəyişmələri prosesi, səma cisimləri, vulkan püskürməsi, zəlzələ baş verməsinin səbəbləri və s. ətrafında verdiyi məlumatlar diqqəti cəlb edir. Sonra: şairin bütün yaradıcılığında keçib gedən demokratizm ideyaları «Xəmsə» silsiləsinin üçüncü əsərindən də yan ötməmişdir. Ancaq «Xosrov və Şirin»də olduğu kimi, burada da bu mövzu müstəqim deyil, dolayısı vasitələrlə təqdim edilir. Nizami bu problem, o sıradan «hökmdar və xalq» problemini burada daha incə şəkildə – gah simvolik obrazlara müraciətən (Məcnun vəhşilər arasında), gah əsas süjetdən kənar budaq-şaxə

süjet içərisində (Dostlarını belə vəhşi köpəklərə atan zalım şah və gənc hekayəti), gah da lirik haşiyyə və ricasətlərdə işıqlandırır.

Yuxarıda dedik ki, Nizami öz epik-romantik poemaları ilə dünya ədəbiyyatında yeni bir poetik məktəbin – aparıcı xəttini humanizm ideyaları təşkil edən yeni tipli poeziyanın əsasını qoymuşdur. Keçən 800 il ərzində sənət qarşısında yeni ictimai sifarişlər, tələblər qoyulmuş, ədəbi zövqlər dəyişmişdir. Xüsusən, bizim kompüter və internet əsrində, informativ cəmiyyət şəraitində böyük Azərbaycan şairinin epik əsərləri bir qədər bər-bəzəkli, yorucu görünə bilər. Ancaq ölməzlik, əbədi yaşarlıq onların cövhərində, mayasındadır və insanlar həmişə bu faydalı gözəlliyə can atacaq, ondan öyrənəcək, xeyir görəcəklər. Bu baxımdan istisna təşkil etməyən «Leyli və Məcnun» poeması da dünya ədəbiyyatının qızıl fonduna daxil olmuş nadir nümunələrdəndir. Tərəvət və gözəlliyini bütün zamanlar üçün saxlayacaq, öz əfsun sehri ilə hələ çox qəlbləri fəth edəcəkdir.

Azadə Rüstəмова,
professor

ALLAHA XİTAB

Ey adı ən gözəl başlanğıc olan,
Adınla başlanır yazdığım dastan.
Sən, ey xatirəsi könlümə həmdəm,
Adın düşməmişdir bir an dilimdən.*
Bütün varlıqları özün yaratdın,
Bağlı qapılara açardır adın.
Adının qərarı olmadan əvvəl
Qələm tutmamışdır dünyada bir əl.
Ey bütün varlığın həyat təməli,
Yetməz dərgahına bir insan əli.
Sənin tərifindir «təbarəkallah»,¹
Alqış cəlalına, feyzinə, Allah!
Yeddi qız, doqquz taxt qapında sənin
Olmuşdur daima pərdə çəkənin.²
Ey öz varlığı da bilinməz hikmət,
Zahirə, batinə bir sən sən bələd.
Bütün bu canlılar, cansızlar ki var,
«Yaran!» deməyinlə yarandı onlar.
Hökmünlə ruh alır, əql alır bədən,
Yaradan da sən sən, öldürən də sən.
Ey sirr aləminin ulu məhrəmi,
Dolduran, boşaldan sən sən aləmi.
Sənin sifətində öz tərifin var,
Yox sözün yox olur, var sözün də var.
Əmri mütləq olan, ey böyük hünər,
Kainat əmrinlə iki bölünər.
Sən, ey möhtacların ürək dirəyi,
Böyük vicdanların sən sən diləyi.
Ən iti gözlərə sən sürmə çəkdi,
Bağlı qapılara özün baş çəkdi.
Ey ustad, göstərir yazdığın əsər
Zamanı əvvəldən axıra qədər.
Ağasan, qulundur hər şey dünyada,
Sultan sən özünsən, başqası gəda.
Yolun – işığıdır əbədiyyətin,
Şəriksiz yaranmış bütün niyyətin.
Sənsiz yaratdığın nemətlər durur,
Bu sirri tapmağa acizdir şüur.
Lütfünlə hər şeyin qeydinə qaldın,
Dünyanı ən yarar bir şəkklə saldın.
Axşamın qapqara, səhərin ala,
Atına göyləri yaratdın tovla.³

* «Leyli və Məcnun» un ikinci nəşri zamanı (1959) əsər elmi-tənqidi mətnlə tutuşdurularkən üstündə (*) işarəsi qoyulmuş misralar Mübariz Əlizadə tərəfindən yenidən tərcümə edilmişdir. İzahlar isə sıra nömrəsi ilə kitabın axırında verilmişdir.

Yeddi düyün vurdun göylərə, birdən
 Yetmiş açıldı bu qüdrətindən.⁴
 Bir gül qaldıraraq torpaqdan həmə
 Onunla yüz ayna təmizlədin sən.
 Hansı bir varığı yazdınsa əgər,
 İkicə hərf ilə dedin müxtəsər.
 Bir dağ çapmadısa bu «kaf» ilə «nun»,
 Göy adlı bir böyük Bisütun qurdun.⁵
 Hardasa dünyanın dövləti, varı,
 Bu iki hərfdir onun açarı.
 Yanlış bir hərf də yazmadın yenə,
 Qoydun hər nöqtəni sən öz yerinə.
 Sənin sənətinlə yarandı aləm,
 Yoxdur bu sənətdə başqa bir qələm.
 Lütf et mən yazığa, sığındım sənə,
 Bir söz xəzinəsi bağışla mənə.
 Xəzinən bu payla heç də azalmaz,
 Başqa xəzinədə bu kərəm olmaz.
 Şahlığın, qulluğun öz qismətindən
 Hər kəsə bir dövlət, nemət verirsen.
 Hər zülmün alovu, məzlumun ahı
 Bir sənə məlumdur, böyük ilahi!
 Hələ yazılmamış kitabları sən
 Oxuyub aləmə xəbər verirsen.
 Əql büdrəmədə, kuyinsə – zülmət,
 Yol da ki tük kimi nazıkdir, heyhat!
 Kəməyim olmasan, ya pərvərdigar,
 Bu düyün ağılla necə açılar?
 Ağıl işıq alır sənin qapından,
 Yanar dərgahına girdiyi zaman...
 Ey mənim ağılıma mənalar verən,
 Mən axtarışıyam, sən yol göstərən.
 Yollarım qorxulu olsa da bu dəm,
 Sən ki rəhbərimсэн, qorxan deyiləm.
 Yüküm çox ağırdır, düşmüşəm gücdən,
 Tükənmiş taqətim, de, neyləyim mən?
 Nə qorxu, yoxsa da canımda qüdrət,
 Sənin köməyinlə işlərəm, əlbət.
 Lütfün ki, qəhrindən ayrı deyildir,
 Yanında şərbət də, zəhər də birdir.
 Əsirəm, şübhəsiz, hüzurunda mən,
 Lütfünlə yaşaram, ölləm qəhrindən.
 Qoy içim mərhəmət şərbətlərindən,
 Qəzəb badəsini mənə vermə sən.
 Qəzəbin layiqsə əzəldən bizə,
 Rəhmin də düşmüşdür qismətimizə.

Nə qədər nəfəsim çıxmamış candan,
 Əlim ətəyində gəzirəm hər an.
 Bir gün can evimdən çıxsa nəfəsim,
 Dualar deyəcək adına səsim.
 Ölüm səfərinə qoyarsam ayaq,
 Adın vücuduma hənut olacaq.⁶
 Tozlara dönsə də bu aciz bədən,
 Hər yerdə, hər zaman məbudum sənsən.
 İlahi, nə qədər dünyada sağam,
 Sənin xatirənlə yaşayacağam.
 Böyük dərgahına girdiyim zaman,
 Neylər bu dərgahdan qovulmuş şeytan?
 Boynuma əsdımsa tilsimini mən,
 Qorxmuram divlərin böyüklüyündən.
 Mənəm dərgahında bir dilsiz ehram,
 Sənin soracağında ləbbeyk vuraram.⁷
 Ehram sındıranlar çoxdur dünyada,
 Bu şərdən məni, gəl, saxla, ey Xuda!
 Bələlər gizlidir, bixəsəm, Allah!
 Varmı səndən özgə mənə bir pənah?!
 Bir sənsən dünyada əlimdən tutan,
 Nə versən qailəm, böyük yaradan!
 O saf cövhərindən alsa bədənəm,
 Misim qızıl olar dünyada mənim.
 Lütfündən bir işıq göstərsən əgər,
 Torpaq qızıl olar, su dürrə dönər.
 Bir gövhər də olsam, bir saxsı da mən,
 Hüsnüm bəzənmişdir sənin hüsnündən.
 Libasım ətrinlə süslənər müdam,
 Buyam, ya dirəmnə, ya da ud olsam.⁸
 Qarşında nə dinim, nə təətim var,
 Qapında boş əlim şəfaət umar.
 Gənim qarq olmamış qanlı sularda,
 Rəhm et, əlimdən tut, qalmayım darda.
 Qaldır yıxılmışı bu qara yerdən,
 Məni cəhl atından özün düşür sən.
 İlahi, dar gündə sən ol həmdənim,
 İstədiyini yerə çatsın qədəmim.
 Aç mənim üzümə nur xəzinəni,
 Zülmətlər içindən xilas et məni!
 Qorxuyla, ümidlə baxıb dünyaya,
 Bir pərvanə olum Günəşə, Aya.
 Söylə, nə vaxtadək bir tikə üçün
 Şaha və gədaya yalvarım hər gün.
 Süfrəndən nemətli bir şey olarmı?
 Səndən səxavətli dünyada varmı?

Öz xırmanından ver zəkətımı sən,
 Qəbznlə gəzməyim qapı-qapı mən.
 Bir əkin yeriyəm – hər yanı bərbad,
 Bu, suyla, torpaqla olacaq abad.
 Mənə öz qapından ver torpaqla su,
 Axıtsın yolumda olan kəl-kosu.
 Məni mənlüyimdən ayıran zaman
 Sən öz cövhərini alma canımdan.
 Məni qaytaranda özümə, dərhal
 Mərhəmət kölgəni, gəl, üstümə sal.
 Bu sayən olmasın çıraqdan uzaq,
 Gün kimi parlasın işıq saçaraq.
 Ta ki işığınla həmdəm olum mən,
 Nur kimi kənarında durum kölgədən.
 Başqa həmdəmləri almayım dilə,
 Unudum nə varsa bu gündən belə.
 Vəfasız yaranmış bütün qapılar,
 Bir sənin qapında vəfa tapılar.
 Ancaq həyatdadır vəfa, etibar,
 Ölümle dağılıb məhv olur onlar.
 Yalnız sənin əhdin əbədi qalır,
 Ölüm də, dirim də səndən əhd alır.
 Qiyamət gününü görmədikcə mən
 Ayrılan deyiləm səninin əhdindən.
 Bir səni çağırır cahanda səsim,
 Xatirən olmasa batır nəfəsim.
 Əzəl yer üzünə mən gəlməmişdən
 Qurduğun nizamı görməmişdim mən.
 Torpaqdan yaratdın mayamı mənim,
 Torpaqdan yem aldı bütün bədənəm.
 Tanrı! Varlığının gözəlliyindən
 Bütün kainata zinət vermişən.
 Lütfün ki, olmuşdur mənə müyəssər,
 Varlığım çürüyüb gedənə qədər
 Harda «otur» desən, oturacağam,
 Qarşında qul kimi lal duracağam.
 Gördüyün bu yoldan çox keçmişəm mən,
 Gah quyu dibindən, gah taxt üstündən.
 İstər qoca olum, istərsə cavan,
 Yollar müxtəlifdir, mən isə haman.
 Bir haldan bir hala keçsəm də dəm-dəm,
 Yenə ilk şəklimlə hərəkətdəyəm.
 Möhtac yaratmadın heç kəsi əzəl,
 Dünyada məni də mətəl qoyma gəl!
 Zərrəcə qorxmuram gələn əcəldən,
 Bu yol dərgahına gedir əzəldən.

Bağ, bostan yoludur ölümün izi,
 Dostlar sarayına aparır bizi.
 Ölüm ki, səndəndir, nə qüssə, nə qəm,
 Qoy ölüm, ölümdən mən dad çəkmərəm.
 Hərçəndi dünyada ölüm gerçəkdir,
 Ölüm – ölmək deyil, yer dəyişməkdir.
 O, yemək yerindən yataq yerinə,
 Ordan şah yanına bir yoldur yenə.
 Sənin məclisinə gedən bu yoldan, –
 Əbədi yuxudan qaçmaram, inan.
 Sənin şövqün ki, var, mən bəxtiyaram,
 Şad yatıb, hər zaman şad da qalxaram.
 Əgər dərd üzündən qulun Nizami
 Sənə yalvardısa, tut ilticami.
 Dəryandan yüksələn bulud bil məni,
 Yağsam da, boşaltma bu xəzinəni.
 Yüz lüğət yaradıb, yazsa yüz əsər,
 Hər sözün başında səni təriflər.
 O, yüz min üzr ilə qapında durar,
 Bilir ki, boynunda min günahı var.
 O, bütün dərini danışmaz ki, sən
 Lalların dilini yaxşı bilənsən.
 Xəmirəm qarasa, sən yoğurmusan,
 Xəttim qarışıqsa, özün qurmusan.
 Sən öz xətlərinin hamsını yusan,
 Ömürlük bağlaram ağzımı, inan.
 Bir daha versən də mənə ixtiyar,
 Hakimlər hakimi, ixtiyarın var.
 Ölüm pəncəsiylə döyüşməmiş mən,
 Ruzgarın cilovu çıxmamış əldən,
 Sən mənə rəhm edib, yol göstər yenə
 Peyğəmbər qəbrinin ziyarətinə.

SONUNCU PEYĞƏMBƏRİN TƏRİFİ

Ey varlıq mülkünə böyük şahsüvar,
 Əqlin sultanısan, zəkavətin var.
 Sonusan o mürsəl peyğəmbərlərin,
 Sonun halvasısan, duzu əvvəlin.
 Varlıq bağçasının ilk gülü sənənsən,
 Zamanın sonuncu sərkərdəsisən.
 Kifayət mülkünə sənənsən hökmdar,
 Vilayət hökmüdür verdiyin qərar.
 Hər kəs lovgalıqla çıxsın qarşına,
 Bir ədəb qılıncı enər başına.

F. Kəçəri adına
 Azərbaycan Dövlət Uşaq
 KİTABXANASI
 INV. № 89473

Gözlər işıq alır ayaq tozundan,
 Aləm işıqlanır daima ondan.
 Səndən işığı almayan bir şam
 Sönər öz yeliylə, qaralar müdam.
 Ey qəbilələrlə aydın dil tapan,
 Vazeh dəlillərlə zərbə vuransan.
 Allahın höccəti bütün səndədir,
 Səhərin sirri də o sinəndədir.
 Ey iki dünyanın saray ağası,
 O qabü-qövseyinin mahir ustası,⁹
 Ey sonsuz göyləri gəzib bac alan,
 Yetmiş min pərdənin üstə ucalan.
 Ey əqlin və canın fəvqündə duran,
 Sənə səcdə qılır yerlə asiman.
 Yer göyə dönmüşdür dininlə, gerçək,
 Yox, yox, döşəməndir bu sonsuz fələk.
 Ey altı cəhəti heyretləndirən,
 Atını çapırsan yeddi göyə sən.
 Altı-yeddi min il keçir o andan
 Ki, bu dəbdəbəni eşitmiş cahan.¹⁰
 Hər əqlə süfrəndə bir nemətin var,
 Qapında qul kimi dayanar ruhlar.
 Ağıl sənəz olsa, nə çıxar ondan?
 Sənəz yaşayarsa ölüdür hər can.
 Öz adın oğlunun adıyla birdir,
 Aləm «Əbülqasım Məhəmməd» deyir.
 Ağıl ki, görünməz bir xəlifədir,
 Qüvvəti, qüdrəti sözlərindədir.
 Məhəmməd eşqiylə yanmasa ürək,
 Eşqin çəmənində açılmaz çiçək.
 Tanrı dostlarına sənəz şahsüvar,
 Yeddi göy üstündə bir məclisin var.
 Səxavət mülkünün sənəz ağası,
 Dünya məqsədisən, məqsəd dünyası.
 Mənalar mülkünün ilk qaynağısan,
 Dirilik suyunun baş bulacağısan.
 Sənin torpağına bəzəndi Adəm,
 Nurunla parladi hər iki aləm.
 Sən ki, öz «atını» sürdün dövrəyə,
 O, yeddi atıyla çatmadı sana.
 Günəş can atırdı səcdənə, gerçək,
 Ona bəhanəydi Məğribə getmək.
 Ulduzlar başına dolanır dəm-dəm,
 Yalnız bu arzuyla fırlanır aləm.
 Varlıq büsətində varmı bir insan,
 Qarşında olmasın yer ilə yeksan?

Sənin iksirinlə rəngləndi torpaq,
 Bu dünya səninçün yaranmış ancaq.
 Böyüksən, qarşında kiçikdir hamı,
 Bütün möhtacların sənəz ilhamı.
 Kainat taxtının padişahısan,
 Həyat ölkəsinin şahlar şahısan.
 Yaşıl göy səninçin bir ordugahdır,
 Qəmzən bir fərmandır, hörüyün çadır.
 Bu beş vaxt namazdır əslə tövbənin,
 Beş növbə təbildir qapında sənin.¹¹
 Quruldu dininin beş bünövrəsi,
 Yüz min zülm evinin kəsildi səsi.
 Bu evə yeddi səqf yaratdın yenə,
 Tapşırдың onu da dörd xəlifənə.¹²
 Siddiq sədaqətə olmuşdur rəhbər,
 Faruqu fərqdən uzaq bildilər.¹³
 O, Allahdan qorxan həyalı qoca¹⁴
 Tanrının şiriylə həmdərs olunca
 Dördü də bir yolun sarbanı oldu,
 Dördü də bir ləkin reyhanı oldu.
 Bu dörd xəlifəylə güldü məmləkət,
 Hər ev dörd divarla qurular, əlbət.
 Bu dördlük birləşdi qoca dünyada,
 Bu dördbucaq evi gətirdi dada.
 Sən dinin evinə dörd dirək vurdun,
 Ona bu qaydayla dörd çatma qurdun.
 Sənin qaşın kimi haman dörd nəfər
 Gah ayrı düşdülər, gah birləşdilər.
 Yer in əl bağlayan bu halqasından
 Bircə sıçrayışla ərsə qalxırsan.

PEYĞƏMBƏRİN MERACI

Sən, ey mənaların meracı olan,
 Sənin meracındır sonsuz asiman.
 Yeddi xəzinəni açaraq bir dəm,
 Dörd gövhər üstünə basmısan qədəm.¹⁵
 Sığmadın zamanın dar sinəsinə,
 Ucaldın göylərin son zirvəsinə.
 Gecə qara bayraq tutduğı zaman
 Oldu qara atın mənzilə rəvan.
 O vaxt qanad açdı sənin ayağın,
 Göyün xəlvət yeri oldu dayağın.
 Bu fani dünyada sən yüksələndə,
 Sən Ümmi Haniyə qonaq gələndə,¹⁶

Cəbrayıl gətirdi sənə şad xəbər,
 Dedi: – Qulluğuna hazırdır göylər.
 Göylərdə mələklər səf-səf düzəlmiş,
 Bütün göy aləmi seyrinə gəlmiş.
 Oyan, yuxu vaxtı deyildir, haray,
 Sənintək Günəşə müntəzirdir Ay.
 Yerini Ütarid bilməyəcəkdir,¹⁷
 Sənin düşərgahın daha yüksəkdir.
 Şabaş sinəsini qaldırmış Zöhrə,¹⁸
 Deyir: «Şərq batacaq al şəfəqlərə».
 Günəş də incəlib olmuşdur hilal,
 Yolundan çəkilməmiş sanki bir xəyal.
 Mərrix qulluqçudur yataq evinə,¹⁹
 Üzəngidən tutan uşaqdır sənə.
 Müştəri yoluna doğandan bəri²⁰
 Yanıb qamaşdırır yaman gözləri.
 Keyvan qulağına halqa taxaraq,²¹
 Qul kimi qaldırmış bir qara bayraq.
 Bu cürə qulların köməyiylə sən
 Getdiyən yolları xoş keçəcəksən.
 Qədr gecəsidir bu gecə, tələs,²²
 Onun qədrini bil, gecikmə əbəs.
 Bu gecə hüsnüdür əbədiyyətin,
 Mərac gecəsidir bu, Məhəmmədin.
 O gecə nə qədər xoşbəxtidi, bilsən,
 Gündüztək parladı ilk qədəmindən.
 Bu qara torpağa qoyub da pərgar,
 Gəzdin göy üzünü sən diyar-diyar.
 İldırım Buraqı mindin dünyada,²³
 Sənin gedişindən yumşaldı o da.
 O bakir yaranan taxt üstündə sən
 Bir səadət kimi açmışdın yelkən.
 Minib bu tək ata göylərdə çaxdın,
 Cüt atlı ruzgarı dalda buraxdın.
 Fələklər bağına girən zaman sən,
 Ağılı, qırmızılı xoş meyvələrdən
 Qapına minlərcə salxım yollandı,
 Sənin gözündəydi eşqin son andı.
 Qalxanda göylərin yeddi qatına,
 Nə pərçəm, nə də bir tac qurdun ona.
 Yırtıldı göylərin bulud qabağı,
 Sınıb parçalandı Ayın tabağı.
 Tovuz qanadlılar çıxıb göylərdən
 Qarşında qol-qanad tökdülər birdən.
 Cəbrayıl sənənlə gedə bilmədi,²⁴
 Allaha tapşırıb, «Yaxşı yol» dedi.

Mikayıl yer verdi sənə başında,²⁵
 İsrafil qul kimi durub qarşında,²⁶
 Özünü kölgətək ayağa saldı,
 O da yarı yolda yorulub qaldı.
 Bir Rəfrəf sənənlə mənzilə vardı,²⁷
 O, Sidrə taxtına səni apardı.²⁸
 Sidrənin üstündən keçən zaman sən
 Hədis dəftərini yazdın əlinlə.
 Yeddi qat göylərdən keçib yüksəldin,
 Yüksəlib ən uca zirvəyə gəldin.
 «Sübbuh» söyləyərək göy sakinləri,²⁹
 Kölgənin nurunda çimdi min pəri.
 Ərşin çadırından uçdun yenə sən,
 Üzünü göstərdin yetmiş pərdədən.
 Çıxdın tərəflərin zülmətlərindən,
 Yüksəyin, alçağın zəhmətlərindən.
 Qurtardın paltarın ağırlığından,
 Tacı da, taxtı da atdın o zaman;
 Xeyməni götürüb iki aləmdən,
 Tanrı gərdəyini eylədin məskən.
 Həm böyük Allahı ziyarət etdin,
 Həm də haqq sözünün sirrinə yetdin.
 Sənin eşitməyin, bir də görməyin
 Ağıldan, idrakdan uzaqdır, yəqin.
 Açdın ürəyini sən sər-in-sərin,
 Adına layiqdir istədiklərin.
 Verdi istəyini böyük yaradan,
 Sən razı qayıtdın Tanrı yanından.
 Alın nar gülütək açıldı yenə,
 Kərəm fərmanını aldın əlinə.
 Sənin xatirinə o böyük Tanrı
 Əfv etdi biz kimi günahkarları.
 Şahımız, kölgəndə tutmuşuq qərar,
 Bizim bu dünyada nə dərdimiz var!
 Sən bizə ruh verən günəşsən artıq,
 Daima parlasan, biz də solmarıq.
 Vicdanın mürüvvət dənizidir, bil,
 Nübüvvət göyləri sən yerindir.³⁰
 Sənsiz mürüvvət də, göylər hakimi,
 Xalqa görünməzdi nübüvvət kimi.
 Səndən uzaq düşən hər kəs, hər nəfər
 Səadət üstündən bir qələm çəkər.
 Vəfa kəmərinə belə bağlayan
 Düşməz əbədiyyət taxtından bir an.
 Baxıb İrəm bağı bu vüqarına,
 Ətir xərəcə verir ruzigarına.

Göylər baratını yazıb göylərə,
 Bir xəzinə kimi qayıtdın yerə.
 Göyləri keçdiyin o sürətlə sən,
 Nolar, Nizamiyə bir söz söyləsən.
 Çoxmu qalacaqsan sən bu niqabda?
 Çoxmu yatacaqsan o rəxti-xabda?
 Bir oyan, üzündən bu örtüyü at,
 Şahını şahmatın taxtında oynat.
 O yük dalındakı süfrəni göstər,
 Xəyalım aləmi pərdəsiz istər.
 Ağ ilə qaranın rəngini sil sən,
 Qaldır ziddiyyəti dörd təbiətdən.
 İki vəfasızın əhdini bir et,
 Bu dördəyaqlını özün əlbir et.³¹
 Həyatı kamala verəndən bəri
 Həll etdin aləmdə çətinlikləri.
 Nafəndən küloyə bir ətir versən,³²
 Bizə də pay düşər bu nemətindən.
 Əzəl lövhəsini bilirsən əzbər,
 Ondən bir ayə də bizimçün göndər.
 Zəhmətsiz tapdığın elmdən bir az
 Bizim də dəftərə öz əlinlə yaz.
 Biz kimik, nəçiyik, aç, göstər artıq,
 Büt qayıranmıyıq, büt qıranmıyıq?
 Ey mənim işimi düzəldən qüdrət,
 Sənsən Nizaminin qəlbinə qüvvət.
 Könül, gəl, bununla qənaət elə!
 O böyük Tanrıdan şəfaət dilə!
 Ta ki bu pərdəni almasın bizdən,
 Bu pərdə qalxmasın heç üzümzdən.

HİKMƏT VƏ MOİZƏ HAQQINDA

Ellik məclisinə verəndə ehsan,
 Şəhərdə badəsiz qalmasın insan.
 Səxavət buludu yağsın aləmə,
 Bütün vücudları gətirsin dәмə.
 Mey kimi tökülsün müzayiqəsiz,
 Gül kimi açılıb, gülsün pərdəsiz.
 Parlasın aləmdə bir günəş qədər,
 Ondən işıq alsın sonsuz üfüqlər.
 Hər şeyi əlliyyə bağışla, gerçək,
 El borclu qalsa da, bu borcdan əl çək.
 Bütün insanlara sual ver bu dәм:
 Nə yolla yarandı boşluqdan aləm?

Bir söz lazımdır ki, bağlı sirlər
 Açılısın qönçətək, şadlansın səhər.
 Baxın əlimdəki şirin şəkərə,
 Onu paylayıram nazəninlərə.
 Dünyaya səpirəm bu şirni mən,
 Oğlum qulaq assın buna ürəkdən.
 Mən bütün bədənə yem verən zaman
 Öz ciyəparam da pay alar ondan.³³
 Ey varlıq nəqşinin naziri olan,
 Qaldır əngəlləri idrak yolundan.
 Yolunda nə qədər canlılar vardır,
 Sənin varlığına pərəstişkardır.
 Boş təbil döyərək hay-haray salma,
 Heç kəsin səsinə biganə qalma.
 Bir toz görünəsə də hər zərrə əgər,
 Dünya pərdəsində o da iş görər.
 Göylərə yüksələn bu yeddi hasar
 Zarafat deyildir, öz mənası var.
 Pərdə altındakı bu yeddi rəvaq
 Lovğalıq deyildir, hikmətə bir bax.
 Qısa söz, dünyada nə sən, nə də mən
 Oyuncaq deyilik xilqətimizdən.
 Nə şəhvət, nə yuxu, nə də ki, yemək
 Həyatın mənası olmasın gərək.
 Yatmağı, yeməyi bu aləmdə sən
 Eşşək, öküzdə də görə bilərsən.
 Təbiət quranda xilqətimizi,
 Başqa səhifədə yazmışdır bizi.
 Anlayıb, düşünək hər şeyi gərək,
 Hər sirri açmaqla hünər göstərək.
 Yerləri, göyləri öyrənək bir-bir,
 Qalmasın bizimçin açılmamış sirr.
 Görək, kim yaratmış bu təbiəti,
 O kimdir, işinin nədir hikməti?
 Bu varaq üstündə çəkilən hər xətt
 Sənətkar əliylə yaranmış, əlbət.
 Qurğusu düz olan bu şeylər bir-bir
 Mahir bir ustada canlı şahiddir.
 Səni, öz adıyla düz yol göstərən
 O böyük Allaha and verirəm mən,
 De görüm, dünyada bir aynamı var
 Ki, seyqəl verməsin ona sənətkar?
 Seyqəlsiz bir ayna olmaz dünyada,
 Hər sənət bir ustad gətirir yada.
 Həqiqət gözüylə xəyalə varsan,
 Hər şeydə qüdrətdən nişan taparsan.

Baxma ki, nə yolla yaranmış onlar,
 Sənin gözlərində bu qüdrətmi var?!
 Hər şey öz-özünə necə düzəldi,
 Bax, nə cür kainat əmələ gəldi?
 Qoy sənə, şübhəsiz, olsun aşikar,
 Onun başqasına ehtiyacı var.
 Rəsm işi rəssama düşdüyü zaman
 Mən qaxıncdan çıxdım, sən avamlıqdan.
 Dünyada gördüyün hər incə sənət
 Allah əsəridir, ondadır qüdrət.
 Bax, bu ipək rəngli yeddi pərdədən
 Üzsən ayağını, daş yeyəcəksən.
 Bu pərdə dalında o sirlər ki var,
 Zənn etmə, çalışsan məlumun olar.
 Xilqətin sirrini az ara, az gəz,
 O, adi gözlərlə görünə bilməz.
 Elə toxunmamış bu ip əzəldən
 Ki, onun ucunu tapa biləsən.
 Tanrı qüdrətiylə düyün bağlayan
 Bu ipi açmamış, açammaz insan.
 Bu Tanrı dastanı necə dastandır?
 Ağıl sahibləri ona heyrandır.
 Xilqətin sirrini bilsə bir nəfər,
 Özü də bir yeni dünya xəlf edər.
 Acizlik aləmi yaratmağa biz,
 Onun əslini də tapmaz əqlimiz.
 Göyün sirr pərdəsi ki, bərqəradır,
 Gözə görünməyən bir sirri vardır.
 Nə qədər oraya at çapsam da mən,
 Bir xəbər öyrənmək gəlmir əlimdən.
 Göyün lövhəsində yanır rəqəmlər,
 O saf ulduzları mən birər-birər
 Nə qədər oxuyub öyrəndim, heyhat,
 Yenə də qəlbimi görmədim rahat.
 Bilirəm, yaranmış hər böyük əsər
 Onun qüdrətiylə açıla bilər.
 O şey ki, bizlərə lap aşikardır,
 Orda da gizli bir xəzinə vardır.
 Çalış, xəzinənin böyük açarı
 Şüşə yox, poladdan qayrılısın barı.
 Ta ki xəzinəyə çatdığın zaman
 Sən orda zəhər yox, şərbət tapasan.
 Bilirsən, harda ki bir xəzinə var,
 Qoynunda zəhər də, dərman da saxlar.
 Musa gövhər tapdı xəzinələrdə,
 Qarun da boğuldu ləlü-gövhərdə.³⁴

Arada ixtilaf, dava oldusa,
 Yenə Qarun öldü, qazandı Musa.
 Varlıq cədvəlini quran sənətkar
 Bilinməz şeylərə çəkmişdir hasar.
 Ən uca nöqtəni aşarsa bir xətt,
 Öz əski halına meyl edər fəqət.
 Fikir nə zaman ki, son xəttə çatar,
 Dayana bilməyib geri qayıdar.
 Pərgar dolansa da öz dövrəsinə,
 Birinci nöqtəyə qayıdar yenə.
 Dünya dövrəsində bu həlqə ki var,
 Onu bu məqsədlə bağlamışdırlar
 Ki, hər kəs başını çıxartsa ondan,
 Qapı həlqəsitək qala sərgərdan.
 Əl vurma fələyin bu zəncirinə,
 Bil ki, bu zəncirin sonu var yenə.
 Baxma ki, hökmünü vermiş təbiət,
 Onun da bir sonu olacaq, əlbət.
 Bundan xaricdə də bir dərgah durur,
 Ağlayıb-sızlamaq onun yoludur.
 Elə bir pərdədən nəfəs al ki, sən,
 Hər şey düz qurulmuş haman pərdədən.
 Bu yeddi fələyə nəzər yetir bir,
 Xəyalın rəqsinə pərdə düzəldir.
 Olmaz o pərdəylə səsleşmək bir az,
 Onu öz-özünə tanımaq olmaz.
 Sən haman pərdəni axtarsan əgər,
 Bil ki, öz pərdən də əlindən gedər.
 Çalib oxumaqda Barbəd olsan da,³⁵
 Pərdəsiz bu saza toxunma əsla.
 Pərdəsi yırtılmış xudbinlə, yəqin
 Arxasında durma heç bir pərdənin.
 Sən də Nizamitək bir pərdə axtar,
 O vaxt yaxşıqla şöhrətin artar.
 Yenəmi alçalaq biz torpaq kimi,
 Ruzgara baş əyək bir yarpaq kimi?
 Yenəmi yel olub torpaq sovuraq,
 Xəzəllə, tikanla oynayıb duraq?
 Torpaqdan nə qədər xərc alsın ruzgar,
 Aldığı torpaqla çuxur doldurar.
 Bundan aldığına ona verərək,
 Aldığı mayanı qaytarır külək.
 Bu qat-qat yerlərə diqqətlə bir bax,
 Torpaqdan qurulmuş bu yerlər ancaq.
 Gah zəlzələ qopar, gah sellər axar,
 Torpaq tuta bilməz bir yerdə qərar.

Zəlzələ batırar, su yuyar onu,
 Sonra düzəngaha çevrilər sonu.
 O vadi zamanın hökümləriylə
 Dönüb qışlaq olur obaya, elə.
 Bu fani torpaqdan hər arxı bir su,
 Bir də külək qazmış, sözün doğrusu.
 Yerin hüdudundan o tərəfdə də
 Buludlar, fələklər qaçıdır yenə.
 Onlar bir-birinə sarılmış bərk-bərk,
 Hamısı top kimi, gəzir kürətək.
 Bu kürə şəklində yalnız yer deyil,
 Hər xətt ki, hərlənir yuvarlaqdır, bil.
 Tüstü bu dərədən qalxar yuxarı,
 İki-üç cidalıq gəzər ruzgarı.
 Sonra əyilərək geriyyə dönər,
 Bu yer kürəsinin başına enər.
 Pərgar xətti kimi dolanan fələk
 Yalnız bu qaydayla dövr edir, gerçək.
 Səhradan bir bulud qalxarsa əgər,
 Ucalar müəyyən nöqtəyə qədər.
 Uçar ucalığın son zirvəsinə,
 Lakin o sərhədi aşammaz yenə.
 O da dairədə dolanıb qalar,
 O da bir dairə şəklini alar.
 Çadırtək çataraq bulud qaşını,
 Yerin üfünə qoymuş başını.
 Onun qoşununa yetirsən nəzər,
 Dairə olmağa o da meyl edər.
 Hər sadə damcının əsil cövhəri
 Dəryaya meyl edir əzəldən bəri.³⁶
 Bax, yeddi dalğalı bu çərxi-fələk
 Getdikcə yüksəlir hey yüksələrək.
 Üfüqdə də olsa, göydə də olsa,
 Həmişə yüksəlmək adətdir ona.
 Onun bu uçuşu bənzər xəyala,
 O da ucaldıqca yetər kamala.
 Fələkdən yuxarı dolaşma artıq,
 Ondan da yuxarı yoxdur ucalıq.
 Hələ açılmamış elm ilə göylər,
 Ancaq elm önündə durur bir səhər.
 Bir qara pul olsun, bir arpa əgər,
 Onda dörd gövhərdən tapılar əsər.³⁷
 Toxum göyərəcə də torpaqdan, sudan,
 Bu sirri axtarıb tapmamış insan.
 Toxumu bəsləyən torpaqdır, ancaq
 Ona şəkildəmi verir bu torpaq?

Nizamsız olsaydı yer altı bir an,
 Salxım olardımı, deyin, toxumdan?
 Tutaq, salxım olur bir dənin sonu,
 Şəkil qəlibinə kim salır onu?
 Fikri dolaşdıran bu pərdədə bir
 Halları dəyişən səbəb gizlətir.
 O səbəb nədirsə sənənin yanında,
 Aç, söylə, gizləmə onu canında.
 Bir səbəb gördükdə arif olanlar
 Anlar ki, yaratmış onu səbəbkər.
 Nizami, uzaqlaş bu fikirlərdən,
 Düşmə bu dünyanın tələsinə sən.

KİTABIN YAZILMASININ SƏBƏBİ

Bir gün nəşəliydim, aləm şad kimi,
 Dəmlər içindəydim Keyqubad kimi.³⁸
 Qaşlarım açıqdı, sanki bir kaman,
 Qarşımda dururdu yazdığım divan.
 Üzümə tutmuşdu güzgüsünü baxt,
 Səadət saçımı darardı o vaxt.
 Dəstə bağlamışdı güllərdən səhər,
 Səhəri oxşardı yaqut şəfəqlər.
 Könül pərvanəsi lində çıraq,
 Mən bülbül olmuşdum, məst olmuşdu bağ.
 Bayraq qaldırmışdım söz zirvəsinə,
 Hünər lövhəsini yazırdım yenə.
 Qələm dimdik olub deşirdi ləli,
 Turaca dönmüşdü təbəmin dili.
 Qəlbim deyirdi ki, söz əməyimdir,
 Səadət yoldaşım, bəxt köməyimdir.
 Yenəmi dünyada boş nəfəs alım?
 Yenəmi aləmdən kənar qalım?
 Dövrən şadlıq bəzmi qurandan bəri
 Qovdu məclisindən boş gəzənləri.
 Mədəsi ac olan işsiz bir köpək
 Boş-boş oturmaqla taparmı çörək?
 Bu dünya, səsiylə səsləşənindir,
 Dövrənla düz gəlsən, dövrən sənindir.
 Başını yuxarı tutmaq istəsən,
 Havatək hamıyla sazişə gir sən.
 Güzgütək hər yerə qoyulsa əgər,
 Hər şeyi tərsinə, yalan göstərər.
 Sənətin ziddinə söz danışanlar
 Əyri pərdə kimi yanlış çalarlar.

Sən ey padşahım, böyüksən əgər,
İltimas edərsən məndən bir hünər.
Bu fala mən qürə atdığım anda,
Ulduzlar keçirmiş eyni zamanda.³⁹
Hər zəhmət sonunda bir səadət var,
Bəxti olanlar da xəzinə tapar.
Bu zaman bir elçi gəldi eyvana,
Şahın məktubunu gətirdi mana.
On-on beş sətirdi şahın bu sözü,
Gözəl xətti ilə yazmışdı özü.
Hər hərfi bağ kimi güllər açmışdı,
Bir şəbçirəq kimi şəfəq saçmışdı:
«Ey söz dünyasına hakim Nizami,
Qulluğa məhrəmsən, tut ilticamı.
Səhər yuxusunun pərdəsini at,
Yenə söz oynadıb bir sehir yarat.
Əqli heyran qoyan söz meydanında
Min şirinlik göstər hər dastanında.
İstərəm Məcnunun böyük eşqinə
Bir söz xəzinəsi açasan yenə.
Bakirə Leylitək, ey böyük ustad!
Şərdə iki-üç bakir söz yarat.
Deyim: bu, şəkərdir, deyildir acı,
Deyim ki, bu sözdür başımın tacı.
Min eşq kitabından yüksək və təzə,
Sən öz qələminlə bir dastan bəzə.
Bu mövzu şahıdır bütün sözlərin,
Layiqdir bu sözə sənün hünərin.
Bu təzə gəlinə, çəkəndə zəhmət,
Fars, ərəb diliylə vur ona zinət.
Sözün sərrafıyam, sən ki, bilirsən,
Təzəni köhnədən tez seçərəm mən.
Qüdrətin böyükdür, ona-on yarat,
Onda beş verməyi birdəfəlik at!⁴⁰
Kamal cövhərinin xəzinəsindən,
Gör, kimin sapına inci düzürsən.
Çünki türk sifətli olmaıq bizlər,
Bizə layiq deyil türkanə sözlər.
Yüksək olmalıdır bizim əslimiz,
Yüksək yaranmışdır bizim nəslimiz».
Elə ki, şah məni öz qulu seçdi,
Həyəcan qəlbimdən beynimə keçdi.
Nə cürətim vardı ki, evdən qaçam,
Nə də gözüm vardı, xəzinə açam.
Ömrüm viran oldu, solub saraldım,
Bu əmrin önündə cavabsız qaldım.

Sirrimi deməyə bir məhrəm hanı?
Ona söyləyəydim bu macəranı.
Qəlbimdə can kimi əzizim olan
Məhəmməd Nizami oğlum bu zaman
Bu gözəl mövzuya könül verərək
Oturdur yanımda o bir kölgətək.
Öpdü ayağımı xeyli mehriban,
Dedi: «Ey göylərə meydan oxuyan,
«Xosrov və Şirin»i yazıb yaratdın,
Hər duyan könüldə bir zövq oyatdın.
Leyli-Məcnundan da yarat bir əsər,
Cüt olsun yazdığın qiymətli gövhər.
Bu gözəl mövzuda böyük sənət var,
Xoşdur qoşa gəzsə cavan tovuzlar.
Bir də ki, Şirvanşah, o baş hökmüdar
Şirvana, İrana olmuş şəhriyar.
O rütbə verəndir, nemət verəndir,
Şərə, sənətə də qiymət verəndir.
O səndən bir əsər edir iltimas,
Sən də hünər göstər, o əsəri yaz».
Dedim: «Aynaüzlüm, sözündə möhkəm,
Sözün yerindədir, haqlısan bu dəm.
Lakin iki səmtə əsir bu ruzgar,
Fikir çox genişdir, könül mülkü dar.
Əfsanə dəhlizi dar olsa əgər,
Sənətin sözü də yolda ləngiyər.
Gərək söz meydanı gen olsun müdam,
Atını dördnala səyirtsin ilham.
Bu dastan olsa da aləmə bəlli,
Qəlbə gətirməyir şadlıq, təsəlli.
Naz ilə sevinədir sözün arğacı,
Bunlarla düzəlir söz ehtiyacı.
Kədərlə, zəncirlə bağlansa dastan,
Sözlər çılpaq olar, can sıxar, inan.
Onu həddən artıq bəzəsən əgər,
Dastanın üzünə ləkələr düşər.
Yoxsa çıxış yolu bu vəziyyətdən,
Mütləq bir neçə söz deməliyəm mən.
Bu dastanda nə bağ, nə ucalıq var,
Nə çalğı, nə şərab, nə xoşqılıq var.
Qumsala, daşlığa ilham gedərmə?
Getmə də, torpağa təsir edərmə?
Hər şər şadlıqla gəlsə nəfəsə,
Beyti hadisəylə başlayar rəqsə.
Odur ki, dünyada ləzə zamandan
Kədərdən, qüssədən qaçmışdır insan.

Dərd yazan şairlər qanad salmışdır,
 «Leyli və Məcnun»sa sözsüz qalmışdır...
 İndi şah dil tökür bu təmtəraqla,
 Deyir: «Bu kitabı adıma bağla».
 Mənzil dar olsa da, bu gündən belə
 Mən Leyli-Məcnunu incəliyilə
 Bəzəyib bir zinət vurum ki, ona,
 Gövhərlər səpilsin şahın yoluna.
 Oxucu pərişan olsa da bundan,
 Qoy eşqə can versin onda varsa can.»
 Yenə də öz oğlum dinlədi məni,
 O açdı üzümə bu xəzinəni.
 Ömrümün ilk gülü – o təkçə balam,
 O ağız ləzzətim, o son piyalam
 Dedi: «Ey kəlamı əkizim ata,⁴¹
 Əsəri qardaşım, əzizim ata,
 Yarat bu dastanı rəngli, boyalı,
 Qoyma ki, süstləşə nəzmin xəyalı.
 Harda ki, eşq əli bir süfrə açar,
 Bu gözəl hekayə ona duz saçar.
 Bütövsə, parçasa hələ bu duzlar,
 Süfrədə bişməmiş çiy kabab da var.
 Sənin qüdrətinlə duz əziləcək,
 Kabab da səyinlə bişə biləcək.
 Bu qədər nazəndə, incə bir dilbər
 Nədən çıpaq qalsın bu vaxta qədər?
 Onu bəzəməmiş arif əlləri,
 Odur ki, çıpaqdır o gözəl pəri.
 O, candır, can üçün çalışmayanlar
 Həmişə borc geyər əyninə paltar.
 Can bəzənməlidir can bəzəyilə,
 Canından keçməmiş bir insan hələ.
 Nəfəsin can verir xalqa cahanda,
 Sənin məhrəmindir bu gözəl can da.
 Səndən söz yaratmaq gözlənsin gərək,
 Məndən dua etmək, bəxtdən də kömək».
 Danışıb qurtardı o ciyərparam,
 Onun xatirinə söz aldı ilham.
 Gövhər axtarmağa başladım yenə,
 Kimyalar açaraq girdim mədəyə.
 Təbim də ən qısa bir yol axtardı,
 Yol uzunluğundan qorxum da vardı.
 Nə bundan qısaca yol var hələlik,
 Nə də bundan qıvraq, iti bir minik.
 Bəhrin suyu yüngül, özü axardır,
 Canlı, nəfəs alan balığı vardır.⁴²

Çox bu şirinlikdə söz deyən olar,
 Sanma ki, onlarda bu təzəlik var.
 Hələ üzücülər qəlb dənizindən
 Belə saf bir inci tapmamış, bilsən.
 Hər beyti sapdakı incilər kimi
 Parlayır eyibsiz bir hünər kimi.
 Mən bu inciləri gəzəndə bir-bir,
 Ayağım tük qədər sürüşməmişdir.
 Qəlb cavab verirdi mənə ürəkdən,
 Bulaq su verirdi yer qazdıqca mən.
 Əqildən aldığım bu gəlir, dövlət
 Yalnız əsərimə vururdu zinət.
 Dörd min beytdən bir az çoxdur bu dastan,
 Dörd aydan az vaxta yazmışam, inan!
 Əgər başqa işlər olsaydı haram,
 Bu, on dörd gecəyə olardı tamam.
 Bu azad gəlini görən şad olsun,
 Ona abad deyən, qoy abad olsun.
 «Sa», «fa», «dal» iliydi, rəcəbin sonu,⁴³
 Çox gözəl şəkildə bəzədim onu.
 Əgər tarixini söyləsəm əyan,
 Dörd il keçmiş idi beş yüz həştaddan.
 Sənətin əlilə tutdum bəzəyə,
 Gətirib oturdum bu kəcavəyə.
 Şahımın mübarək gözündən başqa
 Kimsənin nəzəri dəyməsin ona.

AXSİTANIN TƏRİFİ

Sən şahlıq taxtının şahsüvarısan,
 Qaranın və ağın hökmüdarısan.
 Tac sahiblərinin başçısısan sən,
 Şahlar ordusunun sərkərdəsisən.
 Ey şahlar içində mütləq olan şah!
 Ey dünya xaqanı, böyük padişah!
 Şöhrətin tutmuşdur bütün mahalı,
 Dinin və dövlətin sənsən calalı.
 Şahlığın taxtını sənsən saxlayan,
 Hökmünə baş əyir bu yer, bu ümman.
 Şahların tacısan, Əbülmüzəffər,
 Yeddi məmləkətə sən oldun zivər.
 Kölgən bir günəşdir, sən alov kimi,
 Keyqubad rütbəli Keyxosrov kimi.
 Adın Axsitandır, özün söz bilən,
 Göydəki günəşin ağasısan sən.
 Sən ki, padişahsan, açıq, aşıkar,
 Gizli xəlifəsən, böyük hökmüdar.

Bu Bəhram nəşəbli, ülkər üzlü sən ⁴⁴
 Məlik Mənuçöhrün sədəf dürrüsən.
 Bu tayfa şahlığı nəşildən-nəslə
 Gəlib keçə-keçə oldu silsilə,
 Onun şah əcdadı aransa əgər,
 Şahdan-şaha gedir Adəmə qədər.
 İstərəm, bu böyük şahda daima
 Qılınc uzun olsun, qələmsə qısa.
 Daimi bir taxtda o bərqərardır,
 Ağiltək nöqsansız bir hökmüdardır.
 O, yeddi göylərə boyun əyməyən
 Yeddi ərənlərə qiblədir, bilsən.
 Ruzi verən deyil, ruzi göyüdür,
 Dünyanın sərdarı, həm böyüyüdür.
 Mənalar çeşməsi gözündə qaynar,
 Qəlbində göylərin gizli sirri var.
 On iki elmin də sirləri bütün
 Əlində mum kimi yumşalır hər gün.
 Bu yeddi örtüklü, altı barmaqlı,
 Bir gözlü, dörd əlli, doqquz ayaqlı ⁴⁵
 Onun çəmbərindən çıxmasın deyə,
 Qalıb çəmbərində dönmüş həlqəyə.
 Adı şirin sulu bir kainatdır,
 Varlığı aləmə abi-həyatdır.
 Dağılmış mədənlər onun əliylə,
 Artmış kərəmindən dənizlər belə.
 Bir yandan dünyanı tutur zəfəri,
 Bir yandan əfv edir kərəm əlləri.
 Cövhərli qılıncdan tutaraq çapar,
 Yaxından ötəni vurur, qamçılar.
 Bəxtinin burnunda kövsər suyu var,
 Onun toppuzundan alovlar qalxar.
 O, dünya mülkünə böyük işıqdır,
 Məclisə, meydana bir yaraşıqdır.
 Mərrixdə bir qılınc, Zöhrədə bir cam,
 Sağında, solunda durmuşlar müdam.
 Zöhrə şərab verir cam ilə ona,
 Mərrix silah alıb düşür ardına.
 Qılıncı qaldırır bir ləl dağı,
 Camından tökülür ləl bulağı.
 Bu iki qan rəngli lələ baxanda,
 Ləlin rəngindədir şərab da, qan da.
 Sübhün saqisidir onun kərəmi,
 Lütfü çox yaşasın, tutsun aləmi.
 Düşməni qəhr edən zərbələri var,
 Ondan uzaq olsun yaman baxışlar.

Lütfü – səhər yeli, əsər hər yerə,
 Əsər, nəfəs verər ağciyərlərə.
 Elə bil zərbəsi odlu şimşəkdir,
 Toxunsa hər kəsə qəhr edəcəkdir.
 Sabah yeli kimi lütfü can verər,
 Hicran axşamıtək qəhri öldürər.
 Gəlsə hərəkətə şahlıq sancağı,
 Deşər polad kimi döşündən dağı.
 Bayraq qotazları titrəsə əgər,
 Zəlzələ görünər bir arpa qədər.
 Belə bir qanun da vardır dünyada:
 Od yüksəkdə durur, su aşağıda.
 Atı oda bənzər, özü suya, bax,
 Bulud od üstündə qərar tutacaq.
 Onun qapısında mehtərdir Qeysər,
 Fəğfur o qapıda gəlib dilənər. ⁴⁶
 Nə qədər parlasa günəşin üzü,
 Şahın məclisində sönükdür, düzü.
 Ay ki, bədirlənib, nura bürünər,
 O da qapısında solğun görünər.
 Uçarmış Arəşin oxu, deyirlər,
 Ad qəbiləsinin nizəsi qədər. ⁴⁷
 O, ox şahımızla yarışsa əgər,
 Kamandan çıxmamış torpağa düşər.
 Deyirlər, Pərvizin hüsnü, camalı
 Baxdıqca oxşarmış qəlbi, xəyalı.
 Atının tozuyla tutuşsa Pərviz,
 Qalmaz camalından zərrə qədər iz.
 Kimə şah qılıncı dəydisə bir əl,
 Qurtuluş yolunu bağladı əcəl.
 Hansı bir zirehə dəydi nizəsi,
 Parça-parça oldu bütün həlqəsi.
 Atdığı zubinin hər nişanından ⁴⁸
 İkiyə bölündü bu iki cahan.
 Lütfü parlaq olan bir günəş kimi,
 Qəhr edər tufantək qəzəbi, kini.
 Qılığı bir səhər yelidir, gerçək,
 Qəzəbi şir tutur göydə günəştək.
 Altı hərfi olan adıyla, bilsən,
 Dünyanı bağlamış altı tərəfdən. ⁴⁹
 Bu altı hərflər ki, şeş atdı yenə,
 Düşdü nərd oyunu şahın xeyrinə.
 Düşməni milçəktək qaynasa belə,
 Tab etməz qəhrindən əsən bir yelə.
 Günəşin ordusu boy versə əgər,
 Xəlvətə çəkilər, qaçar kölgələr.

Atının dırnağı dəyən yerlərdə
Pələnglər, aslanlar görünməz bir də.
Ölümün baratı yağsa oxundan,
Həyat naməsini olmaz oxuyan.
Qınından qılıncı çıxarsa bir əl,
Daşların bağrında qana dönər ləl.
Ağzını açarsa qılıncı bir an,
On-on baş itirər önündə düşman.
Düşməni qarşısında Əfrasiyabdır,
Təkbətək döyüşdə günəşə bəbdır.
Qoşun kəmərinə bağlamamışdan,
Düşməni məhv edər bu mərd Axsitan.
Qoşunu arxadan gələne qədər
Düşməni ordusundan qoymaz bir nəfər.
Onun rıqabında yüz Rüstəm durar,
Yenilər önündə böyük ordular.
Şahlıq məclisini açıb quranda
İlk bahar buludu görünər onda.
Nə qədər çox olsa orda simüzər,
Bağışlar hər şeyi sonuna qədər.
Bir günlük xərcinə qoyduğu maya
Uzun illər boyu alınmaz saya.
Bu şah çanaq-çanaq pullar bağışlar,
Bir də dəstə-dəstə qullar bağışlar.
O camdan ki, Cəmşid qıymaz özünə,
Bəxş edər qullardan hər gün yüzünə.
Hələ yer üzündə yoxdur bir insan,
Onun xələtindən geyməsin nişan.
O, müşkü qır kimi paylar hər yana,
Çini bir hədiyyə verər mərdana.
O, bircə fərmanla bir qala alar,
Bircə qəsidəyə ölkə bağışlar.
Hesabsız, ölçüsüz nemətləri var,
Dərya qucağına sığışmaz onlar.
Qəlbi çox genişdir, ora nəzər qıl,
Çınqıllar kimidir əlində qızıl.
Kimin xəzinəsi artsa dünyada,
Şirvanşah puluyla çoxalır o da.
Milçəyi doydursa bizim hökmüdar,
Mahmudun filindən qüvvətli olar.⁵⁰
Fil boyda taxtının sayəsində, bil,
İçilən qədəhi götürməz bir fil.
Şahımız dənizdir, Fəratdır, lakin
Dəryası axandır, Fəratı sakın.
O gün ki, bar verər böyük hökmüdar,
Ən böyük bir novruz bayramı olar.

Səyindən, bəxtindən yazdım görmədən,
Nə yazım taxtdakı əzəmətindən?
O, dağ arxasından çıxan bir aydır,
Yanında ulduzlar alay-alaydır.
Günəş çeşməsidir böyük hökmüdar,
Onunla canlanır bizim çəmənzar.
Göyün yerə enmiş bir səhəridir,
Allahın mərhəmət şəfəqləridir.
Hər göz ki, o nuru görər cahanda,
O, yaman gözlərdən olar amanda.
Yarəb, mən ki, Üveys adını aldım,
Məhəmməd eşqinə mən sadıq qaldım.
Məhəmməd sifətli o şah həzrəti
Versin xəyalımda olan neməti.

PADŞAHA XİTAB

Sən, ey can aləmi, ey aləmə can!
Ey insan qəlbini güldürən insan!
Günəşin taxtından tacın ucadır,
Cəmşidin taxtından taxtın qocadır.
Sənin idrakınla dünya abaddır,
Sənə qul olmaqla insan azaddır.
Sənin fərmanınla bütün ölkələr
Azad nəfəs alır, düzdür bu xəbər.
Bir sən əzizlədin bütün dünyanı,
Sənindir dünyanın hökmü, fərmanı.
İslamın bəzəyi olmuşdur xütbən,
Xəlifə puludur sənin bu sikkən.
Biz sənin duanla öpsək torpağı,
Qızılgüllər açar qanqal yarpağı.
Bir sənin sikkəni vursalar daşa,
Qızıl-gümüş olar yer başdan-başa.
Nədir o səndəki şanlı əzəmət?
Keşikçin olmuşdur sənin səadət.
Mehtərin olmuşdur fələk, hər zaman
Arpa-saman alır o, anbarından.
Nədir mən dediyim bu arpa-saman?
Bu arpa – Sünbüldür, saman – Kəhkəşan.
Sən səhər yelinin ətrini çaldın,
Bu xoş təbiəti havadan aldın.
Həyat çeşməsidir bu səxavətin,
Dünyanı doydurur sənin dövlətin.
Bu əlvan çiçəkli nazənin bahar
Sənin ayağını öpmək arzular.
Məşriqi, Məğribi alan könüllər
Sənin hüzurunda qul olmaq dilər.

Zəfər əli kimi tac bağışlarsan,
 Tanrı tək günahı sən bağışlarsan.
 Bu dünya səninlə olmuş bərqərar,
 Sənə bütün aləm keşikçi durar.
 Sən qabaqda getsən yol çıraqısan,
 Arxada qalanda el dayağısan.
 İşıqsan yollara məşəllər kimi,
 Şəfəqin aydındır son səhər kimi.
 Səndədir işlərin hökmü, divanı,
 Hökmün dolandırır bütün dünyanı.
 Kimsə bu dünyada ən baş hökmüran,
 Özünü qul sayır qarşında, inan.
 Aqlın, iradənin gücü var səndə,
 Onlar iş aparır sənin ölkəndə.
 Məqsəd nişanəsi yaranmışsa baxt,
 Bir sənə inanıb, sığınar hər vaxt.
 Qələbəm düşməni qaçıra bilir,
 Bu, sənin sayəndə əldə edilir.
 Səndəki göz nuru sayılan sancaq
 Dövlətdən, nüsrətdən yaranmış ancaq.
 Hər kimlə döyüşsən, onu dağlarsan,
 Min igid belinə qurşaq bağlarsan.
 Onun vücudundan tökülməmiş qan,
 Başını qarşında yerə salarsan.
 Cahanda hər kimə yetirsən nəzər,
 Səadət taxtında gəlib əyləşər.
 Onun taleyini sən şad edərsən,
 Xarab ölkəsini abad edərsən.
 Böyüklük, ucalıq səndədir deyə,
 Xoşbəxtlik gətirdin bu Nizamiyə.
 O da sarayının keşikçisidir,
 Sayəndə özünü bəxtiyar bilir.
 Gör, hüma quşunun gülür varlığı,
 Sonsuzdur bu quşun bəxtiyarlığı.
 Bu quş ki, eşqinlə qidalanır, bil,
 Sənin kölgəndədir, pərişan deyil.
 Səba quşları ki, ötür hər səhər,
 Şahın duasıdır dilində əzbər.
 Böyükdür cahanda şöhrətin, namın,
 Zəfərdir, fəthdir yalnız məqamın.
 Ucaşın cəlalın, ağ olsun baxtın,
 Zəfərlə bəzənsin sarayın, taxtın.
 İl boyu şadlanır sayəndə aləm,
 Aləm ayrılmasın sayəndən bir dəm.
 Səadət daima sənə yar olsun,
 Səninlə bir yerdə o da var olsun.
 Verirəm dostlara şad xəbəri mən,
 Şahın, şahzadənin mərhəmətindən.

ŞAHZADƏNİN TƏRİFİ VƏ OĞLUMUN ONA TAPŞIRILMASI

Səhərin qırmızı gövhəri erkən
 Zülmətdən bir işıq zahir edərkən,
 Mənim xəzinəmin gövhəri olan,
 O belimdən gələn, qəlbimə sultan
 Öz ata tacına gövhərlər saçdı,
 Şirvanşah oğlundan mənə söz açdı.
 Dedi: – Adamsızam, qırılmaz bağla
 Məni şah oğlunun lütfünə bağla.
 Qoy onun əhdinə bağlanım bu dəm,
 O, gənc bir ustaddır, mən öyrənənəm.
 Kərəmi kamala yetişən zaman
 Dərs alsın o sənin kəlamlarından.
 O az yaşlıdırsa, bir hökmüdədir,
 Onda yenilməyən iradə vardır.
 Vətən göylərinin ulduzudur bu,
 Şahın vücududur – ölkənin ruhu.
 Yerlərin, göylərin Yusifidir tək,
 Zaman vəliəhdi bir odur, gerçək.
 Məclisi, büsatı, sevdası yeni,
 Padşah Mənuçöhrün bəlkə də eyni.
 Bu iki dünyanın o can sirdaşı,
 Ağılda, idrakda şahların başı.
 Bu yeddi ölkəyə varis qəhrəman,
 Bu dörd gövhərin də sirrini açan.
 Böyük insanların gözlərinə nur,
 Şahlar namazının qibləsi odur.
 O, taca fəxrdir, taxta da zinət,
 Üzünə möhtacdır onun səadət.
 Şahzadə, güldükcə şərəfin, şanın,
 Açıldı gövhəri şah Axsitanın.
 Sübhün iki çalan rəngidir rəngin,
 Səndə şah qanı var iki ölkənin.
 Şahlığın bağında əkilən budur,
 Keyqubad nəslinin bir toxumudur.
 Şirvan bəzənmişdir əzəmətinlə,
 Xuzan abadlaşmış ədalətinlə.
 Yeddi dairənin mərkəzində tək,
 Durub əyləşirsən sən bir nöqtətək.
 Tanrı sayəsində yaşayırsan sən,
 O səni saxlasın yaman gözlərdən.
 Mənim ümidim var böyük Allaha,
 Öz zəhnin, aqlınla səni bir daha
 Göylərə qaldırsın o gülə-gülə,
 Çatasan dünyada hər təkamülə.

Şah kitablarını öyrən dərindən,
 Dərs al aqillərin dediklərindən.
 Sandıqda gizlənmiş xəzinəni sən
 Göydə on dörd günlük Aytək görəsən.
 Bil ki, bu gəlinə yoxdur bir əvəz,
 Bu canı heç dövrən yarada bilməz.
 Onun atasını görə bilməsən,
 Barı qardaşına hörmət saxla sən.⁵¹
 Min bir nəvazişlə gətir yadına,
 Əbədi bir hörmət bəslə adına.
 Qoy oğlum heç kəsə möhtac olmasın,
 Heç kəsin əlində gözü qalmasın.
 Bununla qurtardım bu hekayəti,
 Olsun səadətın şahın dövləti.
 O göz bu işıqla parlasın ancaq,
 Bu sərv o çəməndən düşməsin uzaq.
 Şaha arxalanmış səninin surətin,
 Düşmənin belini qırmış qüvvətin.
 Həyat bulağıyla Xızır yaşadı,
 Səninlə yaşasın şahlığın adı.
 Göydə nə qədər ki, səyyarələr var,
 Bu iki vücuddan işıq alsınlar.

MƏNİ İNKAR EDƏNLƏRDƏN ŞİKAYƏT

Coşmaq zamanıdır, coş, ey könül, sən,
 Dünyaya dil verən dinməyir nədən?
 Gəldi söz meydanı, mənəm sənətkar,
 Bu gün məndən gözəl söz deyənmi var?
 Əlimin muzduyla dolanıram mən,
 Cəlalım yaranır söz xəzinəmdən.
 Bu səhər seyrini yaradan zaman
 Bütün yeddi fəsli dedim Qurandan.
 Bu halal, bu açıq sehrə baxın siz,
 Günahdır bu sehri danmaq, şübhəsiz.
 Bu söz sənətində elə kamiləm
 Ki, qeyb ayinəsi adımdır bu dəm.
 Mənim dil qılıncım itidir yaman,
 İsa möcüzündən onda var nişan.
 Nəzmimdə nə qədər mənim əsər var,
 Lal əgər eşitsə onu, dil açar.
 Alışar köz kimi sözüm qızanda,
 Barmaq toxundurma, alov var onda.
 Arxımdan su içdi şerlə sənət,
 Mənlə şöhrət tapdı sözdəki qüvvət.
 Bu qarın otaran duzsuz şairlər
 Sayəmdə dünyanı basıb yedilər.

Şikarı tutmağa aslan gərəkdir,
 Tülkünün işi də müftə yeməkdir.
 Mənim öz nəfsimə yeməyimdənsə,
 Qoy məndən yesinlər verib səs-səsə.
 Paxıl! Göz yumaraq açıq nemətə,
 Saqqız çeynəyirsən girib xəlvətə.
 Ey mənim yazımın oğrusu insan,
 Qarşımda kölgətək çox alçalırsan.
 Mən qəzəl deməyi edəndə peşə,
 O da zurnasını çalar həmişə.
 Mən hər gün düzəndə xoş qəsidələr,
 O da quraşdırır boş qəlidələr.
 Hətərən-pətərən dilinə bax bir,
 Yenə də nəzm ilə hekayə deyir.
 Mən yaxşı qəlibdə sikkə vururam,
 O da döyəcləyir, qəlp çıxır müdam.
 Meymun da yamsılar, bu deyil hünər,
 Bulanlıq suda da ulduz görünər.
 Gözlər işıqlanır hər əsərimdən,
 Lakin o incikdir kölgələrimdən.
 Bellidir, insanı kölgə yamsılar,
 Kölgədən də betər kölgələrim var.
 Yamsılar, yamsılar, utanmaz bir az,
 Çünki gözü görməz, üzü utanmaz.
 Kölgəsi olmayan peyğəmbər belə
 Təqib edilmişdir bu kölgələrlə.
 Mühit dənizində pəkdirsə sular,
 İtin seliyindən nə qorxusu var.
 Sarı qulaqları düşündükcə mən
 Coşub qızırımsa bəzən hirsimdən,
 Sahili yusam da, sanki bir dəniz,
 Bunu acığımdan zənn etməyiniz.
 Çıraqtək aldığım sərt bir zərbədən
 Şamtək gülümseyib sönrəm bəzən.
 Mən ki, ayna kimi dəmir deyiləm,⁵²
 Ürəyi daşlara olmaram həmdəm.
 Xəzinə qazsam da, bir kişiyyə mən,
 Düşməni can çəkişir mənim dərdimdən.
 Sənətimi danan bir də sağalmaz,
 Çərşənbə cinlisi ağıllı olmaz.⁵³
 Qapımın oğrusu haqq əvəzinə
 Mənim qeybətini danışır yenə.
 Evin sahibini görə oğrular
 Haray qopardaraq deyir: «Oğru var».
 Malım doyursa da ac oğruları,
 Pis söz deməsinlər haqqımda barı.

Hünəri görsə də etiraf etməz,
 Pis yolu buraxıb yaxşıya getməz.
 O, gözsüz yaşasın gözlüsə əgər,
 Korsa, açılmasın bir də o gözlər.
 Oğurlayan odur, utanansa mən,
 Oğurluq şöhrətdir ona əzəldən.
 Yox, yox, alçaqlığa qurşandı murdar,
 Qapını aç, ona de ki: «Gəl, apar».
 Onun ki, qazancı oğurluqdur tək,
 Neylərdim, olsaydım mən də onun tək.
 Bu iki aləmin xəznəsi məndə,
 Nə olar müflisə bir pay verəndə.
 Borcumdur gədəya sadəgə vermək,
 Açıq almayanda o çalsın gərək.
 Xəzinəm yer altı, dürrümsə ümman,
 Nə üçün inciym lağım atandan?
 Xəzinə sandıqda saxlana bilər,
 Gözəl üzərliklə bəslənib gülər.
 Mənə anam verdi bu xəzinəni,
 Üzərlik üstündə mərd doğdu məni.
 Baxsan Nizaminin cizgisinə sən,
 Min bir ad sayını orda görərsən.
 İlyasın «əlif»in «lam»ından kəssən,
 Yenə doxsan doqquz tamı görərsən.⁵⁴
 Dayanmış dövrəmdə bu minbir hasar,
 Yüzdən də bir əskik qaravulçum var.
 Zəhmətə düşməkdən azadam hər an,
 Qorxmayır xəzinəm heç bir oğrudan.
 Bir xəzinənin ki, bu hasarı var,
 Ona neyləyəcək lağım atanlar?
 Lakin xəzinələr olmaz ilansız,
 Yoxdur bu dünyada bir gül tikansız.
 Kim ki, ad qoymuşdur qoca dünyada,
 Onu öz dostları vermişdir bada.
 Ayüzlü Yusifi yad edin barı,
 Ona quyu qazdı öz qardaşları.
 İsa ki, insanlıq elmində təkdi,
 Hər bir yəhudidən cəfalar çəkdi.
 Əhməd ki, rəhbəri oldu ərəbin,
 Gördü cəfasını Əbuləhəbin.⁵⁵
 Əzəldən dünyanın bir qaydası var:
 Bal tutan barmağı arılar sancar.

ŞİKAYƏTİN ÜZRÜ

Mən, mən olan gündən, şahiddir aləm,
 Bir qarışqanı da incitməmişəm.
 Dürrümü çəkmədim özgə suyuna,
 Pislik yaratmadım, düşməyəm buna.
 Təmizdir vicdanım, ucadır adım,
 İtin də haqqında pis danışmadım.
 Şir kimi qızdırsa məni köpəklər,
 «Eyb etməz» deyərəm, basılmaz hünər.
 Yaxşıydı hirsimi gizlətsəydim mən,
 Bu dediklərimi deməsəydim mən.
 Lakin ariflərin zəndinə bax bir,
 Dilsizlik dünyada qeyrətsizlikdir.
 Bir insan şəhərdən olsa xəbərdar,
 Bilər ki, hardandır bizim mətahtar.
 Kim ki, mənə qarşı bir əl qaldırar,
 Onun məndən başqa düşməni də var.
 Ey könül! Bu kəskin sözlərdən əl çək,
 Qəm piyaləsini öz başına çək!
 Gül kimi, köçməyin təblini vur sən,
 Kim qoparsa səni, öp əllərindən.
 Qanını özünə yavanlıq elə,
 Papağı dik saxla, baş getsə belə.
 Zülmə döz, incitmə heç də özgəni,
 Ellər qəm çəkincə, dərd alsın səni.

OĞLUM MƏHƏMMƏDƏ NƏSİHƏT

Sən, ey on dörd yaşlım, hər elmə yetkin!
 Gözündə əksi var iki aləmin!
 Yeddi yaşar oldun o zaman ki, sən
 Açıldın gül kimi, güləndə çəmən.
 İndi ki, çatmışdır yaşın on dördə,
 Başın sərvi kimi durur göylərdə.
 Qəflətdə oynama, qeyrət vaxtıdır,
 İndi hünər vaxtı, şöhrət vaxtıdır.
 Ucalmaq istəsən, bir kamala çat,
 Kamala ehtiram göstərər həyat.
 Uşaqkən əslini sorsalar bir az,
 Ağac bar verəndə cinsi sorulmaz!
 Elə ki, böyüdü, belədir qayda:
 Atanın adından sənə nə fayda?
 Sən aslanlar kimi keç cəbhələrdən,
 Yalnız hünərinin balası ol sən!

Səadət kamalla yetişir başa,
 Xalqa hörmət elə, ədəblə yaşa.
 Başına əfsanə düşdüyü zaman
 Allah qorxusunu unutma bir an.
 Öz adına layiq işlər gör ki, sən
 Axırda utanma xəcalətindən.
 Oğul, sözlərimə yaxşı qulaq as,
 Ata nəsihəti faydasız olmaz.
 Görürəm, şöhrətdə ləyaqətin var,
 Şərdə, sənətdə məharətin var.
 Şairlik eləmə! Dövrə bax ki, bir,
 Tərif əvəzinə şər pislənir.
 Şərdən ucalıq umma dünyada,
 Çünki Nizamiylə qurtardı o da.
 Hərçəndi sənətin çox rütbəsi var,
 Həyata faydalı bir elmi axtar.
 Bu əyri cizgilər cədvəlində sən
 Özünü şərh edib, özünü öyrən!
 Ol öz vicdanının sirrinə açar,
 Çünki bu mərifət qəlbə nur saçar.
 Elmlər elmidir demiş peyğəmbər:
 Din elmi, təbabət elmi, müxtəsər.
 Göbəkədkə ətri bu iki elmin
 Fəqihlə təbibdir, bunu bil yəqin.
 Fəqih olsan əgər itaətkar ol,
 Hiylədən, riyadan daim kənar ol.
 İsa mərifətli həkim ol, amma
 İnsanı öldürən bir həkim olma.
 Həm həkim, həm fəqih olsan sən əgər,
 Hamının yanında adın yüksələr.
 Həyat da, ölüm də qul olar sana,
 Səadət və şöhrət düşər payına.
 Bir elmi öyrənmək istədikdə sən
 Çalış ki, hər şeyi kamil biləsən.
 Kamil bir palançı olsa da insan,
 Yaxşıdır yarımçıq papaqcılıqdan.
 Məndən söyləməkdir, səndən eşitmək,
 Bir insan əliboş gəzməsin gərək.

AZ DANIŞMAĞIN GÖZƏLLİYİ

Sözün də su kimi lətafəti var,
 Hər sözü az demək daha xoş olar.
 Bir inci saflığı varsa da suda,
 Artıq içiləndə dərd verir su da.
 İncitək sözlər seç, az danış, az din,
 Qoy az sözlərlə dünya bəzənsin.

Az sözün incitək mənası solmaz,
 Çox sözün kərpictək qiyməti olmaz.
 Əsli təmiz olan saf mirvarılar
 Suya və torpağa min bəzək vurar.
 Nə qədər bütövdür, dolar xəzinə,
 Döyüldükdə isə dərmandır yenə.
 Ürəyi oxşayan bir dəstə çiçək
 Yüz xırman otundan yaxşıdır, gerçək!
 Yüz ulduz yansa da göylərdə, inan,
 Günəşin qüdrəti çoxdur onlardan.
 Göydə parlarsa da nə qədər ulduz,
 Günəşdir nur saçan aləmə yalnız.

ÖLƏN QOHUMLARIMDAN XATİRƏLƏR

Saqi, harda qaldın? Mən meypərəstəm!
 Doldur piyaləni, onsuz da məstəm!
 O göz yaşım kimi saf olan şərab
 Aşiq məzhəbində sayılır səvab!
 Onu bu ümidlə içirəm ki, mən,
 Qurtara könlümü dərdədən, ələmdən.
 Yolumun üstündə duran şirə bax,
 O şir – qəm şiridir, onu azdırmaq.
 Əzəllər həmdənim olardı şadlıq,
 O adam deyiləm, deyiləm artıq.
 Bu gün də əlimdən çıxsa o dildar,
 Daha da pis günlər qismətim olar.
 Saqi, ver şərabı, dərdimə bir qal!
 Söz mənim oduma nal atmışdır, nal!⁵⁶
 Ver o şərabı ki, açardır işə,
 Ruh ilə ruh kimi girir sazişə!

ATAMIN XATİRƏSİ

Atam Yusif – Zəki Müəyyid oğlu,
 Tutarkən babamın getdiyi yolu, –
 Dövrünün işidir, nə etməliyəm,
 Nə üçün ağlayım, deyildir sitəm.
 Atalar yolunu çox gördüyümdən,
 Öz ata qəlbimi qopardım ki, mən,
 Ölüm tikanından süzülən zəhər
 Canıma yerisin, ərisin qəmlər.
 Saqi! Şərab ver ki, şirindir candan,
 Xıltı təmizləsin, çıxarsın qandan.
 Bir şərab gətir ki, onu içsə lal,
 O da nitqə gəlsin, dil açsın dərhal.

ANAM RƏİSƏNİN XATİRƏSİ

Kürd qızı anam da bizi tərək etdi,
Əsil ana kimi çiyində getdi.
Nə qədər ağlayıb, yansa da ürək,
Anama dil verən varmıdır, görək?
Çəkməklə qurtarmaz bu dərdi insan,
Bu girdab dərindir insan boyundan.
Daşmışdır ələmin, qəmin kasası,
Bu qəm min nəfəsə içilər azı.
Bu ucsuz, bucaqsız dərd ölkəsinə
Dərdi unutmaqdır bir əlac yenə.
Saqi! Şərab ver ki, mənzil uzaqdır,
Xəyalım bu yolda yorulacaqdır.
Bir şərab gətir ki, başa şur gəlsin,
Hər addım başında min baş yüksəlsin.

DAYIM XACƏ ÖMƏRİN XATİRƏSİ

Xacə Ömər dayım ölüb gedəndə
Düşdüm müsibətə, bəlaya mən də.
Bu acı tikənin acılığından
Ahım boğazımda qurudu, inan.
Ağlamam, fələkdən qorxum var, deyə,
Qorxuram dayımın ruhu inciyyə.
Saqi! Meyxananın şərab küpündən
Nargilə rəngində şərab ver ki, sən,
Onda dəniz boyda səxavət olsun,
Behişt şərbət-tək bir şərbət olsun.

KEÇMİŞ MÜSAHİBLƏRİN XATİRƏSİ VƏ BAŞQALARI İLƏ MÜSAHİBLİK

Yetməzmi dostlardan vurduğum dəmlər?
Hanı o mən deyən dostlar, həmdəmlər?
Xurmanın şirəylə şadlanmağı var,
Xurma yoldaşlıqla şirə yaradar.⁵⁷
Bir də ipək taclı barama qurdu
Tacını yoldaşlıq əliylə qurdu.
Qarışqa birliklə göstərər hünər,
Özündən çox böyük şeylər sürüyər.
Dostluqda hər kimlə səsləşə bilsən,
Onun pərdəsində nəğməni çal sən.
Bu dar nəğməciyin öz pərdəsi var,
Ahəngi bilməsən, dolaşq çalar.

Yalnız ipək deyil Çində toxunan,
Gah qumaş, gah həsir toxuyur insan.
İşə kömək etsə təmkinlik əgər,
Sonunda daima işlər düzələr.
Bir çalğı tutmasa nəğməyə ahəng,
Nəğmə çalınsa da tez kəsiləcək.
Saqi! Ətir iyli şərab gətir sən,
Gəl, aç bu zənciri mən çarəsizdən.
Bir şərab gətir ki, can şirəsidir,
Gənclik kuzəsinin yetirməsidir.

VÜCUDU UNUTMAQ

Torpaqla örtülən bir ev üçün sən
Çoxmu qan udaraq, ah çəkəcəksən?
Hörümçək torudur o açıq-aşkar,
Gah yara bağlayar, gah da qanadar.
Bəzən bir milçəyin yolunu kəsər,
Bəzən də bir əlin qanını kəsər.
Bağlasan bu evi baramalartək,
Rahatca yatarsan yatağında tək.
Günahla doludur bu can evi, bil,
Onun da dövrəni çox sürən deyil...
Saqi! Nə şərabdan, nə kefdən əl çək!
Bu acı şərabla şirin kef çəkək!
Bir şərab gətir ki, içində dərhal
Bilinsin kimdədir idrakla kamal!

ŞÖHRƏTİ UNUTMAQ

İlantək dikbaşlı gəzmə, ey insan!
Aşacaq dünyanın seli başından.
Yeddi başın olsa əjdəhalartək,
Onun yeddisi də yerə düşəcək.
Çox da yüksəkliyə ucalma ki, sən
Torpağa düşəndə inciməyəsən.
Nə qədər alçaqdan yıxılsa adam,
O qədər ağrısı az olur müdam.
Dünyada yer kimi ağır dolansan,
Üç gövhər arxanda qalacaq, inan!
Bütün gövhərlərin rəngi parlaqdır,
Hər şeydən xoş gələn yenə torpaqdır.
Torpaqda gizlidir o üç yoldaş da,
Yenə də torpaq var o üç yoldaşda.

Saqi, lalə rəngli bir şərab yetir!
Qarşıma çəng ilə bir badə gətir!
Onunla sabahın üzü şad olur,
Onunla ruh evi tez abad olur.

KEÇƏN ÖMRÜ UNUTMAQ

Yenəmi dərd çəkim sabahkı qəmdən?
Görüb bildiyimi danışmayım mən?
Keçən günlərin də adını az tut,
Yaxşısı budur ki, bir dəfə unut!
Bir qəlyanaltıydı keçən ömürlər,
İndi o keçmişdən qalmamış əsər.
Onları köhnə bir səhifə düşün,
Dünən yazılmışlar yazılmaz bu gün.
Tutaq ki, yeddi göy, yeddi yeri sən
Yeddi min il qalıb, bildin əzbərdən.
Axıra çatsa da bu yeddi min il,
Dünyanın axırı görünən deyil.
Uzun da, qısa da olsa qəddimiz,
Yenə də ölməyə yaranmışıq biz.
Saqi, piyaləni ver səhər-səhər!
İçməmiş məst olum mən üzügülər.
O şərab gün kimi şölələr salsın,
Qurumuş çeşmələr ondan su alsın.

ALÇAQLIĞI VƏ YALTAQLIĞI RƏDD ETMƏK

Buz kimi donmaqdan, gəl, sən götür əl,
Ölü siçan kimi suda axma gəl.
Gül kimi yumşaqlıq göstərmə, gerçək,
Olma ikiüzlü bənövşəliyə.
Tikan olmağın da öz məqamı var,
Yerli dəlilik də işə yarayar.
Bir kürdün eşşəyi Kəbədə itdi,
Kürd haray qoparıb bir sual etdi:
«Bura ki, insansız boş səhralardır,
Eşşək yoxa çıxdı, nə hikmət vardır?»
Deyib, arxasına baxdığı zaman,
Gördü eşşəyini, güldü şadlıqdan,
Dedi: «Ortaqlıqda itmişdi eşşək,
Mənim hay-küyümdən tapıldı, bişək!»
Kürd qoparmasaydı hay-haray əgər,
Nə eşşək qalardı, nə yükədən əsər.

Huşsuzlar qalası dünyaya bax bir,
Daima zalıma mükafat verir.
Ömrü başa vurur şir ürəklilər,
Öküz ürəklidə olmaz bir hünər.
Saqi, şərabı ver, sən ol köməyim!
Bir su tök, od tutub yansın ürəyim!
Ver o şərabı ki, yuduqca daşı
Parladıb eyləsin bir yaqut qaşı.

ZÜLMƏ QATLAŞMAMAQ

Nəçin alçaqlara boyun əyirsən?
Oyuncaq olursan namərdlərə sən?
Nə üçün boynuna min yük alırsan?
Zalımın zülmündən razı qalırsan?
Qəlbi yumşaqlığı bir dəfə unut,
Çiyini dağ kimi ucalıqda tut!
Sən də süsən kimi ipəkdən olsan,
Səni saf torpaq da yaralar, inan!
Zəllilik ürəyə ağırlar salar,
Zülmə dözənlərin sonu xar olar.
Tikantək çiyində tut yarağını,
O vaxt qucaqlarsan gül budağını.
İnsanı sarsıdar göz yaşı, nalə,
Ah çəkib, of deyən yetməz kəmalə!
Saqi, zaman keçir, durma, qardaşım!
Şərab ver, doludur fikirlə başım!
O, bir çıraqlı olsun yolçu keçəndə,
Gəncleşsin qocalar onu içəndə.

PADŞAHLARIN QULLUĞUNU TƏRK ETMƏK

Bir-iki rind ilə get müsahib ol,
Axtar bu dünyada qürursuz bir yol.
Zərrəylə dur-otur gün işığıtək,
Cəmsid sarayının fikrindən əl çək!
Padşah puluna dikmə gözünü,
Qanun kəməndinə salma özünü!
Şahlar məclisindən kənar ol, kənar!
Pambıq od görəndə alışıb yanar.
O od doludursa işıqla əgər,
Ondan uzaq olan asudə gəzər.
İşıq alırdısa pərvanə şamdan,
Yandı məclisinə düşdüyü zaman.

Saqi! Şərab gətir, könüldə qəm var,
Şərabla qəmləri dağıtmaq olar.
Ver o şərabı ki, safdır gümüşək,
Onunla qəmlərdən qurtarır ürək.

İNSANLARIN İŞİNƏ VƏ RUZİSİNƏ ƏL UZATMAMAQ

Razı qal cahanda öz qismətindən,
Özgənin haqqını çeynəmə gəl sən.
Bir də ayağını öz yorğanından
Artıq uzadanlar bədbəxtidir, inan.
Bir quş ki, həddindən artıq ucalar,
Özünü fəlakət yoluna salar.
İlan düz getməsə yoluyla əgər,
Özünə sarılıb, dolaşıq düşər.
Silaha sarılsa bir zahid axmaq,
Onun qazandığı sillə olacaq.
Aslanla döyüşə çıxsa tülkülər,
Bilinər kimdədir qılıncla hünər.
Saqi! Baş qızdıran şərab ver görək,
Piyalən hər zövqü oxşasın gərək!
Bir şərab gətir ki, qəlb açsın yenə,
Can versin Keyqubad xəzinəsinə.

ŞADLIQ VƏ QƏNAƏT

Şadlığı bir yaşat təbiətinlə,
Şad ol öz qismətin, öz nemətinlə.
İnsanlardan başqa bütün canlılar
Qənaət evində tutmuşdur qərar.
Ruzi arxasınca onlar da qoşar,
Nə tapsa, onunla keçinib yaşar.
Ruzi olmasa da kifayət qədər,
Nə küsər, nə də ki, şikayət edər.
Yalnız insan oğlu doymayan zaman
Şikayət sədəsi ucalar ondan.
Əlindən tikəsi itsə bir kərə
Naləsi, fəryadı çıxar göylərə.
Düşəndə damına bir damcı yağış,
Buludu töhmətlər dilində qarğış.
İnsan daşa tutar Günəşi yerdən,
Ona arpa boyda daş dəysə birdən.
Çalış, işiq kimi apaq olasan!
Pisdən və yaxşıdan uzaq olasan!

Su kimi aləmə həyat ver, can ver,
Hər rəngə uyğunlaş, dərdə dərman ver!
Saqi! Bəhanəni ortadan götür,
Zərdüştü şərabı məclisə gətir.
O mey ki, məclisə işrət bəxş edər,
Döyüşdə silaha qüvvət bəxş edər.

ŞADLIQLA XALQA XİDMƏT ETMƏK

Bir daş deyilsənsə, donub qalma sən,
Çolaq deyilsənsə, diribaş tərpen,
Keçənin üstünə vur ayağını,
Təmizlə keçənin toz-torpağını!
Daş-kəsək olsa da keçdiyin bu yol,
Rəqsində oynayan fələk kimi ol!
Bağışla atını, sən get piyada,
Sillələr yesən də, mərd ol dünyada.
Bacarsan hamının yükünü sən çək,
İnsana ən böyük şərəfdir kömək.
Sən də əldən düşüb yorulsan əgər,
Sənin də yükünü bütün el çəkər.
Saqi, tünd qırmızı şərabdan gətir!
Mənə həyat verib, murada yetir!
Bir şərab gətir ki, canıma sinsin,
Ömür təzələnsin, könül bəzənsin!

TƏVAZÖKAR OLMAQ

Şikayət torundan çıx bundan belə,
Öz acizliyini etiraf elə!
Çıxılmaz bir dağdır yoldakı əngəl,
Çox da öz gücünə arxalanma gəl!
Qalxanı deşilmiş bir gül ilə sən
Çoxmu bülbül kimi öyünəcəksən?
Yol qanad qırandır, neyləsin qanad?
Qılinc qüvvəlidir, qalxanını at.
Ta ki, yüklü atın uçsun küləktək,
Qoy sənin payını artırsın fələk.
Yaxşısı budur ki, atı da tərək et,
Doğru bir yol tapıb, o yol ilə get.
Bax ki, Ay hilala döndüyü zaman
Canını qurtarır parçalanmaqdan.
Saqi, can boğaza dayandı, tez çat!
Şərab qətrəsiylə ağzımı islat!
Bir şərab gətir ki, içməmiş candır,
İçəndən sonrasa cana dərmandır.

XƏLVƏTƏ ÇƏKİLİB SÖZ YARATMAQ

Arxayın oturma, köç vaxtıdır, qalx!
Sən bu çaş gözünlə özünə az bax!
Mənzilin çətindir, ayağın qabar,
Bəs bu iş nə olsun, de, ey sənətkar?
Ya çıx birdəfəlik söz meydanından,
Ya bağla qapını, gəlməsin zaman!
Söhbət ki, qılıncı qınında saxlar,
Sən də xəlvətə tut qnında qərar.
Boş səhifələrimi oldu həmdəmin?
Çoxmu susuz yerdə üzəcək gəmin?
Nizami, bu yolda Xızır kimi dur!
Hər bulaq başında söz çadırı qur!
Məcnun sevdasının sərçəşməsindən
İç, doy sədəfdəki inci kimi sən.

DASTANIN BAŞLANGICI

Bu söz incisini düzən zaman mən
Belə danışırdı bu nəqli deyən:
Ərəb torpağında bir kişi varmış,
Şöhrəti, hörməti aşıb daşarmış.
O imiş başçısı Amirilərin,
Abadmış torpağı olduğu yerin.
Yel kimi ədikcə şöhrəti, şanı,
Ətirlə yuyarmış Ərəbistanı.
İnsanlıq elmində bolmuş hünəri,
Heyrətə salarmış o, dünyaləri.
Ondaymış ərəbin hər ixtiyarı,
Qaruna bənzərmiş dövləti, varı.
Fəqirlər, qonaqlar razıydı ondan,
Bəxti çıxmamışdı öz qabığından.
O, bir xəlifətək məşhur olsa da,
Övladsız, işıqsız bir şamdı o da.
Sədəfdən daha çox oğul arardı,
Dənsiz sünbül kimi dən arzulardı.
Deyərdi, bəxt gəlib imdada çatsın,
Onun da ağacı bir budaq atsın.
Özü sərv kimi qopsa kökündən,
Başqa sərv boy atsın onun mülkündən.
Laçın qanad çalib, gəlsə çəmənə,
O sərvini yerində sərv görsün yenə.
Köhnə olmasa da, qoy sevə-sevə
Otursun bu təzə, kölgəli sərvə.

İnsan bu dünyada daimi yaşar,
Yurdunda bir övlad qalsa yadigar.
O mötəbər insan bu xoş diləklə
Aclar doydurardı min bir köməklə.
Nəzirlə bir oğul istərdi tez-gec,
Əkdiyi yasəmən göyerməzdi heç.
Gəzdiyi incidən tapmazdı əsər,
Yenə yaşadırdı onu ümidlər.
Bilməzdi bu nədir, bu nə hikmətdir?
Bu gec yaranmaq da bir məsləhətdir.
Cahanda məqsədə nail olmasan,
Bunda da sirr var, mənə var, inan!
Qarşıya çıxsa da hər yaxşı, hər pis,
İşin xeyrinədir, diqqət etsəniz.
Tapmaq istədiyini çox şeylər də var,
Onları tapmasan daha xoş olar!
Ürəkdən arzular keçsə də bir-bir,
Çoxunu gizləmək daha gözəldir.
«Olsun!», «Olsun!» deyir dünyada hər kəs,
Yoxdur məsləhəti bilən bir nəfəs.
Bu sirin nə ilki, nə sonu vardır,
Qıfıl zənn etdiyini özü açardır.
Bədbəxt yaratmışdır insanı fələk,
Onu torpaq kimi sovurar külək.
Belə bir aləmi şadlıqla yaşat,
Ömrün arzusunu torpaqlara qat!
Övlad arzusuyla yanırdı qəlbi
Ləl üçün sıxılan bir mədən kimi.
Onun naləsini eşitdi Allah,
Ona da bir oğul verdi bir sabah.
O, nar kimi gülər, çiçək kimi şən,
Min dəfə gözəldi nardan və güldən.
Onda gövhər üzlü bir sifət vardı,
Gecə, o sifətdən gündüz olardı.
Ata baxan kimi oğlun üzünə,
Açdı xəzinəni ellər üzünə.
Belindən gələni görüb dünyada,
Gül kimi xəzinə payladı o da.⁵⁸
Bir müddət dayələr göz oldu buna,
Süd verdi ərəbin bu ilk oğluna.
Zəmanə mehriban dayələr kimi,
Məhəbbət südüylə onu bəslədi.
Onun dodağına hər damla süddən
Bir vəfa kəlməsi yazıldı, bilsən!
Verilən mayədən körpəcik doydu,
Köksünə bir dostluq ürəyi qoydu.

Üzünə nil alıb çəkdiyə onun,
 Oxundu ona bir könüldən əfsun.
 Lalətək ağzını südlə islatdı,
 Səmən yarpağıtək südlə boy atdı.
 O, süd içindəki bala dönürdü,
 Sanasan beşikdə Ay görünürdü.
 Boy atıb, ikicə həftəyə doldu,
 Lap on dörd gecəlik ay kimi oldu.
 Bilindi ondakı hünərlə vüqar,
 Adını hünərli Qeys qoydular.
 Güldü bir yaşında gözəl camalı,
 Camala can verdi onun kamalı.
 Suvardı körpəni eşqin əlləri,
 Üzündə parlada sevda gövhəri.
 Şadlıqla iki-üç yaşına çatdı,
 Öz könül bağında azad boy atdı.
 O, yetişən kimi yeddi yaşına
 Düzüldü bənövşə, lalə başına.⁵⁹
 Böyüyüb on yaşa çatandan bəri
 Oldu gözəlliyi dillər əzbəri.
 Kim onun üzünü görsə uzaqdan,
 Ona can sağlığı dilərdi haqdan.
 Atası gördükdə gülüb sevindi,
 Məktəbə yolladı oğlunu indi.
 Bilikli alimdən istədi kömək,
 Ona gecə-gündüz sərf etsin əmək.
 Ona yoldaş oldu bir bölük uşaq,
 Sən bir onlardakı səadətə bax!
 Hər uşaqda qorxu və ümid vardı,
 Dərsinə, elminə can yandırardı.
 Xırda oğlanlarla qızlar yanaşı,
 Hamısı olmuşdu sıra yoldaşı.
 Hərəsi bir yerdən, bir qəbilədən,
 Bu ədəb evində öyrənirdi fənn.
 Qeysin elm işində vardı hünəri,
 Dodağı saçardı söz inciləri.
 Orada bakirə bir inci vardı,
 Sırada Qeys ilə bir oturardı.
 Hələ saf qalmışdı o gözəl dilbər,
 Kamalı olmuşdu dillərdə əzbər.
 Camalı Ay kimi, süd işıqlıydı,
 Boyu sərv kimi yaraşıqlıydı.
 Qəmzə xəncərini çəksəydi əgər,
 Min sinə deşərdi o nazlı dilbər.
 Ahu gözlərini süzsəydi bir an,
 Yanıb məhv olardı bütün bir cahan.

Ərəb ayı kimi sifəti vardı,
 Əcəm türkü kimi könül ovlardı.
 Saçları gecəydi, camalı bir bağ,
 Sanki qara qarğa tutmuşdu çıraq.⁶⁰
 Sayəsi böyükdü, kiçikdi ağzı,
 Şəkər dodaqlıydı o ellər qızı.
 Nə qədər istəsən şəkər qıradı,
 Yalnız şəkər deyil, ləşkər qıradı.
 Qoynunda bəslərdi qızı gözəllər,
 Sevərdi, oxşardı onu ağ əllər.
 Dünyanın həyalı bir dilbəriydi,
 Gənclik dastanının şah əsəriydi.
 Onun mirvarisi – alın təriydi,
 Boyun həmayili – hörükləriydi.
 Ənliyi anadangəlmə qırmızı,
 Sürməni neylərdi o ellər qızı?
 Öpərdi xalını qara telləri,
 Zülfünə bağlıydı camal gövhəri.
 Bir ona düşmüşdü hamının meyli,
 Zülfü də «leyl» idi, adı da Leyli.⁶¹
 Qeys onu gördükdə heyrətdə qaldı,
 Ona könül verdi, könlünü aldı.
 Qeysin bu sevgisi qızı oynatdı,
 Könüldən-könülə sevgi boy atdı.
 İçdilər ilk eşqin piyaləsini,
 İki can bir qəlbin duydu səsini.
 Birinci bədənin yaman zəhmi var,
 İlk dəfə yıxılan çox bərk yıxılar.
 Onları məst etdi ilk eşqin dadı,
 Onları bir yerə sevda bağladı.
 Bu ona can verib meylini saldı,
 Qəlbini ovladı, can isə qaldı.
 O bunun üzünə nəzər salaraq,
 Quruca könlünü vermişdi ancaq.
 Yoldaşlar elm alıb, dərs oxuyurdu,
 Onlar da eşq adlı elmi duyurdu.
 Yoldaşlar lüğətdən söz axtarardı,
 Onların başqa bir lüğəti vardı.
 Yoldaşlar deyirdi addan, sifətdən,
 Onlar da eşq adlı bir sərgüzəştdən.
 Yoldaşlar elm üçün kitab açardı,
 Onlar da eşqdən söhbət açardı.
 Hesab öyrəndikcə hər oğlan, hər qız,
 Onlar özlərini sayırdı yalnız.

LEYLİ İLƏ MƏCNUNUN SEVİŞMƏSİ

Hər gün parladıqca sübhün güzgüsü,
Doğardı Şərqin də Yusif üzlsü.⁶²
Öz reyhan köksünə turuncu fələk
Qızıl bir turuncu verirdi bəzək.
Leyli də bəhs edib turunc fələklə,
Turunc çənəsinə alardı ələ.
Turuncu gördükcə xalq o nigarı,
Açıldı eşqinin yetişmiş narı.
O təzə turunca baxdığı zaman
Turuncu əlini kəsərdi insan.
Qeys onun turunca bənzər üzündən
Saralıb narınca dönmüşdü, bilsən.
Narınca turuncun ətri dünyada
Dostlar damağını gətirdi dada.
Beləcə bir müddət gəlib dolandı,
Bu iki nəzənin odlara yandı.
Çəkib qılıncını zalım məhəbbət,
Bu gənc ürəkləri eylədi qarət.
Ürək əvəzində qəm verdi yalnız,
Ürəklə səbri də apardı vaxtsız.
Onlar bir-birinə könül verdilər,
Tezəcə dildən-dilə düşdü bu xəbər.
Hər yandan yırtıldı bu gizli pərdə,
Bu sirr əzbər oldu bütün dillərdə.
Bu qəmli dastanın sərgüzəştindən
Hər ağız bir parça deyirdi bəzən.
Aşıqlər çalışıb, çox əlləşdilər
Ki, aləm tutmasın bu sirdən xəbər.
Lakin bağlansa da ətir şüşəsi
Yenə duyulacaq xoş rayihəsi.
Eşqə məhrəm olan ruzgar qəflətən
Götürdü pərdəni eşqin üzündən.
Xeyli səy elədi oğlan da, qız da,
Bu sirr dolaşmasın dildə, ağızda.
Bu səyin olmadı faydası bir az,
Günəşi palçıqla qapamaq olmaz.
Göz qəmzə oxunu atsa aşikar,
Bu sirri pərdəylə örtməkmi olar?
Zülfü min halqalı zəncirsə əgər,
Könül vurulmaqdan başqa nə edər?
Sonra gələcəkçin sözləşirdilər,
Bəzən oğrun-oğrun gözləşirdilər.
Aşıqlıq olalı Qeysin niyazı,
Eşqin kəməndinə keçdi boğazı.

Bir qəlb ovçusuydu Qeysin nigarı,
 Uçub dağılmışdı səbri, qərarı.
 Bəzən ortalıqda olsa da söhbət,
 Yaxırdı qəlbini yenə də möhnət.
 Bir gün dərd əlindən yoruldu ürək,
 Tuluqlar yırtıldı, yixildi eşşək.⁶³
 Eşqdən xəbərsiz adamlar ki, var,
 Onu «Məcnun» deyə çağırırdılar.
 Biçarə Qeys də ələcsiz qaldı,
 Bu «Məcnun» sözünü üstünə aldı.
 O qədər artdı ki, tənə yarası,
 Gizləndi dəlidən o ay parası.
 O qədər it kimi hürdü avamlar,
 Çəməndən ayrıldı o ahu nigar.
 Hicrana dözmədi Leylinin qəlbi,
 Axdı göz yaşları incilər kimi.
 Məcnun görmədikdə Leylini bəzən,
 Bir sel axıdardı hər kirpiyindən.
 Gözündə qəm yaşı, ürəyində qəm
 Küçəni, bazarı gəzərdi sərsəm.
 Ürək parçalardı onun nəğməsi,
 Aşıqlər səsiydi Məcnunun səsi.
 Gəzəndə, ardınca bağırardılar,
 –Məcnun! Məcnun! – deyə çağırardılar.
 O da bu tənədən qəmlər yeyərək
 Pərişan gəzərdi divanələrtək.
 O, eşşək sürürdü zəif boyunla,
 Eşşəyi də getdi, ip də onunla.
 Öz qəlbini bölüb, bənzətədi nara
 Ki, Leyli söyləsin: «Ey qəlbi para».
 Çalışdı sirrini bilməsin ellər,
 Lakin qəlb oduna kim dözə bilər?
 Beyninə sıçradı qəlbinin qanı,
 Aşıqin dərini üzündən tanı.
 O, yar dərdindəydi, ondan yar uzaq,
 O, qəm içindəydi, qəmküsar uzaq.
 Gözünə şam kimi yuxu gəlməzdi,
 Gecə də, gündüz də o dincəlməzdi.
 Üzürdü canını bu bəla, bu qəm,
 Nə bir can dərmanı, nə də bir mərhəm!
 Umudla qəsd edir o öz canına,
 Başını çırpardı yar eyvanına.
 Səhər ayaqyalın, başaçıq, yalnız,
 Çöllərə qaçardı o, vaxtlı-vaxtsiz.
 O, yarın quluydu, yarsa zindanda,
 Bir qəlb döyünürdü o iki canda.

Dilində hər gecə hicran qəzəli,
 Pünhan axtarardı nazlı gözəli.
 Onun qapısını öpüb hər gecə,
 Yenə qayıdardı ordan gizlicə.
 Gedəndə yel kimi əsərdi o, bil,
 Geri qayıtması çəkərdi bir il.
 Gedən baş quşu da vurub ötərdi,
 Gələn baş yolunda tikan bitərdi.
 Gedən baş sellərə bənzəri vardı,
 Gələn baş yolları çuxur olardı.
 Gəzərdi cananı ayağı qabar,
 Elə bil altında yorğa bir at var.
 Evinə dönəndə deyirdi ürək:
 – Qarşımda quyu var, arxamda külək.
 Bəxt əl uzatsaydı ona bir yerdə,
 O öz yuvasına dönməzdi bir də.

MƏCNUNUN EŞQİ HAQQINDA

Yuxusuz gözlərin taxtına sultan,
 Matəm ordusuna sərkərdə olan,
 Sevdə yollarının o yalnız səsi,
 Aşıqlər mülkünün qəm divanəsi,
 Fəryada, naləyə, bəlayə məftun,
 Bağdad ərğənunu – naləli Məcnun,⁶⁴
 O qəm davulunun təbil sahibi,
 Hicran kilsəsinin sevdə rahibi,
 O aşkar gəzən div, o gizli cadu,
 Şeyda aşıqlərin şeyda Harutu,
 Bir Keyxosrov olan o tacsız-taxtsız,
 O yüz min bədbəxti düşünən baxtsız,
 Qarışqa selinə köməkçi duran,
 Taxtını ahular belində quran,
 Sirli qalaları fəth edən hünər,
 Sahibsiz yerlərə o keşikçi ər.
 Qəlbi dəniz kimi daima daşqın,
 O məcnun könüllü, sevdalı şaşqın
 İki-üç aşıqə olmuşdu həmdəm,
 Onların qəlbində bir bəla, bir qəm.
 Sevdə yuxusundan qalxıb hər səhər
 Leylini görməyə bir gedərdilər.
 Məcnunun dilində əzbərdi Leyli,
 Başqa heç bir sözə düşməzdi meyli.
 Yanında özgə bir ad çəkən olsa,
 Onu dinləməzdi, dinməzdi əsla.

Gedib Leyligilin qəbiləsinə
 Yurd olan Nəcd adlı dağ sinəsinə,
 Məcnun ah çəkərdi, ağları zar-zar,
 O dağda tutardı daima qərar.
 Yıxılıb durardı sərxoşlar kimi,
 Əl çalib oynardı dərdi var kimi.
 Ürək yandırardı zəngülələri,
 Qaçardı gah geri, gah da irəli.
 Birdən ağlar gözdə coşardı dərdi,
 O, səba yelinə xitab edərdi:
 – Oyan, tezdən oyan, səba yeli, sən!
 Get, asıl Leylinin ipək telindən!
 Söylə ki: «Eşqindən məhv olan yazıq
 Sənin yollarına döşənmiş artıq.
 Alır soracağını səba yelindən,
 O, daşa, torpağa dərd açır bəzən.
 Qoy əssin qapından bir elçi ruzgar,
 Bir ovuc torpaq ver ona yadigar.
 Səninçin yel kimi əsməyən bir kəs,
 İnan ki, bir ovuc torpağa dəyməz.
 Kim ki, əsirgədi canını səndən,
 Can versə yaxşıdır qüssədən-qəmdən.
 Sənin eşq oduna düşməsəydi can,
 Məni aparardı qəm seli çoxdan.
 Bir də, gözlərimdən axmasaydı sel,
 Qəlbim qəm odundan yanardı tel-tel.
 Dünyalar gözəli Günəş də, inan,
 Alışib odlanır mənim ahımdan.
 Qəlbimin şamısan! Bir düşün məni,
 Yaxma eşq oduna öz pərvanəni.
 Dağıtmış yuxumu sehrlı gözün
 Ki, yansın ciyərim, kababa dönsün.
 Dərdindən, qəmindən zövq alıram mən,
 Bil ki, dərmanım da, dərdim də sənsən!
 Qənddir dodaqların, bacarsan əgər,
 Ondan aşıqə də bir az pay göndər.
 Qoyma ki, ürəyim pərişan olsun,
 O qənd dərdlərimə bir dərman olsun!
 Gözmü dəydi bizə? Nə oldu ki, mən
 Düşdüm birdən-birə sənin gözündən?
 Yəqin yaman gözə gəlmişəm ki, mən,
 Çıxdı sənin kimi qismət əlimdən.
 Dünyada çox ləziz, şirin meyvələr
 Pis gözə uğrasa torpağa düşər.
 Zəmanə barmaqla göstərdi bizi,
 Bu yara öldürər hər ikimizi.

Yadlardan yetməsin deyə bəd nəzər,
 Üzün dövrəsinə nil də çəkərlər.⁶⁵
 Küsufun gözündən Günəş qorxaraq,
 Üzünə salmışdır qara bir duvaq.
 Xəzinə üstünü örtməsə əgər,
 Onu bu insanlar tez qarət edər».⁶⁶

MƏCNUNUN LEYLİNİN TAMAŞASINA GETMƏSİ

İpək paltarını geydi asiman,
 Göy öz sırğasını taxdığı zaman
 Ulduzlar civətək səpələndilər,
 Şəfəqdə qalmadı onlardan əsər.
 Qəlbi civə kimi dağınıq Məcnun
 İki-üç dostuyla yaralı, məhzun,
 Şərqilər deyərək yola düzəldi,
 Qaçaraq Leylinin yurduna gəldi.
 Səbir köynəyini parçalayaraq
 Canan yollarında inlədi ancaq.
 Könül xırmanını dolaşib yalnız,
 Təsəlli gəzirdi o Məcnun baxtsiz.
 Oxuya-oxuya o, sərxoşlartək
 Döyürdü başına, üzünə bərk-bərk.
 Qüvvədən düşmüşdü o taleyikəm,
 Yarın çadırına yetişdi sərsəm...
 Ərəb adətiylə oturub o qız
 Çadırda yollara baxırdı yalnız.
 Leyli bir ah çəkdi görüb Məcnunu,
 Məcnun da fəryadla səslədi onu.
 Leyli ulduz kimi çadırda təkdi,
 Məcnun sanki pərdə tutan fələkdə.
 Leyli duvağını üzündən açdı,
 Məcnun gileylənib dərddən söz açdı.
 Leyli çəng tutmuşdu bağı başında,
 Məcnun rübab kimi əli qaşında.⁶⁷
 Leyli səhər kimi işıqlanırdı,
 Məcnun da şam kimi qəmdən yanırdı.
 Leyli bağ içində gözəl bir bağdı,
 Məcnun dağ üstündə böyük bir dağdı.
 Leyli yaranmışdı Ay kimi parlaq,
 Məcnun ipək kimi qaraydı ancaq.
 Leyli gül saçırdı ağaclara, bax,
 Məcnun dürr səpirdi şabaş olaraq.⁶⁸
 Leylini sormayın, pəriydi o can,
 Məcnun bir od idi, nə deyim ondan?

Leyli – qış görməmiş yasəmən kimi,
 Məcnun – xəzan vurmuş bir çəmən kimi.
 Leyli parlayırdı sübhün qızıltək,
 Məcnun da sönürdü dan ulduzotək.
 Leyli dağıtmışdı saçını nazla,
 Məcnun qul olmuşdu min iltimasla.
 Leyli can bəsləyən şərbət içirdi,
 Məcnun yaxa yırtıb, candan keçirdi.
 Leyli toxuyurdu qəlbində ipək,
 Məcnun alışırdı bir üzərliktək,
 Leyli boy atırdı qızılgül kimi,
 Məcnun ağlayırdı bir bülbül kimi.
 Leyli keçirdikcə zülfü şanədən,
 Məcnunun göz yaşı axırdı dən-dən.
 Leylinin əlində mişkin piyalə,
 Məcnun mey ətriylə dalmış xəyalə.
 Bunu əyləndirir canan səfası,
 Ona xoş gəlirdi aşiq vəfası.
 Onları görməsin, deyərək, əğyar,
 Qəribtək uzaqdan baxışırdılar.
 Bunu da çox gördü onlara zaman,
 Quru bir baxış da çixdı ortadan.

MƏCNUNUN ATASININ LEYLIYƏ ELÇİ GETMƏSİ

Elə ki, yar yolu bağlandı bir gün,
 Arxın körpüsünü kəsdilər bütün.
 Məcnun ağlayırdı qəlbində hicran,
 Gözünü yummazdı gecələr bir an.
 Başından aşdıqca ayrılıq dərdi,
 Dilində nəğmələr Nəcdə gedərdi.
 Dalınca qaçardı iki-üç nəfər,
 Başaçıq gəzərdi o divanələr.
 Sevda xəstəsiydi bu aşiq artıq,
 Dillər dastanıydı bu rüsvayçılıq.
 Şikayət eylərdi qohumlar ondan,
 Atası qalmışdı bu dərdə heyran.
 Nəsihət verdilər, əməl etmədi,
 Əfsanə dedilər, o eşitmədi.
 Nəsihət versə də çoxlu mənfəət,
 Eşqin meydanında nədir nəsihət?
 Zavallı atası gətirməyib tab,
 Oğlunun dərdiylə çəkirdi əzab.
 Bütün nazlar ilə oynardı, yenə
 Bir çarə tapmazdı onun dərdinə.

Bu sirri dostlardan o aldı xəbər,
 Dostlar bu mətləbi şərh eylədilər:
 «Bir qız həsrətidir bu dərd, bu nəva,
 Eşqdən gəlmişdir başına hava».
 Ata bu sözlərdən çıxardı qərar,
 Dedi: «Gül üzündən silinsin qubar.
 O dünya gözəli, dürrü gətirək,
 Başımın tacına nəqş edəm gərək.
 O gözəl zinəti yüz calalla mən
 Alım öz oğluma o qəbilədən».
 Bütün ağsaqqallar danışdı bir-bir,
 Bu oldu məsləhət, bu oldu tədbir:
 «O gözəl tayfanın incisini biz
 Bizim bu gövhərə tay etməliyiz».
 Bu oldu tayfanın verdiyi qərar,
 Səfər paltarında yola çıxsınlar.
 Razılıq əliylə kəsilsin kəbin,
 Bəlkə bu divanə o Aya yetsin.
 Elə ki, səsləndi bu şadlıq zəngi,
 Açıldı gül kimi atanın rəngi.
 Ata dinlədikcə bu məsləhəti,
 Dağıldı qəlbindən qəmi, möhnəti.
 Böyük bir dəstəylə qalxıb o zaman
 Səfər tədarükü gördü hər yandan.
 Tamam hazırlayıb, düzəlişdilər,
 Böyük bir calalla yola düşdülər.
 Çatdı Leylilə gedən elçilər,
 Böyükdən kiçiyə yetdi bu xəbər.
 Hər elin, obanın öz adəti var,
 Qonaq gəlir deyə, yola çıxdılar.
 Hörmət ayağında durdular möhkəm,
 Bütün hədiyyələr verildi o dəm.
 Baxıb başçısına amirilərin,
 Dedilər: «Gəlməkdən nədir məqsədin?
 Danış istəyini, hazırıq biz də
 Can-başla dayanaq xidmətinizdə!»
 Dedi ki: «Məqsədim qohum olmaqdır,
 İki gənc gözüne işıq salmaqdır».
 Qızın atasına üz döndərərək:
 «Qoy birləşsin, – dedi, – bu iki ürək.
 Bil ki, məhəbbətlə, kəbinlə səndən
 Qızını oğluma istəyirəm mən.
 Qumlarda doğulmuş, ciyəri təşnə
 Gözünü dikmişdir sənin çeşməyə.
 Sərin bulaqlardan kim içsə bir az,
 Bir də susuzluqdan ürəyi yanmaz.

Qapına gəlmişəm bu məqsədlə mən,
 Xəcalət çəkmirəm dediklərimdən.
 Sən özün bilirsən, bilir bu aləm,
 Zamanın ən məşhur adamı mənəm.
 Mənim xəzinəm də, calalım da var,
 Dosta, düşməyə də qüdrətim çatar.
 Ağlın başındasa, mətahını sat!
 Almağa gəlmişəm, sən də əl uzat!
 Nə qədər olsa da onun qiyməti,
 Almağa hazırım mən o zinəti.
 Sən onu satmağa vergilən qərar,
 Dünyada hər şeyin öz bazarı var».
 Dinləyib, dinləyib bu iltiması,
 Belə cavab verdi qızın atası:
 «Baş tutan deyildir sənin diləyin,
 Başqadır qərarı, hökmü fələyin.
 Şirin bir dil ilə danışsan da sən,
 Əyləşə bilmərəm o atəşlə mən.
 Bir dostluq olsa da bu xeyir işdə,
 Min ədavət olar bu tərpənişdə.
 Nə yaman ərköyün böyümüş oğlun,
 Özbaşına gəzir, muğayat olun.
 Dalınca «divanə» söyləyir hər kəs,
 Bizə divanələr tay ola bilməz.
 Əvvəl dua et ki, gəlsin ağıla,
 Sonra məhəbbətdən başla nağıla.
 Hələ düzülməmiş sizin o gövhər,
 Bu sevda söhbəti verməz bir səmər.
 İllətli gövhəri almaz ki heç kəs,
 Eyibli gövhərlər sapa düzülmez.
 Gözdən kirpik çəkir bizim ərəblər,
 Gülərlər üstümə, dil versəm əgər.
 Bir də bu mətləbdən, gəl, danışma heç.
 Söhbəti qurtaraq, bu işdən vaz keç!»
 Onu amirilər sakit dinlədi,
 Atanın qəlbində kaman inlədi...
 Qayıtmaqdan başqa bir əlacı var?
 Pərişan olaraq çəkildi onlar.
 O yol yorğunları, dil incikləri
 Dərdin dəryasına batandan bəri,
 «Bu dərdə bir dərman axtaraq» deyə,
 Əlac gətirdilər o divanəyə.
 Nəsihət dilinə keçdi hər nəfər,
 Ancaq od üstünə tikan səpdilər.
 «O ruh ovçusundan daha da xumar,
 Burda ruh bəsləyən gözələmiz var.

Bax, yaqut dodaqlı, inci buxaqlı,
 Ruha ətir saçan, lalə yanaqlı
 Gözəllər Aydan da çox işıqlıdır,
 Onlar ilk bahardan yaraşlıqlıdır.
 Qarşında yüz tanış ola-ola, sən
 Nədən yad qızına könül verirsen?
 Gəl, bu gözəllərə, cananlara bax,
 Səninçin nazəndə bir sənəm alağ.
 Oxşasın könlünü o nazlı nigar,
 Şəkərə süd kimi uyusun o yar.
 Canından deyildir, unut Leylini,
 Bir də o dilbərə salma meylini».

LEYLİNİN EŞQİ İLƏ MƏCNUNUN AĞLAYIB SIZLAMASI

Məcnun qohumların yalvarışından
 İnciyib daha da oldu pərişan.
 Cırdı köynəyini, lüt qaldı bədən,
 Dedi ki: «Ölmüşə nə lazım kəfən?
 Bu iki aləmə sığmayan bir kəs
 Bir can köynəyinə yerləşə bilməz».
 Əzraçün Vamiqtək düşmüşdü dərdə,
 Gah dağda yaşardı, gah da çöllərdə.
 O, evdən türk kimi çıxaraq yenə
 Düşdü köçərilik düşərgəsinə.
 Geyimi yırtaraq tikdi bir kəfən,
 Qırıb zəncirini çıxdı məhbəsdən.
 Döşədək cırılmış halda ətəyi,
 Uzaqda gəzirdi qəriblər kimi.
 Canına qəsd etmək xəyalı vardı,
 O, yalnız oturub, yalnız durardı.
 Dəlitək hər evə yaxın gedərdi,
 «Leyli! Leyli!» deyib xitab edərdi.
 Ah! O ayaqyalın, bir də başaçıq,
 Mələmət yurduna düşmüşdü yazıq.
 İstər pislik olsun, istər yaxşılıq,
 Yamani yaxşından seçməzdə artıq.
 Yəmən ulduzunun xəyaliylə tək
 Nəğmələr deyərdi inildəyərək.
 Misralar axdıqca onun dilindən
 Yadında saxlardı hər gəlib gedən.
 Hamı bu matəmə olmuşdu heyran,
 Görənlər ağlardı bu hala candan.
 O da xəbərsizdi görən gözlərdən,
 Dalınca söylənən acı sözlərdən.

Həyat dəftərindən silmişdi eybi,
 Yaşardı nə ölü, nə diri kimi.
 Qəlbinin başında bir sevda daşı,
 Olmuşdu xar kimi daşın sirdaşı.
 Altı daş, üstü daş, o əzilərək,
 Bədəni bir xılta dönmüşdü, gerçək.
 Şam kimi keçinib, o qaralmışdı,
 Quş kimi tayından ayrı qalmışdı.
 Qəlbinin başında çal-çarpaz dağlar,
 Üzünü örtmüşdü tozlar, torpaqlar.
 Ələmi, qüssəsi başdan aşaraq,
 İnsan məclisindən uzaqlaşaraq,
 Ah çəkib ağladı: «Əlacım nədir?»
 Dedi: «Könül mülkü bir viranədir.
 Avara düşmüşəm xanımanımdan,
 Məskənim olmuşdur qumlu biyaban.
 Nə öz qarımıza gedir bu yollar,
 Nə də yar yurduna bir cığırım var.
 Həyamın şüşəsi, adımın camı
 Sındı daş üstündə, eşitdi hamı.
 Ah, səadət təblim gedəli bada
 Köç təbli çalırım artıq dünyada.
 Gah mənə «bir sərxoş» deyir bu yerlər,
 Gah da «bir bütperəst aşiq» deyirlər.
 Elə zənn etmə ki, bir bütperəstəm,
 Mən torpaqla deyil, gül ilə məstəm.
 Olmuşam o türkə çolaq bir şikar,
 Oxuna hədəfəm açıq, aşikar.
 O yarın quludur bütün varlığım,
 Ona can verməkdir bəxtiyarlığım.
 Mənə sərxoş desə, neyləməliyəm?
 Dəli də söyləsə, yəqin, dəliyəm!
 Madam ki, dəliyəm, sərxoşluğum var,
 Dəliden, sərxoşdan ağıl ummazlar.
 Elə bir divanə deyiləm ki, mən
 Bir də azad olam zəncirlərimdən!
 Suyum bərk bulanmış, bir də durulmaz,
 Mənim viran könlüm heç abad olmaz.
 Kaş ki dəli bir yel əssin bir kərə,
 Sovursun gül kimi məni göylərə.
 Yaxud da şiddətlə ildırım çaxsın,
 Evimi, canımı yandırıp, yaxsın.
 Odlara salsaydı məni bir insan,
 Yanan varlığımdan qalmazdı nişan.
 Bir nəhəng ağzına atılsaydım mən,
 Dünya qurtarardı xəcalətimdən.

Bəd övlad yaratdı məni zəmanə,
 Evdə div oluram, çöldə divanə.
 Baxdıqca xar olur qohum-qardaşlar,
 Adımdan utanır yaxın yoldaşlar.
 Xəstəyəm, qanımlı tökən o cəllad
 Öz keyfində gəzir qisasdan azad.
 Of! Salamət qalın, can sirdaşlarım!
 Məclis yoldaşlarım, söz yoldaşlarım!
 O şərab şüşəsi əlimdən düşdü,
 Sınıb parçalandı, yadlar gülüşdü.
 Yolumda şüşələr qırılsa da, bax,
 Onları, göz yaşım seltək coşaraq,
 Yudu ki, o şüşə qırıntıları
 Dostlar ayağına batmasın barı.
 Ey mənim dərdimi anlamayanlar,
 Yolumdan çəkilin, nə işiniz var?
 Özümdə deyiləm... Məni anmayın,
 İtkin bir insanam, mənə yanmayın.
 Bəsdir bu zülmünüz, halıma baxın,
 Məni öz dərdimlə azad buraxın!
 Qovmayın məni siz ana vətəndən,
 Onsuz da, qaçmağa atlanmışam mən.
 Taqətdən düşmüşəm, əlacım nədir?
 Canan! Əlimdən, tut, can viranədir!
 Sənə könül verən xəstəyəm, ey yar!
 Uğrunda ölməyim daha xoş olar.
 Bir salam lütf elə, durult suyumunu,
 Bircə sifarişlə oxşa ruhumu.
 Divanə bir mənəm, gizli deyildir,
 Bəs sənin boynunda nədir o zəncir?⁶⁹
 Canan! O zənciri salma boynuna,
 Qoy mən zəncirlənəm, layiqəm buna.
 Uçurdu könlümü zülfünün bağı,
 Kim öyrətdi sənə bu ev yıxmağı?
 Könül ovçusudur o qara saçlar,
 Oğrudur saçların, kordur ruzigar...
 Ey mənim diləyim, ağzımda dilim!
 Əl ver, bu quyudan çıxım, sevgilim!
 Ya əlimdən yapış, sevimli canan,
 Ya da ki, qoy öpüm ayaqlarından.
 Bir kömək əli ver, işsiz oturma!
 Əllərin qoynunda bir küncdə durma!
 Nədən mənə qarşı mərhəmətsizsən?
 Bəs «İrhəm-türhəm»i oxumadın sən?⁷⁰
 Dərldərdən, qəmlərdən azad bir ürək
 Özgənin dərdini hardan biləcəək?

Toxun ac olandan nə xəbəri var?
 Verdiyi çörəyi xırdaca doğrar!
 Əlini vurmasa oda bir nəfər
 Odun istisini necə hiss edər?
 Sevgilim! İnsanlıq ikimiz də, bax:
 Mən tikan koluyam, sən şümşad budaq.
 Qızılı zırnıxdan seçərək, tanı,
 Onun bir misqalı, bunun batmanı.
 Hardasan, ey mənim dərdimə dərman?
 Nə üçün can almaq xəyalındasan?
 Şikəstə könlümün nədir pənahı?
 Səni sevmək midir onun günahı?
 Nolar bir gecəlik bizə gələndə?
 Bir dəfə yanılıb, savab et sən də.
 Gəl, inad eyləmə, boyun ol buna,
 Bu işin babalı mənim boynuma.
 Bu dərdli aşiqin günahı çoxdur,
 Sənin ki, lütfün var, qorxusu yoxdur.
 Qəzəbin yandırır qəlbi, ciyəri,
 Yoxmu iltifatın, ey gözəl pəri?
 Sənin qəzəb odun yandığı zaman
 Ona göz yaşından su çilə, canan!
 Ayımdır, günümdür səndəki camal,
 Onunçün seyr edir aləmi xəyal.
 Yaxşı ki, görmürəm səndən nəvaziş,
 Dəli təzə ayla bağlamaz saziş.
 Səni kölgəmdən də sormuram, ey yar,
 Çünki kölgəmə də yoxdur etibar.
 Mən ki, öz kölgəmdə görürəm səni,
 Başımdan kəsirsən sən öz kölgəni.
 Apardın könlümü, aldın canımı,
 Zalım cəllad olub, tökdün qanımlı.
 Eşqindən aldığım bu şöhrət, bu ad
 Elədi ömrümü, eşqimi bərbad.
 Sənin vüsalına yetməyir ünüm,
 Lakin ümidinlə keçir hər günüm.
 Evdə susuz qalıb yatsa bir uşaq,
 Görsə yuxusunda sulu bir bardaq,
 O şirin yuxudan qalxdığı zaman
 Sorar barmağını susuzluğundan.
 Qatlandı dizlərim qoşa «lam» kimi
 «Yey» kimi bükmüşəm öz əllərimi.⁷¹
 Ah, adın məni də adıntək edir,
 O da, bax, iki «lam», iki də «yey»dir.
 Eşqin çıxan deyil candan, ürəkdən,
 Nə çıxar aləmə sir söyləməkdən?

Süd ilə gəlmişdir canıma bu sirr,
 Canımdan ölüncə çıxan deyildir».
 Bunu söyləyərkən yığıldı yerə,
 Çökdü qəm buludu baxan gözlərə.
 Mərhəmət üzündən kömək etdilər,
 Onu evlərinə alıb getdilər.
 Məhəbbət daimi olmasa əgər,
 Gəncliyin bir şəhvət oynuna dönər.
 Məhəbbət odur ki, odu sönməsin,
 İnsan yaşadığıca üzü dönməsin.
 Həqiqi məhəbbət bir məhəbbətdir,
 İlki də, sonu da əbədiyyətdir.
 Məcnun məhəbbətlə yetdi kamala,
 Yayıldı şöhrəti bütün mahala.
 Məhəbbət yükünü çəkən o ürək
 Sevda nəsimiylə açıldı gültək.
 İndi onun gülü olmuşdur xarab.
 Ondən xatirələr bir damcı gülab.
 O gözəl gülabın xoş ətirindən
 Arxımın suyunu durulduram mən.

ATASININ MƏCNUNU KƏBƏYƏ APARMASI

O sevda bayrağı qalxandan bəri
 Leylinin hüsnütək tutdu göyləri.
 Aləmdə Məcnunu bu rüsvay etdi,
 Onun dəliliyi kamala yetdi.
 Başa divanəlik gəlsə hicrandan,
 Bütün zəncirlərdən qurtarır insan.
 Taleyin ürəyi yanmırdı ona,
 Atası baxdıqca yazıq oğluna,
 Dua edirdi ki, Günəş görünsün,
 O qaranlıq gecə gündüzə dönsün.
 Duasız bir qapı, bir pir qoymadı,
 Yazıq yalvarmaqdan cana doymadı.
 Bütün qohumlar da pirə gedərdi,
 Atayla birlikdə dua edərdi.
 Gördülər bir əlac yoxdur bu dərde,
 Bir xeyir verməyir ziyarətlər də.
 Bu oldu dostların verdiyi qərar:
 Bu dərde Kəbədən qapı açılar.
 Bütün yer üzünün o, pənahıdır,
 Yerində də, göyündə qibləgahıdır.
 Dedilər: «Həcc vaxtı gələndə yenə,
 Gedərik Məkkənin ziyarətinə...»

Ata bu səfərə çıxdığı gündə
 Kəcavə bəzədi dəvə üstündə.
 Oğluna yalvardı: «Gəl, əyləş» deyər,
 Oturtdu Ay kimi onu beşiyə.
 Çatınca Kəbəyə o dərd atası
 Taxdı qulağına qulluq sırğası.
 Gövhəri qızıla qatıb yüz kərə
 Qum kimi səpdi o qum rənglilərə.⁷²
 O qədər xəzinə payladı ki, tək
 Qaldı xəzinəsi boş bir daxmatək.
 Kəbənin üzünü görüncə ata
 İstədi mətləbi yetsin murada.
 Öpüb qucaqladı yazıq oğlunu,
 Kəbə kölgəsində saxladı onu.
 Dedi: «Oyun yeri deyil bu, oğlum,
 Əlac gəlmişik, qurbanın olum.
 Kəbə zəncirindən yapışsan bu an,
 Qəmlər zəncirindən azad olarsan.
 De ki: böyük Tanrı, bu hərzəlikdən
 Canımı bir dəfə azad eylə sən.
 Rəhm elə, məni öz himayənə al,
 Gəl, bu divanəni doğru yola sal.
 Bu dərdi canımdan irəğə göndər,
 Bir də bu eşqdən qəlbimi döndər.
 Mən eşq əsiriyəm, bir məni yad et,
 Eşqin bəlasından məni azad et».
 Məcnun eşq sözünü eşidən zaman
 Əvvəlcə ağlayıb, güldü sonradan.
 İlantək qıvrılıb, sıçradı yerdən,
 Kəbə halqasına əl atdı birdən.
 Halqanı öpərək, dedi: «Ey Allah!
 Mən də bir qapının halqasıyam, ah!
 Eşqin halqasında inildəsin can,
 Bir gün də düşməsin o, qulağımdan.
 Mənə deyirlər ki: gəl eşqi burax,
 Bu, dost məsləhəti deyildir ancaq.
 Eşq ilə yaşayır aləmdə səsim,
 Eşqsiz aləmdə batar nəfəsim.
 Eşqdən yoğrulmuş ruhum, bədənim,
 Eşqsiz bir günüm olmasın mənim,
 Eşqsiz bir ürək heçliyə varsın,
 Onu qəm selləri yuyub aparsın.
 İlahi, birliyin xatirəsinə,
 Yenə yalvarıram ürəkdən sənə.
 Qoy eşqim ucalıb, namidar olsun,
 Mən özüm ölsəm də, eşqim var olsun.

Eşqin günəşindən ayırma məni,
Silmə gözlərimdən sən bu sürməni.
Könül bu sevdadan sərxoş olsa da,
Qoy bundan da betər olum dünyada.
Deyirlər: eşqi tut özündən kənar,
Leylini sevməyi qəlbindən çıxar.
İlahi, sən saxla mənim Leylimi,
Çoxalt hər dəqiqə ona meylimi!
İlahi, ömrümdən kəs indən belə
Leylinin ömrünə cala əlinlə!
Mən tükə dönsəm də onun qəmindən,
Başından bir tük də əskik etmə sən.
Qoyma ki, boş qala qulağım bir an
Yarın öyüd verən o halqasından.
Cananın meyilə dolsun piyaləm,
Sıkkəsi düşməsin adımdan bir dəm.
Qoy alsın canımı yarın camalı,
Qanımı içsə də olsun halalı.
Qəmindən şam kimi yansa bədənim,
Bir günüm olmasın o qəmsiz mənim.
Bu eşq aləmində ürək düz olsun,
Eşqim yaşadığıca birə yüz olsun».
Ata dinlədikcə oğlunu, yenə
Dərin bir susqunluq çökdü qəlbinə.
O indi bildi ki, nədir məhəbbət,
Dərmansız, davasız yaranmış bu dərd.
Baş alıb qayıtdı öz evlərinə,
Bütün qohumlarla görüşdü yenə.
Dedi: «Bu zənciri qırılmış bədbaxt
Kəbə halqasına əl atdığı vaxt
Qulağım titrədi zəməməsindən,
Mən də Zəməzəm kimi coşdum səmindən.⁷⁸
Deyirdim, əl açar oğlum Kəbəyə,
Leylinin dərdindən qurtarsın, deyə.
Osa öz canına qarğadı yalnız,
Dualar etdi ki, yaşasın o qız».

MƏCNUNUN ATASININ LEYLİ QƏBİLƏSİNİN QƏSDİNDƏN XƏBƏR TUTMASI

Yayıldı aləmə bu acı xəbər,
Bu sirri yadlar da açıq bildilər.
Dedilər: «Can alan bir eşq ucundan
Divanə olmuşdur gözəl bir cavan».
Ondan danışdıqca hər oba, hər kənd
Gah təəssüf etdi, gah da məzəmmət.

Leyliyə güldükcə istehzaçılar,
Girdi qəm evinə o dərdli nigar.
Leyligil tərəfdən bir-iki nəfər
Qəbilə şahına belə dedilər:
«Filan biyabandan çıxan bir sarsaq
Bizim qəbiləni rüsvay edir, bax.
Yanında it kimi bir sürü adam
Başaçıq buraya gəlir o müdam.
Gəzir sızıltıyla bizim yerləri,
Gah atılıb-düşür, gah öpür yeri.
Yaxşı şer deyir, şeri gözəldir,
Dəqiqə başına qəzəl düzəldir.
Onun qəzəlləri oxunan yerdə
Yırtılıb dağlar yüzlərcə pərdə.
Bütün sözlərini el deyir əzbər,
Bizi də, səni də rüsvay edirlər.
Leyli də olmuşdur sinəsi dağ-dağ,
O yeldən söncək bizim bu çıraq.
Bir qulaqburması göstər ona sən,
Bizim Ay qurtarsın onun şərindən.»
Oğru yorğun idi, darğa qan tökən,
İşdən xəbər tutub qopdu yerindən.
Qılıncı çəkərək dedi müxtəsər:
«Onun cavabını bu qılınc verər».
O yerdə bir nəfər amiri vardı,
Öz qəbiləsinə xəbər apardı.
Dedi atasına Məcnunun dərhal:
«Gözlənən bəlanın qarşısını al!
Yoxdur o darğanın qəlbi, duyğusu,
Alovlu bir oddur, sürətli bir su,
Məcnun xəbərsizdir, qorxuram ki, mən,
Bilsin, ayrılanda başı bədəndən.
Onun qarşısında boş bir quyu var,
Quyuya düşməmiş edək xəbərdar».
Sən yazıq atanın taleyinə bax!
Atalıq eşqiylə qəlbi yanaraq,
Dostlara əmr edib, buyurdu qoca:
Yel kimi düşsünlər onun dalınca,
Nəsihət diliylə onu birtəhər
Təsəlli tapmağa dəvət etsinlər.
Axtarıb gəzdilər onu hər yandan,
Nə bir iz tapdılar, nə də bir nişan.
Dedilər: «Bəlkə də əcəl yetmişdir,
Vəhşilər əlində ölüb getmişdir».
Hər dost ürəyindən qopdu bir nalə,
Qaranlıq çökmüşdü hissə, xəyalə.

Ondan nə iz vardı, nə də yadigar,
 Bütün ailəsi qalmışdı ağlar.
 Eşqin halqasını qulağa taxan,
 Dünyanın işinə biganə baxan
 Bir xəzinə kimi küncdə qalaraq,
 Nə səs eşidirdi, nə də ki, soraq.
 Belə bir ovlaqda o Məcnun yazıq
 Yolun tozuna da qaneydi artıq.
 Şir güclü olsa da tox bir canavar,
 Ondən qoçaq olar ovda çaqqallar.
 Aclığı olmasa şahinin bir az,
 Turacın üstünə uçub şığmaz.
 Ac üçün kəpək də yağlı çörəkdir,
 Tox üçün yağ-çörək sanki kəpəkdir.
 İştah qızıışanda baş alıb gedər,
 Çovdar çörəyini mumtək əridər.
 Halva çox şirindir, şəkər kimidir,
 Kəkliyi azmışa zəhər kimidir.
 Məcnun dolaşdıqca o baldan kənar,
 Yediyi olmuşdu tamam zəhrimar.
 Başından aşdıqca aşıqın dərdi,
 Kasad mətahına rəvac verərdi.
 Yox, yox, əridəcəm bu sevda onu,
 Yoxdur bu qüssənin, bu dərdin sonu.
 Məcnuna üz verən hər ölçüsüz qəm
 Olmuşdu dərđini dağıdan həmdəm.
 Bir yol tapmasa da o, xəzinəyə,
 Axtarıb gəzərdi xəzinə deyə.
 Bəni-Səd adlanan yad bir tayfadan
 Bir nəfər Məcnuna rast gəldi bu an.
 O gördü aşıqı xarabazarda,
 Əhvalı pozğundur, xəyalı darda.
 Qalmış öz beytitək tənha, giriftar,
 Mənası genişdir, qafiyəsi dar.
 Yəni ki, məhrumam yardan, yoldaşdan,
 Qafiyəsiz şerdir kimsəsiz insan.
 Öz taleyi kimi dönmüş kamana,
 Vəfada ox kimi durur mərdana.
 Onun duruşunda məna gəzərdi,
 Kamanla birləşmiş oxa bənzərdi.
 Bir nalədən başqa yoxdu həmdəmi,
 Yalnız kölgəsiydi onun məhrəmi.
 O yolçu ordaca gördü Məcnunu,
 Nəcib bir insana bənzətdi onu.
 Sonra əhval tutub, nə soruşdusa,
 Məcnun cavab verib dinmədi əsla.

Ümidi kəsildi, onu tərək etdi,
 Yolçu öz yoluna düzəlib getdi.
 Gəldi Məcnungilin qəbiləsinə,
 Qəbilə topladı onun səsinə.
 Dedi: «Filan yerdə, xarabazarda
 Məcnun ilan kimi qıvrılır darda.
 Divanə dərdlidir, yorğundur, bilin,
 Div kimi qaçmışdır gözündən elin.
 Hər yetən tənədən bir yara almış.
 Əriyib bir dəri, bir sümük qalmış».
 Atası oğlundan xəbər tutunca
 Eldən üz döndərdi zavallı qoca.
 Oğul soracağıyla o ixtiyar da
 Dolaşdı div kimi mağaralarda.
 O gəlib yetişdi bir viranəyə,
 Daş üstə rast gəldi o divanəyə.
 Məcnun sinəsindən söz bağlayırdı,
 Gah oxşatma deyir, gah ağlayırdı.
 Ciyərinin qanı gözdən axırdı,
 Bəxtitək gah düşüb, gah da qalxırdı.
 Elə məst etmişdi onu bu hicran,
 Nə dünya bilirdi, nə də ki, insan.
 Ata salam verdi yazıq oğluna,
 Şirin bir dil ilə yalvardı ona.
 Məcnun atasının şəklini görcək
 Onun ayağına düşdü kölgətək:
 «Ey başımın tacı, könlümün taxtı,
 Üzrüm var, gəl, dinlə sən bu bədbaxtı,
 Soruşma halımı, üzümə bir bax,
 Gəl, qəzaya tapşır məni sən ancaq.
 Arzu etməzdim ki, belə bir halda
 Gözlərin görəydi məni, ey ata!
 Doğrudur, qaradır yanında üzüm,
 Ah, üzr istəməyə varmıdır sözüm?
 Mənim ki, dərđimi özün bilirsən,
 Çıxmış ipin ucu əllərimizdən...»

ATASININ MƏCNUNA NƏSİHƏTİ

Ata eşitdikcə onun səsinə,
 Alıb yerə vurdu əmmaməsini.
 Bir səhər quşutək sızladı qəlbən,
 Gündüzü gecətək qaraldı birdən.
 Dedi: «Ey gözümün qarası, ağı,
 Dağılmış bir gülün solğun varağı,

Xəyalın yenəmi bir divanədir?
 Yanıb külə döndün, bu halın nədir?
 Kimin gözü dəydi gül camalına?
 De, kimlər qarğadı sənin halına?
 Kimlər öz qanını boynuna atdı?
 De, kimin tikəni dizinə batdı?
 Sənə nə oldu ki, qaldın işindən?
 Düşdü gözlərinə, de, hansı tikən?
 Heç aşiq sən kimi bədbəxt olmamış,
 Bu qədər dərd çəkib darda qalmamış.
 Neçin yorulmadın, usanmadın sən
 Düşmən tənəsindən, qəm qəfəsindən?
 Qəlbin doymadımı bu məzəmmətdən?
 Neçin dirilmədin bu qiyamətdən?
 Oğul, bu sevdanı bir dəfə unut,
 Özünə rəhm elə, hörmətimi tut.
 Nədir bir eşq üçün bu rüsvayçılıq?
 Aləmə göstərmə bu eybi açıq.
 Çox gözəl olsa da eybi gizləmək,
 Dost dostun eybini örtməsin gərək.
 Bu dostluq aynası göstərir ki, sən
 Özündən bu eybi kənar edəsən.
 Aynanın nə pisi, nə yaxşısı var,
 Bu cür xasiyyətlər insanda olar.
 Bu dərdi qəlbindən çıxar bir kərə,
 Soyuq bir dəmiri döymə boş yerə.
 Tutaq ki, ağırdır canan həsrəti,
 Qalmamış könlünün səbri, taqəti,
 Barı bu həsrəti arabir unut,
 Gəl, biz tərəfin də əhvalını tut.
 Xəyal havasına at çapan olar,
 Qaçmaq ayağında piyada qalar.
 Bəkdir bu şərabsız, içkisiz məstlik,
 Bəkdir bu arzusuz arzurərəstlik.
 Oğul, sən xırmanı yelə vermişən,
 Bu zalım düşməyə kam olmuşam mən.
 Sən adlı, sikkəli istərsən məni,
 Boşla dəliliyi, bu pis sikkəni.
 Sən sazı döyürsən, mən də dizimi,
 Sən paltar cırırsan, mən də üzümü.
 Eşqin odlarına yansan belə sən,
 Mənim ciyərimdir küllərə dönən.
 Ümiddən əl üzmə, gəl, çarə qılaq,
 Göyermək deyildir danədən uzaq.
 Ümitsiz bir işdən, səbr etsən əgər,
 Bir ümid işiği parlaya bilər.

Hər ümitsiz işdə bir çox ümid var,
 Qaranlıq gecədən ağ səhər doğar.
 Oğul, səadətin qapısını aç,
 Ayağı sürüşkən taleyindən qaç.
 Çalış, əllərindən çıxmasın dövlət,
 Dövlətlə yaranır bütün səadət.
 Dövlət, düşünləri açandır bir-bir,
 Şahlıq üzüyünün firuzəsidir.
 Dünya qapısının açarı hər an
 Dövlətin cibində saxlanır, inan!
 Sən də səbr eləsən, dayansan əgər,
 Tale yavaş-yavaş üzünə gülər.
 Dərinlik, sonsuzluq varsa dəryada,
 Arxların suyundan yaranmış o da.
 Başında buludlar oynayan hər dağ
 Torpaq zərrəsindən qurulmuş ancaq.
 Sənin də səbrində qoy olsun qərar,
 Gövhəri səbr ilə qazanmaq olar.
 İradəsiz olma, iradəsizlər
 Ayaqsız qurd kimi yerdə sürünər.
 Tülkü canavarı edirsə məğmun,
 Ondən iradəsi böyükdür bunun.
 Səni illər boyu yad etməyəne
 Nə üçün könlünü verirsən yenə?
 O, şaddır, gül kimi, sən gözü yaşlı,
 O, daş ürəklidir, sən başı daşlı.
 Kim ki, söhbət açır o qızdan sana,
 Səni rüsvay edir, bir ayılsana!
 Əqrəb çalmışlara verilsə gərfəs,⁷⁴
 Zəhərlə məhv olub kəsilər nəfəs.
 Can, oğul, başqa bir iş ucundan tut,
 Bu sevda işini bilmərrə unut!
 Hindli fil başına döyər hər yerdə
 Ki, fil Hindistanı anmasın bir də.⁷⁵
 Canımsan, canımdan daha əzizsən,
 Evə dön, evimin işiğisan sən.
 Bu dağda yurd salıb otursan əgər,
 Yalnız üzümüzdün suyu tökülər.
 Bu yolda daşlıq var, quyu var ancaq,
 Bir aç gözlərini, ona yaxşı bax.
 Darğa pusqudadır, inad olma bir,
 Zəncirə əl vurma, o, dəmirdəndir.
 Sən yol uşağısan, fitnə yolkəsən,
 Qılıncdır başının üstündə əsən.
 Sən şadlan, kor olsun buna düşmənin,
 Gəlsin məclisinə dostların sənin».

MƏCNUNUN ATASINA CAVABI

O şəkərdillini Məcnun eşitcək,
 Ağzından söz tökdü o da şəkərtək:
 «Sən, ey böyüklüyü göylər calallı,
 Uca göylərdən də uca xəyallı,
 Viranə yerlərə sənsən şəhriyar,
 Ərəblər üzündə, ənbər xalın var.
 Sənin dərgahındır ilk qibləgahım,
 Canım canındandır, sənsən pənahım.
 Ömrün uzun olsun, daima yaşa,
 Səninlə bir vuraq dünyanı başa.
 Böyük xəzinədir bu nəsihətin,
 Yaramı bağladı mehrin, ülfətin.
 Ancaq, neyləyim ki, mən bəxti qara
 Xoşla düşməmişəm vəhşi dağlara.
 Doğrudur, dağılmış səbrim, qərarım,
 Özümdə deyildir öz ixtiyarım.
 Bağlanıb qalmışam, zəncirim dəmir,
 Görünür mənim də bəxtim belədir.
 Zənciri açmağa gücsüzəm bu dəm,
 Bu yükü üstümdən ata bilmərəm.
 Dedim ki, dönməsin ciyərin qana,
 Xəyal pərişandır, könül virana.
 Başımda partlayan bu ildırımın
 Minlərcə xırmanlar yanmışdır, inan!
 Məzlum mən deyiləm yalnız bu yerdə,
 Yüzləri düşmüşdür mən düşən dərdə.
 Kölgə özbaşına düşməz quyuya,
 Göydə dayanmamış Ay duya-duya.
 Filin vücudundan milçəyə qədər,
 Bu zülmü çəkməyən varmıdır məgər?
 Xalqın istəyincə olsaydı hər iş,
 Bir iş qalardımı xalq istəməmiş.
 Daşları əridir çəkdiyim kədər,
 Kim öz ürəyinə sızıntı istər?
 Məni pis taleyim təqib edir, bil,
 Heç kəs bədbəxtlikdən qurtaran deyil.
 Neyləyim, olsaydı əlimdən tutan,
 Ya Günəş, ya da Ay olardım, inan.
 Bizdən ixtiyarsız yaranmış hər iş,
 İnsan iradəsi ona dəyməmiş.
 Başım bəlalıdır, ürəyim xal-xal,
 Dünyada varmıdır bir nəfər xoşhal?
 Vətən tozu kimi mənəm sərgərdan,
 Axır gözlərimdən yaş yerinə qan.

Bükdüm ildirimtək dodağımı mən,
 Qorxub gülmədim ki, od tutar bədən.
 Deyirlər, nə üçün gülməyirəm bir?
 Ağlamaq qəmginlik əlamətidir.
 Ömrümdə şadlanıb gülsəm bircə gün,
 Qorxuram ağzımdan alov püskürsün.
 Kəklik qarışqanı dimdikləyərək
 Onu dimdiyində sıxırdı bərk-bərk.
 Qarışqa kəkliyə gülərək bu an,
 Dedi ki: «Sən gülmək bacarmayırsan».
 Yazıq qarışqaya baxaraq dik-dik:
 «Bu mənim peşəmdir» söylədi kəklik.
 Sonra qəhqəhəylə o güldü birdən,
 Saldı qarışqanı öz dimdiyindən.
 Hər kim bu dünyada gülərsə artıq,
 Ondən uzaqlaşar mənəcə xoşbəxtliq.
 Yersiz bir gülüşün nə mənası var?
 Yerində ağlamaq daha xoş olar.
 Mənim ki, nəsibim oldu əziyyət,
 Hansı bir günümlə mən olum rahat?
 Belində yük olan qoca bir eşşək
 Nə qədər ömrü var, əzab çəkəcək,
 Rahat olmayacaq o, əziyyətdən,
 Bir ölüm qurtarar onu bu dərddən.
 Demə məhəbbətə qılincdən iti,
 Ürəkdir yaradan bu məhəbbəti.
 Qılinc oyunundan kim qaçsa, gerçək,
 Başı bir qılıncla vurulsun gərək.
 Eşqin qılincindən qorxmaz ki heç kəs,
 Aşiqin başından qılinc əksilməz.
 Aşiq olan kimsə canından qorxmaz,
 Cananını sevən cahandan qorxmaz.
 Girdi buludlara o Ay sirdaşım,
 Qoy qılinc altına qoyulsun başım.
 Bir baş verilməsə canana qurban,
 Qılinc ilə təstə layıqdir, inan.
 Bu odlara düşən canım naxoşdur,
 Bu naxoş canımın yanması xoşdur.
 Mən ki, söz olmuşam ağıza, dilə,
 Sən də unut məni bu gündən belə».
 Ata dinlədikcə yazıq oğlunu,
 Ağladı, ağladı, yaş boğdu onu.
 Bir yanda atası dayanmış giryən,
 Bir yanda balası yıxılmış üryan.
 Sonra evlərinə onu apardı,
 Təsəlli verərək öpdü, yalvardı.

O sinəsi dağlı, o bəxti qara
 Qəfəsdə quş kimi düşmüşdü dara.
 Evdə iki-üç gün qara bağladı,
 Bu acı səhnəni görən ağladı.
 O pərdəni yırtıb, ah çəkdi yenə,
 Baş alıb yollandı çölün düzünə.
 Əzab içindəydi həyatı ancaq,
 Ölümdən pis idi ona yaşamaq.
 Məhəbbət coşdurdu onun ruhunu,
 Yenə Nəcd dağına apardı onu.
 Əli daş kimi idi, ayağı dəmir,
 Dağı dolaşırdı o havalı şir.
 Orda gurladıqca Məcnunun səsi,
 Bir qəzəl deyirdi hər zümzüməsi.
 Ellər, obalar da yığışib səf-səf,
 Gəlirdi heyrətlə o dağa tərəf.
 Eşitdikdə ondan nadir bir inci,
 Xatirə, qələmə tutub birinci,
 Töhfə apardılar diyarbadiyar,
 Aşıqlər nəğmədən barınırdılar.

LEYLİNİN ƏHVALI HAQQINDA

Murad dastanının ilk səhifəsi,
 Gözəllik mülkünün baş sərkərdəsi,
 Yeddi ulduz kimi gözəl camallı,
 O göylər duruşlu, göylər cəlallı,
 Gözəl camalına Ay həsəd çəkən,
 Hüsnüylə sərvini də bağırını sökən,
 Ümidi, qorxunu mars qoyan hünər,
 O Aydan, Günəşdən irs alan gövhər,
 O bütperəstlərin səcdə mehrabı,
 O saray qəndili, gülşən güləbi,
 Eşqin yatağına, nazına bir yar,
 Həm xəzinə olan, həm xəzinədar,
 Hüsnün, gözəlliyin zinət mayəsi,
 Şəkər dillilərin naz sərmayəsi,
 Özünə min aşiq qəlbi bağlayan,
 Min Məcnun zənciri qırıb ağlayan
 Leyli, parladıqca min təmtəraqa,
 Aləm göstərirdi onu barmaqla.
 Daradı saçını o təzə sünbül,
 Yırtdı qönçəsini o növrəstə gül.
 Boyu sərv kimi qalxıb ucaldı,
 Yaqut dodaqları nə canlar aldı!

O könül bağında boy atan pəri
 Qəmzə oxlarına tutdu elləri.
 Ah, o baxışları nə sehirkardı!
 Yüz könül mülkünü birdən talardı.
 Qəmzəsi ox kimi süzüb gedərdi,
 Ərəb, türk yurduna hücum edərdi.
 Atdığı kəməndin bir sirri vardı,
 Qəmzəsi ov tutar, zülfü bağlardı.
 Müşkə bənzəyirdi ahu gözləri,
 Ahular ovlardı o gözəl pəri.
 Şikar zamanında şirləri belə
 Tutub zəncirlərdi hörüklərilə.
 Üzü gül, dodağı baldan da şirin,
 Şəkər görüb onu, dedi afərin.
 O gül yanaqlara, bal dodaqlara
 Min nəzənin baxıb, düşmüşdü tora.
 Saçı öpüş üçün yol təmizlərdi,
 Kirpiyi «qoy Allah versin» deyərdi.
 Zülfü kəmənd olub aşiq ovlardı,
 Kirpiyi ox kimi onu qovlardı.
 Aydan gözəl olan o iki yanaq
 Güldən iki addım düşmüşdü qabaq.
 Bir sərv boyluydu o qızın özü,
 Sərv üstə qırqovul kimi idi üzü.
 Dodağı şəkərdən şirə çəkmişdi,
 Xurmanın üstünə qələm çəkmişdi.
 Öpüş yaraşırdı o gül dodağa,
 Şəkərin tüngünü qoymuşdu lağa.
 Açıq quyu kimi zənəxdanına
 Yüz könül düşmüşdü, aldanıb ona.
 Zülfünü ip kimi atmışdı canan,
 Bəlkə, aşıqləri çəksin quyudan.
 Aşıqlər halına o yana-yana,
 Özünün qəlbi də dönmüşdü qana.
 O, dustaq qalmışdı bir pərdədə tək,
 Ürəyi sınımışdı onun pərdətək.
 Bəzən oğrun-oğrun dam üstündə qız
 Səhərdən axşama baxardı yalnız.
 Bəlkə də Məcnunu görə birtəhər,
 Barı bir dəqiqə deyib gülələ.
 Harda tapsın onu bu gözəl sona,
 Dərdini, sirrini bir açsın ona?
 Ah, rəqib hədəsi, ah, düşmən dərdi!
 Qız gecə yarısı min ah çəkərdi.
 Şam kimi dəlicə gülməyi vardı,
 O, şirin gülsə də, acı ağlardı.

Göz yaşı gülünü islatdıqca hey,
 Məcnun görünürdü gözünə hər şey.
 Ayrılıq oduna yanırdı pünhan,
 Nə işiq, nə tüstü çıxırdı ondan.
 Üzdə külək kimi coşsa da hər vaxt,
 İçdə ürəyini yeyirdi bədbaxt.
 Öz dərd aynasına baxaraq yalnız,
 Orda xəyalıyla danışırdı qız.
 Yalnız kölgəsiydi onun sirdaşı,
 Bir də həmdəmiydi eşqin göz yaşı.
 Kölgəyə dərdini açdıqca dilbər,
 Qonşusu yatmırdı onun gecələr.
 Odlu su arası olmuşdu yeri,
 Bir pəri üzlüydü o gözəl pəri.
 Qadının nəğməsi cəhrə səsidir,
 Ox isə şahların ov həvəsidir.
 Leyli iki başlı iyi ataraq,
 Bir başlı ox aldı, ah çəkdi ancaq,
 Sarsılıb atdığı bir başlı oxdan
 İki başlı iy də oldu sərgərdan.
 Dərya-dərya yığıb dərd ilə qəmi,
 Gözündən töküdü o, gəmi-gəmi.
 O, pərdə dalında qəmlər yedikcə,
 Qəmlər əridirdi qəlbini təkçə.
 Qulağa bir qızıl halqa taxaraq,
 Halqatək qapıya asırdı qulaq.
 Eşqin halqasını öz qulağından
 Başqa bir insana verməzdi bir an.
 O, Ay çeşməsinə baxıb daldadı,
 Gözləri çeşmətək yolda qaldadı.
 Bəlkə bir sifariş gələ Məcnundan,
 Ya quru bir salam eşidə ondan.
 Arabir əsdikcə Nəcdin küləyi,
 Bir vəfa duyurdu qızın ürəyi.
 O yandan bir bulud gəlsə bu yana,
 Ümid damlları verirdi ona.
 Evin hər yerindən, hər bucağından
 Yarın qəzəlini duyurdu canan.
 Leyliyə bazardan gələn hər uşaq
 Baxırdı, Məcnundan söz oxuyaraq.
 Damının altından keçdikcə hər kəs
 Qəzəl söyləyərdi ona bir nəfəs.
 O dünya camallı nazəndə dilbər
 Qəlbindən qoşardı gözəl şerlər.
 O bakirə gözəl bir sənətkardı,
 Özütək bakirə sözləri vardı.

Məcnunun dilindən söz düzəldərək,
 Cavab da yazardı o gözəl mələk.
 Məcnunun şəriylə yandıqca pəri,
 Ona su səpərdi öz şerləri.
 Kağızı gizlində isladıb qanla
 Ona söz yazardı min həyəcanla,
 Sonra da atardı damın üstündən,
 Salam göndərərdi sərvə yasəmən.
 Kimə rast gəlsəydi o məktub, inan,
 Oxuyub oynardı o, şadlığından.
 Aparıb Məcnuna verərdi ki, bir
 Desin cavabında gözəl bir şer.
 O da canan yazan söz əvəzinə
 Axıcı bir qəzəl deyərdi yenə.
 Demək, bu həsbihal qəlbini səsiydi,
 İki sevgilinin deyişməsiydi.
 O aşiq bülbüllər ötəndən bəri
 Qırıldı dünyanın bütün qəmləri.
 Dinib danışdıqca o qoşa sazlar
 Qopdu simlərindən gözəl avazlar.
 Rudla çəng çalsada iki nəğməkar,
 Bir qəlbini səsinə verirdi onlar.
 Onlar ki, hər dərdi şerə salardı,
 Başqası çəngdə, neydə çalardı.
 Nəğmə düzəlttikcə iki nəğməkar
 Çalib oynayırdı evdə uşaqlar.
 Tənə qapısını açıb yenidən
 Böhtan uydurardı onlara düşmən.
 Ağlamaq tutardı axır onları,
 Göz yaşı yuyardı o böhtanları.
 Tamam bir il keçdi bu minval ilə,
 Onlar dolanırdı bir xəyal ilə.

BAHARIN TƏRİFİ VƏ LEYLİNİN XURMALIQ TAMAŞASINA GETMƏSİ

Sərdi xalısını səhraya min gül,
 Bəzədi torpağı süsənlə sünbül.
 Ağacda qönçələr baxdı göz-gözə,
 Bənzədi qayğısız, gülər bir üzə.
 Qırmızı lalədən, sarı çiçəkdən
 Təbiət bir bayraq qaldırdı, bilsən.
 Baxıb bostandakı, bağdakı hüsne
 Bülbül rübabını basdı köksünə.
 Üstünə şəh düşmüş yaşılıqlar da
 Zümrədə bənzərdi o ilk baharda.

Çəmənlər başına bürümüşdü şal,
 Lalənin yarpağı olmuşdu xal-xal.
 Hələ nəzər yetir bənövşələrə,
 Zülfünü darayıb tökmüşdü yerə.
 Qönçə kəmərinə bağlayıb bərk-bərk,
 Tikandan ox tutub atırdı, gerçək.
 Güllər ipək geyib bəzənən zaman
 Külək yapışmışdı sırğalarından.
 Gül rəngli Günəşdən açıb nilufər
 Suyun qarşısında atmışdı sipər.
 Şümşad tellərinə çəkib şanəni,
 Nar gülü yığırdı nara danəni.
 Ətrinin ağzını açdıqca sünbül,
 Baxıb əl verirdi ona qızılgül.
 Od tutub alışan nərgiz də bu an
 Qızdırmalı kimi qalxdı yuxudan.
 Şərab qətrələri qaynayıb haman
 Yavaşca axıtdı damarında qan.
 Axıtdı yasəmən can bulağını,
 Nəstərən yıxadı gül yanağını.
 Qızıl gül qorxaraq açdı gözünü,
 Nazlandı misilsiz görcək özünü.
 Beldəki qılınca bənzərdi süsən,
 Yox, o sıyırmaydı, səhv elədim mən.
 Quşlar dil açmışdı bağda hər yandan,
 Baş açmaq olmazdı hərzə-hədyandan.
 Turac ürəyindən kabab bişirir,
 Qumru sinəsindən ona duz verir.
 Çinar başındakı göyərçin səsi
 Deyirdi aləmə yar zümzüməsi.
 Ağacda bülbül də qan-yaş tökərdi,
 O da Məcnun kimi nalə çəkərdi.
 Gül də Leylidəki o vüqar kimi,
 Çadırdan çıxmışdı tacidar kimi.
 Baxıb gül fəslinin çəmənlərinə,
 Leyli qədəm basdı onun seyrinə.
 Sonra saçlarını hörərək yenə,
 Su səpdi gülünün yaqut rənginə.⁷⁶
 Haman qəbilənin gözəl qızları
 Aldı ortalığa bizim dildarı.
 Ərəb torpağında türk idi onlar,
 Xoşdur ərəbboylu türk olan nigar.
 Sənəmlər içində gedir xuraman,
 Yaman göz dəyməsin ona heç zaman.
 Bağda bitkilərin seyrinə dalsın,
 Gülün kölgəsində dincini alsın,

Piyalə uzatsın ona nərgizlər,
 Lalədən öyrənsin təzə bir xəbər.
 Bənövşə zülfündən aldıqca işıq,
 Camalı güllərə olsun yaraşlıq.
 Boy atmaq öyrətsin sərvə özündən,
 Utansın yasəmən onun üzündən.
 Qönçənin ətrindən min bac istəsin,
 Çəmənlər mülkündən xərac istəsin.
 Boyu kölgə salsın çəmən üzünə,
 Gülsün o sərv ilə səmən üzünə.
 Yox, yox, onun qəsdı bu deyil, bilsən,
 Nə güldür, nə sərvdir, nə də nəstərən.
 Onun məqsədi də, eşqi də təkdir,
 Bir bucaq axtarıb, min ah çəkməkdir.
 Bülbülə sirrini açmaq istərdi,
 Bəlkə təzələyə yenidən dərdi.
 Bəlkə gülüstəndə əsən küləklər
 O qərib aşiqdən verə bir xəbər.
 Bəlkə də açıla qəlbinin bağı,
 Qalxa sinəsindən ayrılıq dağı.
 O yerdə bir gözəl xurmaliq vardı,
 Çin nəqqaşlarından bir yadigarı.
 Onun cərgə-cərgə xurmaliqları
 Sanki yol salmışdı behiştə sarı.
 Bu xoş seyrangaha başdan, binadan
 Ayaq basmamışdı canlı bir insan.
 Leylinin yanında bir bölük nigar,
 Gəlib o çəmənə yetişdi onlar.
 Leyli yaşıllıqda oturdu gültək,
 Otlardan belinə kəmər çəkərək.
 Hayana dəydisə onun nəfəsi,
 Açıldı süsənin, gülün qönçəsi.
 Hansı çəmənə ki, əli çatardı,
 Şümşad göyərərdi, sərv boy atardı.
 O sərvboylular, o gülüzlülər
 Şadlanıb güldülər orda bir qədr.
 Bir an qoşuldusa şadlığa Leyli,
 Çox da bağlanmadı məclisə meyli.
 Tutuquşu kimi o sevdalı qız
 Bir sərvın altında oturdu yalnız.
 Gizlicə sızladı mehribanlıqla,
 Sonra dilə gəldi bir xoş qılıqla:
 «Sən, ey eşqə layiq, əziz dildarım,
 Sən mənə layiqsən, mən sənə, yarım.
 Ey sərv qamətli, coşqun həvəsli,
 Ey atəş ürəkli, sərin nəfəsli,

Nolar ki, görəsən sən də bu bağ!
 Gəlib qaldırasan sinəmdən dağı.
 Nolar, bir tapasan bu bağda məni!
 Sən sərvə görəsən, mən də narvəni.
 Tutaq ki, dözmürsən məni görməyə,
 Mənim bu bağçamdan qaçırsan niyə?
 Söylə, sifarişin gəlməyir nədən?
 Layiq deyiləmmi bu vəfaya mən?»
 Söz sona çatmamış eşitdi bir səs,
 Elə bil bir anlıq kəsildi nəfəs.
 Qəzəl oxuyurdu yolda bir nəfər,
 Məcnunun şeriydi o gözəl əsər:
 «Ey mənim pərdəmi açan cananım,
 Qoy olsun ümidin pərdə tutanım.
 Məcnunu boğmuşdur qan dalğaları,
 Leyli o yazığı anırmı barı?
 Məcnunun bağırını yandırır ələm,
 Leyli hansı qəlbə su səpir bu dəm?
 Məcnunun qəlbini dəlmiş ox, tikən,
 Leyli nə naz ilə yatır, görəsən?
 Məcnun min ah çəkib ağlayır burda,
 Leyli necə şadlıq axtarır orda?
 Məcnun dərd içində, dağ içindədir,
 Leyli hansı bahar, bağ içindədir?
 Məcnun qəm zənciri vurmuş özünə,
 Leyli gülümsəyir kimin üzünə?
 Məcnunun ürəyi ürkmüş hicrandan,
 Leylinin nə deyərək tutmuşdur aram?»
 Bunu dinlədikcə, qızın göz yaş
 Tökülüb, yumşaltdı torpağı, daşı.
 Bağdakı qızlardan birisi bu an
 Leyliyə baxaraq gözünün altdan,
 Gördü ki, dərd çəkir o gözəl pəri,
 Eşqə mehribandır onun gözləri.
 Sonra evlərinə qayıtdı qızlar,
 Sədəfə dürr kimi girdi o nigar.⁷⁷
 O qızın qəlbində qalmadı bu sirr,
 Gedib anasına söylədi bir-bir.
 Məqsədi buydu ki, anası yenə
 Bir çarə axtarsın onun dərdinə.
 Bu nakam gözəlin anasına bax,
 Qəfəsdə quş kimi o çırpınaraq,
 Dedi: «Özbaşına qalsa bu nigar,
 O, məcnun olmuşdur, bu da məst olar.
 Onu səbr etməyə çağırısam əgər,
 Qorxuram məhv olub əlimdən gedər».

Onun həsrətiylə hey yana-yana
 Səbr edib dözüdü yenə də ana.
 Leyli dörd divarda bir xəzinətək,
 Ay kimi çadırda yaşayırdı tək.
 Buluddan tutqundu çəkdiyi ahlar,
 Qında qılınc kimi olmuşdu qəm-xar.
 Əzab içindəydi o nazlı mələk,
 Varmı məhəbbətlə şad olan ürək?

İBN SALAMIN LEYLİNİ İSTƏMƏSİ

Bağın calalını yaradan usta
 Belə nəql edirdi dastan xüsusda:
 O gün ki, o bağa girdi aypara,
 Yayı şəfəqini asimanlara,
 Gül sərvin başında dəstə bağladı,
 Gülün və güləbin alçaldı adı.
 Zəncir halqası tək biri-birinə
 Keçmişdi Leylinin saçları yenə.
 Yolda Bəni-Əsəd qəbiləsindən
 Bir nəfər Leyliyə rast gəldi birdən.
 Böyükdü ondakı vüqar və hünər,
 Ehtiram saxlardı ona ərəblər.
 Çoxdu qəbiləsi və qohumları,
 Hörmətlə keçərdi bütün ruzgarı.
 Xalq da baş əyərdi o gəncə müdam,
 Ona ad vermişdi bəxt – İbn Salam
 Həm arxası güclü, həm sahibi-zər
 Onu barmaq ilə göstərərdilər.
 O parlaq çırağı – Leylini görcək
 Bir çarə tapmağa əsdi küləktək.
 Lakin o baxmadı heç də gərdişə
 Ki, çıraq küləklə gəlməz sazişə.
 Vətənə qayıdıb, cumdu xəyala,
 Qəlbi can atırdı onun vüsala.
 Ayı qucaqlaya bilməmiş heç kəs,
 Bəlkə xəbərsizdi bu işdən o şəxs.
 Başında gəzirdi vüsəlin dərdi,
 O pəri qızına elçi göndərdi.
 İstəyi buydu ki, getsin elçilər,
 Versin öz könlünü ona bu dilbər.
 Hiylələr düzəldib düşdü ayağa,
 Qızılı gül kimi tökdü torpağa.
 Min xəzinə yığıb göstərdi elə,
 Sürüsü, ilxısı səs saldı çölə.

Könül ovçusuydu o gözəl mələk,
Onun arxasınca elçi gedərək,
Ələ gətirməkçin haman gəlini,
Ata, anasının öpdü əlini.
Ata da, ana da cüt əyləşdilər,
Onlara xoş gəldi bu xeyir xəbər.
Dedilər: «Başqa bir məsləhət olmaz,
Ancaq ki, gözləmək lazımdır bir az.
Çünki pərişandır bizim növbahar,
Leylinin azacıq xəstəliyi var.
Qoyun yaxşılaşsın, şadlanaq biz də,
Kəbin kəsərsiniz o zaman siz də.
Bu kəbin, qəlbaçan bu xeyir xəbər
Allahın iznilə tez başa gələr.
Hələlik dayanıb bir az səbr edin,
Hələlik vədəylə şadlanıb gedin.
Ta ki, gül qönçəsi açsın bu tağda,
Tikanlar çürüsün bu gözəl bağda.
Qızıl boyunbağı taxıb boynuna
Verərik, sizinki olar bu sona».
Bunu İbn Salam eşidən zaman
Bilmədi neyləsin o, şadlığından.
Çapdı öz yurduna atını o dəm,
Silindi könlündən qüssə ilə qəm.

NOFƏLİN MƏCNUNLA TANIŞ OLMASI

Leyli çadırdıydı, o gizlənmiş Ay
Pərdədə qalmaqdan olmuşdu rüsvay.
Açılmışdı onun abır pərdəsi,
«Leyli» çağırırdı hər neyin səsi.
O, ağıza, dilə dastan olmuşdu,
Ətir çəkənlərə reyhan olmuşdu.
Aşıqlər zikriydi o gözəl dilbər,
Dəfində çalırdu onu mütrüblər.
Qıvrılıb qalmışdı öz zülfü kimi,
Nə yuxusu vardı, nə də həmdəmi.
Didərgin Məcnun da atıb elləri,
Sərgərdan gəzirdi vəhşi çölləri.
Vəhşilər yanınca yazıq qoşaraq,
Gəzərdi çölləri qayəsiz, çılpaq.
Güclə tərpenirdi zəif bədəni,
Min dərdlə oxurdu o bir nəğməni.
Vüqarı qılmadı yerlərə səcdə,
Yenə baş götürüb yollandı Nəcdə.
Eşqin tikanına ayaq döyərdi,
Torpaq sovurardı ah olmuş dərdi.

Aşıqlər görəndə onun yasını,
Didib parçalardı öz libasını.
O yerdə mehriban, olduqca qoçaq,
Dəmir kimi möhkəm, mum kimi yumşaq,
Nofəl adlanılan bir igid vardı,
Ərəblər önündə boyun burardı.
Qılıncda ordular basardı o ər,
Lütfü bir maraldı, hirsli şiri-nər.
Ordu sahibiydi, əzəmətliydi,
O, çox xəzinəli, çox dövlətliydi.
Bir gün güvənərək öz qüvvətinə
Şikara çıxmışdı o yerdə yenə.
Qorxunc mağaralar arasında tək,
Nofəl dolaşırdı şikar gəzərək.
Ayağı qabarlı bir dərdli gördü,
Onun hər tükündən qəm tökülürdü.
O möhnət dustağı, o zəif çıraq
Düşməne kam idi, dostlardan uzaq.
İnsandan qaçmışdı o taleyikəm,
Vəhşilər olmuşdu Məcnuna həmdəm.
Ağlı uçurardı hər bir nəğməsi,
Qəlbi parçalardı pərişan səsi.
Məcnunun halından o tutdu xəbər,
Başından keçəni tamam dedilər,
Dedilər: «Bir qızın divanəsidir,
Bir sevda şamının pərvanəsidir.
Beytlər, nəğmələr deyir ürəkdən,
Canan qoxusunu alır küləkdən.
Yarın sorağını gətirəndə yel,
Yüz qəzəl oxuyur ürəyi tel-tel.
O yandan süzülüb gələn buluda
Baxıb sinəsindən söz deyir bu da.
Hər yerdən səfərə gəlib gedənlər
Bu məzlum aşiqə baxıb bir qədər
Taam da, şərab da verirlər buna,
Deyirlər, bir işıq düşsün ruhuna.
Min bir cəhdədən sonra birtəhər keçir,
Yarın sağlığına bircə cam içir.
Bir budur dünyada fikri, diləyi,
Leyliyə bağlıdır onun ürəyi».
Məcnunun dərdini Nofəl eşitcək
Dedi: «Bu məqamda kişilik gərək!
Əlimdən gələni göstərməliyəm,
Yetsin muradına bu taleyikəm.
Mən ov arxasınca gəzirdim, ancaq,
Bəh, bəh, rast gəldiyim şikara bir bax!»

Bu sözlər çıxınca onun dilindən,
 Düşdü yel qanadlı atın belindən,
 Sonra öz yanına çağırdı onu,
 Süfrəyə oturdu eşqin oğlunu.
 Şirin əfsanələr danışib əvvəl,
 Məcnunu mum kimi yumşaltdı Nofəl.
 Dostdan danışmayan bir söz dünyada
 Onca mənasızdı hikmət olsa da...
 Lakin o gördü ki, bu cavan mərddir,
 Canansız yediyi, içdiyi dərdidir.
 Nə cürə söhbətlər olsaydı, inan,
 Leyliydi aşıqın dilində hər an.
 O yolsuz divanə, o qırılmış saz
 Nofəli dinləyib yumşaldı bir az.
 Azacıq şadlanıb, qüssəsi keçdi,
 Onunla əyləndi, yedi və içdi.
 Xoşsifət görünmə müsaibini,
 Söhbətə girişib açdı qəlbini.
 Beynitək qəlbi də qızışmış coşdu,
 Qənd kimi dadlı bir qəsidə qoşdu.
 Hər sözü, gülüşü canlı şerdi,
 Od kimi bədihə, qəzəl deyirdi.
 Nofəl o aşıqı çox şad eylədi,
 Xaraba könlünü abad eylədi.
 Dedi: «O çırağın həsrətiylə sən
 Şam kimi əriyib sönməyəcəksən.
 Qızıl qüvvətinə, qol qüvvətinə
 Səni çatdıraram öz niyyətinə.
 Quş olub havaya uçsa da o qız,
 Əlim boğazından tutacaq yalnız.
 Daşlar gizləsə də o qılgıncımı,
 Daşlara çarpıram bu qılincimi.
 Sənə yar olmamış ayüzlü sənəm,
 Ondən kəməndimi çəkməyəcəyəm».
 Ümidlə açıldı Məcnunun üzü,
 Nofəlin önündə büküldü dizi.
 Dedi: «Könül açan bu vədəni siz
 Uydurub yalandan deməyirsiniz?
 Mən bir divanəyəm, o – ev sonası,
 Onu divanəyə verməz anası.
 Küləyə verməzlər qızılgülü, bil,
 Bir div balasına Ay layiq deyil.
 O bizim tərəfə endirib gəlməz,
 O Ay divanəylə dost ola bilməz.
 Nə qədər yudular bizim kömləyi,
 Yenə də olmadı suyun köməyi.

Nə qədər ağ gümüş səpildi, ancaq
 Bizim qara kilim ağarmadı, bax.
 Xeyir iş gəlsə də sənin əlindən,
 Qismətim deyildir, talesizəm mən.
 Bir qorxum budur ki, sən də doyanan,
 Sən də yarı yolda məni qoyasan.
 Bu şikar hədəfə gəlməzdən əvvəl
 Qorxuram, məni sən atasan, Nofəl!
 Qorxuram verdiyin böyük vədələr
 Axırda verməsin kiçik bir səmər.
 Sözüünün üstündə dursan mərdana,
 Allah əvəzini yetirsin sana.
 Yalan deyirsənsə bu sözləri sən,
 Məni özbaşım burax indidən.
 Ta ki, öz peşəmi izləyim yenə,
 Özüm öz dərdimi gözləyim yenə».
 Nofəl bu nalədən pozuldu o dəm,
 Dedi: «Yox...Köməyi tez etməliyəm».
 Gördü ki, o, gəncdir, özü də qərib,
 Xəyalı azaddır, qəlbi müztərib.
 Məcnuna bir yoldaş, bir qardaş oldu,
 Hal bilib, hal duyan bir sirdaş oldu.
 Əhd edib, əl açdı Nofəl dərgaha,
 Ən əvvəl and içdi böyük Allaha,
 Sonra da and içdi peyğəmbərlərə,
 Ağıl, iradəsi dedi bir kərə:
 «Bu vəfa yolunda qılınc çəkərək,
 Qurd deyil, aslantək döyüşəm gərək.
 Bacarıb çatmasam bu xoş murada,
 Rahat gün görməyim bir də dünyada.
 Lakin xahişim var, bu sözü mü tut,
 Divanə qalma gəl, bu dərdi unut!
 Azacıq sakit ol, döymə köksünə,
 Özünü toxtaq tut iki-üç günə.
 Gəl, odlü qəlbini kənara qoy sən,
 O dəmir qapını tez açaram mən».
 İçdi bu şərbəti bizim zavallı,
 Qurtuluş gözlədi sevda xəyallı.
 O artıq qaçmadı insandan bir də,
 And içib, əhd etdi durduğu yerdə.
 Səbr ilə bağlandı onun ayağı,
 Sanki su səpildi, söndü ocağı.
 Sığındı dostunun bu pənahına,
 Gedib ayaq basdı qərargahına.
 Hamama gedərək paltar dəyişdi,
 Artıq aram olub şərab da içdi.

Ərəb qaydasınca əmmamə qoydu,
Musiqi dinlədi, şərabla doydu.
Yarın camalını saldı yadına,
Dediyi qəzəllər yetdi dadına.
Dostuna yandıqca Nofəlin qəlbi,
Başına dürr səpdi buludlar kimi.
O yedi, dincəldi, əynində libas,
Artıq gözəlləşdi siması bir az.
Saralmış rənginə qızartı gəldi,
Yay kimi bükülmüş qəddi düzəldi.
Yenə şəvə kimi qararmış xətti
Onun Ay üzünə bir dövrə çəkdi.
O ətirli güldən şirə çəkərək,
Nə aparmışdusa, qaytardı külək.
Güldü dodaqları bir səhər kimi,
Parladı dişləri incilər kimi.
Artıq ağıllandı çöl divanəsi,
Kəsildi zəncirin pərişan səsi.
Yenə bağ içində boy atdı lalə,
Qızılgül əlinə aldı piyalə.
İndi Məcnundakı əzəmət, vüqar
Hikmət məclisinə oldu hökmüdar...
O qonaqcıl Nofəl, o böyük adam
Məcnunu yüz nazla bəslərdi müdam.
Məclisi, şadlığı onsuz keçməzdi,
Üzünü görməsə bir mey içməzdi.
Onlar iki-üç ay şən keçirdilər,
Mehriban oturub şərab içdilər.

MƏCNUNUN NOFƏLƏ GİLEYLƏNMƏSİ

Bir gün ikilikdə oturmuşdular,
Yenə məclis açıb kef qurmuşdular.
Məcnun zəmanəyə nifrət deyirdi,
Şerlər qoşaraq qəmlər yeyirdi:
«Ey mənim ahımdan xəbərsiz duran,
Aldadıb külümü göyə sovuran,
Yüz dostluq vədəsi verdinsə də sən,
Yarım dostluğa da vəfa etmirsən.
Gəl, öz başındakı xəyalı unut,
Sən mənim sözümü, ilticamı tut!
Məni ağ yalanlar felinə verdin,
Yenə kimsəsizlik əlinə verdin.
Söz verdin dostluğa, səmimiyyətə,
İndi göz yumursan sən bu niyyətə.

Səndən mən eşitdim yüz dil yarası,
Görmədim bir dərman, bir dərd çarası.
Səbrim tükənmişdir, şaşqınam bu dəm,
Dadıma yetməsən əldən gedərəm.
Əvvəl bir yazığın dərdinə qalmaq,
Sonra öz sözünün ziddinə olmaq
Mərdlik, böyüklükdən uzaqdır mənə.
Dostluğun vəfası budurmu, sənəcə?
Vəfasız bir vədi vermə insana,
Layiq göyrməyirəm mən bunu sana.
Köməksiz, arxasız, qərib bir quşam,
Dirilik suyundan uzaq uçmuşam.
Xaraba bir kəndə xəzinə vermək,
Susuz su vermək şərt olsun gərək.
Bil ki, müşkülümü tez düzəltməsən,
Yenidən divanə olacağam mən.
Gəlməsə sevgilim – bəxtiyarlığım,
Bil ki, məhv olacaq bütün varlığım».

LEYLİNİN QƏBİLƏSİ İLƏ NOFƏLİN MÜHARİBƏ ETMƏSİ

Nofəl bu xoş olan umu-küsüdən
Odlarda mum kimi yumşaldı, bilsən.
Qalxıb hazırlaşdı yol səfərinə,
Havada parladı qılıncı yenə.
Atlandı quş kimi o böyük hünər,
Toplandı başına sadıq igidlər.
Atının nalından odlar qoparaq,
Meydana şir kimi girdi çaparaq.
Elə ki, yetişdi o qəbiləyə,
Bir elçi çağırdı: «sözüm var» deyə,
Nofəl ismarladı: «Öz ordumla mən
Od kimi keçərəm üzərinizdən.
Bu saat Leylini gətirin mana,
Qılınc girəcəkdir yoxsa meydana.
Göstərin Leylini, hardadır o qız?
O öz əşiqinə yetişsin yalnız.
Qoy, susuz can verən bir suya çatsın,
Ona su verən də savaba batsın».
Çatdı qəbiləyə Nofəlin səsi,
Sındı ortalıqda eşqin şüşəsi.
Cavab verdilər ki: «Bu mümkün olmaz,
Leyli ayyaradır, düşünün bir az.
Ona əl yetişməz, Aydır o dilbər,
Heç kəsin əlindən gəlməz bu hünər.

Qılınca qılınca qisas alarıq,
 Qarurə atsan da daşa çalarıq».

Qasid baş götürüb qayıtdı geri,
 Nofələ söylədi haman sözləri.
 Nofəl acıqlanıb, dedi qasidə:
 «Bu saat piyada qayıdıb yenə,
 De: dadmamışsınız qılincimi siz,
 Bu köhlən atımdan xəbərsizsiniz,
 Dəniz dalğasıyam, qaçın qarşımdan,
 Yoxsa tufan qopar hər bir daşımdan».
 Qasid yenə gedib cavab gətirdi,
 Nofələ nalayiq sözlər yetirdi.
 Nofəl acıqlandı qəzəblənərək,
 Köksündə od tutub alışı ürək.
 Sonra qılincini çəkdi dörd yana,
 Qoşunla şir kimi girdi meydana.
 Onlar da qabağa ordu tökdülər,
 Dağ kimi tərənib nərə çəkдилər.
 Nofəlgil tərəfə at oynatdılar,
 Şirin qarşısına qılinc atdılar.
 Coşdu dəniz kimi, qızışdı meydan,
 Havadan od yağdı, gölə döndü qan.
 Qılincin əlində qan piyaləsi,
 Torpağı məst etdi bu qan laləsi.
 Aslanlar gəldikcə pəncə-pəncəyə,
 Toqquşdu nizələr «intişam» deyə.
 Tökülən o qanlar çatdıqca dizə,
 Oxlar quzğun kimi töküldü düzə.
 Qılınclar beyinlə şirələndikcə,
 Bədəndən ayrılan başlar endikcə,
 Qızmış ərəblərin o nərəsindən
 Göylərin qulağı kar oldu, bilsən.
 Əcəl ildırım şığıyan zaman
 Alov püskürürdü daşın ağzından.
 Deyləmi tükünün ucları kimi
 Qəhr edən zubinin ucu itiydi.
 Günəş on cıqqalı bayrağa bənzər,
 Sanki qızarmışdı yenə ilk səhər.
 Daşlar deşik-deşik Sürəyya kimi,
 Yer qana dönmüşdü bir dərya kimi.
 Hər şirin baxışı alov saçmışdı,
 Qara ilan kimi ağız açmışdı.
 Yırtıb dağıtdıqca o qara şirlər,
 Ağ atlar div kimi əlləşirdilər.
 Hər kəs bu döyüşə atlanan zaman
 Məcnun can verirdi ruhu pərişan.

Hamı at çapdıqca müharibəyə,
 O dua edirdi «barışıq» deyə.
 Hər kəs çıxardıqca düşmən gözünü,
 O həlak edirdi dərddən özünü.
 Açıb öz qəlbində dua yelkəni,
 Sülhə çağırırdı müharibəni.
 O utanmasaydı, qalxıb durardı,
 Buludtək özünə qılinc vurardı.
 El qınamasaydı bu dəmdə onu,
 Qırıb qurtarardı öz qoşununu.
 Olmasa düşmənin tənəsi əngəl,
 Dostların başını kəsərdi əvvəl.
 Təqdir kamanına çatsaydı əli,
 Ox atıb dostları qıradı, bəli.
 Onun dediyini desəydi ürək,
 Öz yoldaşlarını qıradı, gerçək.
 Bu qoşun içində coşurdu Məcnun,
 İstərdi ki, bassın o biri qoşun.
 Burda axtarışa at səyirdərdi,
 Ordakı qoşuna dua edərdi.
 Öz tərəflərindən ölsə bir nəfər,
 Onu öldürənin əlindən öpər.
 Leyligil tərəfdən məhv olanlara
 Göz yaşı tökərdi bu bəxti qara.
 Bu yandan o yana nizə tutardı,
 Düşmən nizəsinə duası vardı.
 Bəzən öz qoşunu gələndə üstün
 Atardı kamanı, oxu büsbütün.
 Elə ki, yar tərəf qalib gələrdi,
 Şir kimi nərəsi dağlar dələrdi.
 Bir nəfər soruşdu: «Niyə, ey cavan,
 Döyüşdən çarx kimi kənar qaçırsan?»
 Biz sənin uğrunda can qoyuruq, bil,
 Düşmənlə dostluğun heç insaf deyil».
 Dedi: «Sevgilimdir dediyin əğyar,
 Mənim qılınclarla nə işim aşar.
 Düşməni qanına qərq etmək olar,
 Dostla vuruşmağın mənasımı var?
 Döyüşdən su kimi qanlar çağlayır.
 Canansa o tayda yara bağlayır.
 Məşuqə verdikcə aşıqə nəfəs,
 Aşıq də verməli ona bir əvəz.
 Yar sürmə göndərir ayaq tozundun,
 Mən ona daş atsam, qıyarmı vicdan?
 Mənə bal vədəsi vermişdir o yar,
 Mən sirkə göndərsəm layiqmi olar?

Yarın əli varsa o yanda əgər,
 Kim canan tərəfi zəlil istəyər?
 Ordadır istəyim, qəlbim, həvəsim,
 Qəlbim hardadırsa, orda nəfəsim.
 Canana can vermək xoşdur əzəldən,
 Canımı əsirgəyim mən o gözəldən?
 Mən ki, öz canımdam keçmişəm belə,
 Yazığımı gələrmisizlərə, söylə!»
 Soruşan bir ona, bir yerə baxdı,
 Göz yaş torpağa sel kimi axdı.
 Məcnunsa döyüşdən uzaq düşərək
 Tozların içində oynayırdı tək.
 Nofəl qılıncını çəkib dörd yana,
 Bir sərxoş fil kimi girib meydana,
 Hər oxda bir nəfəs, bir can alardı,
 Hər bir həmləsində cahan alardı.
 Qan arxı çəkirdi gəzdiiyi yerdə,
 Qan yeyib-içməkdən doymuşdu yer də.
 Qılınc oynadırdı şöhrət gəzənlər,
 Axşam qaranlığı çökənə qədər,
 Canan zülfü kimi qaraldı göylər,
 Gündüzün üzünə töküldü ənbər.
 Siyah tellərini düzdükə gürcü,
 Qaraldı get-gedə göylərin bürcü.
 Bu zaman ayrıldı düşmən qoşunlar,
 Döyüş meydanında yatışdı onlar.
 Elə ki, o qara ilan büküldü,
 Ağ nəfəsli Zöhhak – Günəş də güldü.
 Qalxdı hər pəhləvan, hər igid əsgər,
 Zöhhak ilanına döndü nizələr.
 Qoşunla dolmuşdu Leylinin yurdu,
 O yerdə dağ kimi ordu dururdu.
 Düşməni qarşıdan, arxadan səf-səf
 Oxlara tutmuşdu Leyligil tərəf.
 Nofəli qorxutdu o daşqın ordu,
 O, artıq sülh üçün dayanıb durdu.
 Öz adamlarından tapıb bir nəfər,
 Tapşırıdı: «Sülh üçün bir tədbir göstər.
 De ki, qan tökməyə gəlməmişik biz,
 Yalnız bir könüldür istədiyimiz.
 Divanə bir gəncə söz vermişəm mən,
 Yalnız bir gözəldir istəyim sizdən.
 Öz dövlətimdən də keçirəm bu dəm,
 Sizə xalvar-xalvar qızıl verirəm.
 Məsləhət görsəniz bu sevdanı siz,
 Qəlb açan bir cavab verməlisiniz.

Şəkər satmasanız bu yerdə bizə,
 Sirkə də tökməyin istəyimizə.
 Yaxşılıq gəlməsə əllərinizdən,
 İntiqam almayın qılıncla bizdən...»
 Elçi bu sözləri verincə xəbər,
 Qızmış orduları geri çəktilər.
 Hamıya xoş gəldi bu gözəl dilək,
 Ordular döyüşdən geri dönərək,
 Şeypurlar çalındı, barış düzəldi,
 Ordular çəkilib yerinə gəldi.

MƏCNUNUN NOFƏLƏ ACIQLANMASI

Sülhün qoxusunu duyunca Məcnun,
 Kinlə qəzəbləndi ürəyi onun.
 O igid Nofələ acıqlanaraq,
 Rişxəndlə dedi ki: «Qəhrəmana bax!
 Sən, ey qucaq-qucaq vədələr verən,
 Yaman başa vurdun öz vədini sən.
 Buydumu sözündə möhkəm durmağın?
 Bir də at oynadıb qılınc vurmağın?
 Danış, qəribliyə salma sorğumu,
 Vəhşini ram edən əfsunun bumu?
 Buydumu meydanda at oynatmağın?
 Havada ox tutub kəmənd atmağın?
 Əksimiş rəyimə sən iradən,
 Nə yaxşı bir hünər göstərmisən sən?
 Salam düşməniydi o canan mənə,
 İndi sən döndərdin tamam düşməne.
 Vəfaya açılmış o qarıya sən
 Min qıfıl vuraraq bağladın nədən?
 Ey dost, köməyindən əlim üzüldü,
 İşimi korladın, belim büküldü.
 Bu dostluq telləri qırıldı nədən?
 Çox şahlar yıxılmış bir süvaridən.
 Qurda ox atdısa dağlarda çoban,
 Gedib itə dəydi aldığı nişan.
 Hünərin aləmə səs salan zaman,
 Əfsus ki, əhdini ayaqlayırsan.
 Bu acı sevdaya düşməmişkən mən
 Sənə bel bağlardım bəlkə ürəkdən.
 Bu yazıq aşıqdən niyə vaz keçdin?
 Əkmədiyin yeri nə üçün biçdin?
 Sən ki, başlamışdın bu böyük işi,
 Hünəri yarımçıq qoyarmı kişi?

Qaranlıq könlümə işıq verənsən,
 Bu xəstə ömrümün dərmanı sənsən...»
 Döyüş qalxanını ataraq, əvvəl
 Şirin dilə tutdu Məcnunu Nofəl,
 Dedi: «Qoşunsuzam, köməkəsizlikdən
 Siyasət işlədib sülhə girdim mən.
 Qayıdıb yurdumdan qüvvət alaram,
 Yenə qılincımı işə salaram.
 Qoşun toplayaraq qəbilələrdən,
 Daşdan keçirərəm poladımı mən.
 Qılınca basmasam o qudurğanı,
 Kor olsun Nofəlin qəlbi, vicdanı».
 Sonra Mədinədən Bağdada qədər
 Qoşun toplamağa getdi elçilər.
 Nofəl hiddətindən yandı bir zaman,
 Qoşun tələb etdi bir çox diyardan.
 Nəhayət, topladı böyük bir ordu,
 Dağlara döş gərib üz-üzə durdu.
 Birinci hücumda sərhədi aşdı,
 Düşmənlər kor olub qorxudan çaşdı.

NOFƏLİN İKİNCİ MÜHARİBƏSİ

Bu söz gövhərini tapıb kəşf edən
 Dastan qapısını açır sinədən:
 Nofəlin başına toplaşan ordu
 Heyrətə salmışdı böyük bir yurdu.
 Nərədən torpağın bağı söküldü,
 Buqəbis zirvəsi yerə töküldü.
 Onun nərəsindən titrəyən düşmən
 Döyüş meydanında səf çəkdi həməən.
 Qəbilə başcısı donuxub qaldı,
 Nofəl ordusunun seyrinə daldı.
 Gördü ki, nizələr almış hər yeri,
 Ordu bulud kimi tutmuş göyləri.
 Təbil nərələri gəldikcə bəzən
 Ölünün qəlbi də qopur yerindən.
 Nofəl ordusunu görəndə düşmən
 Nə hər bə meyl etdi, nə qaçdı hərbdən.
 Hücumu girişdi «bəxtəbəxt» deyər,
 Atını səyirtirdi müharibəyə.
 Ordular gəldikcə orda baş-başa,
 Endi şimşək kimi qılınclar başa.
 Qumları sel kimi apardıqca qan,
 Əqiq göyərirdi sarı qumlardan.

Ürəklər yoruldu ciyər yarmaqdan,
 Qılınclar utandı baş qoparmaqdan.
 Nofəl qılinc çəkib, qalxan tutaraq,
 Hər hücum başında yıxırdı bir dağ.
 Əjdəhalar kimi qızıb meydanda,
 Bir nəfəs kəsirdi o hər bir anda.
 Şir kimi getdikcə Nofəl irəli,
 Oxlara dönmüşdü sərt kirpikləri.
 Hirsdən çatıldıqca qəzəbli qaşlar,
 Toppuz zərbəsindən uçurdu başlar.
 Gürzlü çomağını endirən zaman
 Elbrus dağı da uçardı, inan.
 Hər kəsə bir qılinc vursaydı Nofəl,
 Onu varaq kimi doğrardı əl-əl.
 Məcnun da həvəslə hər bə gedirdi,
 O, həlak olmağa çox səy edirdi.
 Döyüş meydanları qızıxdığı vaxt
 Tabut taxtasına dönmüşdü hər taxt.
 Bir olsa yoldaşın, dostun əməli,
 Daşdan su çıxardar onların əli.
 Nifaq olan yerdə fəlakət də var,
 Səadət günəşi birlikdən doğar.
 O gün nofəlçilər qalib gəldilər,
 Onların bəxtinə açıldı səhər.
 Düşmən cəbhəsini yarıb sökdülər,
 Baş-başa, leş-leşə vurub tökdülər.
 Can verib öldükcə yaralananlar,
 Ah çəkib söndürdü darda qalanlar.
 Əsib kükrədikcə ölüm ruzgarı,
 Leyligil tərəfin ağsaqqalları
 Aman istədilər igid Nofəldən,
 Yalvarıb dedilər: «Düşmüşük əldən.
 Çəkmə qılincını, gəl, indən belə,
 Hamını ölmüş bil, əsir zənn elə.
 Bizi qırmağından bir fayda varmı?
 İgid basdığını boğazlayarmı?
 İki-üç nəfərik, olmuşu unut,
 Əlinə ox alma, əlimizdən tut!
 Gəl, bu qiyaməti əlindən burax,
 Qiyamət günü var... o dünyaya bax.
 Düşmən silahlansa qarşında əgər,
 Sən də qılinc vurub qüvvəni göstər.
 Lakin silah töksə qarşında düşmən,
 O miskin düşmənlə, gəl, vuruşma sən.
 Artıq tutmayırıq üzünə qalxan,
 Gəl, bağışla bizi sən, ey qəhrəman!

Qılıncla, nizəylə dindirmə bizi,
 Görürsən qalxansız əllərimizi».

Nofəl bu naləni dinləyib o dəm,
 Keçmiş günahlara çəkdi bir qələm.
 Əmr etdi: «Gəlini gətirin ki, mən
 Xoşluqla əl çəkim bu qəbilədən».

Leylinin atası ürəyi qəmli,
 Torpağa üz qoydu gözləri nəmli.
 Yalvardı Nofələ: «Ey böyük insan,
 Güvənir tacına bu Ərəbistan.
 Dərdli bir qocayam, ürəyimdə qəm,
 Səndən uzaq olsun, yaman gündəyəm.
 Qorxaraq ərəbin tənələrindən
 Əcəm ləqəbini gəzdirirəm mən.
 Başımın dərdinə, sevdasına bax,
 Bəxtimdən görürəm mən bunu ancaq.
 Xəcalət çəkirəm bu günahımdan,
 Civətək ərimək istərdim, inan.
 Qızımı qarşına gətirsəm də, bil,
 Quluna versəm də, əskiklik deyil.
 Yenə fəxr edərəm, gəl, inan ki, sən,
 Boyun qaçırmaram sənə hökmündən.
 Çöldə od yandırır, ocaq da çatsan,
 Qızımı ud kimi oda da atsan,
 Ya quyu dibinə tullasan onu,
 Ya da qılınca çəkib vursan boynunu,
 Bil ki, ağ olmaram üzünə yenə,
 Can-başla hazıram hər bir əmrinə.
 Baharda bir təzə gül olsam da mən,
 Boyun qaçırmaram sənə əmrindən.
 Ancaq o dəliyə layiq deyil qız,
 Dəliyə bir zəncir yaraşır yalnız.
 Ayüzlü bir qıza sərsəm yararmı?
 Çör-çöpün yanında od qalanarmı?
 O, gicdir, mərd deyil, yoxdur sənəti,
 Nə dünyası vardır, nə axirəti.
 Dağları, daşları gəzir o sərsəm,
 İnan, divanədir, dəlidir desəm.
 Pis-pis adamlarla oturub durur,
 Mənim adıma da min ləkə vurur.
 Mərdə təmiz bir ad candan əfzəldir,
 Ləkəli qalmaqdan ölüm gözəldir.
 Ərəb torpağında küləklər belə
 Qızımı salmışdır ağıza, dilə.
 Leylinin adını o, dilə saldı,
 Balam bu dünyadan min töhmət aldı.

Məcnuna tapşırırsan cilovumu sən,
 Mənə güləcəkdir hər yoldan ötən.
 Bir nəhəng ağzında qəhr olub ölmək
 Alçaq bir ömürdən xoş olsun gərək.
 Bədnam olmağımı qoyma, amandır!
 Qiyamət günü var... o, imtahandır.
 İndi bu naləmə, dərdimə çatsan,
 Dünyada xoşbəxt ol, sevin hər zaman.
 Yoxsa and içirəm bir Allaha mən,
 Əlimi çəkərəm ətəklərindən.
 Ayüzlü balamın vurub boynunu,
 İtin qabağına ataram onu.
 Ta ki bu qeyrəti çəkməyim bir də,
 Ölüb öldürməyim durduğum yerdə.
 Qoy mənə yer üzü lənətlər desin,
 Qızımı divdənsə köpəklər yesin.
 İnsanı dişləsə azğın bir quduz,
 Onun mərhəmi var, keçər, qorxusuz.
 Lakin dil yarası ürəkdən getməz,
 Ona min mərhəm də bir əsər etməz».

Nofəl dinlədikcə rəngi saraldı,
 Söz tapa bilməyib cavabsız qaldı.
 Qoca danışdıqca açıq, mərdana,
 Nofəl yumşalaraq: «Qalx, – dedi ona. –
 Bu gün bir sərkərdə olsam belə mən
 Xoşluqla istərdim qızını səndən.
 İndi ki, vermirsən, canın sağ olsun,
 Mən zalım deyiləm, üzün ağ olsun.
 Quru bir çörəklə, şor bir halvadan
 Pisdirdi zorla gələn bir arvad, inan.
 Dualar ardınca dolaşıram mən,
 Belə cəfalardan bezaram, bilsən».

Nofələ dil açdı yaxın adamlar,
 Dedilər: «Qocanın nə günahı var?
 Məcnun xoş gəlməsin gözünə sənə,
 Mənliyi alçaqdır o divanənin.
 Bir qadın doğrudan sevsə də onu,
 Fəlakət törədər bu eşqin sonu.
 Havalı yaşayan sərsəm bir insan
 Nə keyrə, nə şərə yarayar, inan.
 Ona neyləsən də ağıla gəlməz,
 Yoxdur iradəsi, durub dincəlməz.
 Dünən biz onunçun döyüşən zaman
 Qələbə istərdi düşməyə hər an.
 Oxlara gərmişdik biz sinəmizi,
 O da oxlayırdı bir yandan bizi.

Bu iş ağıllının işi deyildir,
 Ona ağlamaq da, gülmək də birdir.
 Bu gün yetirsək də canana onu,
 Açıq görünür ki, matəmdir sonu.
 Düz ölçüb biçməsən bu işi, ey mərd,
 Biz zərər çəkərik, siz də xəcalət.
 Adımız, sanımız bizə əfzəldir,
 Bu işdən əl çəkmək daha gözəldir».
 Nofəlin qəzəbi soyuyub söndü,
 Qoşuna əmr edib, geriyyə döndü.
 Məcnun yaralandı bu bəd xəbərdən,
 Min tikan sancıldı qəlbinə birdən.
 «Ah, – dedi, – çatmışdı vüsal üçün vaxt,
 Öldü, oyanmadı, oyanmadı baxt.
 Bəxtimin vəfası olsaydı mana,
 Özümtək olardı dostum mərdana».
 Gözündə yaş seli, qəlbində vulkan,
 Nofəlin yanına gəldi pərişan.
 Dedi: «Ey dostluğa qadirəm deyən,
 Söz verib, sonradan sözünü yeyən!
 Mənim ki, üzümə gülürdü səhər,
 Rəvamı qəlbimdə sönsün ümidlər?
 Nə üçün buraxdın ovumu əldən,
 Biz ki, əl vermişdik, unuttunmu sən?
 Susuzdum, apardın sən «Fərat» deyə,
 İçməmiş odlara tapşırdın niyə?
 Şəkərdən bir şirin şərbət qayırdın,
 Ondan da içməmiş məni ayırdın.
 Qarşıma açdınsa şirin süfrəni,
 Sonra milçək kimi qovladın məni.
 İpin ki, ucunda bu düyün vardı,
 Ona dəyməsəydin yaxşı olardı».
 Deyib bu sözləri getdi çaparaq,
 Atının nalından odlar qoparaq.
 Ona çox dedilər, çox yalvardılar
 Ki: «Sənə bundan da yaxşı bir nigar –
 Hörmətli, hünərli, dövlətli, mallı,
 Bir gümüş sinəli, günəş camallı,
 İşinə yarayan bir qız taparıq,
 Bu yeri axtarıb soraqlaşarıq,
 Ta işin onunla tamam düzəlsin,
 Dövlət də qapına qayıdıb gəlsin».
 Çox ümid verdilər aşıqə bir-bir,
 Könlünün düyünü açılmadı bir.
 O çıxdı ortadan iz azdıraraq,
 Qəlbi bulud kimi tutuldu ancaq.

Göz yaşı tökürdü o qəlbi xəstə,
 O, tiryək səpirdi zəhərin üstə...
 Artıq öz mülkünə qayıtdı Nofəl,
 Yetişcək yurduna, hər şeydən əvvəl
 Çağırtdı o cəfa görmüş Məcnunu
 Ki, ürək verərək dincəltsin onu.
 Axtaran çox oldu, tapan olmadı,
 Artıq siyahıdan silindi adı.
 Bildilər nə imiş bu səssiz gediş,
 Onun tənəsinə səbəb nə imiş...

MƏCNUNUN AHULARI AZAD ETMƏSİ

Dinləyin bu ötən sədəfli sazı,
 Görün nələr deyir onun avazı:
 Murada çatmamış o yaralı quş,
 Qəlbi intizara, dərdə tutulmuş,
 Nofəldən ayrılıb çapdı atını,
 At açdı çöllərdə yel qanadını.
 Nofəl öz əhdinə çıxdı vəfasız,
 Məcnun oxuyurdu səhrada yalqız.
 Hər kiçik təpəyə üz tutub bəzən,
 Şikayət eylədi öz taleyindən.
 Göz yaşı tökərək o yürürdü,
 Uzaqdan qurulu bir tələ gördü.
 Tələyə düşmüşdü bir neçə ceyran,
 Yazıqlar bağlıydı əldən, ayaqdan.
 Qəsdinə durmuşdu ovçu onların,
 Qanını tökməyə o ceyranların.
 Məcnun səyirtirdi ki, yetsin köməyə,
 Ovçu da dayandı: «Gələn var» deyə.
 Dedi: «Tələ üstə çıxmışam birdən,
 Adət qonağıyam, özün bilirsən.
 Ahular başından götür tələni,
 Onları azad et, sevindir məni.
 Yazıq heyvanlara nə qəsdin vardır?
 Onlar həyat üçün yaranmışlardır.
 Gözləri göyçəkdir, baxışları şad,
 Onlar da əzəldən yaranmış azad.
 Necə qıyırsan ki, bir həmlədə sən
 İki-üç qan töküb nəfəs kəsəsən.
 Qurd olsa bir adam zatında əgər,
 Bu qurd o ceyranın qanını tökər.
 Yar gözü kimidir ahunun gözü,
 İlk bahar gününə bənzəyir üzü.

Yar gözü eşqinə rəhm et ceyrana,
 Bahar xatirinə gəl qıyma ona.
 Boynunu vurma gəl, bivəfa deyil,
 O şümal gərdənə ip rəva deyil.
 O xallı boynundan gəl, indi vaz keç,
 Ona polad qılınc yaraşır mı heç?
 O qara gözlərin sürməsi də var,
 Rəvamı torpaqla örtülə onlar?
 Gümüş həsəd çəkir o saf sinəyə,
 Yanıb kabab olsun, kül olsun niyə?
 Nazla bəslənmişdir şümal sağrılar,
 Danış, layiqmidir ona ağrılar?
 Ahu göbəyindən müşk alınar bil,
 Qanını tökməyin insafdan deyil.
 O zərif ayaqlar bir xəyzərandır,⁷⁸
 Onları incitmə, qıyma, amandır!
 Yükə qatlaşmamış o incə kürək,
 Yerə vursan onu, o inciyəcək».
 Ovçu bu öyüdü dinləyib daldı,
 Donaraq barmağı ağzında qaldı.
 Dedi: «Yoxsulluğa düşməsəydim mən,
 Boyun qaçırmazdım bu sözlərindən.
 İki ay içində şikarım budur,
 Külfətim bir buna göz dikib durur.
 Ehtiyac içində qalan bir ovçu
 Ovunu öldürsə olarmı suçu?
 İstəsən, onların, gəl, qeydinə qal,
 Onların canını məndən satın al».
 Məcnun dinləyərək yoxsul ovçunu,
 Atından tez düşüb çağırdı onu.
 Ovçuya verərək ceyran atını,
 Açdı ceyranların qol-qanadını.
 Ovçu tez minərək atı yol aldı,
 Məcnun ceyranlarla səhrada qaldı.
 Mərhəmətlə deyil, sevgiyə qəlbən
 Öpdü ceyranların qara gözündən.
 Bu yar gözü deyil, ona oxşardı,
 O qara gözlərdən bir yadigardı.
 Onlara mərhəmət diləyib haqdan,
 Açıb xilas etdi qanlı duzaqdan.
 Özü də çöllərdə fəryad çəkərək,
 Ahular dalınca yüyürürdü tək.
 Düşməni yoxsa da, silahı vardı,
 Gültək silahından yara alardı.
 O isti qumların odlu qoynunda
 Qazantək qaynayıb coşurdu o da.

Havalar qızırdı çəkdiyi ahdan.
 Əynini cırırdı çöldə hər tikan.
 Gecənin üzünə zülmət gələndə,
 Ayın pərdəsində gün gizlənəndə
 Məcnun nalələrdən cana gəlmişdi,
 İpək teli kimi çox incəlmişdi.
 Yarın saçları tək qarayı gecə,
 Yol aşiq canı tək olmuşdu incə.
 Məcnun ilan vurmuş kərtənkələtək
 Yanıb qovrulurdu mağarada tək.
 Yerdə qıvrılırdı bir ilan kimi,
 Odlara qalanmış bir tikan kimi.
 Sübhədək gözləri yuxusuz qaldı,
 Ömrü gecə kimi ahla qaraldı.

MƏCNUNUN MARALI AZAD ETMƏSİ

Çəkdi bayrağını gülüzlü səhər,
 Yenə al şəfəqə boyandı göylər.
 Bax, Çinin aynası parladı Çindən,
 Həbəşin qaşları çatıldı birdən.⁷⁹
 Paslı ayna kimi ürəyi tutqun,
 Xəyal aynasını gəzdirən Məcnun
 Oddan tüstü kimi qalxdı bu zaman,
 Ənbər saçılırdı gül varlığından.
 O, aşiq qəlbiylə dalıb xəyalə,
 Gedirdi, dilində şerlə nalə.
 Pərişan gözləri yol süpürürdü,
 Könlündən keçəni Allah görürdü...
 O, birdən yetişdi şikar yerinə,
 Qurulmuş tələyə rast gəldi yenə.
 Gördü ki, tələyə düşmüş bir maral,
 Boynunda zəncir var, alnında zaval.
 Ovçu o gülüzlü maralı görcək,
 Ona hücum çəkir qızmış aslantək.
 İstədi axıtsın günahsız bir qan,
 Nə çıxar günahsız tökülən qandan?
 Məcnun tez ovçunun yanına qaçdı,
 Ona neştər kimi dilini açdı:
 «Ey zalım ititək yazığı tutan,
 Aç qurduğun toru, zülmündən utan!
 Qoy, bu tora düşmüş zavallı əsir
 Gəzib, bir-iki gün şad yaşasın bir.
 Gəl, onu sən salma tor havasına,
 Getsin öz tayıyla öz yuvasına.
 Onu sevgilisi tapmasa əgər,
 Bu gecə arxanca nə sözlər deyər?

Deyər: – Səni məndən alan ovçular
 Ayrılıq dərdinə olsunlar düçar.
 Qoy səni ovlayan mən günə düşsün,
 O da yar gözündən sürgünə düşsün.
 Dərd duya bilirsə səndəki ürək,
 Öz tamah dişini bu ovundan çək!
 Neylərdin qəfəsdə özün qalsaydın,
 Maral ovçu olub, sən ov olsaydın?
 Söylə, taleyinə şükr edirmisən
 Ki, ov maral olmuş, ovçusu da sən?»
 Ovçu nəsihəti dinləyib bu dəm
 Dedi ki: «Bu qandan mən əl çəkərəm,
 Vurmaram maralın buruq boynunu,
 Ancaq havayı da vermərəm onu.
 Bu ovla dolanıb yaşayıram mən,
 Satın al maralı məndən istəsən».
 Alıb silahını, sazını Məcnun
 Ovçuya uzadıb dedi: – Buyurun.
 Ovçu silahı da, sazı da aldı,
 Maral azad oldu, salamat qaldı.
 Ata öz oğlunu əzizləyəntək
 Məcnun da maralı əzizləyərək
 Tutub sıgalladı o dildarını,
 Bağladı heyvanın yaralarını.
 Onun gövdəsini çox tumarladı,
 Maraldan daha tez özü ağladı.
 Dedi: «Həsərət çəkən dağlar maralı,
 Səndəmi tayından düşdün aralı?
 Ey çöl qoşununun gözəl sarbanı,
 Dağlar döşündəki çadırın hanı?
 Xoş ətrin canandan gətirib xəbər,
 Gözün sevgilimin gözünə bənzər.
 Bu tordan ayağın qoy azad olsun,
 Yetiş öz tayına, o da şad olsun.
 Səndən iraq olsun düşmənin fəndi,
 Boynuna keçməsin şahlar kəməndi.
 Dişlərin keçməsin qızıl qapağa,
 Yaraşır səndəki sədəf dodağa.
 Oxların yayına yarayan dərin,
 Öz paltarın olsa yaxşıdır sənin.
 Zəhri əritysə də isti göz yaşın,
 Axmasın üstünə torpağın, daşın.
 Sən, ey mərd sinəli, ucaboy maral,
 Mən qəlbi yanmışın halına bir qal.
 Bilirəm, genişdir gəzdiyin hasar,
 Hasardakı Aydan bir xəbər var?»

Otladığın zaman o tərəfdə sən
 Yara əhvalımı açıb deyərsən:
 Düşmən qaxıncına qurban olan yar,
 Əmrinə hazırım, nə istəyin var?
 Biz ayrı düşəli əziyyətdəsən,
 Sən də mənim kimi bu möhnətdəsən.
 Bir vəfalı dost yox, imdada yetsin,
 Bir ox da yoxdur ki, hədəfə getsin.
 Ah! Sənin ətrini verməsə külək,
 Onun da adını çəkməyir ürək.
 Xəyal da anmasa, duymasa səni,
 Yoxdur varlığında onun məskəni.
 Məcnun ağlayaraq bu qəribliyə,
 Dərdini bir deyil, yüz deyə-deyə
 Yazıq maralcığın açdı torunu,
 Gözlərindən öpüb buraxdı onu.
 qaçdı səhralara tor görmüş maral.
 Məcnun öz yoluna başladı dərhal.
 Gecənin yolçusu yetişdi haman
 Bir Yusifcamalı aldı quyudan.⁸⁰
 Ulduzlar içində o parladı tək,
 Göy Misri Nil kimi coşmuşdu, gerçək.⁸¹
 Gözü dağlı çölü mil-mil gəzərdi,
 Nil rəngində axan Nilə bənzərdi.
 Nə suya quş kimi dimdik vurardı,
 Nə də ilan kimi dil çıxarardı.
 Qıvrılıb qəlbindən vurulmuş kimi,
 Ötməzdi qanadı sınımış quş kimi.
 Alışıb yanardı beyni, damağı,
 Sanki əriyirdi bir piltə yağı.
 Şam kimi sönsə də o birdən-birə,
 Yenə də qoymazdı yanını yerə.

MƏCNUNUN QARĞA İLƏ SÖHBƏTİ

Açdı gözlərini yuxudan səhər,
 Sarı köynək geydi o mavi göylər.
 Güldü o sarı gül, o göylər qızı,
 Dünya başdan-başa geydi qırmızı.
 Məcnun xəzan görmüş gül kimiydi, ah!
 Gözündə ağlardı gülüzlü sabah.
 Bu sonsuz sulara od düşən zaman
 O da gəmisini çəkirdi sudan.
 Günəşdə yandıqca əli, ayağı,
 Nəfəsdən düşmüşdü günorta çağı.
 Çılpaq qaldığından o, kölgələrtək
 Oturdu bir ağac kölgəsində tək.

O hündür ağacın kölgəsində, bax,
 Sular axışdı şırıldaıaraq.
 Göy kimi, girdə bir hovuz ki, vardı,
 Suyu kövsər kimi parıldaıardı.
 Onun dövrəsini almışdı otlar,
 Yaşıl geyinmişdi o yerdə bahar.
 Ciyəri istidən kababa dönən
 O sudan doıunca içərək həməni,
 Kar kimi, lal kimi dinib danışmaz,
 Ayaq saxlayaraq dincəldi bir az.
 O yaşıl çəmənə heyran qalmışdı,
 O gözəl ağacı seyrə dalmışdı.
 Budaqda qaraca bir qarğa vardı,
 Gözü çıraq kimi işıq salardı.
 Gözəllər saçıtək qaraydı rəngi,
 Baxdıqca oxşardı qəlbi, ürəyi.
 Saleh bir quş idi o yazıq qarğa,
 Salehilər kimi geymişdi qara.⁸²
 Sakitcə durmuşdu budaqda o quş,
 Sanki mina üstə şəvə oturmuş.
 Məcnun fikrə getdi görəndə onu,
 Duydu qəlblərinin bir olduğunu.
 «Sən, ey yas libaslı, aç, söylə barı,
 Nədir əynindəki bu yas paltarı?
 Nədəndir, gecənin rəngi var səndə?
 Qara günlərəmi düşmüşsən sən də?
 Qəmə mən yanırım, alışansa sən,
 Mənim əvəzində qara geymişən.
 Ürəyin yanıqlı deyilsə bu dəm,
 Nədən qaralmısan, ey dərqli həmdəm?
 Sinən yanmamışsa, zavallı qarğa,
 Sinəsi dağlıdan qaçma uzağa.
 Zənci rəngi yağır sənin rəngindən,
 Bəlkə də soyğunçu hindu kimisən.
 Bəlkə də mən şaham, sən mənə çətir,
 De, nədən qarasan? Açıq söylə bir.
 Canana rast gəlsən, ərz elə ki, mən
 Onun həsrətiylə düşmüşəm əldən.
 Mənim dadıma çat, yetiş, amandır,
 Dadıma yetməsən halım yamandır.
 Demişdin: əlindən tutaram bir dəm,
 Qorxuram bu həsrət gözümdə öləm.
 Bir göz kor olarsa, ey nazlı nigar,
 Tutiya verməyin nə mənası var.
 Canavar quzunu aparsa əgər,
 Çobanın hay-küyü nə fayda verər?

Sel ki, bir binanı dibdən uçurar,
 Poladdan olsa da, neyləsin divar?
 Bir əkin yerini vursa quraqlıq,
 Yağışın mənası qalarmı artıq?»
 Məcnun dil oxunu atır uzağa,
 Budaqdan-budağa uçurdu qarğa.
 Məcnun danışdıqca coşub daşırdı,
 Qarğa da uçağa hazırlaşırdı.
 O, söhbət açdısa əfsanələrdən,
 Qarğa dərldə uçdu durduğu yerdən.
 Gecə qarğa kimi geyindi qara,
 Yarasa göz açdı qaranlıqlara.
 Göydə çıraq kimi yandı ulduzlar,
 Qarğa gözü kimi parladı par-par.
 Məcnun çıraq kimi söndü, qarardı,
 Sanki gözlərini qarğa apardı.
 Yanan bir şam kimi o sinədəftər
 Göz yaş töküdü səhərə qədər.

QARININ MƏCNUNU LEYLİNİN QAPISINA APARMASI

O göylər pərisi Günəş yananda,
 Səhər pərdəsindən baş qaldıranda
 Hər baxış bəzənib durdu bağ kimi,
 Hər göz də parladı bir çıraq kimi.
 Məcnun da qaçırdı qarğa kimi tək,
 Bir şam axtarırdı pərvanələrtək.
 Basıb köç yolunda tikanlıqları
 Qaçırdı cananın yurduna sarı...
 Cananın ətrini havadan duydu,
 Bir anlıq əlini köksünə qoydu.
 Elə bil canlandı ölmüş bir bədən,
 Dayanmış bir ürək çarpdı yenidən.
 Uzaqdan bir qarı göründü bu dəm,
 Yanınca gəlirdi bir taleyikəm.
 Zəncir vurulmuşdu o divanəyə,
 O da şadlanırdı xoşbəxtəm deyə...
 Qarı çox sürətlə addım atırdı,
 Boynu zəncirini çəkib dartırdı.
 Məcnun o əsiri gördüyü zaman
 Qarıya and verib dedi: «Bir dayan.
 Kimdir yanındakı bu zəncirli kəs?
 Neçin zəncirlidir bu divanə şəxs?»
 Qadın cavab verdi: «Düzünü desəm,
 Divanə deyildir bu taleyikəm.

Mən dulam, bu da ki bir kəsib insan,
 Günümüz qaradır, halımız yaman.
 Ah, bizi salmışdır yoxsulluq əldən,
 Bunu zəncirlərə bağladım ki, mən
 Əsir sifətində gəzdirim barı,
 Gəzib dolandırım bu obaları.
 Gəzək şəhər-şəhər, həm ölkə-ölkə,
 Bir ovuc yem tapam evimə bəlkə.
 Bundan əlimizə düşənləri biz
 İkiyə hissəyə bölək tərtemiz.
 Bir toz da qalmasın haman ruzidən,
 Nə tapsaq, bölüşək biz onları tən».
 Məcnun qol-qanadı sınımışlar kimi,
 Yıxıldı qarının ayağına ki:
 «Aç onun boynundan o zənciri sən,
 Gəl, mənim boynuma bağla əlinlən.
 O, divanə deyil, divanə mənəm,
 Çünki mən layiqəm zəncirə bu dəm.
 Hayana istəsən, al, apar məni,
 Üzü qaralıqla gəzdir ölkəni.
 Bu işdən əlinə nə düşsə hər gün,
 Yalnız sənin olsun onlar büsbütün».
 Qadın bu şikarı görünəcə həməni,
 Nə qədər şad oldu bu təsadüfdən.
 Atıb yoldaşını, çox razı qaldı,
 Zənciri Məcnunun boynuna saldı.
 Qadın zəncirlədi yazıq Məcnunu,
 Boynuna ip salıb apardı onu.
 Gəzdirdi aşiqi o, diyar-diyar,
 Bir yerdə dayanıb tutmadı qərar.
 El yazıq aşiqi görünəcə darda,
 Gülənlər də oldu, ağlayanlar da.
 Qafillər Məcnuna baxıb gülürdü,
 Aqillər gözündən yaş tökülürdü.
 Ayağında buxov, boynunda zəncir
 Məcnun tənələrə dözürdü bir-bir.
 Bir çadır yanına yetişdi birdən,
 Od, alov parladı nəğmələrindən.
 O, «Leyli» dedikcə, daşlar yeyirdi,
 Daş altda rəqs edib canan deyirdi.
 Qadın yedəyində çəkdi Məcnunu,
 Leyli qapısına gətirdi onu.
 Çəməninin nəsimi ona dəyəndə
 Dayandı sərvətək yaşıl çəməndə.
 Aşiq o çəməndə ağladı zar-zar,
 Sanki ilk baharda yağdı buludlar.

O, yerə baş döyüb deyirdi: «Canan,
 Özündən ayırıyam, dərdinlə həmcan.
 Zəncirdən, quyudan qaçdığım üçün
 Yanında təqsirkar olmuşam bu gün.
 İndisə zəncirdə sızlayır bədən,
 Verdiyin cəzaya şadam ürəkdən.
 Yanında çox oldu mənim günahım,
 Üzürsüz gəlmişəm, ey qibləgahım!
 Bil ki, hakimimsən, məhkumam sənə,
 Öz bildiyin kimi cəza ver mənə.
 Qılınc vurmağıma baxma, ey sənəm,
 Sənin hüsurunda yenə əsirəm.
 Atımı sürdüm sə siz tərəfə mən,
 Min yara almışam mən öz zərbəmdən.
 Ayağım etdisə dünən bir günah,
 Bu gün baş qoymuşam ayağına, ah!
 Sizə ox atdısə bu sınımış əlim,
 İndi zəncirlidir o da, gözəlim!
 O zaman bir günah etdimsə aşkar,
 Bəsdir bu çəkdiyim ağır cəzalar.
 Qıyma ki, bu cürə zəlil olum mən,
 Bir dəfə canımı çıxar bədənədən.
 Səndən özgəsinə meyl etsə ürək,
 Gəl, məni xaç kimi çarmıxlara çək!
 Ey vəfasızlığı vəfadan parlaq,
 Xətadır yanında xətasız olmaq.
 Qarşında xətasız dayanıb bu dəm
 Özümü xətaya düşər edirəm.
 Bəlkə vəfa görəəm bu yolla səndən,
 Ya da atdığı ox keçə sinəmdən.
 Nə qədər ki sağam, salamımı sən
 Alıb bir başıma əl çəkməyirsən.
 Razıyam, gəl, öldür məni, ey mələk,
 Öldür ki, başıma əlin dəyəcək.
 Bir qılınc endir ki, başıma, canan,
 Mən olum qarında kəsilən qurban.
 Mən İsmayıl kimi saxlaram ədəb,
 İncisəm, qoy olum İsmayıl-məzhəb.⁸³
 Şam kimi alışıb yanır bədənim,
 Qorxmaram, başımı qoparsan mənim.
 Bir şamın başını qoparılanda biz,
 O, başağrısından xoş olar şəksiz.
 Ayağın altında can verib ölsəm,
 Sənsiz yaşamaqdan bu xoşdur, nə qəm.
 Madam ki, bağlıdır yanına yolum,
 İşim ah olacaq, qurbanın olum!

Başım ayrılmayır qəmdən, qüssədən,
Sənin sə başını ağrıtmayım mən.
İstəsən başından dərd uzaq olsun,
Dərd mənəm, qoy ölüm, başın sağ olsun».
Deyərək, ox kimi qalxdı yerindən,
Tutub parçaladı zənciri birdən.
Qəmlərdən şadlanan o bəxtiqara
Dağ vəhşisi kimi qaçdı dağlara.
Nəcdə çatan kimi inləyib durdu,
Özünə ox kimi sillələr vurdu.
Ondan soraq alıb getdi qohumlar,
Görünməmiş bir hal gördülər onlar.
Atası, anası ağlayıb qəlbən,
Artıq əl üzdülər o divanədən.
Heç kəsə yovuşmaz görüb Məcnunu,
Yalnız özbaşına qoydular onu.
Gördülər yamandır onun bu halı,
Leylini axtarır dargın xəyalı.
Yanında başqa bir söz danışsalar,
Özünü döyərək tutmazdı qərar...

İBN SALAMIN DASTANI

Məna dənizinin qəvvəsi insan
Səpmiş bu şəkəri dodaqlarından:
Nofəlin qələbə çaldığı gündə
Şadlandı Leylinin qəlbi köksündə.
Qəlbə işıq saçan o gözəl nigar
Dedi: «Sevin, Leyli, qalib çıxdı yar...»
Bu zaman atası gəldi vüqarla,
Güldü bığ altından o, iftixarla.
Öz əmmaməsini kəc qoyub haman,
Dil açıb dəm vurdu dilbazlığından:
«Bu gün hiylə töküüb, tor quraraq mən
Qurtardım yaxamı o divanədən.
Verdim cavabını dönməz bir üzlə,
Onu suya verdim quruca sözlə.
Bu Tanrı vergisi dilimə görə
O Allah qarğamış Nofəl bilmərrə
Əl çəkdi fikrindən, o xam xəyaldan,
Öz tamah dişini çəkdi vüsaldan.
Allaha şükür ki, qurtardıq ondan,
Onun da payını versin yaradan».
Leyli eşitdikcə bu hekayəti,
Gözündə çağladı can şikayəti...

Çadırda gizləndi o dərdli pəri,
Qan sıxıb, qan tökdü ağlar gözləri.
Gözlərindən axan o qanlı yaşlar
Keçdiyi yollarda qoymadı qubar.
Bilincə itmişdir yenə o baxtsiz,
Əlini, qolunu dişləyirdi qız.
Saf qan axıdırdı gözündən mələk,
Bu sudan özünə zinət verərək.
Nərgizlə suvardı qız ərğəvanı,⁸⁴
Hovuza batırdı o, xeyzəranı.
Onun nə hal duyan bir kəsi vardı,
Nə bir dost dərdinə çarə tapardı.
Qapını, bacanı bağlayıb möhkəm,
Dustaq ilan kimi yaşardı sənəm.
Yalnız qapısından əsən küləklər
Ətrindən hər yana verirdi xəbər.
Adlı adamlar da «evlənək» deyər,
Elçi göndərirdi hər gün Leyliyə.
Hamısı dəm vurub öz dövlətindən,
Ər olmaq istərdi ona hər yetən.
O dürrün dalınca hey mahal-mahal
Düşmüşdü ortaya minlərlə dəllal.
Birin o bala iştahı vardı,
Başqası o taxta əl uzadardı.
Atası qızını tutub ürəkdə,
Onu inci kimi saxlardı bərkədə.
Kamala yetişmiş o gümüşbədən
Şüşəni gözlərdi daşdan, küləkdən.
Yüz min ehtiyatla yeyirdi dildar
Qəlbini gizləncə, şərəbı aşkar.
Şam kimi gülərək qızarsa da qız,
Bu gülüş altında yanardı yalnız.
Gül kimi iki lay kəmərli müdam,
Ayağında nizə, əllərində şam.
Bütün möhnətlərə o dözə-dözə,
Çəkdiyi ağrını vurmazdı üzə.
Ülduzlar içində bir Ay durmuşdu,
Çadrına yüz Zöhrə halqa vurmuşdu.

LEYLİNİN İBN-SALAMA VERİLMƏSİ

Bir xəbər tutunca tez İbn Salam
Tələsdi vədəyə versin sərəncam.
Şahlıq cəlalilə, dəbdəbəsilə
Keçirmək istədi Leylini ələ.
Çoxlu xəzinəylə elçi gəldilər,
Xalvarla qənd gəldi, batmanla ənbər.

Nafə müşkü ilə mädən ləlləri
 Bəzədi büsbütün qumlu çölləri.
 Geyinsin, bəzənsin deyə o dilbər,
 İpəklə yükləndi gələn dəvələr.
 Dəvələrdən «tazi», «büxti», «təkavər»⁸⁵
 Gətirdi ağıla sığmayan qədər.
 İnsan döyüşdürən qızıllar ki, var,
 Qum kimi dağıdıb səpirdi onlar.
 Qızılı qum kimi səpdikcə yenə,
 Sanki qum töküdü düşmən gözünə.
 Nəydi o səxavət, nəydi o rəftar!
 O böyük calala heyran qaldılar.
 İki gün dincəldi o yol yorğunu,
 Elçini çağırıb öyrətdi onu.
 Elçinin cadulu bir dili vardı,
 Daşı xəcalətdən yumuşaldardı.
 Sözü İsa kimi can təzələrdi,
 Ölülər yenidən dilə gələrdi.
 Alıb Rum elindən, Çindən, Məkkədən,
 Peşqəşlər gətirdi nadir şeylərdən.
 Elçi xəzinəylə düşdü yollara,
 Hər şeyi çatdırdı xəzinədəra.
 Öz şirin dilinin açarı ilə
 Gizli xəzinəni açdı o, belə:
 – Aslan ürəklidir bizim qəhrəman,
 Ərəbin fəxridir, şənidir, inan.
 Nəsəb sahibidir, adlı-sanlıdır,
 Böyükdür, nəcibdir, o, çox şanlıdır.
 Siz qan istəsəniz, qandan arx çəkər,
 Qızıl istəsəniz, qum kimi tökər.
 Davadan-dalaşdan azad olaraq,
 Onunla səadət taparsan ancaq.
 Elçi bu sözləri dediyi zaman
 Qızcığın atası qalmışdı heyran.
 Sonra məsələnin əslinə yetdi,
 Qəbul etdiyini etiraf etdi.
 Bu işi qızına o, rəva gördü,
 Ayı əjdəhanın ağzına verdi.
 Sabah Günəş doğub şölə salanda,
 Cəmşidin camını ələ alanda
 Bəylük xələtini rus oğlu aldı,
 Ərəb damadının çiyinə saldı.
 Gəlinin atası çıxdı eşiyə,
 Çadırı bəzədi, bayramdır deyə.
 O, qonaq çağırdı İbn Salami,
 Şadlıq məclisində əyləşdi hamı.

O, kef məclisini sevinclə qurdu,
 Ona layiq olan bir zinət vurdu.
 Ərəb qaydasınca onlar bir yerdə
 Öncə sının əhdi bağladı bir də.
 Göylərə sovurdu pul tufanını,
 Süd haqqına girov dedi canını.
 Qızın otağında onlar bu səhər
 Tünglərə nə qədər şəkər tökdülər.
 O kiçik ağızlı, qaragün sənəm
 Ətir yandırır ud kimi o dəm.
 Ətir dağıdırdı ah çəkən qəlbi,
 Göz yaşı töküdü gülablar kimi.
 Ləli od verirdi, bulağı da su,⁸⁶
 O, ənlük qayırır, gülab yayır bu.
 Yarı çatmışdısa bu gün murada,
 Muradsız qalmışdı özü dünyada.
 Ağıza çatarkən düşüb sındı cam,
 Qoğalı bişmişkən dönüb oldu xam.
 Qaydadır, ayağa batar hər tikan,
 Od ağız yandırır, ağıza qoysan.
 Kim ki, müxalifət göstərə bir az,
 Heç kimin əmrinə o qulaq asmaz.
 Öz qəbiləsinə asi olan şəxs
 Onunla bir yerdə yaşaya bilməz.
 Barmağın birini çalarsa ilan,
 Barmaq kəsilməsə zəhərlənər can.
 Təbə can dərmanı olmuş məhəbbət,
 Ölümə səbəbdir hər müxalifət.
 Ruhü şənləndirən Leyli ki, vardı,
 İxtilaf üzündən canlar alardı.
 Şahlıq çırağından alışıb yanan
 Çıraqla gəzirdi onu hər zaman.

LEYLİNİN İBN SALAMIN EVİNƏ KÖÇMƏSİ

Günəş səhər-səhər yuxudan durdu,
 Çətrini göy rəngli gülşəndə qurdu.
 Gecə səyyarəsi alışıb yandı,
 Nil rəngli Dəcləyə tərəf yollandı.
 Sevincək yerindən sıçradı damad,
 Kəcavə bəzədi ürəyi çox şad.
 Elə ki, işləşdi kəcavədə qız,
 Onu çox hörmətlə aparıb yalnız,
 Taxtını, tacını tapşırırdı ona,
 Dedi: «Hakim olsun bu gözəl sona».

Keçdi iki-üç gün, həya üzündən
 O mumu səbr ilə yumşaltdı, bilsən.
 Xurma ağacına bir gün əl atdı,
 Xurmali budağa o əl uzatdı.
 Lakin o, Leylidən bir zərbə aldı,
 Ağrıdan sustalıb yerində qaldı.
 Qızın silləsindən o birdən-birə
 Cansız ölü kimi sərildi yerə.
 Qız dedi: «Bir daha belə iş görsən,
 Təqsiri məndə yox, özündə gör sən.
 Mənim surətimi qurub bəzəyən
 Böyük sənətkara and içirəm mən,
 Qanıma töksə də sən inadin,
 Hasil olmayacaq məndən muradın».
 Bu and təsir etdi İbn Salama,
 O da razılaşdı quru salama.
 Bildi ki, sevməyir onu bu nigar,
 Qəlbinin bambaşqa bir çırağı var.
 Lakin o, məğrurluq üzündən yenə
 Yox deyə bilmirdi öz ürəyinə.
 On dörd günlük o Ay, o nazik bədən
 Bunu da salmışdı eşqiylə əldən.
 Dedi: «Mən ki, düşdüm onun eşqinə,
 Uzaqdan da görsem, bu bəsdir mənə.
 Quru bir baxışla şadlansam da mən,
 Bu xoşdur, ömürlük yad düşməyimdən».
 Dedi ki: «Qarşında çoxdur günahım,
 Keç bu təqsirimdən, ey qibləgahım!
 Quru tamaşana razıyam, inan,
 Namərdəm çəkilsəm bu iqrarımдан».
 O da ömr elədi, dözdü bu dərdə,
 Başqa təmənnası olmadı bir də.
 Həsret içindəydi o bağ bəzəyi,
 Yollarda qalmışdı gözü, ürəyi.
 Bəlkə xoş xəbərlə əsən bir külək
 Məcnundan ona bir toz gətirəcək.
 Ağlaya-ağlaya döyüb köksünə,
 Çadırdan çıxardı yollar üstünə.
 Bülbüldən yaralı bir səsi vardı.
 O, sərxoşlar kimi addım atardı.
 «Aşiqim hardadır?» söylədikcə qız
 Öz incik ruhuyla yaşardı yalnız.
 Nə səbri qalmışdı, nə də qərarı,
 Dərddən axıtdıqca o göz yaşları,
 Onun gizli sirri düşdü dillərə,
 Eşqi günəş kimi güldü ellərə.

Üzülməz qəmlərin sarsıntısından
 Ər, ata qorxusu qalxmış ortadan.
 Sevdə ki, soxulur insan ruhuna,
 Ər, ata qorxusu neyləyər ona?

LEYLİNİN ƏRƏ GETMƏSİNDƏN MƏCNUNUN XƏBƏR TUTMASI

Bağdad ellərinin söz yaradanı
 Belə nəql eyləyir bizim dastanı:
 Boyun zəncirini qırmış o dəli,
 Yenəcə Ay görmüş başı zədəli,⁸⁷
 Bağı kabab olmuş, sərxoş xəyalli,
 O xaraba kəndli, viran mahallı
 Gəzirdi çölləri gözlərində qəm,
 Dərd idi, ah idi qəlbinə həmdəm.
 Yarının ətrini gətirsəydi yel,
 Gülərdi yaz kimi ürəyi tel-tel.
 Cananın ruh verən ətrindən haman
 Ənbərə çalardı rəngi hər zaman.
 Ruhu əyləndirən o xoş ənbərdən
 Zövq alıb təsəlli tapardı hərdən.
 Müğilan⁸⁸ dibində o bəxtiqara
 Zəliltək düşmüşdü yaş torpaqlara.
 Xəyalı çaşaraq düşmüşdü əldən,
 O seçə bilmirdi tikanı güldən.
 Bu vaxt dəvə üstə bir bədxah insan
 Keçdi gürzə kimi onun yanından.
 O bədbəxt əsiri görüncə yolçu,
 Dəvəni saxladı, dedi: «Nədir bu?»
 Bağırdı bu zaman o bir nər kimi,
 Səsləndi ətrafa qafillər kimi:
 «Sən, ey bu varlıqdan xəbərsiz olan,
 Bütperəstlər kimi yaşayan insan,
 Yazıqsan, o bütədən daha üz döndər,
 Bütlərdə tapmazsan vəfadən əsər.
 Bu yolda bir işıq yanmayacaqdır,
 Yox bil o yarı ki, gözdən uzaqdır.
 Bu işdən işsizlik özü əfzəldir,
 O yardan yarsızlıq daha gözəldir.
 Ona öz könlünü tapşıranda sən,
 Bilməzdin olacaq o sənə düşmən.
 Düşmən sevgilindir, çıxdı vəfasız,
 Dostluq peymanını sındırdı o qız.

Səni xırman kimi o verdi yelə,
 Səni yad etməyir bir zərrə belə.
 Onu bir cavana ərə verdilər,
 İndi gəlin oldu sən sevən dilbər.
 Bir də öz ərini o rədd etmədi,
 Ondən baş götürüb uzaq getmədi.
 O indi keyf çəkir nəşə bağında,
 Hər gecə dəmlənir ər qucağında.
 Öpüşmək olmuşdur peşəsi artıq,
 Sən onun dərđini çəkirsən, yazıq.
 O, gözdən uzaqdır, könüldən iraq,
 Sənəyi daşa çırp, o qızı burax.
 O səni salmayır illərcə yada,
 Gəl, onu bir dəfə unut dünyada.
 Qadın bir deyildir, minlər ilə var,
 Lakin öz əhdini tez pozur onlar.
 Əhdü vəfa sözü yazıldığı dəm
 Qadınlar adına çəkildi qələm.
 Qadın, doğrudan da, səni çox sevər,
 Səndən yaxşısını tapana qədər.
 Başqa birisinə olunca həmdəm,
 Səni görmək belə istəməz bir dəm.
 Qadında kişidən çoxdur ehtiras,
 Ölsə də dünyada muradsız qalmaz.
 Qadın düz oynamaz heç bir oyunu,
 Çətindir hiylədən ayırmaq onu.
 Qadınlar dərđini çox çəkdi insan,
 Vəfa görünmədi heç bir qadından.
 Bir kişi qadına bağlansa, inan,
 Vəfasız bir qadın yaxşıdır ondan.
 Qadın əyləncədir, saxtadır, qardaş,
 Zahiri sülh olur, batini savaş.
 Aləmə bələdir düşmən olsa o,
 Ölumdür qan üçün onun dostluğu.
 Bir işi gör desən, əlini vurmaz,
 Onu görmə desən, kənardə durmaz.
 Sən dərđlənən zaman sevinib gülər,
 Sən şadlanan zaman o, dərddən ölər.
 Qadınların işi belədir, aşkar,
 Pis arvadın uzun macərəsi var».
 Bədheybət ərəbin lağlağ sözündən
 Məcnunun sinəsi od tutdu həmənen.
 Yenə ahlər çəkdi o birdən-birə,
 Düşdü üzüqoylu quş kimi yerə.
 O qədər döydü ki, başını daşa,
 Qızardı gül kimi daş başdan-başa.

Libas parçalanmış, can parçalanmış,
 Yıxıldı daşlığa o bağıryanmış.
 O əfsun oxuyan şaşırdı birdən,
 Peşiman olmuşdu dediklərindən.
 Dağdan çox uzağa getməmiş, yolçu
 Gördü ki, təzədən huşa gəldi bu.
 Dönüb min üzr ilə gəldi irəli,
 Dedi: «Nahaq dedim mən bu sözləri,
 Bir sözdü, uydurub dedim yalandan,
 Gəl, məni əfv elə, yanılar insan.
 Bir zarafatımla incitdim səni,
 Canımı verərəm, əfv etsən məni.
 Pərdə dalındadır o canan indi,
 Qırıqdır sən kimi onun da qəlbi.
 Onunla öz tayı, öz əri belə
 Bir gecə baş-başa yatmamış hələ.
 O qıza başqası kəsmişsə nikah,
 Səndən üzməmişdir öz əlini, ah!
 Yoxdur səndən özgə muradı, kamı,
 Bir sənsən dünyada onun adamı.
 Dəqiqə başına o gözəl canan
 Səni xatırlayır, yad edir, inan!
 Bir ildən artıqdır gəlin gedəli,
 Möhrünü saxlayır vəfalı əli.
 Min il keçsə belə, yenə də sənsiz
 O qızdan bar yemək çətindir, şəksiz».
 Yalançı yalanı dedikcə gerçək,
 O ikiüzlünü Məcnun görərək,
 Azaldı qüssəsi, dərđi bir qədər,
 Dözdü ağırlara canı birtəhər.
 Başına vurduğu zərbədən yazıq
 Qanadsız quş kimi olmuşdu artıq.
 Ləl axırdı onun yaşlı gözündən,
 Vəfa axtarırdı hər beyti, bilsən,
 İşinin nə solu, sahmanı vardı,
 Nə yarı bu dərddən xəbər tutardı.

LEYLİNİN XƏYALINA MƏCNUNUN ŞİKAYƏT ETMƏSİ

Belə bəzənmişdi o, nazıkbədən,
 Bu bəzəklə çıxdı o, kəcavədən:
 Hörmətəcil kişinin evindəki yar,
 Min nəqqaş gözünü kor qoyan nigar
 Ərinə bağlanıb qalsa da üzdən,
 Dost deyib ağırları könüldən, gözdən.

Məcnun bu işlərdən tutunca xəbər,
Dağıtdı qəlbini yeni qüssələr.
Pak düşüncələri artdıqca onun
Birə min olmuşdu dərdi Məcnunun.
Qanadsız quş kimi sürünürdü, bax,
Quruca nəfəsi qalmışdı ancaq.
Axtarırdı yazıq, həyat suyunu,
Daima dörd gözlə gəzirdi onu.
O, canan yurduna üz tutub gəldi,
Həsərdən tük kimi canı incəldi.
Küləklə söylədi dərini ona:
«Sən, ey öz əriylə kef çəkən sona,
Hanı o əhd edib oturduğumuz,
Bir deyib, bir gülüb, bir durduğumuz?
Hanı vəd etdiyin o şirin vüsal?
Sinəmə baş qoyan səndin, ya xəyal?
Hanı bu dostluqda vəfa görməyin?
Nə oldu vəfaya ümid verməyin?
Bütün peymanları tərək edərək sən
Günahsız üzünü gizlədin məndən.
Tutaq, könül yoxdur vəfaya səndə,
Bəs noldu dostluğa verdiyin vədə?
Mən sənin yolunda keçərkən candan,
Sən quru vədələr verirsen, canan!
Eşqinin yolunda can qoymuşam mən,
Özgənin eşqinə söz vermişəm sən.
Bu qədər əhdini basarmı insan?
Qaçarmı dostunu xatırlamaqdan?
Görünür, çox şadsan sən təzə yardım,
Köhnəni yadına salmırsan bir an.
Özgənin boynuna sarılsan belə,
Barı axtar bizi quru dil ilə.
Sənin bağın üçün gəncliyim getdi,
Hayıf ki, bağbanlıq əməyim itdi.
Bağda əmək qoydu göyərçin, ey yar,
Meyvə yetişəndə yedi qarğalar.
Ah, o lətif xurman, o şirin xurman
Məndən özgəsinə tikandır, tikan.
Ahım dağlar yıxan bir sərt küləkdir,
Barını yadlara verməyəcəkdir.
Əvvəlcə yar dedin sən mənə, ey qız,
Sonra zəlil kimi buraxdın yalnız.
Sənə yar deyərək, könül verirkən,
Bilməzdim vəfasız olduğumu mən.
And içib, əhd edib məni aldatdın,
Dedin: «sevgilinəm», unudub atdın,

Anda bax, nə qədər düz imiş andın!
Əhdə bax, sən özün o əhdi dandın.
Qeyrə könül verib həmdəm oldun sən,
Neçin utanmadın mənim gözümdən?
Yaşayan bir sənle mən deyilik tək,
Zülmü ədalətə bərabər edək.
Başqa ariflər də yaşayır, bilsən,
Onlar gözəl seçir yaxşını pisdən.
Bilirlər nə qədər dərdim, qəmim var,
Mən sənə neylədim, sən mənə, ey yar?
Tutaq ki, bağlanmış gözlərim bir an,
Səni ki, başqası görür kənardan.
Əhd üçün bir vəfa gəzsələr əgər,
Sənə bir vəfasız ad verəcəklər.
Əhdini sındıran yaxşı adlanmaz,
Sən əhdi qırmaqdan, gəl, saqın bir az.
Gülzarın əhdini gül qırdı, canan,
Tikanla doldurdu bağrını zaman.
Şərab xalq üzündə həya qoymadı,
Onunçun həyasız söyləndi adı.
Gecə qırmasaydı Ayın camını,
Qaranlıq almazdı onun damını.
Sənə nə ürəklə ümid bağlayım,
Nə üzle arxanca gülüb ağlayım?
Mən ömrü əhdimlə vermişəm başa,
Sənsə vurub çarpdın əhdini daşa.
Sən açmasan belə, könlümü bir dəm,
Mən səni unudan, atan deyiləm.
Əzabın başımdan aşısa da, gülüm,
İncisəm, gözümlü qapasın ölüm.
Qəlbimə o qədər qəm verdin ki, sən,
Şüur da, həya da çıxır bədəndən.
Sənə dost deməyə məndə nə üz var,
Nə dilim vəfasız sözünə qıyar.
Acızəm o səninin xam sifətindən,
Bir də nə ad verim o surətə mən?
Verdiyim hər zülmə dözsə də bədən,
Canımın, ruhumun qidası sənsən.
Bu zülmün ömrümü alsa da dərhal,
Üzr istər səndəki o gözəl camal.
O camal qırsa da eli, obanı,
Halaldır o hüsnə hamının qanı.
Sən günəş üzüləsən, mənənsə bir çıraç,
Qarşında sönməyim şərəf olacaq.
Ay şəkər olsa da, sən elə mahsan,
Vəzirin ikidir, bir özün şahsan.

İpəkdə bir gülsən, xəzdə laləsən,
 Üzüm şirəsindən tündsən, şirinsən.
 Hüsnünə odun da rəqabəti var,
 Baxdıqca onun da ağzı sulanar.
 Gül, çiçək məskəni olsa da hər bağ,
 Camalın olmuşdur gülsənə çıraq.
 Şahlığın geyimi atlazsa əgər,
 Yanağın yanında samana bənzər.
 Qaşların incədir, oxşar xəyala,
 Bayram axşamında bənzər hilala.
 O qızıl gülünün yanında, ey yar,
 Ud, səndəl ağacı söyüdə oxşar.
 Üzünün müşk rəngli gözəl sultanı
 Tutmuş Çin eliylə Həbəşistanı.
 Nə olar, özün də o camala bax,
 Nə qədər çətindir ondan ayrılmaq!
 Canımı başına qurban demişəm,
 Başqa bir tədbirim yoxdur, ey sənəm!
 Cəfanı, zülmünü, bunca çəkərək,
 Vəfa ümidiylə yaşayır ürək.
 Səbr etməliyəm ki, bir görüm sonra
 Ömür cilovunu çəkəcək hara...»

ATASININ MƏCNUNUN GÖRÜŞÜNƏ GETMƏSİ

Fars nəslindən olan şirindil dehqan
 Belə xəbər verir ərəb halından:
 Oğlunu itirmiş o Yəqub qoca
 Gözəl Yusifindən ayrı qalınca,
 Məcnunun halını gördü pərişan,
 Kəsdı ümidini ondan bir zaman.
 Ah çəkib gözüylə odlar görürdü,
 Yenə də ümidlə ömür sürürdü.
 Onun gəzmədiyi çarə qalmadı, –
 Zənci yuyunmaqla çinli olmadı.⁸⁹
 Nə qədər dağıtdı yenə simüzər,
 Bəxti yetirmədi ona bir nəzər.
 Kəsdı ümidini dərddi oğlundan,
 Bir də gözləmədi sağalmaqla ondan.
 Bir küncə qısılib qaldı o baxtsiz,
 Bircə dörd küncünü gözlədi yalnız.⁹⁰
 Qocalıq, zəiflik, bir də bədbaxtlıq
 Ona köç yolunu göstərdi artıq.

Dünyanın dərdindən o gəldi tənqə,
 Sıxılmış boğazı bənzədi çəngə.
 Qorxdu ki, öldürsün bu əcəl onu,
 Gəlib yadlar alsın onun yurdunu.
 Xəstətək əlinə bir əsa aldı,
 İki nəfər cavan yanına saldı.
 Allah işıqladar, deyib yolunu,
 Yenə də gəzməyə çıxdı oğlunu.
 Dağ ilə səhranı gəzib bir zaman,
 Çölləri, qumları saldı ayaqdan.
 Ümidlə əl açıb xeyli gəzdilər,
 Heç yerdə tapmadı oğlundan əsər.
 Nəhayət, bir nəfər xəbər verdi ki,
 Əzab evindədir sizin o itki.
 O bir yerdədir ki, xarabazardır,
 Baxdıqca qorxuncdur, sanki məzardır.
 Qara bulud kimi o çirkin diyar
 Neft kimi alışıb, tutuşub yanar.
 Yenə yola düşdü zavallı qoca,
 Bütün günü gəzdi yollar boyunca.
 O bəxtsiz oğlunu görəndə birdən
 Oynadı qocanın qəlbi yerindən.
 Məcnunda yox idi həyatdan əsər,
 Varlığı dəriydi, bir də sümüklər.
 Varlıq dünyasından düşmüşdü qaçaq,
 Sevda yolundan da gəzirdi uzaq.
 Xəyaldan asılmış çöpə bənzərdi,
 Ölümdən qurtarmış bir tük qədərdi.
 Yer üstə it kimi çabalasa da,
 Yer altdakından da heçdi dünyada.
 Qaynardan düşmüşdü həyat qazanı,
 Ayaqdan düşmüşdü, huşsuzdu canı.
 Yarılmış başından düşmüşdü papaq,
 Yerdə ilan kimi hey qıvrılaraq,
 Əl boyda dərinə o tərki-vətən
 Fitətək tutmuşdu öz göbəyindən.
 Ata sığalladı onun başını,
 Saxlaya bilmədi öz göz yaşını.
 Axıtdı sel kimi ciyər qanını,
 Uçurdu könlünün xanimanını...
 Açıldı Məcnunun bu dəm gözləri,
 Qəlbə munis gördü o bir nəfəri.
 Baxdı atasına o bəxtiqara,
 Lakin tanımayıb qaçdı kənara.
 Bir adam özünü unutsa əgər,
 Başqa bir insanı tanıyar məgər?

Dedi: «Sən nəçisən, de görüm kimsən?
 Gəldiyin yollara qurban olum mən».
 «Mən sənin atanam, ey ciyərpəram,
 Nə vaxtdır bir səni mən axtarıram».
 Məcnun atasını tanıdı bu an,
 Düşüb ayağına gözdən tökdü qan.
 Ata qucaqladı yazıq oğlunu,
 O bunu öpürdü, bu isə onu.
 Ah, tuta bilməyib bir yerdə qərar,
 Min növhə çəkərək çox ağlaşdılar.
 Atanın göz yaşı çay kimi axdı,
 Sonra boy uzununu oğluna baxdı.
 Gördü, ölü kimi o, çıl-çılpaqdır,
 Başı papaqsızdır, yalın ayaqdır.
 Bir xələt götürüb öz heybəsindən
 Geydirdi oğluna, örtüldü bədən.
 Başmaq da, papaq da verdi, müxtəsər,
 Bəzədi təpədən dırnağa qədər.
 Sonra da atalıq nəsihətiylə,
 Ona öyüd verdi öz adətiylə.
 Dedi ki: «Ey ruhum, bu yuxudan qalx,
 Cüt atlı zəmanə tələsir, bir bax.
 Bu yolun hər otu qılıncdır, oğlum,
 Gəl, çəkin bu yoldan, qurbanın olum.
 Yediyn zərbələr çox asan deyil,
 Tutaq ki, sən dözdün bir ay, ya bir il,
 Yenə ox atacaq rəhmsiz fələk,
 O, sənin qanını açıq tökəcək.
 Tutaq bir neçə gün yenə dözdün sən,
 Lakin bu yerlərdə can verib ölsən,
 Canavardan tutmuş pələngə qədər
 Sənin bədəninizlə doyar vəhşilər.
 Qürbətdə ölmə, gəl, nə varmış bunda?
 İt olmaq yaxşıdır ana yurdunda.
 Baş götürüb qaçdın vəhşi çöllərə,
 Qocaldın, çatmadı əlin bir yerə.
 Əzablar çəkməyin mənası varmı?
 Daima zillətə dözmək olarmı?
 O sular yatağı çaylağa bir bax,
 Seldən xarab olmuş gördüyün çaylaq.
 O sellər axıdan dağa qıl nəzər,
 Onu da zəlzələ dağıdıb tökər.
 Bu zillət, bu əzab pəncəsində sən
 Dəmirdən də olsan çürüyəcəksən.
 Getdi ömrüm-günüm sənin dərdinlə,
 Ram olub bir zaman atanı dinlə.

Baş getdi, cilovun bərkidir, ey insan,
 Alışdı ürəyim, sən yenə xamsan.
 Çöldə ləhləməkdən bir dəfə əl çək,
 Vəhşilər yanında kim at sürəcək?
 Divlər yatağına, gəl olma məhrəm,
 Qaçma zəmanədən, ey taleyikəm!
 Başından bir dağıt bu qayğıları,
 Özünü xəyalla, gəl aldat barı.
 Bir arzuyla yaşa, o puç olsa da,
 Arzuyla şadlanar aqıl dünyada.
 Yalan da, doğru da olsa hər dilək,
 Barı bir nəfəsə bəzəkdir, bəzək.
 Əvvəl sən rahatca nəfəs al ki, bir,
 Sonrakı nəfəsin gör necə gəlir.
 Səadət qapını açmasa bu gün,
 Kəsmə ümidini ondan büsbütün.
 Çoxları buğdanı saxlanı etdilər,
 Qazanc görmədilər bir arpa qədər.
 Ömrün ixtiyarı öz əlindəyəkən,
 İşini gör, qurtar hamıdan erkən.
 Sabah cilovunu tutanda əcəl
 Bir də üzr istəmə bu dünyadan, gəl.
 Dediyn şərbəti verməzlər sana,
 Bil ki, yaratdığın düşər payına.
 Qadın nə toxusa əyninə keçər,
 Kişi əkdiyini toplayıb biçər.
 Bu gün bir üzərlik yandır ki, sən də
 Duyasan iyini bəlkə öləndə.
 Ölüm dəhşətini qabaqca sına,
 Axırda dözsən hər ağrısına.
 Ölümü kim duysa ölümdən qabaq,
 Ölüm pəncəsindən xilas olacaq.
 Baş vaxtından əvvəl ucalsa əgər,
 Özü təpəsinə sillə endirər.
 Səfər xəyalıyla gülən bir dodaq
 Öz bişirdiyindən pay aparacaq.
 Adamsız qalmışdır meydanın, bir dur,
 Yetər divanəlik, gəl sakit otur.
 Hər kəsin bir könül həmdəmi olar,
 Hər çəkilən dərdin bir sonu da var.
 Söz yox ki, ucadır insanlıq səndə,
 Lakin it də yaşar, ölər vətəndə.
 Əgər insansansa, insanlığı sev,
 Bir div olsan belə, anla ki, hər dev
 Bir insan şəkildə görünmək istər,
 Divdənsə dərs alıb adamlıq göstər.

Ah, oğul, insansan, şərəflisən sən,
 Özünü divlərə taymı edirsən?
 Azdır yoldaşlığım bu yolda sənə,
 Canım yedəyindən gen qaçma yenə.
 Gəl, mənə yoldaş ol, həmcinsin mənəm.
 Barı təsəlli ver qəlbimə bir dəm.
 Bu gecə sən məndən üz döndərsən, ah!
 Bil ki, gec olacaq axtarsan sabah.
 Sözlərim gəlirsə qəlbine ağır,
 Bu da, bil, fələyin qəzasındandır.
 Qaçma, yaxına gəl, iş gör əlinlə,
 Zamanın hökmünü bir yaxşı dinlə.
 Mən ömrü bitirdim, sən şad ol, yazıq,
 Şərabı sən iç ki, mən məstəm artıq.
 Ölürəm, ömrümü çatdırdım başa,
 Qəm öldürdü məni, sənsə şad yaşa.
 İnan ki, göylərə sovruldu külüm,
 Günəşim saralır, yaxındır ölüm.
 Günəş axşam oldu, hardasan səhər?
 Oğlum, mən ölürəm, bir kömək göstər!
 Oğul, gəl, atanın pis gününə çat,
 Gəl, canı çıxmamış ona əl uzat!
 Mən əldən, ayaqdan düşməzdən əvvəl
 Sönmüş ocağımı qızdırmağa gəl!
 Yerimdən qoparsa məni ruzigar,
 Gəl, mənim yerimdə özün tut qərar.
 Qoy ölüm əmrilə canımı alsın,
 Barı bir oğulsa yurdumda qalsın.
 Ölüm səfərinə çıxsın bədənəm,
 Bilim ki, yerimdə adam var mənim.
 Ölüm yadığımda baxmasan mənə,
 Nə dostu xoş gələr, nə də düşmənə.
 Kənardan-kənara çıxar bir nəfər,
 Mənim yığdığımı qapıb qəsb edər.
 Rəvamı dünyada mən taleyikəm
 Oğlum ola-ola kimsəsiz öləm?
 Artıq çalınmışdır köç təblim, inan,
 İndi köç yoluna hazırlaşır can.
 Qorxuram, köçməyə tələsiyəm mən,
 Köçümü tərpədem sən gəlməmişkən.
 Məzarım üstünə sən baş qoyasan,
 O vaxt ağlayasan, bərk ağlayasan.
 Tüstüyə dönsə də o gün nəfəsin,
 Mənə nə faydası o ağlar səsin?
 Qəmindən dünyalar yansa da, düzü,
 Bir də gülməyəcək bəxtimin üzü.

MƏCNUNUN ATASINA CAVABI

Oğul atasına çox qulaq asdı,
 Onun hər sözünü qəlbine yazdı.
 İstədi iki gün səbr edib dözsün,
 Bu sevda yolundan o ayaq üzsün.
 Eşqə tövbə demək istədi, fəqət
 Tövbə qulağını çəkdi məhəbbət.
 Məhəbbət fili də qoyar piyada,
 Ona diz çökənlər mərddir dünyada.
 Bu, keçə şiridir, o, meşə şiri, –
 Bu, həmişə tikər, yırtar o biri.
 Eşqin kamanından ox atsa bəşər,
 Onun əllərini o, şil-küt eylər.
 Məcnun toplayaraq öz qüvvətini,
 Dinləyib atanın nəsihətini,
 Dedi: «Ey nəfəsi ruhuma qüvvət,
 Sənsən müşkülümü düzəldən, əlbət.
 Sözü, nəsihətin damağımdadır,
 Bax, qulluq halqan da qulağımdadır.
 Gözəl nəsihətin qəlbə çıraqdır,
 Kim boyun qaçırırsa, bəxtdən uzaqdır.
 Mən qulaq asardım bu sözlərinə,
 Neyləyim, əlimdən gəlməyir yenə.
 Mənə ağıl dərsi oxumaqla sən
 Nə üçün eşqimin üstə gülürsən.
 Məhəbbət xəznəsi könlümçün, inan,
 Bir qara pula da dəyməz bu cahan!
 Tale puç eyləmiş məni dünyada,
 Eşidib bildiyim düşməyir yada.
 Bütün hafizəmi sovrurub yellər,
 Yoxdur xatirimdə nə səs, nə xəbər.
 Bu gün soruşma ki, nə yedim dünən,
 Bu cavab da çıxar puç hafizəmdən.
 Bu saat gördüyüm işi də sorma,
 Cavabsız qalarsan, özünü yorma!
 Bilmirəm, oğlunam, sən də atamsan,
 Adın da qalmamış yadımda, inan.
 Tək atam çıxmamış yadımdan bu gün,
 Huşumun özü də itmiş büsbütün.
 Öz adım da çıxmış yadımdan bu dəm,
 Bilmirəm məşuqam, yoxsa aşiqəm.
 Bir ildırım kimi qəlbim odlandı,
 Qəlbimin odundan canım da yandı.
 Ayrıldım dünyanın nemətlərindən,
 Çöllərin otuyla keçinirəm mən.

Zəmanə adlanan bu boş dəyirman
Boşalmış deyirəm dən ilə sudan.
Mən öz vəhşətimdən itkin düşmüşəm,
Vəhşilər insana olarmı həmdəm?
Vəhşiylə dost olsa insan dünyada,
Vəhşi adətincə ömr edər o da.
Mən milçək toxunmuş qovun kimiyəm,
Kəs məni, at gedim, saxlama bir dəm.
Yoxsa bir toz qopsa üstümdən əgər,
O tozum bostanı xəstələndirər.
Çiçəyi kənarı tutun uşaqdan,
Yoxsa zəhərlənər uşaqdakı qan.
Yalnız xarabaya meydim var mənim,
Qoy xaraba olsun yerim, məskənim.
Zənn et ki, zəmində bitmədi bir kol,
Atdığı bir toxum puç oldu bir yol.
Bildiyin bir sözü oxumamış bil,
Zənn et ki, əkdüyün heç oğul deyil.
Gəl, bir məzar düzəlt, sözümü dinlə,
Ölmüş bir aşiqi dəfn et əlinlə.
Ağlının üstünə qələm çəkilən
Divanə bir gəncdən əlini üz sən.
Deyirsən yaxındır sənə köç yolun,
Köçünü bağlamış bu bədbəxt oğlun.
Xəzanım çatacaq sən ölənədək,
Bil ki, səndən qabaq köçüm gedəcək.
Sən ölsən, üstündə dirilər ağlar,
Mən çoxdan ölmüşəm, əlimdə nə var?»

ATASININ MƏCNUNLA VİDALAŞMASI

Atası görüncə dərddi oğlunu,
Eşqin girdabında boğulduğunu.
Kəsdi ümidini ondan büsbütün,
O qızdırma sapı düşmüşdü düyün...
Dedi: «Ey ciyərim, ciyər neşterim,
Ey boyun zəncirim, ey tacı-sərim.
Əlacsız dərddini duydum ürəkdən,
Səndən də əl üzüm, özümdən də mən.
Atan əldən düşdü, insafa gəl sən,
Gəl, tut məhəbbətlə onun əlindən.
Qalx, sarıl boynuma, qurbanın olum,
Üzüm göz yaşınla islansın, oğlum.
Səfər qüslüm olsun o göz yaşları,
Səfər beşiyində dinc yatım barı.

Ayrılıq dəmidir, halıma yan bir,
Gözümə sürmə yox, mil çəkilməşdir.
Naz vaxtı deyildir, qucaqlaşaq gəl,
Səndən tuşə⁹¹ alım səfərdən əvvəl.
Köçümü yığmışam dünyadan bu dəm,
Başqa bir aləmə köçüb düşmüşəm.
Sənin fikrindən də deyiləm uzaq,
Ölürəm, dərddinlə ölürəm, ancaq.
Çox əziz olsan da gözüm kimi sən,
Atanı bir daha görməyəcəksən.
Əlvida, səfərə hazırım artıq,
Gedər-gəlməzədir bu son ayrılıq.
Əlvida, ayrılıq zamanı yetdi,
Biz gecikib qaldıq, karvansa getdi».
Qurtardı atanın vida sözləri,
Oğluyla görüşüb qayıtdı geri.
Pərişan atanın üzündə kədər,
Ölümçül, evinə gəldi birtəhər.
Zəiflik üzündən o, iki-üç gün
Qüссəylə keçindi vücudu ölgün.
Birdən baş qaldırdı pusqudan əcəl,
O öldü murada çatmazdan əvvəl.
Onun səma quşu çıxdı qəfəsdən,
Sidqin budağında o tutdu məskən.
Göylərdən törəyən göylərə yetdi,
Torpaqdan olan da torpağa getdi.
Asudə odur ki, Aytək hər zaman
Bu yandan çıxaraq, batsın o yandan.
Bağlanıb qalmasın qüссə evinə,
Şimşəktək parlayıb o sönsün yenə.
Beş günlük dünyanın mənzilində sən
Çox rahatlanma ki, zillət çəkəsən.
Qoy bilsin bu kənddə mənzil tikənlər:
Yoxdur bu aləmdə dinclikdən əsər.
Ölməz can qurtaran bu daş hasardan,
Onunçun ölmüşdür bu dünya, inan.
Mələk surətində bir divdir aləm,
Səni məhv etməyə çalışır hər dəm.
Dolmuşdur dünyanın kəşası qandan,
O qan da süzülür öz bağrımızdan.
Dünyada həmdəmin olsa da hər kəs,
Ömründə şad olub sifətin gülməz.
Bu divlər yatağı yer deyil, inan,
Sel yolu tutmuşdur, qalx bu yataqdan.
Dünyanın ağzı bir xurmaya oxşar,
Əfsus, öpüşündə acı tikan var.

Sərvini bitirmə bu çəməndə sən,
 Suyu duz, otu da qılıncdır, bilsən.
 Bəsdir bu dünyadan yediyimiz qəm,
 Çoxmu qamçısını vuracaq aləm?
 Aləmi şad keçir, bil, aləm budur,
 Çəkmə dünya qəmi, əsil qəm budur.
 Əli uzun olsa bir oğru əgər,
 Girib xəzinədən gövhərlər çəkər.
 Xəzinəni atıb, kim yesə torpaq,
 O, ağıllı deyil, ilandır ancaq.⁹²
 Yaşa ki, dünyaya işıq verəsən,
 Torpağa göz dikmə ilan kimi sən.
 Ömürdən bərk yapış, ömürdür məqsəd,
 Ömürsüz dünya da boş qalır, əlbət.
 Yaxşı-yaman gündə gümüş çox yarar,
 Min gəmi ləngəri onunla sınar.
 Əlində saxlama, quyutək varı,
 Dəyirman daşıtək üyüt onları.
 Aldığın hər şeyi paylaş dünyada,
 Belə abad olub bizim dünya da.
 Hərdənbir əl iyi qayırsan da sən,
 Ox da yon, hazırla dünyada bəzən.
 Yüksüz bir adamdan alınarmı bac?
 Xaraba bir yerdən alınmaz xərac.
 Boş-bekar oturma heç yerdə bir an,
 Barı əl-qolunu oynat yalandan.
 Heç yerdə qəflətlə gəl tutma qərar,
 Hərdən bir bağırıb hay-küy də qopar.
 Əliboş insanlar qəm çəkər, bişək,
 Beldən şikəst olsun qoy gücsüz eşşək.
 Səninlə cıdırı çıxanlara bax,
 Yarı yolda qalan bir sənsən ancaq.
 O Kəyan şahları, o peyğəmbərlər
 Dünyanı qullara qoyub getdilər.
 Gör bu tayfa kimdir, kim idi onlar,
 Gör kimin yerində kim tutdu qərar.
 Yaxşılıq etməsən əgər insana,
 Böyüklük şərəfi verilməz sana.
 Yaxşılıq eləyib, qorx yamanlıqdan,
 Yaxşılıq gətirər yaxşılıq hər an.
 Sənə pislik edən özündən küssün,
 Çünki öz canına qıymış o düşkün.
 Quyuya salsan da yaxşılığı, bil,
 Yenə qayıdacaq, o itən deyil.
 Hər yaxşı-yamana qoca dünyada
 Gələr fələklərdən bir əks-səda.

Kim dağa sirrini söyləsə əgər,
 Dağ eşitdiyini geriyə verər.
 Qalxıb ucalsan da sonsuz göylərə,
 Ağı başında ol, düşün bir kərə.
 Heç kəs bu fələkdən baş çıxarmamış,
 Heç kəs bu kitabı sona varmamış.
 Araba, mancanaq daşını heç kəs
 Fələk divarına söykəyə bilməz.
 Çünki o, torpaqdan, yerdən uzaqdır,
 Yer tənəsindən pak duracaqdır.
 Dünya kərzanadır, xor baxma barı,
 Bu dibsiz quyuya düşdü çoxları.
 Dərindir, çuxurdur dediyim quyu,
 Sən oyuncaq yeri zənn etmə bunu.
 Bil ki, bu quyudan çəkilməsən sən,
 İpin buraxılsa daima əldən,
 Bu sallaqxanadan qurtulmaq olmaz,
 Barı bu hikməti dərk elə bir az.
 Harda bir abadlıq görsən bərqərar,
 İlki də, sonu da xaraba olar.
 Daim xaraba da olsa bir diyar,
 Bil ki, abadlıqdan onda nişan var.
 İstər xarab olsun, istərsə abad,
 Daimi bünövrə qoymamış ustad.

ATASININ ÖLÜMÜNDƏN MƏCNUNUN XƏBƏR TUTMASI

Bir gün təsadüfən, doğanda səhər
 Şikara gedirdi çölə bir nəfər.
 Məcnun Nəcd dağına çıxıb durmuşdu,
 Tacda inci kimi tək oturmuşdu.
 Yolçu yol üstündə şirə göz atdı,
 Qılınctək dilini ona uzatdı.
 Yasa batmış kimi soruşdu ondan:
 «Ey evdən, eşikdən didərgin insan,
 Leylidir gəzdüyün dünyada ancaq,
 Bir öz ətrafından almırsan soraq.
 Yadından çıxmışdır atayla ana,
 Həyasız adamsan, eyb olsun sana.
 Sənintək bir oğul girsin yerlərə,
 Naxələf olmaqdan əl çək bir kərə.
 Tutaq ki, ömrünün cavan vaxtı sən
 Qaçdın öz atandan, o kimsəsizdən.
 İndi ki, ölmüşdür o yazıq atan,
 Nolar xatırlasan onu bir zaman.

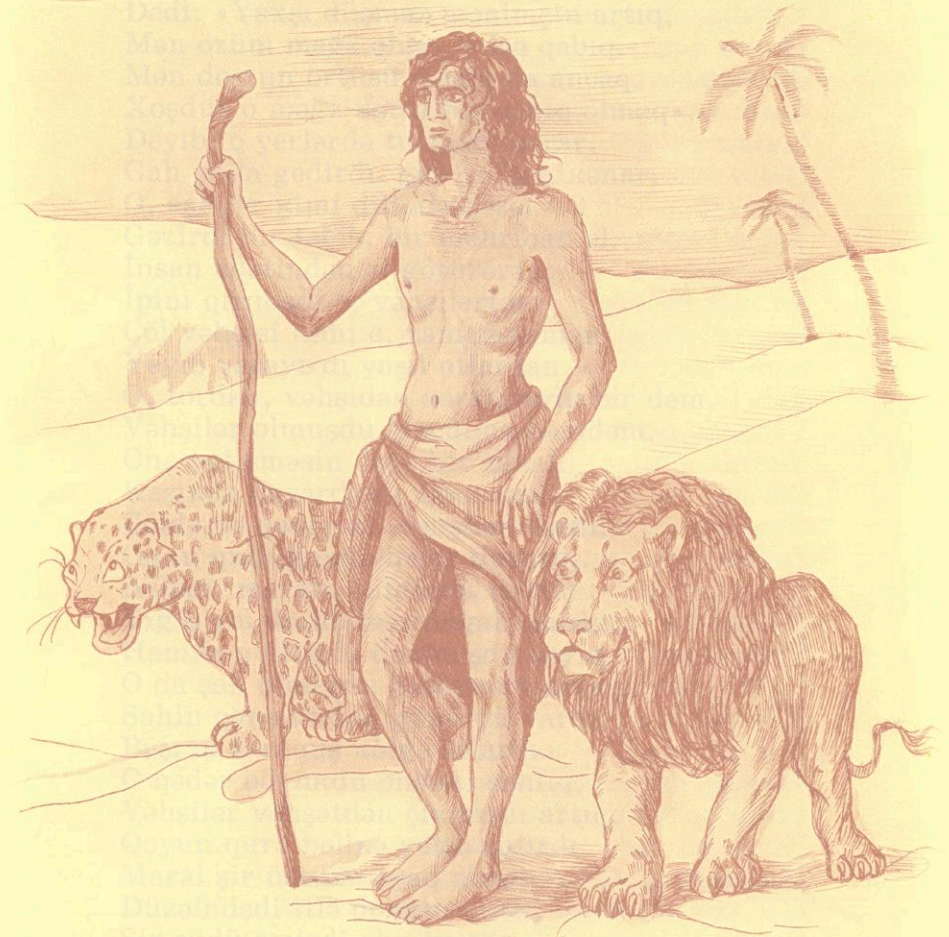
Olmazmı, gedəsən ziyarətinə,
 O ata haqqının son möhnətinə?
 Sığınıb qəbrinin pənahına sən,
 O incik ruhundan üzr istəyəsən?»
 Məcnun, xəbərçinin bu sözlərindən
 Sızlayıb çəng kimi büküldü birdən.
 Dərdlənib, yerlərə çırpdı özünü,
 Dönüb sillələdi o üz-gözünü.
 Kəsildi büsbütün səbri, qərarı,
 qaçdı atasının qəbrinə sarı.
 Qəbrin şüşəsinə bir nəzər atdı,
 Elə bil bağına almazlar batdı.
 Huşsuz o türbəyə yığıldı birdən,
 Basdı öz bağına onu dörd yerdən.
 Onun pak ruhuna ağladı zar-zar,
 Axan göz yaşıyla islandı məzar.
 Gah qəbri qucaraq huşsuz durardı,
 Gah dərddən başına qum sovurardı.
 Gündüzkü dustağın çatdı gecəsi,
 Çoxaldı xəstənin can isitməsi.
 Bütün ömrü boyu o naxoş bədən
 Qəmlər əsiriydi ilk nəfəsindən.
 Qorxunun əsiri olsa bir nəfər,
 Halı yetimlikdə nə ola bilər.
 Ah! O yetim ürək, o dərqli dustaq
 Köməksiz, arxasız, yetim qalaraq,
 Qıvrılıb torpağa düşdü bir zaman,
 Öz müsahibindən axtardı nişan.
 Lakin tapmayınca öz qəm-xarını,
 Kəsmədi ömrünün qəm ruzgarını.
 Ağladı gözündən qan axıdaraq,
 Tamam qızıl qana bulandı torpaq.
 Dedi: «Yazıq atam, de, hardasan sən?
 Oğluna tacını göstərməyirsən.
 Ey mənim qəmimə, yasıma həmdəm,
 Bu dərdi mən kimə şərh edim bu dəm.
 Üzünü torpaqda sən gizlədərək,
 Oğulsuz qalmağı istədin, demək.
 Mən ki, atasızlıq bilməzdim bir dəm,
 Sınadım, nə qədər acıymış bu qəm.
 Of!..Könül naləsiz, sakit durarmı?
 Bir də səndən özgə köməyim varmı?
 Yarım da sən idin, yavərim də sən,
 Könlüm güc alardı daima səndən.
 Oğluna daima yollar açaraq,
 Bir səndin dərdimə yananım ancaq.

Sənsiz ki, zillətdə yaşayacağam,
 Əfsus, səndən sonra yenə də sağam!
 Uzaq düşməyimi başıma qaxma,
 Çoxdur xəcalətim, olmuşa baxma.
 Hər nəsihətini eylədikcə yad,
 Ruhumdan ucalır ah ilə fəryad.
 Mənim xoş yerişli atlım sən ikən,
 Döndüm baş aparən aygırına mən.
 Qızıl bir sırğaydın qulağımda sən,
 Qapı halqasıtək uzaqdım səndən.
 Sən mülayim idin, mən dəliqanlı,
 Mən soyuqqanlıydım, sən istiqlanlı.
 Sözlə oxşamadım qəlbini bir an,
 Yanında bir gecə yatmadım, aman!
 Sən mənim ucumdan dözdün yüz dərde,
 Mənsə xəyal kimi gəzdim çöllərdə.
 Mənim yatağımı çırpardın hərdən,
 Mənsə ayrılmazdım yenə çöllərdən.
 Sən şadlıq büsatı qurardın mana,
 Mənsə yığılardım daşlar qoynuna.
 Sən dua elədin, təsir etmədi,
 Mən də ağac əkdim, meyvə bitmədi.
 Can dostum sənsənmiş, andıqca, inan,
 Bil ki, dərd əlindən bağırim olur qan.
 Axır libasına göz qaram hər dəm,⁹³
 Bu yolla kor olub, qara geyirəm.
 Ah, ata, peşmanam tutduqlarımdan,
 Bir dərdim min oldu, beləymiş dövrən.
 Yersiz incitmişəm, atacan, səni,
 Əhvalım çox pisdir, bağışla məni.
 Səni incitmişəm bu dünyada, ah!
 Bizdən sorulmasın bu ağır günah.
 Sən, ey ulduzumu işıqlandıran,
 Sənin əlindədir əlacım, inan!
 Sən razı qalmasan oğlundan əgər,
 Allah da oğluna cəzalar verər.
 «Ciyərim» deyərdin mənə bir zaman,
 İndi o ciyəre sən ox vurursan.
 Doğrudan ciyərin yarandımsa mən,
 Gəl, kabab bişirmə öz ciyərindən.
 Bir də ciyərindən axırsa bu qan,
 Sən niyə torpağın qucağındasan?
 Ciyərim qanını axıdaraq sən
 Yenə də: «Ciyərim sənsən» deyirsən.
 Səni yandırdımsa, ey taci-sərim,
 Alışıb od tutdu mənim ciyərim.

Əgər sənə qarşı günahkar oldum,
 Özüm öz cəzama giriftar oldum.
 Qulaq asmadımsa sözlərinə mən,
 Qulağım buruldu sənin zərbəndən».
 Məcnun ah çəkərdi aşdıqca dərdi,
 Gününü gecətək qara edərdi.
 Gecə sallayardı qara bir bayraq,
 Ağlamaq təbili susmazdı ancaq.
 Sədəftək arxası qaralmış gecə
 Ayla və balıqla pəncələşincə,
 Balıq sədəfindən qızışdı haman,
 Bütün dürlərini tökdü ağzından.
 Məcnun sədəf rəngli iki gözündən
 Ətrafa incilər səpirdi, bilsən.
 O qəbrin üstündə səhərə qədər
 Oxudu qəlbyaxan, acı növhələr.
 Türbəylə birləşdi o da türbətək,
 Bu iki mənzildə vurdu bir ürək.
 Qəbrə üz sürtürdü o yanıqciyər,
 Bu zaman gün çıxdı, açıldı səhər.
 Səhərin carçısı səslənən zaman
 Şəfəq bayrağını qaldırdı dağdan.
 Kimyagər – səhərin böyük iksiri,
 Qızıla döndərdi nəfəslə yeri.
 Torpaqda sürünən o yazıq insan
 Qalxıb Nəcdə getdi yenə pərişan.
 Yenə ağlayırdı gözlərində qəm,
 Onun varlığını sarmışdı matəm.
 Əzabla qatlanıb tale deyənə,
 Yüz min çətinliklə yaşardı yenə.
 Bir könül şamını gəzirdi təkçə...
 Gecəsi gündüzdü, gündüzü gecə.

MƏCNUN VƏHŞİLƏR ARASINDA

Əfsanə yaradan bir sahibhünər
 Bu qəmli dastanı belə nəql edər:
 O yatağı səhra, o balıncı dağ,
 Bu saxsı evdəki o solğun zanbaq
 Ata matəmini çatdırıb başa,
 Yenə də üz tutub, qaçdı dağ-daşa.
 O, vəhşi çölləri bir gün tərək etdi,
 Yarının yurduna üz tutub getdi.
 Gördü ki, vəfanın çəkdiyi qələm
 Leylini Məcnunla yazmışdır bahəm.

Eşdi dırnağıyla yerin layını,
 Özünü saxlayıb pozdu tayını.
 Görənlər dedi ki: «Bu necə işdir?
 O iki rəqəmdən biri getmişdir».
 Dedi ki: «Birini pozsa da qədər,
 Bir ad ikimizə kifayət edər.
 Aşiqi axtarıb gəzsə bir insan,
 Onun yarını da qoy tapsın ondan».
 Bu vaxt soruşdular, dedilər: «Nədən
 O itmiş ortadan, itməmişən sən?»
 Dedi: «Yaxşı düşməz mənimçin artıq,
 Mən özüm məğz olam, o isə qabıq.
 Mən dostun örtüsü olsam da ancaq,
 Xoşdur o məğz üstə bir qabıq olmaq».
 Deyib, o yerlərdə tutmadı qərar,
 Gah yolla gedirdi, gah yoldan kənar.
 O, aşıqlər kimi dilində qəzəl
 Gəzirdi bir təbib, bir mehriban əl.
 İnsan adətindən əl götürərək,
 İpini qırmışdı o, vəhşilərtək.
 Çöl vəhşisi kimi o, zaman-zaman
 Yeyib yaşayırdı yaşıl otlardan.
 O, tordan, vəhşidən qorxmurdu bir dəm,
 Vəhşilər olmuşdu Məcnuna həmdəm.
 Ona yetişməsin deyə bir zaval,
 Keşikdə durardı şir ilə maral.
 Çöldə nə qədər ki, vəhşilər vardı,
 Onun qulluğunda hazır durardı.
 Aslanı, maralı, tülkünü, qurdu
 Yığıb yol üstündə ordugah qurdu.
 Hamısı qulluqda durmuşdu sayıq,
 O da şah olmuşdu Süleyman sayaq.
 Şahin qanadından günlüyü vardı,
 Başına qaraquş kölgə salardı.
 O qədər böyükdü ondakı şahlıq,
 Vəhşilər vəhşətdən çıxmışdı artıq.
 Qoyun qurd belinə yatıb qalardı,
 Maral şir üstünə ayaq alırdı.
 Düzəlmişdi itlə dovşan arası,
 Şir südü emirdi ahu balası.
 Məcnun yol gedirdi əlində canı,
 Vəhşiylə dolmuşdu onun dörd yanı.
 Yatacağı yeri tülkü görərdi,
 Ona quyruğuyla yer süpürərdi.
 Ahu sığallardı yanaqlarını,
 Qoynuna alardı ayaqlarını.

Onun cüyür kimi həmdəmi vardı,
 Maral sağrısına o, baş qoyardı.
 Başının üstündə şir diz çökərək,
 Keşikçi durmuşdu qılinc çəkərək.
 Canavar olmuşdu ona pasiban,
 Canını edərdi yolunda qurban.
 Vəhşidən doğulmuş yırtıcı pələng
 Öz təbiətini eyləmişdi tərək.
 Çöl heyvanlarından iki-üç qatar
 Onun ətrafında tutmuşdu qərar.
 Vəhşilər içində tək oturmuşdu,
 Elə bil qoşunlu bir şah durmuşdu.
 Qorxaraq ordakı yırtıcılardan
 Onun yaxınına gəlməzdi insan.
 İzinsiz gəlsəydi ora bir nəfər,
 Didib parçalardı onu vəhşilər.
 İzinlə gəlsəydi yanına hər kəs,
 Vəhşi heyvanlardan çıxmazdı bir səs.
 İstər qohum olsun, istərsə tanış
 Yaxına gəlməzdi izin almamış.
 Gedirdi vəhşilər yanınca hər an,
 Sanki sürüsüylə gedirdi çoban.
 Vəhşilər mülkündə tutmuşdu qərar,
 Vəhşiylə dost olan vəhşi də olar.
 Yanına ahular çox toplanardı,
 Qəribə, çox şıltaq bir ahu vardı:
 Oynağan və zirək bir ahuydu bu,
 Sağrısı çox hamar, ucaydı boynu.
 O çox xoş gələrdi bizim Məcnuna,
 Ayrıca bir qayğı bəslərdi ona.
 Yanına çəkərək o yoldaşını,
 Tutub sığallardı onun başını.
 Hər gün o gözləri öpməyi vardı,
 O gözlər Leylini xatırladardı.
 Camaat qalmışdı bu işə heyran,
 Onun vəhşilərlə dost olmağından.
 Kimin ki, sevdası, eşqi solmazdı,
 Məcnunu görməmiş sakit olmazdı.
 Hər gün bir diyardan gələn yolçular
 Onun ətrafında tutardı qərar.
 Tutduğu orucu sındırırsın deyə,
 Yeməklər gələrdi ona hədiyyə.
 Xeyməgah quraraq şir dərisindən
 İgidlər qəlbini üzərdi, bilsən.
 Yemi vəhşilərə paylardı bütün,
 Özüsə bir tikə yeyərdi hər gün.

Vəhşi heyvanlara o, il uzununu
 O qədər verdi ki, öz ruzusunu,
 Ruzi verən bilib onu hər heyvan
 Səcdəyə durardı gördüyü zaman.
 Ondən ayrılmazdı bir dəm vəhşilər,
 Gəlib yem alardı hər axşam, səhər.
 Bir eli aldadar verilən ehsan,
 Ehsana qul olar hər azad insan.

HEKAYƏT

Qədimdə belə bir rəvayət varmış
 Ki, Mərv ölkəsində bir şah yaşarmış.
 Bir neçə köpəyi zəncirləyərək,
 Bəndlərdə saxlardı onları divtək.
 İtlərdə əjdəha qüvvəti vardı,
 Dəvenin boynunu qoparırlardı.
 Acıqlanan zaman şah bir nəfərə,
 Atarmış yazığı quduz itlərə.
 Şahın qəzəbinə düşsəydi hər kəs,
 Köpəklər dağıdıb yeyərdi dinməz.
 Şahın yaxın olan adamlarından
 Ağillı, kamallı bir nəfər cavan
 Qorxdu ki, dostları qıran bu cəllad
 Günlərin birində olsun ona yad.
 Onun ahusunu öz vərdişiylə
 Sınaqdan keçirsin köpək dişiylə.
 İtlərdən qorxaraq, min həyəcanla
 O gedib dostlaşdı it saxlayanla.
 İtlərin yanına gələcək hər kərə
 Bir qoyun atardı vəhşi itlərə.
 Bu yolla bəsləndi, saxlandı itlər,
 O gəncdə qalmadı qorxudan əsər.
 O açıq əllini görən hər köpək
 Ona qul olmuşdu boyun bükərək.
 Bir gün acıqlandı şah o cavana,
 Üzünü, gözünü turşutdu ona.
 Cəllada əmr etdi haman zülümkar:
 «Bu gənci bu saat itlərə apar!»
 O itməcəzlilər itlik etdilər,
 İt pay qapan kimi alıb getdilər.
 Gəncin əl-qolunu bağlayıb haman
 İtlərə atdılar onu kənardan.
 O dəmirpəncəli, o pələng itlər
 Əvvəlcə cavana hücum etdilər.
 Ancaq tanıyınca baxıb durdular,
 Quyruq bulayaraq boyun burdular.

Uzandılar yerə üzləri üstə,
 Yatdılar baş qoyub dizləri üstə.
 Gəncə dayə kimi oldular, bilsən,
 Bir gün gəlib keçdi bunun üstündən.
 Üzünü göstərdi ağ səhər yenə,
 Boyandı üfüqlər qızıl rənginə.
 Şah peşiman oldu öz tutduğundan,
 Yaxın nədimlərə söylədi bu an:
 «Dünən o günahsız ahucuğu mən
 Səhv edib itlərə verdim əlimdən.
 Bir baxın, görün ki, o quduz itlər
 Gəncin vücudundan qoydumu əsər?»
 İtləri saxlayan gəldi çaparaq,
 Dedi ki: «Ey şahım, sən sirrə bir bax,
 Bu gənc – insan deyil, mələkdir, mələk,
 Onu sayəsində saxlayır fələk.
 Qalx, gəl, bir ondakı işığa bax sən,
 Tanrı sənətini bəlkə görəsən.
 İtlərin ağzında sağ oturmuşdur,
 Onların ağzına möhür vurmuşdur.
 O əjdəhaüzlü canavar itlər
 Onun tükünə də verməmiş zərər.
 Şah əmr eylədi ki: «Dayanmaq olmaz,
 O əldən getmiş tez edin xilas».
 İtlərin yanından, yol məmurları
 Gənci gətirdilər saraya sarı.
 Şah heyran qaldı ki, o igid cavan
 Necə can qorumuş o quduzlardan.
 Ağlaya-ağlaya göz yaşı tökdü,
 Ondən üzr istəyib, diz üstə çökdü,
 Dedi ki: «Aç, söylə sən, ey qəhrəman,
 Necə can qurtardın o quduzlardan».
 Gənc dedi: «Əvvəlcə çəkinib səndən
 Tikələr atmışdım o itlərə mən.
 Etdiyim yaxşılıq getmədi hədə, r
 İtlər öz ağzını möhürlədilər.
 Lakin qulluq etdim düz on il sənə,
 Axırda bu cürə haq verdin mənə.
 Sən məni itlərə atdınsa əgər,
 Yaxşı ki, dost yeyən deyilmiş itlər.
 Dostluğu səndə yox, itdə gördüm mən,
 İt bilən hörməti ayaqladın sən.
 İt sənə dost olar, bir sümük atsan,
 Namərd qədir bilməz, olsan da qurban».
 Şah heyran qaldı ki, bu nə hikmətdir,
 Bildi ki, səadət – insaniyyətdir.

Qəflət yuxusundan ayıldı birdən,
 Əl çəkdi itlikdən, itpərəstlikdən...
 Bunu söyləməkdən bir məqsədım var:
 Səxavət qaladır, o, can qoruyar.
 Məcnun bəslədikcə o heyvanları,
 Çəkdi dövrəsinə bir can hasarı.
 Hasar ətrafında gəzən hər heyvan
 Məcnunun işinə yarardı hər an.
 Bir yerdə dursa da, qalxsa da əgər,
 Yanından getməzdi dostu vəhşilər.
 Məcnuna bənzəsən insanlıqda sən,
 Dünyada nə qüسسə, nə dərd çəkərsən.
 Xəlifə də yesə süfrəndə nemət,
 Yeməyi səndənsə, qulundur, əlbət.

MƏCNUNUN ULDUZLARA ŞİKAYƏTİ

Gecə parlayırdı bir gündüz kimi,
 Göylər tərtəzəydi yaşıl düz kimi.
 Qızıl həmayilin şəddələrindən
 Qızıl geyinmişdi göy üzü həməni.
 Səyyarə ədəblə əl bağlayaraq,
 Üfünün fərşinə döyürdü ayaq.
 Uzaqdan «lahövlə vəla» deyərək,⁹⁴
 Dive qılıncını çəkmişdi şimşək.
 Gecənin nafəsi fələkdə yandı,
 Ayın gövhərindən yer işıqlandı.
 Göydə parladiqca nafəylə gövhər,
 Ətirle, bəzəklə doldu üfüqlər.
 Fələk çərx üstündə tutmuşdu qərar,
 Qütübün qalasına çəkmişdi hasar.
 Fərqed⁹⁵ öz atını çapırdı yenə,
 Gəmissi çatmışdı Şətt sahilinə.
 Fələk hər addımda büsat açırdı,
 Gecəyə yüz cürə ulduz saçırdı.
 Pərvin⁹⁶ al və sarı ipək tutaraq,
 Qızıl sancağına çəkirdi bayraq.
 Ay sarı ipəkdən tutmuşdu halə,
 Rübəndi bənzərdir onun xəyalə.
 Ulduzlar girmişdi başqa sifətə,
 Min bir yaraşığa, min bir zinətə.
 Elə bil ki, şahın öz kamanından
 Möhrə atılmışdı Aya bu zaman.
 Ütarid süzərək göydə gəzərdi,
 Fəzaya sancılmış oxa bənzərdi.

Yəhərinin qaşu Zöhrəydi, gerçək,
 Gözəl görünürdü onun alnıtək.
 Onun qılincitək Günəş də parlaq,
 Gecə örtülüydü, gündüzsə çıpaq.
 Mərrix də gözündən qəzəb tökərdi,
 Düşmənin gözünə millər çəkərdi.
 Onun üzüyünü Bürcis saxlardı,
 Onda dünyaların taleyi vardı.
 Onun qılincini itilər Keyvan,
 Belindən bir bülöv asmışdı əlan.
 Şahın bu cəlalı heç də solmasın,
 Dünya camalından məhrum olmasın.
 Bu şah qapısında tapdın məqamı,
 Şənin nə yüksəkdir sənin, Nizami!
 Bürclərlə mənzillər dairəsindən
 Fələk zəlzələyə düşmüşdü, bilsən.
 Həməl bürcü ayın dodaqlarından
 Haşiyə tikmişdi göyə bu zaman.
 Dərya öküzütək, o Öküz bürcü
 Gövhər boğazlıydı, dişləri inci.
 Kəmərlə bağlamışdı Cövza iki qat,
 Qoşa payalıydı əyləşdiyi taxt.
 Həqə gəlin kimi girib duvağa,
 Durmuşdu Hənəylə qulaq-qulağa.
 Qayçı dırnağını uzadıb Xərçəng,
 Vəhşi dırnağını tuturdu, gerçək,
 Nəsrə bir tərəfdə səpirdi gövhər,
 Tərfə də bir yanda dağıdırdı zər.
 Cəbhə budaqları yanırdı dümağ,
 Şölə saçmadaydı ondan yüz çıraq.
 Qəlbüləsəd belə Əsəd bürcündən
 Ud alovu kimi yanırdı, bilsən.
 Əzra kənar durmaz gözəl Sərfədən,
 Sünbülə atmırdı sərfəsiz bir dən.
 Əvva güvənərək beş qılincinə,
 İtini qovurdu şirlə yan-yana.
 «Yetim süfrəsinə» xeyirxahlartək,
 Qüfr tullamışdı altı pay çörək.⁹⁷
 Mizan öz dilindən alov saçmışdı,
 Çoxbilmişlər kimi o, dil açmışdı.
 Əklil bağışlamış Qəlbəyə bir tac,
 Əqrəb də Kamana vermişdi xərac.
 Nəayim xərcini öyrənsin deyə,
 Bəldə çalışırdı iki-üç əllə.
 Cədi baş kəsməyin sirrin bilərək,
 Başını kəsmişdi keçi başıtək.

Ağzını yumuşdu Zabeh qorxaraq,
 Səd cilovlamışdı Əxbiyəni, bax.
 Yemək iştahında olmasaydı Bəl,
 Duaya açmazdı səhər vaxtı əl.
 Dəlv də Günəşin gileylərindən
 Ağzına su alıb susmuşdu birdən,
 Altına qızıldan iki xətt salmış
 Ki, bu qabaqdadır, o dalda qalmış.
 Bir qatar dəvəylə o Rəşa, Xatun
 Kəcavə etmişdi bətnini Hutun.
 Bürcləri dolduran göy cisimləri
 Ulduzlar yoluyla gedir irəli.
 Bax Bətnülhəməlin görd ayağına,
 Bağlanmış havanın üç bucağına.
 Əyyuqun zoruna, gücünə bax bir,
 Tay-tuşdan tac qapıb, bir baş yüksəlir.
 Sacayaq adlanan ulduz da bu an
 Göyün qazanına pay verir haman.
 Şəri yəmənliyə, nədənsə, bilməm,
 Şersiz rəqs edir yerində bu dəm.
 Məbsutə çıraqtək yaxmış özünü,
 Məqbuzə çıxarmış qarğa gözünü.
 Səyyaf duman rəngli qılıncla durmuş,
 Qılinci Aslanın boynuna vurmuş.
 Yalnız adam kimi Fərd adlı ulduz
 Cənubun üstündə parlayır yalqız.
 Sərir üç ulduzla bir məclis qurmuş,
 Dördüncü fələyin altında durmuş.
 Simək ulduzları cərgəylə köçür,
 Ramehdən Əzələ karvanla keçir.
 Qoşa qanad açmış uçucu Nəsrin,
 Uçurdu üstündə göy adlı qəsrin.
 Atını Nəş ilə çapırdı Qarı,
 Qarının Nəşsiz gəlməz qərarı.
 Suha ulduzu da görərdi uzaq,
 Bütün qonşuları geri qoyaraq.
 Səhər çağının da Qurd nəfəsi var,⁹⁸
 Yusiftək quyunun dibində parlar.
 Fələkdə rəqs edən o səyyarələr
 Nəş qızlarına salmışdı nəzər...
 Məcnunun qəlbində gizli bir maraq,
 Oyunbaz fələyi seyrə dalaraq,
 Zöhrə ulduzuna dil açdı qəlbən:
 «Ey sənə taleyim etimad edən,
 Gecənin alnında işıq yandıran,
 Səadət bəxtini işıqlandıran,

Xoşbəxtlik yolunun sənsən məşəli,
 Sənsən aşıqların sevda əməli.
 Hər əməl açarı səndədir, yəqin,
 Şərbəti səndədir hər piyalənin.
 Şahlıq üzünün bir qaşısən sən,
 Murad sarayının gözəli sənsən.
 Səndən yaranmışdır incə hisslər,
 Gözəl təbiətin yaratmış ənbər.
 Var olan lütfündən ehsan ver bizə,
 Bir ümid qapısı aç üzümüzə.
 Canıma dərmandır sevdiyim dilbər,
 Sən yetir canandan mənə bir xəbər».
 Üfüqdən göründü yenə Müştəri,
 Bu oldu Məcnunun ona sözləri:
 «Sən, ey səadətin ulduzu sənəm,
 Vədəsi, iqrarı daima möhkəm.
 Sən, ey baxışları bizə ruh verən,
 Dünyanı adınla fəth elədin sən.
 Ey ümid məktubu yazan Müştəri,
 Səndəndir ölkənin fəthi, zəfəri.
 Bu aləm sayəndə tutmuşdur qərar,
 Dünyanı yaşadan bir qüdrətin var.
 Sən ey taleyimin şanı-şöhrəti,
 Səndədir qəlbimin bütün qüvvəti.
 Gəl, vəfa gözüylə üzümə bir bax,
 Mənim bu dərdimə çarə taparaq,
 Gəl, mərdlik əlini mənə də yetir,
 Bu qara taleyi üstümdən götür.
 Ah! Bir xəbər yetir mənə dostumdan,
 Bir gül itirmişdir, fərz et, gülüstan».
 Gördü ki, buxardan olan ulduzlar
 Qaçışib tutmayırlər fələkdə qərar.
 Bildi ki, xəyalın səfası çoxdur,
 Amma ki, dərdinə dəvası yoxdur.
 Üz tutub yalvardı aşıq bir daha,
 Hər dərdin çarəsi böyük Allaha,
 Dedi: «Ey qapısı son sığınacaq,
 Sənsən ümid yerim dünyada ancaq.
 Zöhrə, Müştəritək sənə qulun var,
 Adınla başlanır aləmdə adlar.
 Hamıdan ucadır elmin, hikmətin,
 Axar çeşməsisən sən səxavətin.
 Sən, ey hər müşkülün açarı olan,
 Səxavət ağası, dərdlərə dərman,
 Səninlə yüksəlir hər böyük dilək,
 Acizə, məzluma bir sənsən kömək.

Qarşında qul kimi bəndələrək biz,
 Yoxdur səndən özgə ağamız, şəksiz.
 Sən ey, yeddi göyü yaradan qüdrət,
 Hamımız bir sənə bəndənək, əlbət.
 Kainat adlanır qurduğun əsər,
 Sənə əlaltındır altı cəhətlər.
 Sən o varlıqsən ki, kəc baxsa insan,
 Bir dəmdə kor olar gözləri haman.
 Qulundur gövhəri pak olan bəşər,
 Sənsiz olan başa torpaq səpilər.
 Sən, ey torpağıma su verən Allah,
 Mənim bu halıma nəzər yetir, ah!
 Mərhəmət sayəni kəsmə üstümdən,
 Bil ki, bir acizəm, bir qəribəm mən.
 Tanrılıq lütfündən mənə də göndər,
 Qaranlıq gecəmi gündüzə döndər.
 Günümü vəfayla mübarək elə,
 Bəxtim kor olmasın bu gündən belə».
 Məcnun mətləbini dedikcə göyə,
 Yatdı bu sözləri o deyə-deyə.
 Onun gözlərinə bir yuxu gəldi,
 Bəxtinin ağacı göyə yüksəldi.
 O yaşıl budaqdan bir quş uçaraq,
 Məcnunun yanına gəldi qaçaraq,
 Tacının üstündə düşərək haman,
 Gövhər səpələdi o quş ağzından.
 Elə ki, rüyadan Məcnun oyandı,
 Gün çıxdı, üfüqlər nura boyandı.
 Aşıqın üzünə güldükcə səhər,
 Oxşadı ruhunu gülgün şəfəqlər.
 Məcnun o quş kimi qanad açmışdı,
 Röya xəyalına şəfəq saçmışdı.
 Aşıqın üzünə gülməsə vüsal,
 Ona təsəllidir yuxuyla xəyal...

LEYLİNİN MƏKTUBUNUN MƏCNUNA YETİŞMƏSİ

Parladı aləmə Günəşin üzü,
 Ondən aydın olsun hamının gözü.
 Behiştəndən doğmuşdu o gözəl səhər,
 İsa nəfəsliydi əsən küləklər...
 İşi düz gətirən hər məsud insan,
 Sağ əli üstündə qalxdı yuxudan.
 Tale usanmışdı acıqdan o baxt,
 Qayıdıb gəlmişdi gec olsa da vaxt...

Öz qəlbini əkib, ciyərin biçən,
 Min bir məşəqqətin suyundan içən
 Məcnun vəhşilərlə dağda durmuşdu,
 Onların içində tək oturmuşdu.
 Səhradan kənarında, nəzərdən uzaq
 Qalxdı dağa tərəf tünd bir tozanaq.
 O toz pərdəsinin ardınca gələn
 Bir atlı üzünü göstərdi birdən.
 Bir nur parçasıydı o gələn insan,
 Bir az yaxınlaşıb düşdü atından.
 Məcnun duydu onun dost olduğunu,
 Nəcib bir insana oxşatdı onu.
 Baxıb yanındakı o vəhşilərə,
 İşarə etdi ki, yatsınlar yerə.
 Özüsə atının yanına qoşdu,
 Mehriban bir dillə belə soruşdu:
 «Ey Yəmən ulduzu, bu nə gəlişdir?
 Mən hara, sən hara, nə xeyir işdir?
 Nə qədər olsa da siman mehriban,
 Bu çöl vəhşiləri uzaqdır ondan.
 Çatıdan qorxuram ilan sancmıştək,
 Əjdəha sancmışdır canımı, gerçək.
 Bayaq hərzə-hərzə yalan danışan
 Sinəmin üstünə sancdı bir tikan.
 O dəmir tikandan çox ağrıdım mən,
 Hələ mismar qalxar mənim sinəmdən.
 Mətahın beləyə, yolunla düz keç,
 Yaxşısı budur ki, ağız açma heç».
 Yolçu mehribandı, qəlbi də kövrək,
 Onun ayağına düşdü kölgətək.
 Dedi: «Ey dünyanın əsrəfi insan,
 Vəhşilər dizinə baş qoyub yatan,
 Ahular qəlbini vermişdir sana,
 Aslanlar yolunda durur mərdana.
 Bir qərib aşiqə sevgilisindən
 Xoş xəbər gətirən bir insanam mən.
 Sənə deyiləsi sözlərim vardır,
 Gizli saxladığım bir yadigardır.
 Açıb söyləyəyəm, icazən olsa,
 Yoxsa ağzımı da açmaram əsla».
 Aşiq bu sözlərdən ürəklənərək,
 Dedi: «Nəyin varsa, aç söylə görək».
 Yolçu söylədi: «Ey tək qalan aşiq,
 Bəxtinin tünd atı ram olan aşiq,
 Dünən bir obadan keçirdim yalqız,
 Yol üstə durmuşdu ayüzlü bir qız.

Ay nədir, gün kimi üzü parlardı,
 Qara bir ipəkdən niqabı vardı...
 O, bağ sərvə kimi deyildi barsız,
 Qapısız bir behişt bağıydı o qız.
 Dinəndə bal dilli o gözəl nigar,
 Lal olub yuxuya gedərdi sular.
 Ahu gözləriylə baxsa o canan,
 Dovşan yuxusuna gedərdi aslan...
 Boyu «əlif» kimi, ağzı «mim» kimi,
 Qıvrılmışdı saçı onun «cim» kimi.
 Deyirdi: –Adımdır mənim də bu «cam»,
 Dünyanı göstərir özündə bu cam.⁹⁹
 Qoşa nərgiz kimi gözləri xumar,
 Sanki bir bulaqda bitmişdi onlar.
 Qaşları çatmaydı, həm də tamaşa,
 Təkəm söyləyirdi, olsa da qoşa,
 Könül ovlamağa bir sehr açardı,
 Reyhan nəfəsindən ətir saçardı.
 Xülasə, nə deyim, o gözəl bədən
 Doğulmuş nəfəsdən, yaranmış gözdən.
 Lakin məhəbbətin üzündən bir az
 Saralıb solmuşdu haman sərvinaz.
 Kamana dönmüşdü o gözəl pəri,
 Solğun yanağında yaş inciləri...
 Xeyzaran biləyi bir neyə bənzər,
 Ərgəvən yanağı xeyriyə bənzər.
 Xeyri sarı deyil, bəlkə də zərdir,
 O ney qamış deyil, bir neyşəkərdir.
 O göz qələsinin üstündə fələk
 Kəmənd oynadırdı rəqsə gələrək.
 Sultan ilə Ayaz müttəfiq olmuş,
 Keşikçi məst idi, sərkərdə bihuş.
 Dostuna can-başla ümid bağlardı,
 Ərindən qorxaraq pünhan ağlardı.
 Gülab süzülükə kirpiklərindən,
 Ay işıq səpirdi Günəşə, bilsən.
 Oxşatma dedikcə daima ağlar,
 Duydum ki, qəlbində bir məqsədi var.
 Dedim ki: «Nə üçün ağlayırsan sən?
 De, kimin həsrəti keçir qəlbindən?
 Acı bir gülüşlə o bal dodaqlar
 Dedi: «Ey yarama duz səpən dildar,
 Bir zaman Leyliydim, indisə nakam,
 Məcnundan min dəfə artıq məcnunam.
 Bəxtinin ulduzu batan aşiqdən
 Min dəfə şiddətli divanəyəm mən.

O hədəf oldusa bu dərdə, yasa,
 Bir qadın deyildir o, heç olmasa.
 Sevda yollarında göstərir hünər,
 Kimsədən nə qorxar, nə də çəkinər.
 O deyil mən kimi zillət dustağı,
 İstədiyi yeri gəzir ayağı...
 Zavallı mənəm ki, ürəyimdə qəm,
 Dərdimi heç kəsə açə bilmərəm.
 Qorxuram, əhvalım pərişan ola,
 Yaxşı adım belə çox yaman ola.
 Zəhəri bal kimi içirəm bu dəm,
 Cəhənnəm odunu otlə örtürəm.
 Bir yandan əlimdən itirdiyim yar,
 Bir yandan üstümə tökülən əğyar,
 Bu iki dəstənin əlindən, inan,
 Bəlalar çəkirəm hər zaman, hər an.
 Ərlə vuruşmağa yox cəsəratim,
 Atamdan keçməyə yoxdur qüdrətim.
 Eşq ürək verir ki, sən də qanad aç,
 Bu qarğa-quzğundan kəklik kimi qaç.
 Ad ilə namussa: «tərpənmə» deyər,
 Tək uçan kəkliyi qızılquş yeyər...
 Bir qadın nə qədər cəsür olsa da,
 Yenə də qadındır adı dünyada.
 Cəsərat olsa da qadın qəlbində,
 O, aslan olsa da qadındır yenə.
 Qurtara bilmədim bu qüssələrdən,
 Yenə qəm çəkməyə boyun əydim mən.
 Lakin ciyərim qan, vaxtım gecədir,
 Kim bilir, yarımın halı necədir?
 Kimin kitabını oxuyur mənsiz?
 Ömrü necə keçir yurdsuz, vətənsiz?
 Kim bilir, baş alıb hara qaçmışdır?
 O, hansı sarayda süfrə açmışdır?
 Hansı bir insana olmuş o həmdəm?
 Kimlərə yar deyib, əylənir bu dəm?
 Yolçu, bir az dayan mümkün olarsa,
 Ondən bir xəbər ver, xəbərən varsa».
 Qızdan eşitdikcə mən bu sözləri,
 Barəndə bildiyim hər bir xəbəri,
 Hər sözü, qəlbimə nəqş edib, durdum,
 Elə bil ki, muma bir möhür vurdum.
 Dedim: «O divanə qərib bir quşdur,
 Tayından, tuşundan uzaq uçmuşdur.
 Maraldır, cüyürdür indi dostları,
 Bir də səhraların başsız ruzgarı.

Eşqin o yazığın ağlını aldı,
 Ata ölümü də nəfəsdən saldı.
 Tıkan, tıkan üstdən batır qəlbinə,
 İşdən işə düşüb dərd çəkir yenə.
 Gah sənin dərdindən hekayət eylər,
 Gah da göz yaşından şikayət eylər.
 Bəzən atasına mərsiyə başlar,
 Səsindən dil açıb danışır daşlar».
 Sonra da o Ayın hüzurunda mən
 Səndən eşitdiyim qəsidələrdən
 İki-üç beytini dedim avazla,
 Leyli də ah çəkdi min bir niyazla.
 Yerində titrəyib, ağardı dümağ,
 Dedim qız öləcəm, gözündən iraq.
 Sonrasa başını qaldırdı yenə,
 Ah çəkdi, sarılıq çökdü rənginə.
 Hönkürüb fəryadla ağladı yalqız,
 Atanı növhəylə xatırladı qız.
 Sənin bu dərdindən deyib o mələk,
 Yanırdı ürəyi od püskürərək.
 Ağladı, sızladı o vəfalı yar,
 Sonra da and verdi mənə o nigar:
 «Sən, ey qəlbi təmiz, xeyirxah insan,
 Mən bir yıxılmışam, yapış qolumdan.
 Ömür keçirdiyim bu düşərgədən
 Yolun düşən zaman zəhmət çək də sən,
 Mənim o xeyməmə yaxın gəl bir an,
 (Göstərdi xeyməni mənə uzaqdan).
 Bəlkə, öz halımdan mən yana-yana
 Bir məktub düzəldib tapşırım sana.
 Bəlkə, o məktubu sən götürəsən
 Mənim can dostuma tez yetirəsən».
 Deyib bu sözləri, getdi o sənəm,
 Mən də öz yoluma düzəldim o dəm.
 Verdiyi nişanla mən dünən getdim,
 O vəfa evini ziyarət etdim.
 Gördüm qara paltar geyinmiş o yar,
 Məktubu öpərək verdi o nigar.
 Qəm möhrü vurmuşdu məktubuna qız,
 Kitabın mənası sondadır yalnız».
 Yolçu ehtiramla öpdü məktubu,
 Sonra da Məcnuna tapşırdı onu.
 Məcnun o məktuba baxıb hıçqırdı,
 Başqa nə vardısı, hər şeyi cırdı.
 Qıvrıldı, ruhuna dünya dar kimi,
 Yüz dəfə fırlandı o, pərgar kimi.

Sərxoştək torpağa yıxıldı birdən,
O, məktub əlində düşmüşdü əldən...
Elə ki, ayılıb gəldi qüvvətə,
Qəlbindən yol verdi o, şikayətə.

LEYLİNİN MƏKTUBUNU MƏCNUNUN OXUMASI

Məcnun o məktuba tez əl apardı,
Məktubun başında bu sözlər vardı:
«Əqlə dayaq olan, ömrə can verən
Bir şahın adıyla başlayıram mən.
Ondan dərs almayan kamal qalmamış,
Odur dilsizlərin dililə tanış.
Ondan ruzi tapır quşlar, balıqlar,
İşığı, zülməti bölən sənətkar.
Göyü ulduzlarla işıqlandırmış,
Yerdə insan adlı günəş yandırmış.
O – calal sahibi əzəliyyətdir,
O – ölmək bilməyən əbədiyyətdir.
Ondan həyat alır bütün canlılar,
Həyatdan qiymətli xəzinəmi var?
Ağlın işığıyla bəzədi canı,
Bunlar da bəzədi bütün dünyanı.
Su kimi gövhərlər saçdı ɵlləri,
Sevdadan söz açdı onun dilləri.
Bu ipək məktubu oxu, gör nədir?
Bir qəm düşkünündən dərd əhlinədir.
Yeni bu hasarda həbs olan məndən
Sənədir ki, uçdun qırıq qəfəsdən.
Necəsən, ey əhdi mətəbər olan?
Ey yeddi beşikdə bir yuva salan!
Ey dostluq mülkünə bir xəzinədar,
Məhəbbət işığı səndən alır, yar!
Sən, ey əqiq kimi daşda oturan,
Dağları qanıyla boyayıb duran.
Ey zülmətdə qalan Xızır suyu, sən
İlk səhər şamının pərvanəsisən.
Sən, ey vəhşilərin qəlbinə həmdəm,
Pərişan şurunla dolmuş bu aləm.
Ey mənim tənəmə hədəf olan yar,
Sənlə qiyamətə bir yolumuz var.
Mən verdim könlümü sənə eşqinə,
Sən də sevgimizə sadıqsən yenə.
Bildir, işin nədir, de, nə haldasan?
De, kimi sevirsen, nə xəyaldasan?

Sənə bəxtin kimi uzağam səndən,
Biz ayrı olsaq da, səninkiyəm mən.
Aldanmış ərimi sevmirəm, haşa,
Bir gecə yatmamış mənə baş-başa.
Dürrüm deşilməmiş, ərisəm də mən,
Bir almaz dəyməmiş o dürrə, bil sən.
Qapısı möhürlü durur xəzinəm,
Bağ qönçəsi kimi bağlıdır bu dəm.
Doğrudur, ərimin calalı vardır,
Sənsiz olan calal xarabazardır.
Süsənə oxşayıb dursa da bir az,
Sarımsaq yarpağı ələ alınmaz.
Xiyar da saralıb turunca dönər,
Onun şəkli belə turunc görünər.
Dadı da turş olar turunc dadıtək,
Lakin turunc dadı verəmməz, bişək.
İstərdim dünyada sağ başım olsun,
Sən kimi bir yuva yoldaşım olsun.
Yolundan kim qaçsa çöl eşşəyitək,
Nəşini belində gətirsən eşşək.
Hicrana düşdüksə bu dünyada, ah!
Söylə, ey sevgilim, məndə nə günah?
Ah, səni duymayan soyuq bir ürək
Bəlalar içində ağlasın gərək.
Hər kim ox qaldırıb qıysa canına,
Sağ əli quruyub düşsün yanına.
Bir tükün gözümdə dünyaya dəyər,
Xoşdur hər tikanın gülüstan qədar.
Xızır tətəyidir qaldığın məskən,
Xızır suyu kimi dərmanım ol sən.
Mən Ayam, sən də bir Günəşsən, inan,
Mən səndən alıram işığı hər an.
Səndən geri qaldım, əfv et məni, gəl,
Bilirsən nə idi yolumda əngəl.
Atanın vəfatı incitdi məni,
Ölmüş vücudumdan çıxdım kəfəni.
Elə zənn etdim ki, atamdır ölən,
Didib parçaladım üzümü birdən.
Gözümə gül kimi millər çəkərək,
Göy etdim donumu bənövşələrtək.
Eşqinə sadıqəm, yolunda dustaq,
Dərdinə şerikəm, qəminə ortağ.
Yanına gəlməyim olmadı mümkün,
Başqa şərtlərisə görmüşəm bütün.
Vücudum ayrısı sənə yanından,
Ruhum ayrılmamış yanından bir an.

Dərdindən, qəmindən mən xəbərdaram,
 Çarə axtarıram onlara müdam.
 İkiçə günlükdür bu düşərgəmiz,
 Yola getməliyik zəmanəylə biz.
 Sənə camal verən, rəng verən bu ev
 Darısqal olsa da, gəl onu sən sev.
 Günlərin yenəmi boş keçəcəkdir?
 Bir az sakit ol ki, ömür gödəkdir.
 Dünyada səbr elə hər şeydən əvvəl,
 İradə mülkünün hakimi ol, gəl.
 Bəsdir, az dərd çəkib şikayət eylə,
 Cəfaya dözməyi, gəl adət eylə.
 Mən də sən gündəyəm, ey taleyikəm,
 Lakin qədəmimi tutmuşam möhkəm.
 Gözünü bağlasa yaxşıdır insan,
 Onun göz yaşına gülürsə düşman.
 Düşməni şad edib güldürsə qəm,
 Ağillı dərd çəkib, tutarmı matəm?
 Nə olur, bir az da sevinib şad ol,
 Bu dərddən, qüssədən, qəmdən azad ol!
 Bu dünya dəyişib dönür əzəldən,
 O, alt-üst olsa da, gəl darıxma sən.
 Kəndlinin dənini udsa da torpaq,
 Yenidən göyərir, sən buna, gəl bax.
 Xurma ağacında bu gün tikan var,
 Sabah yetişəcək şirin xurmalar.
 Qönçə tikanlıqda olsa da əgər,
 Açılaçaq güldən bir müjdə verər.
 Qəlbini sıxma ki, sən kimsəsizsən,
 Mən kiməm, adamın deyilmiyəm mən?
 Heç kəs: «köməksizəm» deməsin gərək,
 Köməksiz olana Allahdır kömək.
 Yanma şimşək kimi atasızlıqdan,
 Buludlu gözündə qopmasın tufan.
 Ata ölmüşsə də, oğul sağ olsun,
 Mədən qırılmışsa, gövhər sağ olsun».
 Məcnun bu məktubu oxuyan zaman
 Çıxdı qönçə kimi öz qabığından...
 «Ay Allah»dan başqa dinmədi artıq,
 Bir anlıq özünə gəlmədi yazıq.
 Sonra huşa gələcək öz adət ilə
 Bir neçə saatlıq ağladı yenə.
 Qasidi ordaca saxlayıb bir an,
 Gah əlindən öpdü, gah ayağından.
 Dedi: «Nə kağızım, nə qələmim var,
 Cavab gözləyəcək məndən o nigar».

Açdı heybəsini qasid belindən,
 Heybənin içini tökərək birdən,
 Yazı şeylərini göstərdi ona,
 Sonra qaydasınca verdi Məcnuna.
 Məcnun ki, qələmi aldı əlinə,
 Min bir nüktə vurub, nəqş açdı yenə.
 Qəlbində gizlənmiş hər dərdi, qəmi
 Söz boyunbağına düzdü qələmi.
 Məktubun başını bağladı, sonra
 Qasidə tapşırıb «qaç» dedi ona.
 Qasid də məktubu alıb apardı,
 Yel kimi Leylinin yanına vardı.
 Məktubu açaraq oxuyanda qız,
 Onun göz yaşıyla islandı kağız.

MƏCNUNUN MƏKTUBUNU LEYLİNİN OXUMASI

Məktub başlanmışdı böyük Allahla,
 Misilsiz, əvəzsiz o padişahla.
 Batinə, zahirə bələd qüdrətlə,
 Qart daşa gövhərlər verən hikmətlə.
 Göydə ulduzları qoruyub güdən,
 Ulduz karvanına başçılıq edən,
 Hər qəlbi dostluqla işıqlandıran,
 Gecənin qəlbində işıq yandıran,
 Baharı su ilə doyuzduranla,
 Bütün möhtaqlara kömək duranla.
 Sonra öz dərdini açıb dərdindən,
 Deyirdi kül olmuş ciyərlərindən:
 «Bu məktub sənədir, ey üzü mahım,
 Sənsən bu dünyada öz qibləgahım...
 Yox, yox, bu, qanına qər qə olan məndən
 Öz qanını satan sənədir, bilsən.
 Daşlar arasında qalmış bir açar
 Səntək xəzinəyə necə yol açar?
 Canan, ayağının torpağıyam mən,
 Bəs kimin suyusan bu saflıqla sən?
 Mən ki, alçalıram qədəmlərinə,
 Kimin ətəyindən tutursan yenə?
 Mən sənə dərdini gizli çəkirim,
 Bəs kimin qəmidir sən çəkdiyən qəm?
 Çiynimdə çəkdiyim bu yük sənindir,
 Kimin sırğasını taxmısan, de, bir?
 Sən, ey astanası məhrabım sənəm,
 Camalın olmuşdur cahanda Kəbəm.

Ey yüz min sinəyə mərhəm afitab,
 Sərabda incisən, şüşədə şərab.
 Ey könlüm evini qarət edən yar,
 Sən tacsan, rəqibim oldu tacidar.
 Ey yadlar əlinə düşmüş xəzinə,
 Səndən ilan çatar dostlar əlinə.
 Ey cənnət bağıtək açarsız olan,
 Fələk behiştitək gizli gülüstan.
 Sən, ey müşkülümü açan xilaskar,
 Sevdami güldürən bir sənsən, ey yar.
 Bu ud meşəndəndir, onu qırma, dur,
 O sənin baltanla həlak olmuşdur.
 Görürsən torpağam, gəl məni bəslə,
 Könlümün tozunu, gəl sil həvəslə.
 Bahara dönərəm bəsləsən məni,
 Pis baxsan, dərdlərə salaram səni.
 Torpağa mərhəmət xeyirdir, inan,
 Lütf etsən, gül verər, zülm etsən, tikan.
 Düşdüm ayağına başımda vüqar,
 Gəl, məni sərgərdan buraxma, ey yar!
 Elə yol demə ki, inciyim səndən,
 Elə su vermə ki, yerə töküm mən.
 Üzdə hesabın da öz mənası var,
 Onsuz həyalılar həyasızlaşar.
 Qulun tanınmışam dünyada, dilbər,
 Düşmənin olaram, rədd etsən əgər.
 İtə qurd silahı verilsə, artıq,
 Başını qaldırıb edər aslanlıq.
 Xəzinə tapşırsan hər gədəyə sən,
 Bir dünya xətalər çıxar əlindən.
 Bu qulluq yolunda yük çəkir belim,
 Ağalıq rütbəni saxla, sevgilim!
 Bil ki, sayılıram sənə mən sipər,
 Əgər yerə atsan, olaram xəncər.
 Gəl, öz silahını sən daşa vurma,
 Bir də öz ordunla üz-üzə durma.
 Vursan öz əlinlə canına neştər,
 Bil ki, sağlam canın azara düşər.
 Dostluq, mehribanlıq göstərsən, ey yar,
 Gəlib qulun olar azad adamlar.
 İncitmə aldığın qulu özündən,
 Qoy sürmə qapmasın sənin gözündən.
 Ağada olmasa belə bir tədbir,
 Bil ki, öz quluna sahib deyildir.
 Başqa bir insanda olsa bu hünər,
 Çoxunu özünə pulsuz qul eylər.

Gəl, mənim beynimi alovlandırma,
 Heç kəsin başında alov yandırma.
 Hər canda bir qəzəb saxlanır, inan,
 Bir div aşınası olur hər insan.
 Bil ki, sənin divin çıxarsa yerdən,
 Başqa div qarşıya atılar birdən.
 Mən tikan dərirəm, gülünü sən dər,
 Sən də gəl, birlikdə olaq bəxtəvər.
 Yenəmi əyləncən olacağam mən?
 Nədən bir gün məni şad etməyirsən?
 Soyuq nəfəsimlə çəkdiyim ahdan
 Havanın beynində toz donar, inan.
 Sən, ey yad qoltuğa sığınan dilbər,
 Qəlbinə çox yatır o seçdiyin ər...
 Sən buz lövhəsinə yazdın adımlı,
 Qırıb yerə tökdün qol-qanadımı.
 Dediyn sözləri yaxşı düşün bir,
 Yox, onlar heç deyil, heçdən də heçdir.
 Sən bağışlamadın atıma bir nal,
 Ancaq yüz nal atdın oduma dərhal.
 Sən etdin günümü gecətək qara,
 Acıdın sonra da bu yaralara.
 Səninçin qəlbimi mən vurdum daşa,
 Sənsə öz vəfanı vurmادين başa.
 Ey könül ovçusu, vermədin aman,
 Can gedir, nə zaman dost olacaqsan?
 Budur, bax, vurduğun dil yaraları,
 Mən yanıb qurtardım, sənsə coş barı.
 Yox, yox, uzundilli istəsə əgər,
 Yaranı canından tərək edə bilər.
 Süsən uzundilli olmaq üzündən
 Qılıncın başına sancıldı, bilsən.
 Doğrudan qeydimə qalırsa bir yar,
 Eşqi sifətindən olar aşıkar.
 Mənim bu günümdə, söylə görüm sən,
 Mənə nə yaxşılıq gəlmiş əlindən?
 Yoxsa, budurmu ki, əhdi unuttun,
 Bir yadın qoynunda sən qərar tutdun.
 Mənlə dil oyunu oynayan nigar,
 Eşqinin gülünü dərir ki, əğyar,
 Söylə, aşiqsənsə ahın hanı bəs?
 Mənə uyğundurmu səndəki nəfəs?
 Yox, yox, eşqimizə sən gəlmədin tuş,
 Səndəki eşq yox, sultanlıq olmuş.
 Sən, sənin dərdinə alıcı olan
 Bu yazıq aşiqi unuttun, canan!

Mənsə göz dikmişəm üzünə müdam,
 Sənin astanana mən baş qoymuşam.
 Qürələr ataraq sizin məhləyə,
 Fəal açdım, üzünü bir görüm deyə.
 Üzünü görənlər xoşbəxt oldu, bil,
 Onlar mənim kimi pis gündə deyil.
 Kimin ki, sən kimi gövhəri vardır,
 Dərddən azad olan bir bəxtiyardır.
 Bülbüllər olsa da bağın zinəti,
 Əncirlər olmuşdur qarğa qisməti.
 Bağban ürəyindən su içsə də nar,
 Axırda xəstələr qisməti olar.
 Əzəldən bu dünya belədir, göz aç,
 Xəznə yer altında, sən isə möhtac...
 Bilmirəm, gül rəngli gövhər nə zaman
 Eşiyə çıxacaq daşın bağrından.
 Nə zaman o qəmərlər durub qaçacaq,
 Əjdəha ağzından uzaqlaşacaq?
 Artıq arı uçub, balı qalmışdır,
 Ay gedib, beşiyi lap boşalmışdır.
 Xəzinə açılıb, hər xəzinədar
 Çəkilib qalmışdır hasardan kənar.
 Çünki xəsis dehqan bağdan getmişdir,
 Bülbül də qarğanı həmdəm etmişdir.
 Bağda ipəyini tökmüşdür güllər,
 Zəncilər qoymayırlar xurmadan əsər.
 Cövhər bəhrəsizdir toz aynasından,
 Xəzinə qalmışdır, ölmüşdür ilan.
 O qala xatunu çıxmış qələdən,
 Lakin o qələdən uzaqdayam mən.
 Sənin çıraqından düşdüm sə uzaq,
 Pərvanən qalmasın işıqdan iraq.
 Mən dərddən ölsəm də, rəqib sağ olsun,
 Qoy İbn Salamın kefi çağ olsun...
 Halımın səndədir yaxşı-yamanı,
 Bu verdiyin dərdin sənsən dərmanı.
 Düzdür, dəmirdəndir hasarın sənin,
 Sədəf içindədir mirvarın sənin.
 O qıvrım saçların zəncirdir, nədir?
 Xəzinən əjdəha ətəyindədir.
 Özün də aşiqsən, bilirsən, ey yar,
 Sevən ürəklərdə qısqançlıq olar.
 Sənin üzərinə qonsa bir milçək,
 Canımda yüz həvəs oynayır, gerçək.
 Yar üstə bir milçək qonarsa əgər,
 Həqiqi aşiqə qartal görünər.

Bir qarışqa kimi can atıram mən
 Milçəyi qovmağa şəkər üstündən.
 Ah, mənim günümdə bir kişi vardı,
 Mayası olmadan qazanc sayardı.
 Dərilməmiş gülə həsrət çəkərdi,
 Alınmamış dürrə keşik çəkərdi.
 Oyunbazlıq deyil, eşqdır bunlar,
 Mənim də başımda bu xəyallar var.
 Necə ağlamayım dərddən bəzən,
 Bu yaman günümdən sən xəbərsizsən.
 Qəlbimdən daş kimi asıldı dərd, qəm,
 Bildiyindən artıq bir divanəyəm.
 Eşqinlə mənliyim oldu tarımar,
 Bu yolu mənlisiz qurtarmaq olar.
 Qəlb belə tutmasa ilk məhəbbəti,
 Dəyməz bir arpaya onun qiyməti.
 Ümidim qalmamış, ey nazlı canan,
 Bir öpüş almağa gül dodağından.
 Zülfündən ənbərlər saçdığı zaman,
 Ağzını nəfətək açdığı zaman
 Səhər nəsimindən ətir göndərsən,
 İşlərim düzələr, ey nazlıkədən!
 Camalın bağından, ey gözəl sənəm,
 Rəyada bir xurma dərmək istərəm.
 Bədəni içməyə, ey nazlı nigar,
 Könlümdə sönməyən bir ehtiras var.
 Verdiyin al şərab ruh verər cana,
 Mənə bu neməti qıysa zamana,
 Sən əlində şərab mənlə durmusan,
 Sənin şərabından, sərxoşam, inan.
 O gül dodağından, əlindən müdam,
 Gah şərab, gah da ki, öpüş alıram.
 O incə dodaqlar, yolsuz dodaqlar
 Tutarmı başqa bir məclisdə qərar?
 Onda əqiq rəngli bal şəhdi vardır,
 Ah, onu əmən şəxs nə bəxtiyardır!
 Bəzən şəhd əmirəm dodaqlarından,
 Bəzən gül dərirəm yanaqlarından.
 Gah sığallayıram gözəl çənəni,
 Gah ləbin şəkəri dirildir məni.
 Bütün bu sözlərim, bil, əfsanədir,
 Sənlə danışmağa bir bəhanədir.
 İnan ki, bunlardan mən çox uzağam,
 Safdır arzularım, nə qədər sağam.
 Tamah ayağına zəncir vurmuşam,
 Sənin xəyalınla yalnız dilxoşam.

Yanında min gecə otursam əgər,
Gözüm görməsə də səndən bir əsər,
Eşqin ki, daima bir yadigardır,
Sənin camalınla nə işim vardır?
Uğrunda çəkdiyim hər əzab xoşdur,
Əzabın eşqimə həmdəm olmuşdur.
Tək eşqin göstərsə mənə özünü,
Görməsəm də olar sənin üzünü.
Qoy eşqin sirmimçin dönsün əğyara,
Könlümə şəfadır vurduğun yara.
Qoy heç tapılmasın yarama mərhəm,
Sən salamat qalsan, nə qüssə, nə qəm!
Qoy məni zillətə salsa da hicran,
Sən ondan uzaq ol, sevimli canan!
Düşsə də eşşəyim mənim ayaqdan,
Sənin ərəb atın var olsun, canan!
Pis tale gizlədi üzünü məndən,
Daima xoşbəxt ol bu dünyada sən!
Bir baş əyilməsə əmrinə bir gün,
Görüm ayağının altına düşsün!»

MƏCNUNUN DAYISI SƏLİM AMİRİNİN MƏCNUNU GÖRMƏYƏ GƏLMƏSİ

Bəli, söz sərrafı o vaxtdan bəri
Düzmüş söz sapına bu inciləri:
Məcnunun aqıl bir dayısı vardı,
Aşıqın halını yaxşı duyardı.
Hünər sahibiydi o halalzada,
Dadmışdı yaxşını, pisi dünyada.
Ona deyirdilər Səlim Amiri,
Samiri kimiydi ağılı, tədbiri.
Yaralı Məcnunun oydu mərhəmi,
Başından getməzdi aşıqın qəmi.
Hər ay əl tutardı yazıq Məcnuna,
Yemək də, paltar da verərdi ona.
Bir gün o qəribin dalınca yenə
Düşdü səhraların dərinliyinə.
Qovdu çöldən-çölə öz dəvəsini,
Dağ-daşı dolandı dəli div kimi.
Gördü ki, tayfadan, zəncirdən kənar
Bir dağın dibində o tutmuş qərar.
İki-üç vəhşi də bürümüş onu,
Gəlib gedənlərin kəsmiş yolunu.

Qorxdu vəhşilərdən yorğun müsafir,
Uzaqdan-uzağa salam verdi bir.
Məcnun o salamı eşidən zaman:
«De, kimsən, nəçisən?» soruşdu ondan.
Osa cavab verdi: «Amiriyəm mən,
Yumruqlar yemişəm pis zamanədən.
Sənin öz dayınam, dərk elə, bala,
Üzün möhtac deyil qara bir xala.
Sən də həbəşilər kimisən bu gün,
Üzün xal olmuşdur sənin büsbütün».
Məcnun tanıyaraq dedi: «Yaxın gəl».
Onunla diz-dizə oturub, əvvəl
Olandan, keçəndən xəbərlər tutdu,
Söhbət şirin keçdi, dərdi unuttu.
Səlim qəbristanda kəfənsiz qalan
O çıpaq aşıqı gördüyü zaman
Bir əyin paltarı aldı yükündən,
Məcnuna verərək söylədi: «Bil sən,
Bu paltar halaldır, gey indən belə,
Halalzadə kimi davran mənimlə».
«Yox, mənim canımdan paltar uzaqdır,
Geyinsəm bədənim od tutacaqdır.
Zənn et ki, libasa mən meyil saldım,
Sonrasa cırraraq, yenə lüt qaldım».
Səlim çox əlləşdi orda, müxtəsər,
Paltarı geydirdi ona birtəhər.
Sonra heybəsini açıb tökərək,
Gətirdi Məcnuna ət ilə çörək.
Nə qədər dil töküüb yalvardısa da,
Məcnun bir tikə də yemədi əsla.
Yeməzdi, içməzdi Məcnun bir kərə,
Nə tapsa verərdi o, vəhşilərə.
Səlim soruşdu ki: «Ey bağı qan, sən
Danış, gecə-gündüz bəs nə yeyirsən?
Adam ki, yeməklə, içməklə yaşar,
Danış, adamsansa, nə xörəyin var?»
Dedi ki: «Ey adı qəlbimtək Səlim,
Hər sözü, söhbəti, salamı həlim,
Könlümü doyuran yeməklər deyil,
Səhər çağlarının nəsimidir, bil.
Budur, ac qalmaqdan canım sönmüşdür,
Yemək qüdrətim də heçə dönmüşdür.
Yarımlım ətrini gətirən külək
Mənə həm su olur, həm də ki, çörək.
Hər gecə daşların üzərindəyəm,
Ağ gün görməmişəm bu yerdə bir dəm.»

Aclıqdan saralıb lap keçinirəkən,
 Ağacdən kətirgə qoparıram mən.
 Gah da göz dikirəm ota, ələfə,
 O da həftədə yox, ayda bir dəfə.
 Yeməkdən əlimi üzmüşəm müdam,
 Yemək qayğısından tamam azadam.
 Boğazdan getməyir yediyim mənim,
 Udanda, inciyr bütün bədənim.
 Bu arıq canımla keçinirəm ac,
 Canımda yeməyə yoxdur ehtiyac...
 Ləkin buraxmaram ruzini əldən,
 Yeyənlər tapılar, yeməsəm də mən.
 Bir nemət yeyəndə aslanla maral,
 Onlar çeynədikcə doyuram dərhal».
 Səlim anladı ki, o mərd, o qoçaq
 Çörəksiz, ot ilə dolanır ancaq.
 Gülmədi aşiqin o xörəyinə,
 Dəyib toxunmadı onun qəlbinə.
 Dedi ki: «Dünyada yemək üzündən
 Çox quşlar tələyə düşmüşdür, bilsən.
 Nə qədər dən dərdi çəksə bir insan,
 Onunçün o qədər dərd verər zaman.
 Kim qənaət etsə ota, sənintək,
 O öz aləminin şahıdır, gerçək».

HEKAYƏT

Bir gün adlı-sanlı şahlardan biri
 Gəzib dolaşırdı uzaq bir yeri.
 Bir zahid evinə yetişdi o şah,
 Zahid o dünyaya tutmuşdu pənah...
 Şah heyrət etdi ki, nə üçün, nədən
 Xaraba olmuşdur zahidə məskən?
 Şah sual etdi ki: «Deyin mənə bir,
 Bu kişi yol üstə durub neyləyir?
 Nə yeyir, nə içir, sənəti nədir?
 Kimdir, haralıdır, şöhrəti nədir?»
 Dedilər: «Bir məşhur zahiddir, ancaq
 Ömr edir yuxudan, yeməkdən uzaq.
 Qatlaşır zillətə, zəhmətə bir-bir,
 Bütün insanlardan uzaq çəkilir».
 Şah onun halından olcaq xəbərdar,
 Zahidin yanına at çapırtıldılar.
 Qapıçı getdi ki, xəbər yetirsin,
 Şahın hüzuruna onu gətirsin.

Dedi: «Ey dünyadan əlini üzən,
 Neçin xoşlanırsan bu xərabədən?
 Burda nə yoldaşın, nə yeməyin var,
 Neçin mağarada tutmusan qərar?»
 Ceyran ovlağından dərilib gələn
 Bir çəngə quru ot götürüb həmə
 Zahid cavab verdi: «Budur xörəyim,
 Bundan qüvvət alır mənim ürəyim».
 Qapıçı şah kimi süzdü gözünü:
 «Bəlaya salmışan, – dedi, – özünü.
 Yazıq, bizim şaha xidmət eyləsən,
 Bir də ot yeməzsən bu çöllərdə sən».
 Zahid cavab verdi: «Sözün əbəsdir,
 Bu ot bir gülcənddir, mənə bu bəsdir.
 Bu otun sirrini bilsən, ey insan,
 Şahın qulluğundan azad olarsan».
 Onu dinlədikcə şah, birdən-birə
 Qızıışıb atından sıçradı yerə.
 Döşəndi zahidin önünə xaqan,
 Öpdü o müqəddəs ayaqlarından.
 «Azadlıq əzizdir, – dedi, – daima,
 Budur sözlərinde gizlənən mənə».
 Məcnun bu nağıldan sevinib durdu,
 Açıq bir ürəklə şadkam oturdu.
 Azacıq dostlara könül verərək,
 Hamının halını soruşdu tək-tək.
 Aşiqi ağlamaq tütdü o zaman,
 Sorub əhval tutdu öz anasından:
 «Necədir qanadı qırılmış o quş?
 Odamı ayrılıq dustağı olmuş?
 Yanında qaradır üzüm əzəldən,
 Qara bir quluyam öz anamın mən.
 Söylə, o, sağdırmı, necədir bu dəm?
 Üzünü görməyi arzu edirəm».
 Səlim hiss etdi ki, o qəlbi qırıq,
 Ana həsrətilə can verir artıq.
 Onun gövhərini boyadı qana,
 Evdən anasını gətirdi ona.
 Ana öz oğluna boylandı bir az,
 Elə bil qəlbinə doğradı almaz.
 Gördü ki, qızılgül solub saralmış,
 Aynanın üzünü sarı pas almış.
 Bir vaxt «əlif» kimi duran qaməti
 «Nun» kimi bükmüşdür eşqin möhnəti.
 Onu görəni kimi titrədi həmə,
 Dondu əl-ayağı onun qəmindən.

Gah göz yaşlarıyla yudu üzünü,
 Gah yolub saçını, döydü özünü.
 Sonra sığalladı onun canını,
 Öpüb qucaqladı can dərmanını.
 Canına əl çəkib, yazıq ağladı,
 Oğul yarasını ana bağladı.
 Tozlanmış başını yuyub islatdı,
 Yorğun ayağından tikan çıxartdı.
 Məhəbbət üzündən zavallı ana
 Əlindən gələnə göstərdi ona.
 Dedi ki: «Can, bala, bu nədir, de bir?
 Oynusa, oyunun yeri deyildir.
 Əcəl qılıncını çəkdiyi anda
 Yenə də sərxoşsan sən biyabanda.
 Atan şikayətli getdi əlindən,
 Məni də ölmüş bil yaxınlarda sən...
 Qalx, evinə qayıt, bir anla bunu,
 Sahibsiz buraxma, gəl öz yurdunu.
 Hətta bu gördüyün quşlar, vəhşilər
 Çıxır yuvasından axşama qədər.
 Elə ki, axşamın üzü görünür,
 Hər quş yuvasına üz tutub dönür
 Xalqdan nə vaxtadək gizlənəcəksən?
 Çöllərdə yuxusuz ömr edəcəksən?
 Uzat ayağını öz evində, gəl,
 Bir-iki gün sonra gələcək əcəl.
 Yetər çöldə qalıb, dünyanı atmaq,
 Qarışqa, ilanla baş-başa yatmaq.
 Fərz et ki, canını ilanlar çalmış,
 Qarışqa başında yurd-yuva salmış.
 Can çinqıl deyildir, bir ayağa dur,
 Canına qəsd etmə, gəl sakit otur.
 Qəm yeyib, qəlbini çox incitmə bir,
 Ürəyin daş deyil, canın da dəmir».
 Məcnun anasının nalələrindən
 Yandı, alov kimi qızıışdı birdən:
 «Başımın tacıdır ayağın sənin,
 İncimi bəsləmiş sənin sədəfin.
 Sənin toxumunun məğziyəm, ana,
 Ayaq torpağın da cənnətdir mana.
 Min möhnət çəkmişəm bu sevdada mən,
 Bu dəfə keçmişdir işim çarədən.
 Ağlıma nə yol var, nə də çarə var,
 Bil ki, mən deyiləm burda günahkar.
 İşim bəd gətirdi, yesəm də min qəm,
 İnan ki, baisi özüm deyiləm.

Bu bəlalı sevda, bəlalı hicran
 Özumdən asılı deyildir, inan.
 Ana, olacağın çarəsi varmı?
 Peşiman olmaqdan fayda olarmı?
 Ah, ana, can atıb deyirəm ki, mən:
 Mənim bu can quşum çixsın qəfəsdən.
 Gəl bir də danışma bu məsələni,
 İkinci qəfəsə salarsan məni.
 Evə getməyimdən, gəl danışma, ah,
 Evdə ölməyim də olar bir günah.
 De, kimə lazımdır evdə ölməyim?
 Xoşdur bu səhrada ömür sürməyim.
 Vəhşilər yanında nəğmələr demək
 Evdə qəm yeməkdən xoş olsun gərək.
 Fərz et ki, mən kimi zəif bir bədən
 Evə qayıtmış da, getmiş yenidən...
 Deyirsən xanəni tərək etmək olmaz,
 Yox, mənim bu nərdim xanəyə sığmaz.
 Evə özün qayıt, sözlərimə bax,
 Məni öz dərdimlə, gəl, rahat burax».
 Deyib, kölgə kimi sərildi nalan,
 Öpüb anasının ayaqlarından.
 Yerə saldığından ana sözünü,
 Onun ayağına sürtdü üzünü.
 Məcnun vidalaşmış qaldı çöllərdə,
 Anası qayıtdı, dözmədi dərdə.
 Ömrünü tapşırırdı o, ruzigara,
 O da üz döndərdi soyuq məzara.
 Köçür bu dünyadan nə qədər canlar,
 Budurmu dünyadan bizə etibar?
 Yoxdur bu dünyanın vəfası, inan,
 Heç kəsə dost deyil başdan, binadan.
 Vəfasız ruzigar, bilməm, nədəndir,
 Əkinçilər kimi toxum səpəndir?
 Əvvəl səpər yerə can toxumunu,
 Əkin yetişdimi, tez biçər onu.
 Hər gecə yandırır yeni bir çıraq,
 Çəkər sinəsinə tüstüdən bir dağ.
 Sonra da yel üflər ona hər səhər,
 Özü yaxdığıni özü söndürər.
 Qəlbə dağlar çəkən tilsimli fələk
 Bizlə çıraq kimi oynayır, gerçək.
 Fələk düyünləsə hər bir ayağı,
 Hayana getsə də açılmaz bağı.
 Dörd atdan piyada qalsan sən əgər,
 Bu düyün o zaman açıla bilər.¹⁰⁰

Ol canın sapıtək düyünsüz, amma
Qızdırma sapıtək düyünlü olma.
Ud düyün vurmaqda məşhur olsa da,
Sən düyün açmaqda müşk ol dünyada.

ANASININ ÖLÜMÜNDƏN MƏCNUNUN XƏBƏR TUTMASI

Çərxin şahsüvarı atlandı birdən,
Meydanı zəbt etdi həriflərindən.
Günəş ki, dünyadan bir qorxu duydu,
Şərab şüşəsini tağ üstə qoydu.
Sübhün üsyanından göylər söküldü,
Şüşə parçalandı, şərab töküldü.
Məcnun dil verərək qəsidəsinə,
Yalnızlıq təblini çalır yənə.
Gecəli-gündüzlü nə vaxtdan bəri
Dilindən düşməzd qəsidələri.
Xəbəri yoxdu ki, anası yazıq
Dünyadan yığışib köçmüşdür artıq.
Səlimin qəlbindən ahlar yüksəldi,
O, qəmgin aşıqın yanına gəldi.
Paltar, yemək verdi çox ehtiyatla,
Sonra da dil açdı ona fəryadla:
«O bəlalər görmüş zavallı qarı
Ölüb tərək elədi bu ruzigarı.
O da öz köçünü sürdü dünyadan,
Öldü atan kimi səndən nigaran».
Məcnun bu matəmi eşidib durdu,
Ah çəkib, «of» deyib, başına vurdu.
Səhər çəngi kimi inlədi səsi,
Qırıldı daşlarda könül şüşəsi.
Ata-anasını anaraq yənə
Üz tutdu onların qoşa qəbrinə.
Fəryadlar qoparıb diz üstə çökdü,
Hər iki məzara göz yaşı tökdü.
Gah buna, gah ona üz sürtdü, ancaq
Ölmüşə dərmandan kar olmayacaq.
Qohumlar tutunca səsindən xəbər,
Qaçıb qəbilədən bir-bir gəldilər.
Məcnunu torpağa düşmüş gördülər,
Canında az idi həyatdan əsər.
Onun ayağına yığılıb həmə, nən,
Qanlı yaş tökdülər öz gözlərindən.
Ayılsın, deyərək, Məcnun birtəhər
Ona güləb suyu çilərdi gözlər.

O hissiz aşıqsə ayılan zaman
Dualar etdilər ona hər yandan.
Evə aparmağa çox çalışdılar,
Dedilər, vətəndə tutsun o, qərar.
Lakin bir ah çəkdi o bəxtiqara,
Yenə öz köçünü sürdü dağlara.
Ürəyi – dərd evi, ciyərləri – qan,
Çöllərdə gəzirdi yenə pərişan.
Ardınca düşmüşdü vəhşi heyvanlar,
Həmdəm olmamışdı ona insanlar.
Şərrində bir xeyir görmədiyindən
Öz canamazını atdı kilsədən...
Ömür yol gedirdi sanki bir şimşək,
Məcnun əl üzürdü ondan buludtək.
Madam ki, bu həyat baqi deyildir,
Min il də, bir an da yaşasan birdir.
Həyatda ölümün nişanəsi var,
Onun işvəsinə insanmı uyar?
Ey ölüm sirrindən qafil dolanan,
Ey bu həqiqətdən xəbərsiz insan,
Ölüm səfərinə yığışmadan sən
Çoxmu öz ömrünə güvənəcəksən?
Məgər dərk etməyir zəif düşüncən
Ki, sən bu dünyada nəçisən, nəsen?
Bu yer kütləsində zərrələr ki, var,
Müəyyən ölçüyə sahibdir onlar.
Ancaq Qaf gövdəli dağ önündə, bil,
Onların qiyməti «əlif» də deyil.
Bu geniş tarlada, ey məğrur insan,
Sən kiçik bir budaq, yarpaq boydasan.
Başının üstdəki fələyə bax sən,
Gör nə görünürsən ona nisbətən.
Bu geniş aləmə açsan gözünü,
Heç kim görəcəksən burda özünü.
Sənin düşüncəndə bir həqiqət var,
Müəyyən ölçüdə tutmusan qərar.
Lakin bu dünyanın qarşısında, bil,
Sənin en-uzunun zərrə də deyil.
Alçaqlıq həddini aşdığın yerdə
Dünyada «mən varam» deməzsən bir də.
Torpağın qoynuna gəl sığın ancaq,
Qoy örtsün eybini o qara torpaq.
İki-üç pas atmış mıxın var, bir bax,
Onu da zəkətlə yığmısan ancaq.
Bir neçə qızıla güvənib dəm-dəm,
Deyirsən: «Dünyanın ağası mənəm».

Nə qədər möhtacsan dünya əhlinə,
 İşin ahü-vayla keçəcək yenə.
 Ucalar dünyada başın, ey insan,
 Qurtarsan dünyanın ehtiyacından!
 Hələ də dünyada xalq minnətindən
 Yaxanı qurtara bilməmişən sən.
 Gəl yad süfrəsindən it kimi əl çək,
 Özgə süfrəsinə baxma pişixtək.
 Məşəltək əlinin muzduyla dolan,
 Şam kimi sən də öz xəzinənlə yan.
 Sən də Nizamitək aləmə tanın,
 Sən də ağası ol şahın, sultanın.

LEYLİNİN MƏCNUNA SIFARIŞI

Leyli qəfəsdəki o gözəl deyil,
 Tikilən qalalar xanımıdır, bil.
 Məcnundan gəldikcə acı xəbərlər,
 Yeyirdi qəlbini min qəm, min kədər.
 O da aşıqitək olmuşdu diltəng,
 Məhbəsdə qalmışdı can çəkişərək.
 Düyünlü bir sapın halqasında qız
 Zəncirsiz dustağa düşmüşdü yalqız.
 Onun dörd yanında gözətçi vardı,
 Dürrün ətəyini almaz qıradı.
 Ta ki, o bir gecə qaçmasın yenə
 Bütperəst əhlinin büt məbədinə,
 Əri canfəşanlıq edib Leyliyə
 Xoş üz göstərirdi şad olsun deyə.
 Leylinin qəlbisə tutqun, pərişan,
 Soyuq qarşılardı onu hər zaman.
 Süfrədə yox idi milçəkdən bir iz,
 Gecə qararmışdı, ev gözətçisiz.
 Leyli aşıqini anıb ürəkdən,
 Qapıdan əşiyə sıçradı birdən.
 Düşmənlər yolundan bir ağac kənar
 Bir yol üzərində oturdu ağlar.
 İstərdi bu yoldan keçən bir nəfər
 Ona aşıqindən versin bir xəbər.
 Bu dəmdə dərdlərə çarə göstərən
 Bir ağsaçlı qoca görüldü birdən.
 Qoca Xızır kimi iti gedərdi,
 Yol axtaranlara yol göstərərdi.
 Soruşdu qocadan o dustaq nigar:
 «Fələyin işindən nə xəbər var?»

O vəhşət çölündə vəhşiyə həmdəm
 Kimin xəyalıyla yaşayır bu dəm?»
 Qoca söylədi ki: «Ayüzlüm, inan,
 Sənsiz quyudadır Yusif hər zaman.
 O tufanlı dəniz qoparmış haray,
 Uca zirvəsini itirmiş o Ay,
 Car çəkir hicrana düşəndən bəri,
 Səhrələr qoynunda keçir günləri.
 Hər iki addımda: «Leyli, can» deyir,
 Hər yerdə: «Leyli, gəl, gəl, aman» deyir.
 Ürəyi hicranla, sitəmlə dolu,
 Bir Leyli yoludur Məcnunun yolu...
 Leyli dinlədikcə bu sədaqəti,
 Nalədən nal oldu sərv qaməti.
 Qoşa nərgizləri ağladı birdən,
 Əqiqlə sulandı o ağ yasəmən.
 Leyli söylədi ki: «Günahkar mənəm,
 Bil, mənim qəmindir o çəkdiyi qəm.
 Mən də bu qüssədən deyiləm kənar,
 Ancaq dərd çəkməkdə bir fərqimiz var:
 Məcnun dağ başında ah çəkir bu dəm,
 Mən quyu dibində nalə çəkirəm».
 Sonra qulağından bir neçə gövhər
 Alaraq qocaya verdi o dilbər.
 Dedi: «Bunları al, qayıt təzədən
 Onunla yenə də həmnəfəs ol sən.
 Onu uzaq yoldan yanıma gətir,
 Doyunca seyr edim o aşıqı bir.
 Sən onu götürüb gəldiyin zaman
 Filan nişanəli yerdə saxlarsan.
 Sonra da, gəl, mənə xəbər ver bunu,
 Gizlincə seyr edəm bəlkə Məcnunu.
 Görüm nə soyu var, nə rəngi vardır?
 Görüm ki, nə qədər o, vəfadardır?
 Bəlkə də söz qoşub dediklərindən
 İki-üç beytinə qulaq asam mən.
 Bəlkə düyünümü açə nəfəsi,
 Bəlkə şəfa verə dərdimə səsi».
 Qoca, dürrləri götürüb həməni
 Ayrıldı saf qalmış haman dürrdən.
 Bir dəst paltar alıb yoluna vardı,
 O çıpaq qalmışa libas apardı.
 Əsdi külək kimi o, dağdan-dağa,
 Baxdı abadlığa, xarabalığa.
 Yenə də tapmadı aşıqdən əsər,
 Ondan iki-üç gün tutmadı xəbər.

Sonra dağ dibində taparaq onu,
 Torpağa yıxılmış gördü Məcnunu.
 Onun dövrəsində vəhşi heyvanlar
 Dayanıb olmuşdu bir xəzinədar.
 Qocanı gördükcə Məcnun uzaqdan
 Südə uşaq kimi meyl etdi bu an.
 Sonra acıqlandı yırtıcılara,
 Baş uzatmasınlar ona bir daha.
 Yanından gedincə o yırtıcılar,
 Təşəkkür elədi ona ixtiyar.
 Əvvəl öz başını torpağa vurdu,
 Sonra üzr istəyib, belə buyurdu:
 «Səninlə olmuşdur eşq mülkü qaim,
 Nə qədər eşq var, sən də ol daim.
 Günəş çeşməsindən Xızır kimi iç,
 İskəndər kimi də üfüqləri keç.
 O Leyli – o dünya gözəli dilbər
 Sənin dostluğunda candan da keçər.
 Bil, salam göndərir sənə o nigar,
 Adını duayla anıb xatırlar.
 Çoxdandır görməmiş sənin üzünü,
 Bir də eşitməmiş şirin sözünü.
 Səndən nigarandır gülüzlü sənəm,
 Görüşmək istəyir səninlə bir dəm.
 Sən də sevgililə görüşsən bir an,
 Hicran qəfəsindən azad olarsan.
 Bir-iki nəşəli qəzəl deyərsən,
 O sevda bazarı qızır yenidən.
 Meşətək dolaşıq bir xurmalıq var,
 Ordakı xoş rəngli gözəl ağaclar
 Göyün zirvəsinə qalxıb baş vurur,
 Onların altında göy çəmən durur.
 Baharın o yerə dönüb gələcək,
 İşinin açarı ordadır, gerçək».
 Sonra da paltarı o qoca əllər
 And verib geydirdi ona birtəhər.
 Razılıq kəməri bağlayıb həmə
 Onu xilas etdi müxalifətdən.
 Qocanın izilə tərpendi artıq,
 Dirilik suyunu tapmışdı yazıq.
 Fəratdan qaçarmı susuz bir ürək?
 Davaya çıxarmı ətirle külək?
 Vəhşi heyvanlar da cərgələnərək
 Düşdü arxasınca şah ordusutək.
 İqbal itaətdə, bəxt də fərmanda,
 Görüşmək yerinə gəldi o anda.

Bir xurma altında o tutdu qərar,
 Dayandı vəhşilər azacıq kənar.
 Qoca da Leyliyə gətirdi xəbər,
 Gördüyü işləri dedi müxtəsər.
 Çadırda əyləşmiş o gözəl pəri
 Açdı mələk kimi uçuş səhpəri.
 Məcnundan on addım durub aralı,
 Yeriyyə bilmədi o dağ maralı.
 Qocaya dedi ki: «Ey nəcib insan,
 Getməyə qalmaq qüvvətim, inan.
 Mən ki, yandırmışam ürəyimdə şam,
 Yenə yaxınlaşsam, tamam yanaram.
 Mənim ərim vardır, yatsa da bu dəm,
 Allahın gözündən uzaq deyiləm.
 Doğrudur, sevmirəm onu ürəkdən,
 Lakin haramzadə deyiləm ki, mən.
 Yenə yaxınlaşsam, bu, ölüm olar,
 Sevda məzhəbində günah sayılar.
 Ayıblı sözlərin yazılmasından
 Yaxşıdır, bir dəftər ağ qalsa, inan.
 İdrakla üz-üzə gələrsəm əgər,
 Məni qızartmasın tutduğum işlər.
 Kamal bir aşiqdir, ilqarı tamdır,
 Bundan çox istəmək ona haramdır.
 Qoy şerlə desin o şirindillim,
 Şerlə oxşasın məni sevgilim.
 O şəkərdillidən rica ediniz:
 Bir qəzəl söyləsin, qulaq asağ biz».
 Qoca bu baharın yanından qalxdı,
 O biri baharın halına baxdı.
 Gördü ki, sərilməmiş o yenə yerə,
 Huş başdan dağılıb, uçmuş göylərə.
 Ürəkdən ah çəkib «heyf olsun» dedi,
 Ona göz yaşından su da çilədi.
 Məcnun huşa gəlib ayılan zaman
 Bir az xoşlanaraq sordu qocadan:
 «Söylə bir, ey qoca, bu nə bahardır
 Ki, onda xoş ənbər ətiri vardır?
 Bu ətir novbahar ətiri deyil,
 Canan saçlarının ətiridir, bil!
 Qəlbə layla çalır bu ətir, inan,
 Bu gözəl ətirə canım da qurban!»
 Qoca bir imtahan açmaq istədi:
 «Kənardan boylanmaq günahdır, – dedi. –
 Söylə, çağrılmamış gələrmə o yar?
 Gəlib qucağına girərmə nigar?»

Cananı görməmiş bu haldasan sən,
Nə hala düşərsən üzünü görsən?»
Məcnun cavab verdi: «Mehriban qoca,
Gəl bu hadisəni düşünmə bunca.
Şərabın ətrindən sərxoşam bu dəm,
Şərabı əlimdə tuta bilmərəm».
Sonrasa bir şirin, bir xoş nəfəslə
Bir neçə beyt dedi qəmli bir səslə.

MƏCNUNUN QƏZƏL OXUMAĞI

«Canan, hardayıq biz, de, hardasan sən?
Biz ki, səninkiyik, sən kiminkisən?
Yoxsulluq mülkünün yolçusuyuq biz,
Buyurun, dost olaq, layiq görsəniz.
Bizik can sataraq yoxsulluq alan,
Xəzləri dağıdıb palazdan qalan.
Zamanın qeydindən azadıq, azad,
Qəm bizimlə şaddır, biz qəm ilə şad.
Ciyərimiz susuz, suya qərqlənən
Şəbkoruq, Günəşə yoldaş, inan!
Azdıq yolumuzu, qismətdir bu da,
Kənddən qovulsaq da, bizik kəndxuda.
Möhrəsiz və gözsüz oyun çıxardar,
Ayaqsız, miniksiz çapmağımız var.¹⁰¹
Bir sənin qəminlə yüklənirik biz,
Qəm ki, səninkidir, yoxdur qəminiz.
Olsaq da aləmdə süst tərpenənlər,
Buradan keçməkdə bizdədir hünər.
Deyirsən, qəmindən xar olub ölüm,
Hələ qəm yeməklə məşğulam, gülüm.
Çox çəkməz, sevgilim, vaxtı gələndə,
Öz köçmək təblimi çalaram mən də.
Sən, ey hər işində əyyar olan yar,
Aşıqın olmuşdur səndən də əyyar.
Əyyar boğazını sıxırırsa əgər,
Özünü düşməndən əvvəl öldürər.
Bir kəs ki, özünün qanından qorxmaz,
Öldürər, nə yaxşı, nə pisə baxmaz.
Sürüdən qorxarsa əgər canavar,
O üstündə keçə, palaz da saxlar.
Gəlməmiş getməyin, de, nə adətdir?
Əkməmiş biçməyin nə qiyamətdir?
Mənə: «Gecən xeyir» söyləmə, canan,
Sənsiz xoş keçərmə gecəmiz bir an?

Uyuşmaz qədəmin canımla mənim,
İki can saxlaya bilməz bədənim.
Əlinlə canımı almadıqca sən,
Qurtara bizməzsən bu bəhanədən.
Min minnət yükünü çəkir bu bədən,
Sənsə azad eylə onu bu işdən.
Bundan daha yaxşı bir can ver mana,
Uğurlu bir işə ayaq bassana!
Sənin dodağından gəlməyən bir can
Canımda yerləşməz, çıxar dodağından.
Dodağın olarsa can xəzinəsi,
Kəsilməz dünyadan o canın səsi.
Bilirəm, qarşında çox qulların var,
Heç biri mən kimi baş əyməz, ey yar!
Sənin varlığımla mən də azadam,
Daima xoşbəxtəm, daima şadam.
Camalın düşərsə könlümdən uzaq,
Könlüm viran olar gözümdən iraq.
Bu gündən mən sənəm, sən isə mənəm,
Bir könlül yurdudur bu iki bədən.
O da sənin könlün qoy olsun, dilbər,
Yoxdur öz könlümdə həyatdan əsər.
Bir könlüm, yüz canım olmasa əgər,
Səninlə yaşamaq olmaz, ey səhər!
Sap birdir, səni öz sapıma düzsəm,
Bir can olmalıyıq ikimiz hər dəm.
Bil ki, vahid olsa bizim sikkəmiz,
İkilik nəqşini qaralarlıq biz.
Gözəl sikkəli hər badamın bil ki,
Bədəni bir olur, məğz isə iki.
Mən sənəm, başqa şey nə varsa, canan,
Bir başmaq tayıdır, düşmüş ayaqdan.
Səndən işiq alır bütün varlığım,
Yoxdur səndən özgə bəxtiyarlığım.
Söylə, bu məqamda nəçidir bədən?
Adını sikkənə nəqş eyləyəsən.
Sənə qurbanlığa baş layiq deyil,
Bayrağın altına sığınmaz o, bil.
Arada tərpenən quru bir candır,
O da mənəm deyil, sənə mehmandır.
Sən məndən azadsan, ey pərizadə,
Sərvdən daha çox ol sən azadə.
Mən bir kimsəsizəm, hər xidmətinə
Kəmər bağlamışam gül kimi yenə.
Məhlənin küləyi əsdikcə səhər,
Can verib, könlümün pasını silər.

Mumya arasında əzgin bir bədən
 Dincəldiyi kimi dincəlirəm mən.
 İtüzlü olsa da gözətçin müdam,
 Sən olan küçənin yol torpağıyam.
 İt saxlamağını çox bəyənirəm,
 Odur ki, onlara olmuşam həmdəm.
 Yəni yanımdakı bu yırtıcılar
 İtdir, hamısının it dırnağı var.
 Mən yoxsul olsam da, varlısan, ey yar,
 Mən tamam xaliyəm, sən xalın var.
 Sən qızıl içində olursan hər dəm,
 Xalxalın qızıldır, xalın da dirhəm.
 Dirhəmə bənzəyən xalını görcək,
 Aldım xalxalını dirhəmlə, gerçək.
 Bir növbəhar üçün bulud ağladı,
 Məcnun da ağlayıb qara bağladı.
 Hindli qaravulda dayanıb, gəzər,
 Məcnun da yanında hinduya bənzər.
 Çərx gözəllik alar Ayın üzündən,
 Məcnun da fal açar üzünlə bəzən.
 Bülbül gül eşqiylə dolanar bağı,
 Məcnun da olmuşdur hicran dustağı.
 El, oba ləl üçün mədənə gedir,
 Məcnun da səninçin cana qəsd edir.
 Sən meyl göstərsən mənə, ey nigar,
 Bir Allah bilir ki, bu çox xoş olar.
 Aydınlıq gecədə səninlə qoşa
 Duraydıq gülşəndə verib baş-başa.
 Səninlə yanaşı əyləşəydim mən,
 Qədəh qaldıraydıq qədəh üstündən.
 Basaydım bağıma saz kimi səni,
 Olaydı qucağım ləlin mədəni.
 Nərgiz gözlərindən olaydım xumar,
 Məst olub saçını hörəydim, ey yar!
 Kaman qaşlarını qulağa qədər
 Əlimlə çəkəydim, ey nazlı dilbər.
 Döşündəki nara sığınaydım mən,
 Əlimlə tutaydım alma çənəndən.
 Gah bir alma kimi əzib narını,
 Gah da dişləyəydim alma barını.
 Dağıdıb döşünə saçlarını mən,
 O qulaq sırğanı çəkəydim bəzən.
 Gah varaqlanaydı əynində paltar,
 Bədiyə deyəydim xurmana, ey yar!
 Bənövşə düzəydim gül üzünə mən,
 Gah da gül dərəydim o bənövşədən.

Gah səni qoynumda yerləşdirəydim,
 Gah qəm məktubunu sənə verəydim.
 İlahi, qalmazdı möhnətdən əsər,
 Həqiqət olsaydı bu düşüncələr.
 Qulağa xoş gəlir çaldığım hava,
 Lakin ortalıqda tel qırılmasa.
 Başımı qovğaya salma bu qədər,
 İnan ki, varlığım məhv olub gedər.
 Sən olduğun yerə çağırma məni,
 Xoşdur bu seçdiyim sevda məskəni.
 Burda nə düşmən var, nə də əğyar var,
 Bizim işimizə qarışmaz onlar.
 Burda əyləşsək də, qalsaq da əgər,
 Bizə irad tutmaz bunu bir nəfər.
 Yanımda iki-üç dilsiz heyvan var,
 Yaxşını, yamanı unutmuş onlar.
 Quyunun dibində tək olsaq da biz,
 Yalnızlıq özü də gözəldir, şəksiz.
 Əlindən tutanın olmasa bir az,
 Ayağından tutub çəkən də olmaz.
 Burda olmasa da bir dostun sənin,
 Arxanca sallanıb gəlməz düşmənin.
 Nə var can qorxusu olan o yerdə?
 O yaman üzlərə sən baxma bir də.
 Burdadır abadlıq, şadlıq hasarı,
 Sən də gəl, bu yerdə bir şadlan barı.
 Nə qədər ki, sağam, yaxın gəl, ey yar,
 Hər vaxtın işi var, işin vaxtı var.
 Çəşməni gün kimi göstərmə, aman,
 Sərabtək aldatma məni uzaqdan.
 Hüsnündən su içmək istərkən ürək,
 Oldum parça-parça sən xalintək.
 Xızırın çəşməsi səndədir, dilbər,
 O həyat suyundan mənə də göndər.
 Təsəlli vermədən arpa boyda sən,
 Mənə xalvar-xalvar qan içdirirsən.
 Sənsiz qəm yesəm də, ey nazlı sənəm,
 Səninlə şərab da içə bilərəm.
 Yəqin, yadındadır, bir məsəl də var:
 Dovşan yüyürdüyü qədər də yatar.
 Nə olar, sevgilim, şərab gətirsən,
 Yenəmi qanlı su içməliyəm mən?
 Şərab məclisində nuş olur cana,
 Halaldır behiştə şərab insana.
 Saqi, dəryanı da əlindən içsəm,
 Ondən bir udum da qoymaram bu dəm.

İçsəm sağlığına, getmərəm huşdan,
 O, zəhər olsa da, nuş olar, inan.
 Qoy sərxoşun olsun aşiqin indi,
 Sən də qədəh qaldır sərxoşlar kimi.
 Şərabı içməzlər xumar olmadan,
 Səhər şərabı da içilməz pünhan.
 Bağ tacı axtaran o sultan belə
 Gəzir xəzinəni şəbçirəq ilə.
 Qaranlıq gecədə xəzinə gəzən
 Əziyyət çəksə də, oğrudur, bilsən.
 Çıraqsız bir evi soruşsan: nədir?
 O bir bağ da olsa həbsxanədir.
 Sənin qəm nərində uduzdu könlüm,
 Bir əl də atıram, qurbanın olum.
 Xoşdur, sərxoş olub, ey nazlı dilbər,
 Qıvrım saçlarını öpsəydim əgər.
 Ya sərxoş halında tutub telindən,
 Yavaşca məclisə gətirəydim mən.
 Bir nalə çəkəydim hər addım başı,
 Bir təpik vuraydı mənə hər naşı.
 Yarəb, o dünyanı yaxan gözəllə
 Mənə belə bir gün sən qismət eylə!»
 Məcnun bu sözləri deyərək əlan,
 Çöllərə üz qoydu ürəyində qan...
 Pərişan ürəyi qəmlərlə dolu,
 Qayıtdı çadıra o sərv boylu.

BAĞDADLI SALAMIN MƏCNUNUN GÖRÜŞÜNƏ GETMƏSİ

Deyir söz ustası, onu dinlə sən:
 Bağdad şəhərinin əhalisindən
 Vardı səxavətli, gözəl bir insan,
 Camal sahibiydi o aşiq oğlan.
 Bəlalar selinə düşüb dünyada,
 Eşqin silləsini dadmışdı o da.
 Başından aşısa da məhəbbət dərdi,
 Hər dərdə qatlaşıb qəmə dözərdi.
 Dünya söyləyirdi adına Salam,
 Bəxt isə vermişdi o gəncə salam.
 O, eşq aləmində mərd dayanardı,
 Şer oxumağa çox eşqi vardı.
 Qeysin inci saçan o şerləri
 Aləmə yayılıb düşəndən bəri
 «Dərd əhli» deyirdi ona insanlar,
 Onun pak təbinə heyran olanlar.

Dərddilər eşitcək onun səsini,
 Sürərdi yanına öz dəvəsini.
 Ad qoydu Məcnununun eşqi dünyada,
 Şəhərlər dolaşib çatdı Bağdada.
 Onun hər şerini gözəllər belə
 Deyirdi səs-səsə aşıqlər ilə.
 Salam düşündü ki, Bağdaddan getsin,
 O qəmgin aşiqi ziyarət etsin.
 Dəvəni yükləyib yola düzəldi,
 Çaparaq bir ucsuz səhraya gəldi.
 Qovdu dəvəsini bir neçə ağac,
 Axtardı aşiqi o, yamac-yamac.
 Salam yol uzununu soraq alaraq,
 Məcnunu bir yerdə tapdı çıl-çılpaq.
 Yenə dörd yanında vəhşi durmuşdu,
 Boyunbağı kimi halqa vurmuşdu.
 Şövq ilə inləyən o zəifbədən
 Əsirlik duyurdu haman həlqədən.
 Məcnun hiss etdi ki, o gözəl cavan
 Yanına gəlmişdir uzaq bir yoldan.
 Verdi vəhşilərə belə bir qərar:
 Bütün qılıncları qına qoysunlar.
 Salam da aşiqi gördüyü zaman
 Ona salam verdi ürəkdən, candan.
 Xoş gəldi salami onun Məcnuna,
 Ürəkdən yaxınlıq göstərdi ona.
 Onu cavabıyla xoşal eylədi,
 Hardan gəldiyini sual eylədi.
 Gənc dedi: «Səninçin dolaşıram mən,
 Çölə düşməyimin səbəbi sənsən.
 Bağdad şəhərindən bura gəlmişəm,
 Ta görüb üzünü şadlanım bir dəm.
 Bağdadda rahatca yaşardım, düzü,
 Heç vaxt görməmişdim mən səfər üzü.
 Gözəl sözlərinə çox həvəsim var,
 Onunçün qürbətə etdim ixtiyar.
 Dünya işıq alır camalından, ah,
 Səni görməyimə yol verdi Allah.
 Bu qalan ömrümü, ey qərib həmdəm,
 Səndən başqasıyla sürməyəcəyəm.
 Ayaq torpağını öpə-öpə mən
 Boyun qaçırmaram heç bir əmrindən.
 Sənsiz çıxmayacaq mənim nəfəsim,
 Yanından gələcək daima səsım.
 Yazdığın hər şeri oxuyub müdam,
 Əzbərdən öyrənib yadda saxlaram.

Gözəl sözlərini dedikcə əzbər,
 Könlümün qəmləri dağılıb gedər.
 Mən də çəkinməyəm heç bir bələdən,
 Məni öz könlünlə tanış eylə sən.
 Oxu sözlərindən, dinləyim hərdən,
 Hesab et məni də bu vəhşilərdən.
 Mən kimi bir gəncin qul olmağından
 Sənə heç bir zərər toxunmaz, inan.
 Sevda qəfəsində dustaq bir quşam,
 Eşqin ağrısını mən də duymuşam».
 Gülüb hilal kimi onun üzünə,
 Məcnun cavab verdi onun sözünə:
 «Ey nazla, nemətlə bəslənmiş insan,
 Bu yol qorxuludur, qayıt bu yoldan.
 Kişi olsan belə, tayım deyilsən,
 Yüzdə bir qəmimi yeməmişən sən.
 Yalnız vəhşilərdir könlümə həmdəm,
 Mən öz qeydimə də qalan deyiləm.
 Bəsdir bu səhrada düşdüyüm dara,
 Yaramın üstündən, gəl vurma yara.
 Bil ki, bambaşqadır bizim dərdimiz,
 Uyuşa bilmərik səninlə hərgiz.
 Sənə söhbətimin nə faydası var?
 Mənim söhbətimdən divlər də qaçar.
 Hər gün bir mənzildə yatıb qalırım,
 Hər gecə bir yerdə mən yurd salıram.
 Mən artıq vəhşiyəm, sən isə insan,
 Xoşdur öz cinsini gəzib tapasan.
 Bil ki, dəmir kimi olsan da möhkəm,
 Səni də əridər ahımdakı qəm.
 Su kimi canımı oxşasan da sən,
 Yanğıma bir gecə dözə bilməzsən.
 Görürsən, əliboş müflisəm bu dəm,
 Qonaq qalmağını rəva görmürəm.
 Yazıqlıq səsidir cahanda səsim,
 Bir mənəm, bir də ki, sevda nəfəsim.
 Olmazsan mənimlə bu yerdə həmdəm,
 Sən sevdiyin cana mən qəsd edirəm.
 Öz paltar bəndimi boşaltdıqca mən,
 Sən öz kəmərinə düzəltməkdəsən.
 Şələmi çiyindən atıram bu an,
 Sənsə başqasıyla qucaqlaşırısan.
 Mənə dost olmaqdan ümidini kəs,
 Mən büt sındıranam, sənsə bütperəst.
 Get, mənim məskənim xarabalıqdır,
 Məndən dost nəfəsi ummaq artıqdır.

Bilirəm, yol gəlib zəhmət çəkmisən,
 Sənin qulun olum, zillət çəkmisən.
 İndi ki, sən məni gördün pərişan,
 Allaha tapşırıb qayıt bu başdan.
 Xoşluqla getməsən bu yerdən əgər,
 Zorla qaçırıdacaq səni zillətlər».
 O sözlər etmədi Salama əsər,
 Qəbula keçmədi o nəsihətlər.
 Dedi: «Yalvarıram, halıma bir yan,
 Gəl, suyu gizlətmə susuz qalandan.
 İzin ver, qiblənə baş əyim bir az,
 Məhəbbət adlansın qıldığım namaz.
 Yolum səhv olarsa səcdədə bir dəm,
 Yenə səcdə qılıb üzr istəyəyəm».
 Salam çox yalvarıb yaxardı yenə,
 Məcnun razılaşdı onun əhdinə.
 Salam süfrəsini açıb tökərək,
 Çıxardı qarşıya halvayla çörək.
 Dedi ki: «Dostluğa göstərək həvəs,
 Gəl, mehriban olaq, çörəyimi kəs.
 Qəlb açan olsa da bu yeməməyin,
 Bu bir-iki loğma lazımdır yəqin.
 Hərçəndi kişinin kişiliyi var,
 Canının qüvvəti yeməklə olar».
 Məcnun cavab verdi: «Öz bədənimdən
 Yemək yeyənləri öldürmüşəm mən.
 Kim ki öz canının qeydinə qalır,
 Çörəklə halvadan o, qüvvət alır.
 Mən öz varlığımdan düşmüşəm uzaq,
 Məni öldürəmməz bu ac yaşamaq».
 Salam anladı ki, o taleyikəm
 Yeməksiz, yuxusuz dolaşıb bu dəm,
 Hər yana üz tutub gəzir fərari,
 Bir yerdə durmayır səbri, qərarı.
 Qəlbi inciməsin, sınmasın deyə,
 Dedi: «Sür ömrünü qəm yeyə-yeyə.
 Fələyin dövrünü bir yerdə qalmaz,
 Ürəyin daima pərişan olmaz.
 Hər anda bir varaq açıb bükərək,
 Çox iti fırlanır bu çərxi-fələk.
 Cahanda göz yumub açana qədər
 Yüz nicat qapısı açıla bilər.
 Heç də qəmgin olma çəkdiyən qəmdən,
 Ta ki, yer tapdağı olmayasan sən.
 İndiki dərdinin sonu xoş olar,
 Bir gün ağlamağın gülməyi də var.

Mən də sənin kimi ürəyim dağlı,
 Könüldən xəstəydim, ayaqdan bağlı.
 Allahın köməyi sayəsində mən
 Qurtardım canımı o dərddən, qəmdən.
 Nəhayət, bir sükut qaplayar səni,
 Sən də unudarsan bu vəqifi.
 Bu sevda şöləsi nə mehribandır,
 Gənclik atəşinin alovundandır.
 Kişidən cavanlıq gəlib keçəcək,
 Bu odlu kürənin odu sönəcək».
 Məcnun o aqili dinləyib qəlbən,
 Yerdən durmadısa, oynadı yerdən.
 Dedi: «Zənn etmə ki, mən bir sərxoşam,
 Ya hava-həvəsə məftun olmuşam.
 Eşqin şahənşahı mənəm cahanda,
 Xəcalət çəkmirəm bundan bir an da.
 Qüsl ilə canımı təmizlədim mən
 Torpağın, şəhvətin bəhanəsindən.
 Nəfsin çirkabından can qurtararaq,
 Həvəs bazarını dağıtmışam, bax.
 Ömrümün mənası eşqdir müdam,
 Məhəbbət bir oddur, mənə bir udam.
 Məhəbbət evimi tutduğu zaman
 Mən də öz köçümü çəkdim ortadan.
 Ömrümü hesaba alanmı vardır?
 Mən yoxam, var olan yalnız o yardır.
 Nə vaxt ki, göylərdən ulduz azalar,
 Mənim də eşqimin qəmi az olar.
 Çöllərin qumları sayılsa əgər,
 Mənim də könlümün eşqi silinər.
 İndi ki, həmsöhbət oldun mənimlə,
 Gəl, ayıb sözünü gətirmə dilə.
 Boyuna, halına nəzər sal da sən,
 Gəl, əl çək vurduğun bu tənələrdən.
 Çəkdi o sərkərdə yaxşı bir məsəl:
 Saxla öz işinin ölçüsünü gəl!
 Bil ki, qızışaram soyuqluq etsən,
 Yalnız qisas alıb yumşalaram mən.
 Sən məni dilinlə incitsən əgər,
 Getməz dostluğumuz axıra qədər.
 Könül qəzəbindən qızışan zaman
 Həya da, ismət də qalxar ortadan».
 Məcnun bu sözləri ədəblə dedi,
 Hərifə astaca tənbeh eylədi.
 Hərif də Məcnunu tanıdı əlan,
 Xəta çıxarmadı bir də ağzından.

Heç kəslə qaydasız danışma ki, sən
 Axırda utanıb üzr istəyəsən.
 Kamanın boşsa da, bərkə də əgər,
 Ehtiyatsız çəksən bəla gətirər.
 Boş olsa mələmət gətirər kaman,
 Bərk olsa xəcalət gətirər kaman.
 Bağlı bir qıfılı açmaq istəsən,
 Əvvəlcə sınaqdan keçir onu sən.
 Harda quyu varsa, ipsiz iş olmaz,
 Ayaqsız bir yol da başa vurulmaz.
 Məcnun ilə Salam bağlayıb ilqar,
 Bir neçə günlüyə yoldaş oldular.
 Şirin qəzəllərin axırdı səsi,
 Məcnunun qonağa buydu töhfəsi.
 Məcnun şerləri dedikcə bənd-bənd,
 Onları döşünə yığdı o mərd.
 Çox zəif düşmüşdü Məcnun bu zaman,
 Büsbütün qalmışdı yeyib yatmaqdan.
 Salamsa bunlara heç dözməyirdi,
 Yeməkdən, yatmaqdan əl üzməyirdi.
 Elə ki, boxçası boşaldı, yenə
 Qayıtmaq istədi öz mənzilinə.
 Axır vidalaşdı atdı Məcnunu,
 Vəhşilər içində tək qoydu onu.
 Bağdada üz tutub yola düzəldi,
 Yadında bir neçə qəsidə gəldi.
 Harda bir qəsidə çıxsa ağzından,
 Bütün dinləyənlər olurdu heyran.

MƏCNUNUN ƏZƏMƏTİ HAQQINDA

Məcnunu sərsəri zənn etmə ki, sən,
 Deyildi gördüyün divanələrdən.
 Oruclu, namazlı, nurlu bir çıraq,
 Əqli yad deyildi, ədəbdən uzaq.
 Vaxtının ən böyük bir alimiydi,
 Aləmi şərh edən Loğman kimi idi.
 Gizli mənalara o, yol açardı,
 Qəlbində göylərin min sirri vardı.
 Qızıl sikkəsiz hər sözü gözəl,
 Lələ bənzəyirdi dediyi qəzəl.
 Dəlilin ağlına bələddir hər kəs,
 Ondan bu incilər saçıla bilməz.
 Dünyanın qeydini tamam ataraq,
 Qeydsiz bir həyat sürürdü ancaq.

Ondan ölüm fikri aşıb daşırdı,
 Köç tədərükünə hazırlaşdı.
 Deyirdi: «Can evim alışır dərddən,
 Ölüm qurtaracaq məni möhnətdən».
 Kim ki, düz gəlməsə dünyayla, inan,
 Çətin can qurtarar bu dar dünyadan.
 Dünyanı dördəlli tutsa bir nəfər,
 Çətinliklə köçüb dünyadan gedər.
 Məcnun yol yoldaşı gəzmədən bir an,
 Açırdı zənciri öz varlığından.
 Ta ki, can ovuna çıxsa, yaradan:
 «Gətir» dediyi vaxt desin: «Budur can».
 Ömür gəmisində can qorxusu var,
 Bu qorxu ucundan geyməzdi paltar.
 Xörəyi olmuşdu acı tikələr,
 Yeməzdi dünyada o heç bir bəhər.
 Dünyadan əl üzüb, düşmüşdü uzaq,
 Leyli bəhanəydi bu yolda ancaq.
 Nə vaxt ki, arzusu bir yol vurardı,
 Dünyadan qaçaacaq yeri də vardı.
 Onun da qəlbində yaşardı dilək,
 Qında saxlayırdı onu qılınctək.
 Vüsal gəzməyirdi bizim pərizad,
 Ta ki, eşqin evi yaşasın abad.
 Bir alim ustaddan soruşdum ki, mən:
 Aşiqin halını şərh et bizə sən.
 Onu ki, vüsala çağırırdı yar,
 Möhlət verməyinin nə mənası var?
 Neçin muradına yetmədi o da?
 Ömründən otuz il o verdi bada?
 Dedi ki: – Yetmədi murada bir an,
 Əbədi çıxardı nəşə canından.
 Uymadı bir anlıq kefə dünyada,
 Otuz il nəşəni vermədi bada.
 Bir qədəh alsaydım o şərəbdən mən,
 Təmənnam qalmazdı iki aləmdən.

ZEYDLƏ ZEYNƏBİN SEVGİSİ HAQQINDA

Başqa bir aşiq də o zaman varmış,
 O da bu dərd ilə zəncir qırarmış.
 Dağ kimi durmuşdu ürəyində dərd,
 Yazığı dağlara salmışdı möhnət.
 Onu qurtarmışdı dəlilik, bilsən,
 Bu divdən törəmiş cinsi-bəşərdən.

Təmiz bir gənc idi, vardı hünəri,
 Dürrə bənzəyirdi xoş qəzəlləri.
 Eşqin acısını dadıb dünyada,
 Başını qoymuşdu bu yolda o da.
 Öz adı Zeyd idi, sevda gəzərdi,
 Xisləti Əmr ilə Zeydə bənzərdi.
 Könül yuvasını zülmət sarmışdı,
 Onun var-yoxunu eşq aparmışdı.
 Əmisi qızına o vurulmuşdu,
 Qız da bu oğlana aşiq olmuşdu.
 Onların qəlbi də, fikri də birdi,
 Onlar bir-birini candan sevirdi.
 O gözəl camallı, o qəşəng nigar
 O divanə üçün tutmazdı qərar.
 Oğlan da sevərdi öz cananını,
 Bir tükədən asılı qalmışdı canı.
 Qız Ay camallıydı, özü də xoşram,
 Təmiz xilqətliydə o nazik əndam.
 Şümşad nəfəsliydə, rəngi ərğəvan,
 Baldırı civətək, qəddi xeyzəran.
 O bütdə hamının nəzəri vardı,
 Dünyaya qiyamət şuru salardı.
 Şən idi, şux idi, həm də füsunkar,
 Gözəllər gözəli, o nazlı nigar.
 Min səfə başını gicəlləndirən,
 Min sevda səfrası qırardı hərdən.
 Tük kimi incəydi beldən o dilbər,
 Ağzı xırdacaydı qarışqa qədər.
 Şəki alması tək çənəsi vardı,
 Məkkə qumundan da çox yandırardı.
 Öpüşü bal kimi, hüsnü bəxtəvər,
 Dadına çatmazdı nə qənd, nə şəkər.
 Dodağı nabatla şəkərdən şirin,
 Nabat – meyvəsiydi öpüşlərinin.
 Hər kəs camalında bir su görərdi,
 O dirilik suyu həyat verərdi.
 Uca bir sərv idi onun vüqarı,
 Gülabla şəkərdi bu sərvin barı.
 Camalı Günəşlə bir asimanda,
 Ətri də ənbərlə bir karivanda.
 Hüsnünün şövqüylə əsirdi ruzgar,
 Zeynəb adlanırdı o gözəl nigar.
 O nazənin qızın qəmiylə yanan
 Zeyd axtarırdı bu dərdə dərman.
 Neyləsin, hayandan bir çarə bilsin
 Ki, ləli qart daşdan qopara bilsin.

Zeydin qohumluqda bir aybı vardı
 Ki, dünya malından kəsib yaşardı.
 Varlı əmisini yoxsul Zeyddən
 Bircə dövlət idi yaxşı göstərən.
 Zeyd öz əmisindən dövlət görmədi,
 Ondən qız istədi, qız da vermədi.
 Hər işdən soyuyub xəyala daldı,
 Əmisi yad oldu, o, yazıq qaldı.
 Canan arzusuyula o axşam, səhər
 Natəvan gəzirdi qəlbində kədər.
 Ağlar nəğmələri bir dəfə gülməz,
 Deyirdi: «Günümə düşməsin heç kəs».
 Əmi gizlədərdi qızını ondən,
 Pərdələr dalında saxlardı pünhan.
 Zeydə öz qızını verməmək üçün
 Dövlətli bir kişi gəzirdi hər gün.
 Nəhayət, məqsədə yetişdim deyə,
 Verdi öz qızını bir dövlətliyə.
 Yazıq Zeyd o gündən düşdü həsrətə,
 Sevdası qərq oldu qəmə, möhnətə.
 Yeməkdən, yatmaqdan qaldı sərbəsər,
 Tutdu sevdasından yer üzü xəbər.
 O da Məcnun kimi çəkdi göz dağı,
 Zəncirə bağlandı əli, ayağı.
 Hünərsiz, vəfasız yoldaşlara bax,
 Ondən ayrıldılar uzaqlaşaraq.
 Bir özü, bir könlü qaldı dünyada,
 O da ki, daima yanırıdı oda.
 Qığılıcı saçırıdı ondakı ciyər,
 Leyli də tutmuşdu bu dərdədən xəbər.
 Arabir yanına çağırıb onu,
 Oxşar, əzizlərdi eşqin oğlunu.
 Ondən hal tutardı o gözəl nigar,
 Dərdinə qoşulub ağlardı zar-zar.
 Zeydin vəfasını xoşladığından
 Ona öz sirrini açdı o canan.
 Zeyd isə mehriban, gözəl Leylidən
 Xəbər aparırdı Məcnuna bəzən.
 Məcnun ki, canandan xəbər bilərdi,
 Onun qarşısında rəqsə gələrdi.
 Zeyd idi Məcnunun eşqinə həmdəm,
 Xəbər gətirərdi yarından hər dəm.
 Ona xoş xəbərlər dedikcə gündə,
 Məcnun qul olmuşdu onun önündə.
 Zeydi çox görmüşdü vəhşi heyvanlar,
 Vəhşilik hissindən qalmışdı onlar.

Məcnun ayrılığa düşəndən bəri
 Ayüzlü Leyliyə dedişi şəri
 Zeyd öz əlləriylə yazıb kağıza,
 Aparıb verərdi o gözəl qıza.
 Dostlar arasında o, yol salardı,
 Məktub aparıqca məktub alardı.
 Bir axşam Məcnunun növhə yerindən
 Dürrlər axdıqca şerlərindən,
 Zeyd ona üz tutub dedi töhmətlə:
 «İncilər səpikən sən bu sənətlə,
 Nə üçün dəlilik yolu tutaraq
 Ağlın şöləsindən gəzirsən uzaq?
 Sən söz ustasısan, ey böyük insan,
 Nə üçün bu yazıq günə qalmısan?
 Zahirde çox rüsva görünsən də sən,
 Sevdada Zeyddən artıq deyilsən.
 Mən də ağlayaraq qəmlər içirdim,
 Səndən də pərişan günlər keçirdim.
 Nəhayət, səbr edib yaşayaq dedim,
 Sonra su da içdim, çörək də yedim.
 Gəl vurğun könlünü unudub dincəl,
 Adına bir Məcnun deməsinlər, gəl».
 Şəhvəti öldürüb mənliyi atan,
 Dünya görmüş Məcnun qızıb bu zaman,
 Zeydin töhmətindən alışıb yandı,
 Vurğun deməsinə çox acıqlandı.
 Zeydə söylədi ki: «Bu üz ilə sən
 Uzun danışansan, çəkil gözümdən.
 Mənə bir sifariş gətirdin əgər,
 Söylə, artıq-əskik danışma hədər.
 Uzun danışanın pis olur səsi,
 Danışma Zeyd ilə Əmr əfsanəsi.
 Mənə dəli dedin, nə haqqın vardır?
 Dəli – təkəbbürlü dolananlardır.
 Mən div bağlayanam, bir div deyiləm,
 Huri, mələk kimi azadam bu dəm.
 Div xisləti deyil, xoşdur xislətim,
 Dünya şahındandır bu təbiətim.
 Mənim xasiyyətim xoş olduğundan,
 Yanımda ram olur bu qədər heyvan.
 Günaha batsa da mənə baxanlar,
 Lətif xasiyyətli bir xilqətim var.
 Düzlük axtarmaqdır mənim adətim,
 Onunçün əyridir bu gün qamətim.
 İki düz alətin nəğməsimi var?
 Bərbət əyri olar, mizrab düz olar.

Əyri qayrılmasa tutulan kaman,
 Düz nişan gözləmə atılan oxdan.
 Üzərlik yerinə yanan naləmdən
 Əziyyət paltarı toxuyuram mən.
 Mən yaman gözləri yaxşı bilirəm,
 Onunçün gözümdən qorxuram bu dəm.
 Pisdir öz gözüne gələrsə insan,
 Uğrasın nəzərə bir başqasından.
 Dəli o şəxsdir ki, dünya varını
 Çox sevib, bərkidir ev hasarını.
 Mən özüm kamala yetəndən bəri
 Açıdım boynumdakı ağır bəndləri.
 Rişəsi dörd olan bu ağacın mən
 Dörd mıxlı kökünü kəsirəm, bilsən.
 Qurtuluş qəbzidir məndə yadigar,
 Nə paltarlığım var, nə paltarım var.
 Sınıq bir gəmidir aparən məni,
 Varsın da olmasın onun yelkəni.
 Gənim dəryalarda batmazdan qabaq
 Yükümü ataraq qalırım çılpaq.
 Mənim o dünyaya məhəbbətim var,
 Nə minnət çəkənəm, nə minnətim var.
 Çarmıxa çəkilmiş bir bədən yəqin,
 Köç vaxtı can versə çox olar çətin.
 Səndən can istəyən o yar gözəldir,
 Sənin can verməyin hökmi-əzəldir.
 Sevgi meydanında yalnız dayanmaq,
 Canana can vermək şərtəndir ancaq.
 Demə ki, bu torda dolaşdıqca mən,
 Bir dən arzusudur keçən qəlbimdən.
 Torun gözlərində, inan ki, hər gün
 Əl-ayaq çalırım batmamaq üçün.
 Tikanlı dünyadan istərəm müdam
 Murdar kimi deyil, mərd kimi çıxam.
 Dünya ikilaylı qapıya oxşar,
 Odur ki, tutmaram bir yerdə qərar.
 Bu layın birini açanda insan,
 O biri başına dəymiş hər zaman.
 Quyuda yerləşmiş aciz bədənin,
 Zəncirə möhtacdır həyatın sənin.
 Yol ayrıcındakı bu bədbəxt bəşər
 Quyudan zəncirsiz çıxamı bilər?
 Gözəllər zülfüdür dediyim zəncir,
 O da ki, rəqibin əllərindədir.
 Quyudan qurtarmaq mümkün olsa da,
 Özgənin əliylə olacaq o da.

Özünün qəmindən at sürən adam
 Özgənin qəmindən azaddır müdam.
 İnsan öz bütünü sındırsa əgər,
 Başqa bütə necə pərəstiş edər?
 Dəvəmi bir bütə tərəf sürərsəm,
 Canım öz bütümdən qurtarar o dəm.
 Qırmızı şərabi içsə bir nəfər,
 Öz zəhmətlərindən çox yüngülləşər.
 Məqbuldur belə iş, mənfəətlidir,
 Qafillər gözündə çox dəhşətlidir.
 Şikayət etmirəm mən bu halımdan,
 Yoxdur bundan rahat başqa bir cahən.
 Bu fındıq şəklində səməyə bir bax,
 Başıma daş yağır göylərdən ancaq.
 Canın məğzi olan öz başını sən
 Bir sümük zirehlə hifz edəməzsən.
 İydetək qırmızı olsam belə mən,
 Çılpaq olduğum vaxt ağarar bədən.
 Badam ki, deyiləm, mən çılpaq olam,
 Zəncitək qapqara balalar doğam.
 Allahdan gəlmişdir mənə bu qismət,
 Xoşdur bu çəkdiyim bəlalı möhnət.
 Qoltuqda turş qora gəzdirib satan
 Meyvəçi bir misal çəkmiş bir zaman.
 Qardaş, əncir satan bir adam üçün
 Ənciri satmaqdır hər şeydən üstün.
 Hər kəs sənətindən yapışsa əgər,
 Dünyada nə əksə onu da biçər.
 Oxumu hədəfə düz tutmuşam mən,
 Kaman boşluğudur ziyan gətirən.
 Xəzinə bəndini açardım, ancaq
 Açar şüşədəndir, bəlkə sınacaq.
 Hər qorxu içində bir ümid də var,
 Ümid zamanında qorxu da olar.
 Yox bu xərabətdə mənə hər həmdəm,
 Bütün qohumlardan uzaq düşmüşəm.
 Qeybət eyləmərəm, hiylə bilməmə,
 Qafil yaşamaram, dərdə gülməmə.
 Əcəl pəncəsinə düşməmiş bədən
 Köç səsi: «Göçməyə yığış» demədən
 Bu möhnət evindən qalxaraq bu dəm,
 Bu gordan o gora mən getmədəyəm.
 Başqa bir dəlilik görmürəm məndə,
 Dəlilik budursa, dəliyəm mən də».
 Kamal dəryasını bir az da açdı,
 O, polad diliylə gövhərlər saçdı.

Bu cana yayılan xoş cavablardan
Zeyd artıq utanıb, dinmədi bir an.
Bildi, o budağın qönçəsi təkdir,
İkinci bir qönçə verməyəcəkdir.
Ədəb dərsi aldı haman vəfadən,
Ağzını min mıxla mıxladı birdən.
Sadiq yoldaş olub yenə Məcnuna,
Xəbər gətirirdi Leylidən ona.
Məcnun da nə desə, savabdır, deyə,
Tamam çatdırardı gözəl Leyliyə.
Ay ilə Günəşin arasında tək
Qasidlik edərdi o da Zöhrətək.

İBN SALAMIN ÖLÜMÜ

Bütün nöqtələrdə iş nişanı var,
Zərurət üzündən baş verir onlar.
Bütün varlıqların hərəkətində
Məqsud yazısından bir xətt var yenə.
Kağızın, bax, iki üzü var həmə, n,
Odur, hədəf olar o, iki üzdən.
Bu üzde tədbirin sayıdır ancaq,
O üzde təqdirin hesabına bax.
Bu iki hesabda bir ziddiyyət var,
Bunu yaxşı bilər arif hesabdar.
Sən gül saydığın gül sancdığı zaman
Tikan olduğunu bilərsən haman.
Bir çox qara olan salxımlar da var,
Yoxlarkən bilərsən, üzumdür onlar.
İnsanı süst edən aclıq da bəzən
Həzmə kömək olur, saflaşır bədən.
Sənsə bu dünyanın ziddiyyətinə,
Dava etməkdənsə, təslim ol yenə.
Müxtəsər, dünya ki, yaranmış belə,
Sən də turş sirkəni bal hesab elə.
Gözəllər çırağı o Leyli nəydi,
Dərdi başqasına bir xəzinəydi.
İlan halqasından çəkilmiş hasar
İçrə xəzinəydi o gözəl nigar.
Məşəqqət içində dustaq yaşardı,
Sanki daş bağrında bir gövhər vardı.
Əjdəha ağzında Ay kimi yalnız
Bir ağır qiymətli gövhərdi o qız.
Ər isə daima qəmlər yeyirdi,
Ona keşik çəkib, şükür deyirdi.

O pəri qızının söhbəti üçün
Polad qeydindəydi hər gecə, hər gün.
Hünərlə səbr edib, qəmlə gəzərdi,
Özünü aldadıb, dərdə dözərdi.
Təklidə ağları o gözəl pəri,
Silərdi gözünü gələndə əri.
Təklidə inlərdi o ahugözlü,
Əri olan yerdə ağları gizli.
Ah çəkib, «of» deyən o dərddli sənəm
Ağlaya bilməzdi aşkara bir dəm,
Gizlində çəkilsə başağrı, bir dərd
İnsanın ömrünü çürüdər möhnət.
Ərin, qohumların xəcalətindən
Zülfütək pərişan gəzirdi, bilsən.
Yoldan bir yad adam keçdiyi zaman
Dalınca həsrətlə baxıb çadırdan
Ağları, ağları yanıb qəmlərə,
Sonra üzü üstə düşərdi yerə.
Daldan ayaq səsi gəlsəydi bir an,
Zorla əl çəkərdi ağlamağından.
Şam kimi yandıqca könlünün bağı,
Gülüşlə sınırdı hər ağlamağı.
Lakin əl çəkməzdi pislikdən fələk,
Leyli ah çəkərdi qəmlər yeyərək.
Gəldi bir zaman ki, qansız ruzigar
Dolanıb hökmünü verdi aşkar:
O qədər vüsalsız keçdi günləri,
Qəmdən xəstə düşdü Leylinin əri.
Pozuldu bədənə qəmlə möhnətdən,
Artıq İbn Salam düşdü qüvvətdən.
Qızdırma qoymadı canından əsər,
Qalxdı hərərəti beyinə qədər.
Onun bədənindən köçdü rahatlıq,
Sağlamlıq şüşəsi qırıldı artıq.
Qarurə tanıyan baxdı nəbzinə,
İstədi səhhəti düzəlsin yenə.
Qaydayla, hörmətlə zəhmət çəkərək,
Deyirdi: xəstəlik sağalsın gərək.
Nəhayət, dincəldi o zəif bədən,
Göründü səhhətin yolu yenidən.
Bir az yaxşılaşdı o zəif ürək,
Artıq vücudunu kökələn görcək
Zərərli şeylərdən pəhriz etmədi,
Təbibin dediyi yolla getmədi.
Yalnız sancı deyil pəhrizlə gedən,
Onunla dincəlir zəhmətdən bədən.

Rahatlıq vaxtında cana xeyri var,
 Əzab zamanında nicat tapılar.
 Gülün zillətindən min dərman törər,
 Dürrün xəznəsindən dəvə yüklənər.
 Xəstə qurtarınca tünd qızdırmadan,
 Yenə pəhrizini pozduğu zaman
 Qızdırma bir daha gəldi bədənə,
 Əvvəlki xəstəlik qayıtdı yenə.
 Birinci yarayla zəif düşən can
 İkinci yarayla köçdü dünyadan.
 Birinci su ilə islanan torpaq
 İkinci su ilə oldu bir suvaq.
 Əvvəl bir zəlzələ qopardı ruzgar,
 Sağa da, sola da çatladı divar.
 İkinci zəlzələ qopduğu zaman
 O çatlamış divar uçdu binadan.
 Xəstə iki-üç gün darda qalaraq,
 Nəfəs vurmada ydı səhhətdən uzaq.
 Elə ki, təngidi köksündə ürək,
 Çırpdı şüşəsini daşlara külək.
 Yel kimi dünyaya əl edib həmə, n,
 Qurtardı dünyanın işgəncəsindən.
 O getdi, bu haldan bizimçün də var,
 Dünya öz borcunu geriyə alar.
 Dünyanın borcundan qorxmalısən sən,
 Bir çöp olsa belə alacaq səndən.
 Bu borcu verməyə çalış, ey insan,
 Çalış ki, qurtarsın minnətdən yaxan.
 Bu borcun üstündə sən tutsan qərar,
 Əndama mıx olar, bədənə mismar.
 Öz cövhərinlə sən bu bürcü qır gəl,
 Göyərçinlər kimi göylərə yüksəl.
 Dördköklü yeddi qat bir ağac, inan,
 Min yerdən mıxlanmış bu doqquz qalxan
 Ölümle üz-üzə durduğu yerdə
 Elə düşərlər ki, qalxmazlar bir də.
 Bu gözəl günbəzdən doğanda səhər,
 Dünya xırmanına düşən atəşlər,
 Hər axşam çağında fələyə qədər
 Bu palçıqlı küpdən qalxan tüstülər
 Deyir ki: – Dünyaya nəzər yetir bir,
 Dünya bir tüstülü atəşkədədir;
 Gecə də, gündüz də ciyərlərinə
 Od vurduğu halda sən şadsan yenə.
 Çoxdandır həyasız bu iki quş, bax,
 Sənin xurcununu deşirlər ancaq.

Bir darı xırmanı olsa da ömrün,
 Bu quşlar onu da yeyəcək bir gün.
 Sanma ki, dünyada can qalacaqdır,
 Nə varsa, bir zaman məhv olacaqdır;
 Ömrün çətinliklə yüz yaşa yetər,
 Yüz deyil, min il də yaşasan əgər,
 Ölümün dəhşəti pusquda durur,
 Özünü getmiş bil, doğru söz budur.
 Nakam İbn Salam öldüyü zaman
 Leyli ceyran kimi sıçradı tordan.
 Bu ölüm Leyliyə xeyir olsa da,
 Ölən öz əriydi, incidi o da.
 Zahirdə ərinə matəm saxlardı,
 Batində Məcnunu anıb ağlardı.
 Saçını yoldadı anıb Məcnunu,
 Guya ki, əriyə eyləyir bunu.
 Ərinin üstündə etdiyi şivən
 Məcnunu oxşardı yalnız ürəkdən.
 Zahirdə ərinin xatiri vardı,
 Batində dostunu duyub anardı.
 Bir bəhanə tutub ölmüş ərini,
 Ağlayıb sökərdi can dəftərini.
 Ərinin üstündə dediyi dillər
 Dostunun halından verirdi xəbər.
 Sözlərin qabığı əriydi yalnız,
 Məğzində dostunu oxşardı o qız.
 Ərəb qaydasınca, əri ölə, n şəxs
 Matəm saxlayaraq gözə görünməz.
 İki il qapalı evdə əyləşər,
 Qadının üzünü görməz bir bəşər.
 Bacardığı kimi oxşayıb ağlar,
 Şerlər deyərək qəlbini dağlar.
 Bu bəhanə ilə fürsət taparaq
 Çadırı xəlvətə çəkdi Leyli, bax.
 Ərinə el dəbi yas tutmaq üçün
 Qəm ilə üz-üzə oturdu hər gün.
 Artıq fürsət tapdı o ağlamağa,
 Səbrini ellərə verdi sadağa.
 Yas bəhanəsiylə yüksəldi səsi,
 Yeddinci fələyə qalxdı naləsi.
 Qəlbində hicranın tükənməz dərdi,
 Üzünü, gözünü sillələyərdi.
 Artıq, nə qorxusu, nə qeydi vardı,
 İstədiyini kimi nəfəs alardı.

ZEYDİN İBN SALAMIN ÖLÜM XƏBƏRİNİ GƏTİRMƏSİ

Bu gözəl dastanı bizə nəql edən,
O iliyə qədər çürümüş bədən
Dedi ki: canandan uzaq düşən Zeyd
Qəlbinin başında min ağrı, min qeyd,
Səbr ilə udardı bu ağır dərdi,
Yazıq su yerinə qanlar içərdi.
Onun bu sirrinə bələd qohumlar
Bir çarə tapmağı vermişdi qərar.
Zorla alınmışdı o sevdiyi yar,
Zeydə yoldaşları kömək durdular.
Səbriylə gəldi Zeyd o dərdə üstün,
İşinin düyünü açıldı bir gün.
Aşkar olmasa da, gizli, birtəhər
Zeyd ilə o Zeynəb görüşürdülər.
O canan yanına getdikcə az-az
Qəlbin aynasından silinirdi pas.
O, təzə qönçəylə görüşən zaman
Açıb söyləyirdi dərini pünhan.
Mehribanlıq dolu şirin dodaqlar
Gizli nəvazişlər edərdi izhar.
Elin qaydasına uyğunlaşaraq,
Quruca hal-əhval sorardı ancaq.
Könüllər pak idi, saflıq duyardı,
Ortada həyalı baxışlar vardı.
Çarə tapmışdısa Zeyd öz dərdinə,
Məcnunun qeydinə qalırdı yenə.
Məcnunun dərdinə qalıb ürəklə,
Çarə axtarırdı min bir diləklə.
Öz dərdi başından aşıb daşardı,
Lakin Məcnun üçün çox çalışardı.
Elə iş gördü ki, durduqca cahan,
Afərin söyləyər hər xatırlayan.
Səndən də yaxşılıq qalsa yadigar,
O camal sənin də üzündə parlar,
Bir çox sifətlər var insanda hələ,
Almasan yaxşıdır onları dilə.
Pis sözü ağzına alınca insan
Qarnında öldürsə yaxşıdır, inan.
Bu dünya dolanıb, döndükcə ruzgar
Qoy səndən yaxşı söz qalsın yadigar.
Səndən də, məndən də nə qalsa ancaq,
Bil ki, kəndxudaya qismət olacaq.

Köçdü İbn Salam, getdi dünyadan,
O quş bu qəfəsdən qurtaran zaman
Zeyd baş götürüb, yola çıxdı tək,
Məcnunun yanına gəldi sevincək.
Ölümün verdiyi acı qədəhdən
Məcnuna tez xəbər yetirdi həmə: «
«Arzu karvanının o yol vuranı
Sənin sağlığına tapşırırdı canı.
Artıq ölüb getdi, bil, İbn Salam,
Ömrə sən layiqsən, sən yaşa müdam».
Məcnun bu loğmanı ağzına aldı,
Fələyin dövrünə bir nəzər saldı.
Bir fəryad qopardı, nərə çəkərək,
Çəkdiyi nərədən titrədi fələk.
Gah rəqsə gətirdi onu həyəcan,
Gah da öz şəklini gördü məzardan.
Sevindi bu işə o bir cəhətdən:
Gülün ətəyindən kəsildi tikən.
O biri cəhətdən duyurdu ürək:
Rəqibi öldüsə, o da öləcək.
Odur ki, gülməyib, ağladı dərhal,
Ağlamaq əmr etdi o dəmdə kamal.
Ağlayıb, ağlayıb, ağrılar uddu,
Sonra Zeydə baxıb, acığı tutdu:
«Sən, ey ürəyində bir nalə, min qəm,
Baş ağrımı çəkmiş vəfalı həmdəm!
Könüldə bir mətəb ummuşam səndən,
Qulaq as, bu sirri açıq deyim mən:
Bugünkü varağı sən açıq, aydın
Oxuyub, ortada xəta buraxdın.
Dedin ki, filankəs dünyadan getdi,
Sənə öz canını sadağa etdi.
Sevsəydin dostluğun düz peymanını,
Deyərdin: Leyliyə verdi canını.
Ona qismət olan bir tikə, inan,
Mənim boğazımdan keçməz heç zaman».
Zeyd ona dedi ki: «Ay canım, burax,
Leylini sevmisən sən ondan qabaq.
O bərabər olan iki nəqşədən
Birini əksiltədin öz əlinlə sən.
Aradakı fərqi sildin ortadan,
Varağın birindən qoymadın nişan.
Madam ki, nə mənlik, nə də sənlik var,
İkilik rəqəmi mənasız olar.
Mən də qaydalara aldanıb bu dəm,
Mənə yaraşmayan bir söz demişəm.

Yaxşı düşmədisə söhbətim, sözüm,
Mən gedə bilərəm, incimə, gözüm!»
Məcnun bu cavaba asdıqca qulaq,
Zeydi qucaqlayıb dedi: «Sözə bax!»
Dedi: «Ey müsahib, dilinə əhsən!
Ən xoş nəsimlərin ən gözəlisən!
Nə gözəl danışdın, nə xoş söylədin,
Mənə layiq oldu cavabın sənin.
Nə gözəl, nə dürüst cavabların var,
Bax, belə danışar həmdərd olanlar!
Cahanda hal əhli olsa bir nəfər,
Onunla danışmaq dünyaya dəyər.
Mən əhd etmişəm ki, nə qədər sağam,
Səninlə daima dost olacağam.
Nə qədər ömrüm var, səninlə varam,
Neyləsən yolundan baş qaçırmaram.
Daima dərs alıb dediklərimdən,
Səndən sirr saxlasam, kafir olum mən».
Məcnunun qəlbində ayrılıq dərdi,
Əmrtək Zeyd ilə ömür sürərdi,
Aradan bir həftə gəlib ötüşdü,
Bir gün ayrılığa bəhanə düşdü.
Məcnun yuvasına yollandı yenə,
Zeyd də qayıdıb getdi evinə.

LEYLİNİN ALLAHA YALVARMASI

Vaxtın buxağından, qulaqlarından
Gecə incisini asdığı zaman
Leyli göy üzündə Sürəyya kimi
Gözündən dənizə səpirdi inci.
Bir oydu, bir gecə, bir dərd, bir də dağ,
Onun həmdəmiydi yalnız bir çıraq.
Gecələr yatmazdı, pərvanələrtək
Gecədən çırağa gileylənərək
Deyirdi: «Nə zaman qurtaracaqdır?
Bu gecə fələyin alnında dağdır.
Mənə qismət olan gecəyə bax bir,
Bütün varlığımı o, həlak edir.
Bu uzun qaranlıq gecəyə, inan,
Bir əlac tapmıram əlacsızlıqdan.
Qəlbində qalmamış onun hərarət,
Qorxuram səhəri olsun qiyamət.
Gülmədim bu gecə gələndən bəri,
Barı xoş olaydı onun səhəri.
Ev uçmuş, çıraq da sönmüşdür bu dəm,
Bağı talan olmuş bağban kimiyəm.

Tutaq ki, xoruzun boynu vurulmuş,
Sübhün nəfəsinə, deyin, nə olmuş?
Tutaq ki, qarının xoruzu öldü,
Məhlə əzançısı yerə gömüldü,
Səhər növbətçisi getmişdir hara?
Yadından çıxdımı onun nağara?
İlahi! Məni sən canana yetir!
Oduna yandıgım o şamı gətir!
Mənə işıq verər o sevdalı yar,
Bu zülmət gecəni o işıqladar».
Dilindən düşmədi səhərə qədər
Bu duaya oxşar dərdli nəğmələr.

LEYLİ İLƏ MƏCNUNUN GÖRÜŞMƏSİ

Tezdən duran xosrov səhər vaxtında
Sevinclə əyləşdi şahlıq taxtında.
Günəş ki, eşq ilə öpdü gündüzü,
O eşqə baş əydi bütün yer üzü.
Gözlərə nur verən bu işıqlı gün
Novruz bayramından xoş idi o gün.
Arzu kəmərinə bağlamışdı baxt,
Qüssə dağılmışdı dünyadan o vaxt.
Leylinin ayağı zəncirdən azad,
Aləmi Ay kimi gəzirdi dilşad.
Heç kəsdən çəkinib qorxmayan o qız
Aşkara dərd çəkib, ağlardı yalqız.
Canı qurtarmışdı ər qayğısından,
Artıq güdməyirdi onu bir insan.
Qəlbində alovlar, yanıb ağlardı,
Nə ata, nə ana qorxusu vardı.
O, evdə, sarayda, məhəllədə tək
Gəzirdi, üzünü əllə örtərək.
Hər dəmdə bir könül axtardığından,
Hər qəlbə peyğam da verirdi pünhan.
O, yerdən göylərə işıq açardı,
Hər bir nəfəsə də ənbər saçardı.
O kimi axtarıb yanırdı oda?
Bircə dostu vardı onun dünyada.
Ərinin yasını qurtardı, yenə
Çəkdi qəm evini ata evinə.
Səbrə qatlaşmağı buraxıb artıq,
Eşqin pərdəsini atdı apaçıq.
Şərab şüşəsini sındırıb bütün,
Suya qalxan tutdu gül kimi o gün.

Qıfilla bağlanmış o dürr, o canan
 Qapını qıfilsız gördüyü zaman
 Çarə axtarmaqda tərpenib zirək,
 Səhhət axtarırdı çarə gəzərək.
 Hücərədə əyləşib fikir eylədi,
 Zeydi çağırtdırıb, belə söylədi:
 «Bu gün ki, intizar günü deyildir,
 Bu vüsal günüdür, get yara bildir.
 Dünya nə gözəldir, bir oyan, az yat,
 Get, şəkəri gətir, qızılgülə qat!
 Sərvin qucağında yatır çəmənini,
 Lalənin sapına düz yasəmənini!
 O gözəl ahunu tapıb tora sal,
 O müşk nafəsini indi ələ al.
 Onun tikanından ipək tutaq biz,
 Tozundan qayrılısın qoy ənbərimiz.
 Qoy alım onunla könüldən nəfəs,
 Həmnəfəslərimdən qalmamış heç kəs.
 Pusquya gəlməmiş insafsız əcəl,
 Bir onu görsəydim əcəldən əvvəl».
 Leyli xəznədəki xəzlə ipəkdən
 Bir paltar çıxartdı o nazıkbədən.
 Ona layiq olan bir neçə şey də
 Şah kimi götürüb tapşırıd Zeydə.
 Zeyd isə şadlanıb bu hədiyyədən,
 Ucaldı dağ kimi, qalxaraq həmə
 Bütün paltarları çölə gətirdi,
 Qanadsız hümaya müjdə yetirdi.
 Bütün paltarları verdi Məcnuna,
 Xoş xəbər danışdı Leylidən ona.
 Məcnun bu xəbərdən şadlanıb o dəm,
 Atlanıb düşürdü o taleyikəm.
 Dönüb fələk kimi hər bir tərəfə,
 Yerində fırlandı o, yeddi dəfə.
 Onun yeddi dəfə bu hərlənməyi
 Keçib yeddi çərxi, ötdü fələyi.
 Sonra da üzüylə yer süpürərək,
 Şükür çəcdəsinə o, baş qoydu tək.
 Öpüb o paltarı, yad etdi yarı,
 Sonra da əyninə geydi paltarı.
 Dostluq bulağında aldı dəstəməz,
 Hicran zillətindən qurtardı bir az.
 Ay kimi parlayan üzünə bax sən,
 Ənbər duyulurdu xoş nəfəsindən.
 Şer deyə-deyə üz qoyub yola,
 Şəkər dağıdırdı o, sağa, sola.

Dişili, erkəkli bütün vəhşilər
 Onun arxasınca yola düşdülər.
 Məcnunla hamısı birgə durardı,
 Onun ətrafında halqa vurardı.
 Canan qapısına yetişib durdu,
 Ordusu da vardı, amma nə ordu!
 Elə bir ordu ki, döyüş zamanı
 Pəncələr olardı qılinc, qalxanı.
 Zeyd xəbər yetirdi o Zübeydəyə,
 Bu qoca xəlifə yumşalmış, deyə.
 Məcnun ki, çəkdiyən çəmə sirdaşdır,
 O bu gün qapında torpaqdır, daşdır.
 Səcdənə düşmüşdür, rəhm et Məcnuna,
 İçəri gəlməyə izin ver ona.
 Leyli bu müjdəni eşidən zaman
 Xərabəyə döndü bu abadlıqdan.
 Çadır dirəyitək qalxaraq əvvəl,
 İp kimi sərildi sonra o gözəl.
 Huşsuz vəhşilərdən tamam bixəbər,
 Çadırdan bayıra qaçdı o dilbər.
 Şümşad ayağına düşən bir odtək
 Qonaq ayağına düşdü o mələk.
 Məcnun seyr elədi dərdli cananı,
 Ayaq pərdəsində görünəcə canı,
 Naləsi titrətmə saldı göylərə,
 O da huşdan olub yıxıldı yerə,
 Cansız bir dirəkdi o nazıkbədən,
 Məcnun da canlı bir ölüydü, bilsən.
 Dünyanın səsinədən tamam bixəbər,
 Huşsuz uzanmışdı o sevgililər.
 Məcnunla yol gəlmiş çöl heyvanları
 Bu vaxt ortalığa alıb onları,
 İki sevgiliyə keşik durdular,
 Dağ çənberi kimi halqa vurdular.
 O qədər çoxdu ki, orda vəhşilər,
 Yol tapa bilmirdi onlara nəzər.
 Oraya gəlmişdi iki-üç insan,
 Onları vəhşilər dağıtdı haman,
 Ortadan çıxaraq yerdə qalanlar,
 Hərəsi bir küncdə gizləndi onlar.
 Orda huşu getmiş o sevgililər
 Qaldılar günorta olana qədər.
 Zeyd gəlib gülabla ənbər yetirdi,
 O qoşa baharı cana gətirdi.
 Elə ki, huşları qayıtdı, yenə
 Dinməzcə baxdılar biri-birinə,

Leyli utanaraq qızardı gültək,
 Torpaq qəribinə yaxın gələrək,
 Əlindən yapışıb çəkdi irəli,
 Çadıra apardı o gözəl pəri.
 Onu çadırında oxşadı nazla,
 Ovutdu qəlbini min bir avazla.
 Zeyd məhrəm kişi ydi, həm də mehriban,
 Əmr-As¹⁰² olmağı atıb ortadan,
 Qapının ağzında o da halqatək
 Haman vəhşilərlə əyləşmişdi tək.
 Hərəmi dörd yerdən tutan heyvanlar
 Onun ətrafında çəkmişdi hasar.
 Havada milçək də uçsaydı əgər,
 Tutub parçalardı onu vəhşilər.
 Orda vəhşiləri görən bir insan
 Yaxına gəlməzdi can qorxusundan.
 O bağlı qapını görüb bu saat
 Heyrətə düşmüşdü bütün camaat.
 – Həqiqi eşqdır, – deyirdi hər kəs, –
 Ona bulaşmamış şəhvətlə qərək.
 Bu həqiqi sevda düşəcək dilə,
 Ona ram olmuşdur vəhşilər belə.
 Ona vəhşilərdən dəyməyir zərər,
 Yoxdur xilqətində vəhşətdən əsər.
 Qəlbində vəhşəti boğduğu üçün
 Durmuş xidmətində vəhşilər bütün.
 Bu torpaq nəslinin sevdası, aşkar,
 Paklıqla yaranıb tutmuşdur qərar.
 Bu gün naləsini eşitdiyimiz
 Hər iki aşiqə nəzər salaq biz.
 Əldə içilməmiş qədəhlərlərdən
 Bu xarab, o biri sərxoşdur, bilsən!
 «Artıq qucaqlaşın» deyirkən zaman
 Bu əldən getmişdi, o biri huşdan.
 Bu eşq dəlilikdən törənməmişdir,
 Dünyaya dərs olan nadir bir işdir.
 Kim ki, hal əhliydi, dadmışdı dərdi,
 Evində onlardan söhbət edərdi.
 O bağlı xəzinə, ətrafı hasar,
 Durmuşdu yanında gənc xəzinədar.
 O əziz qonağın eşqiylə durdu,
 Onu bəzəndirib min ziynət vurdu.
 Öz gözəl saçının həlqələrindən
 Ona çalma hördü o nazıkbədən.
 Deyləmi sakitcə görünəcə o yar,
 Qıvrım saçlarından geydirdi paltar.

Onu qəlb evinə eylədi sultan,
 Həmayil qolunu saldı boynundan.
 Sonra da bərk basdı bağına birdən,
 İki gül cücərdi bircə qönçədən.
 Onu kökləmədən, mizrabsız çaldı,
 Şərabsız, öpüzsüz aqlını aldı...
 Zəncirdən açıldı «əlif» ilə «lam»,
 Üzdən bir-birinə yapışdı tamam,
 İki əyilmiş xətt artıq öpüşdü,
 Bütöv bir dairə şəklinə düşdü.
 Ədlin tərəzisi bərabər olcaq
 Quş qanad gətirdi, uçmadı ancaq.
 İki şam bir təştə yaxıldı, bilsən,
 Ruhları bir idi, birləşdi bədən.
 İki sap bir tovda eşilmiş oldu,
 İki sürahi də bir sudan doldu.
 İki lay vuruldu bir qapıya tən,
 İki göz yarandı bir baş üstündən.
 Birləşdi bu zaman uzaq qütblər,
 Bir nurla parladı o iki səhər.
 Könülləri yanmış o iki dildar
 Bir gecə, bir gündüz belə qaldılar.
 Nə onun, nə bunun qalmışdı huşu,
 Ortadan uçmuşdu ehtiras quşu.
 Onlar özlərinə gəldiyi zaman
 Şahin uçmuş, şah gedirdi arxadan.
 Çadırdan bayıra çıxmışdı canan,
 Onun keşiyində dururdu soltan.
 Yığışib köçmüşdü sarayından şah,
 Tacı da, taxtı da boş qalmışdı, ah!
 Məhəllə əğyardan boşalmışdı, bax!
 Orda sevgililər qalmışdı ancaq.
 Məcnun o cananı hazır görərək,
 Evi danışıqdan boşaltdı, gerçək.
 Özü də halqatək qapıda durdu,
 Məcnunun gözüydü Leylinin yurdu.
 Elə ki, qəlbində yer verdi ona,
 Qapıçı olmağı aldı boynuna.
 O iki qazanın isti dodağı
 Kasatək lal idi bu vüsəl çağı.
 Əsincə behiştədən sərini bir külək
 O iki alovu söndürdü şamtək.
 Eşq gəlib, üzərlik yandırdı dərhal,
 Ağızlar bağlandı, dillər oldu lal.
 İki divardakı iki naxıştək
 Onlar hərəkətsiz dururdu, gerçək.

Ürək sözlə dolu, bağlıydı dillər,
 Sanki ağzı bağlı bir kuzəydilər.
 Onların eşqiylə dolmuşdu cahan,
 Nitqi açılmazdı heç kəsin bir an.
 Nə qədər vardısı qəmlə intizar,
 Gecələr şam kimi dil açardılar.
 Elə ki, vüsalla açıldı səhər,
 Kəsildi şam kimi danışan dillər.
 Dilin bəlasıdır uzunçu olmaq,
 Ariflər işidir sükuta dalmaq.
 Xəzinə qızıldan olduqca kənar,
 Qapısı daima qıfılsız olar.
 Onu qızıl ilə doldursa insan,
 Xəzinə qapısı bağlanır hər an.
 Qənzələr diliylə o nazlı dilbər
 Deyirdi qəlb açan xoş bədihələr:
 «Ey on dilli süsən, sənə nə olmuş?
 Mənim dərdimdənmi dilin tutulmuş?
 Sənədən söz deyən bir şeyda bülbül
 Dinməz il uzun, açılmasa gül.
 Lakin gül üzünü gördüyü zaman
 Bir deyil, oxuyar min yeni dastan.
 Sən dünya bağında şeyda bülbülsən,
 Vüsala can atan gül kimiyəm mən.
 Bu vüsəl günündə hanı həvəsin?
 Ağzın qıfıllıdır, çıxmayırsən».
 Qanlı göz yaşında boğulub gedən
 Məcnun alovlu bir dil açdı birdən:
 «Ey sənəm, qənd kimi dodağın vardır,
 Dilimi bağlayan o dodaqlardır...
 Düşün ki, ağzımda dil yoxdur, canan!
 Dil deyil, bir tükdür bu dilim, inan.
 Camalın şövqündə qəm çəkə-çəkə
 Tüküm dilə döndü, dilimsə tükə.
 Qapında bir tükün dil olmasından
 Dilin tük olmağı yaxşıdır, inan.
 Səninlə tük kimi danışmaq üçün
 Qoy dilim tük kimi incəlsin hər gün.
 Sənə can satmaqda məhirəm, ey yar,
 Sənə dil satmasam, daha xoş olar.
 Qoy sinə mərhəmi çox olduğundan
 İşdə dil yarası olmasın, canan!
 Axtaran bir hərif uzundil olar,
 Tapınca nə dili, nə sözü qalar.
 Mənim də tapdığım sənə, ey sənəm,
 Sənin də quyuya saldığın mənəm.

Mənimçün sən varsan özümdən əvvəl,
 Çünki mənim deyil, sənindir bu əl.
 Nəçiyəm, de, kiməm mən taleyikəm?
 Dünya şahiddir ki, sənün kölgənəm.
 Özümü hər sayda heç bilirəm mən,
 Heçə bənzəyirəm bu heçkəslikdən...
 Səndən əsər çatdı mənə, ey dilbər,
 İnan ki, ondandır məndəki əsər.
 Bir qızılquş kimi ucaldıqca mən,
 Bir nişan görmədim dağ kəkliyindən.
 Sındı qızılquşun qanadı bu gün,
 Uçdu dağ kəkliyi, uçdu onunçün.
 Bizim milçəyimiz gəlməmiş cana,
 Tovuzun gəlmədi sənün meydana.
 Şahın ov köpəyi edəndə şikar,
 Ahu balası da şaha ox vurur.
 Vüsəl ümidinlə güldüyüm vaxtlar
 Mənə dad verərdi o xoş intizar.
 Elə ki, sevgilim əlimə keçdi,
 İşim mənlüyimdən uzağa köçdü...
 Sənə könül verən aşiqə, canan,
 Əldən düşdüyü vaxt əl uzadırsan.
 Can sənə peşkəşdir, nə qədər sağam,
 Sənin qədəminə baş qoyacağam.
 Baş sənəz olarsa, ayrılırsın təndən,
 Can sənəz olarsa, çıxsın bədəndən.
 Hər gün ayağına baş qoyam gərək,
 Məndən can verməkdir, səndən istəmək.
 Nə qədər ki, sağam, sənəz nigarım,
 Sənəz öləndə də pərəstişkarım.
 Canın ki, canımdan cüda deyildir,
 Sənəz yaşamağım rəva deyildir.
 Məni odlarına yandırsan da sən,
 Balıqtək suyundan ayrılmaram mən.
 Səninlə gözlərim dünyaya baxar,
 Kim görəndə gözünü kor istər, ey yar!
 Bu yolu mən sənəz gedərəmmi, ah?
 Səndən ayrılmaram, nəuzibillah!
 Aşiq məzhəbində ayrılıq nədir?
 Mən sözü, sən sözü – bir əfsanədir.
 İki parça olan bir zirehik biz,
 Bir can parçasıyıq, bil ki, ikimiz.
 Mən yoxam, dünyada sənəz var olan,
 Bu xəyali surət özünsən, inan!
 Madam ki, mən sənəm, ikilik nədir?
 Birliyi qırmağa nə bəhanədir?

Heykəl ikidirsə, bünövrə birdir,
 «Lam əlifla» ki, bax, ayrı deyildir.¹⁰³
 Orda ki, mən varam, sən nigar da var,
 Orda ki, sən varsan, bu qubar da var.
 Yox, yox, yanılıram, can birdir, canan,
 İkilik qovğası çıxmış ortadan.
 Necə birləşirsə bir bəm ilə zil,
 Birləşən canımız ayrılan deyil.
 Zillə bəm olmasa, çəng çalan bir kəs
 O çəngdən sədalar çıxara bilməz.
 Bir xəzinədəndir ürəyimiz, bax,
 Arada ikicə sifət var ancaq.
 Xoş olar bir hərəm seçsək ikimiz,
 Xoşdur bir addımda qərar tutsaq biz.
 Cütağız qılıncın qını bir olar,
 Cüt içli badamın bir qabığı var.
 Yumurta sarısı cüt olsa belə,
 Sərmayəsi birdir, bir hesab elə.
 İki həmcins hər f düşsə bir yerə,
 Onlar bir yazılar səhifələrə.
 Nişanımız birdir, cinsimiz də bir,
 Yuvamız ikidir, di gəl birləşdir!
 Gəl, iki hər f yaz bir adda, ey yar,
 İki damla tutsun bir camda qərar.
 İncəsən, ikiyə vurma biri sən,
 Gəl, tək tək vur, əgər arifsən».
 Məcnunun göz yaşı tufanlar açdı,
 Min belə dürrlər, incilər saçdı.
 Leyli can yandırır ülfətlə, nazla,
 Məcnunu oxşadı minbir niyazla.
 Hoqqanı doldurdu o, ixtilatla,
 Dodaqlarındakı abi-həyatla...
 Xətər saçılırdı qara saçından,
 Ağzı da zərifdi ətir qabından.
 Qızın ay üzündə o incə dodaq
 Şəkər paylayırdı ətir saçaraq.
 Məcnunun başına xalvarla şəkər,
 Batmanla ənbərlər saçdı o dilbər.
 Xəyalı Misirdən min bac istədi,
 Hümməti Həbəşdən xərac istədi.
 Kim ki, bu dünyada sükuta dalar,
 Öz ətri gül kimi ağzında qalar.
 Onun söz yaradan bir ağzı vardı,
 Bunun da çənəsi sözlə oynardı.
 Mənim düşüncəmə, zənnimə görə,
 O ağız layıqdır belə sözlərə.

Dünyadan bir qismət alır hər bəşər,
 Biri ciyər yeyir, o biri şəkər.
 Sevdalı adamlar uyuşmaz Ayla,
 Şəkər saziş etməz çoxlu səfrayla.
 Qızılgül ətrindən doysa bir nəfər,
 Ona haram olar başqa ətirlər.
 Məcnun seyr etdikcə gözəl yarını,
 Cırmağa başladı öz paltarını.
 Hissizlik şərəbı çox təsir etdi,
 Ayaqdan düşərək, əldən də getdi.
 Könlünü üzrlə eləsə də pak,
 Taqətsizlik onu etmişdi həlak.
 Gördü ki, sümüyə dayanmış bıçaq,
 Aldığı zərbədən həlak olacaq.
 Qılıncı başından, başını teştdən
 Götürüb çöllərə yollandı birdən.
 Onun kəsilmişdi səbri, qərarı,
 Sızlardı yanında çöl heyvanları.
 O öz aynasını verərək yara,
 Başqa bir ayinlə çıxmış yollara.
 Yarının zülfünü qucaqlayaraq,
 O öz varlığından düşmüşdü uzaq.
 Özünü öz yarı sayaraq bəzən,
 Özünə müştəri olurdu səhvən.
 O öz varlığını unutmuşdu, bax,
 Varlığı, mənliyi Leyliydi ancaq.
 O gülər baharı görəndən bəri
 Birə min olmuşdu eşqin kədəri.
 Xəyal aləmində xoşbəxtliyindən
 Bir vüsəl dastanı deyirdi hər an.
 Gah dost vəfasından söhbəti vardı,
 Gah da bir qabıqdan məğz çıxarardı.
 Zeyd o beytləri dinləyib hər an,
 Asıb sırğa kimi qulaqlarından,
 Ona pak ruh ilə deyirdi əhsən,
 Deyirdi: «İnsanlığ elmində təksən!
 Müqəddəs bir eşqi vermədin bada,
 Sənə səcdə qılmaq borcudur dünyada.
 Əgər məhəbbətdə olmasa ismət,
 O, səhvət hissidir, deyil məhəbbət!
 Saf eşqin nurlu bir güzgüsü vardır,
 Eşqin hesabından səhvət kənardır.
 Qərəzli bir sevda yaşamaz, inan!
 Eşq ilə qərəzi bir tutmaz insan.
 Düz gəlməz eşq ilə qərəz, müxtəsər,
 Qərəz olan yerdən eşq qalxıb gedər.

Düzü, səndən başqa aşıqlər tamam
 Qərəzə sitayiş edirlər müdam.
 Saf eşq səninkidir, başqası nədir?
 Onlar eşq adına bir bəhanədir».
 Bir eşq doğruluqda tutarsa qərar,
 Dostun yaxşılığı birə on olar.
 Sevgi bu kamala çatarsa bir an,
 Yaxşı ad qazanar özünə insan.
 Nizami, nə gözəl bir dövlətin var,
 Hər zaman, hər yerdə o, rəvac tapar.

PAYIZIN YETİŞMƏSİ VƏ LEYLİNİN ÖLMƏSİ

Qaydadır, yarpaqlar tökülən zaman
 Qanlı sular axar o yarpaqlardan.
 Hər bir budağın ki, içində qan var,
 Axır, deşiklərdən süzüb damcılar.
 Suyun şüşəsi də soyuyub donar,
 Bağların üzünə sarılıq qonar.
 Ölüm zərbəsilə qabarar budaq,
 Torpağa pay olar hər qızıl yarpaq.
 Nərgiz öz köçünü dəvəyə çatar,
 Şümşad taxtdan düşüb, tacını atar.
 Yasəmən siması saralar yenə.
 Gül də qan məktubu alar əlinə.
 Zöhhak ilanıtək hey qıvrılaraq,
 Çəmənün başına sarılar torpaq.
 Qaydadır, acı bir külək əsəndə
 Tökülər yarpaq da, solar çəmən də.
 Dəniz tufanına düşən adamlar
 Qorxudan saxlamaz əynində paltar.
 Solar yaşıl otlar, bənzəyər yenə
 Sarılıq tozundan xeyri gülünə.
 Tülkü əldən düşüb yolda dolaşar,
 Tülkü tükü kimi qana bulaşar,
 Ciyəri naziklər bağda naxoşlar,
 Meyvə gözəlləri nazlanmaq xoşlar.
 Bağa bağban olan hindli bir nəfər
 Zənci balasının başını kəsər.
 O kəsik başları götürüb bağban
 Budaqlar üstündə asar eyvandan.
 O gözəl çənəli almaya bax bir,
 Nardan soruşar ki: «Kefin necədir?»

Parça-parça olan ciyərindən nar
 Yaralı qəlbinə qan damızdırar.
 Püstənin ağzı da yırtılan zaman
 İnnab dodaq büzər ona uzaqdan.
 Narınc üzünün də girdəliyi var,
 Turuncdakı ətri çəkib aparar.
 Muğlar şərəbinin küpündən dehقان
 İçib sərxoş olar, düşər ayaqdan.
 Payız bu tufanı qurduğu anda
 Qəlbən yaralandı bir gülüstan da...
 Ucalıq taxtından Leyli düşərək,
 Bir dərd quyusuna endi o mələk.
 Sızladı bağının baharı tel-tel,
 Onun çırağına sillə vurdu yel.
 Başına bağlarkən qızıl çalmalar,
 Başqa bir çalmaya düşdü o nigar...
 Zərli ipək geyən o nazikbədən
 Qamış teli kimi incəldi birdən.
 Bədirlənmiş Ayı döndü hilala,
 Sərv qaməti də döndü xəyala.
 Könlünün sevdası başına keçdi,
 Başının ağrısı könlünə köçdü.
 Təmuzun¹⁰⁴ istisi şəhi apardı,
 Lalə yarpağını yellər qopardı.
 Yardan ayrılalı yanıb sönmüşdü,
 Sərvi də incəlib çöpə dönmüşdü.
 Qabaqlar da vardı bu dərd, bu möhnət,
 Birə yüz olmuşdu indi məhəbbət.
 Leyli aşiqini görüncə darda,
 Gördü öz könlünü min intizarda.
 Elə ki, ayrılıq zamanı çatdı,
 O köhnə sevdası birə on artdı.
 İş gəlib o yerə çatdı ki, birdən
 Düşüb xəstələndi o nazikbədən.
 Qara qızdırmaya düşdü o canan,
 Dodaqlar qaysıdı bu qızdırmadan.
 O sərvün balınca həvəsi düşdü,
 Onun qırqovulu sərvdən düşdü.
 Sünbüldən torpağa danə düşəntək
 İpək örpəyini üzə çəkərək,
 Anaya sirrini açdı balası,
 Dedi ki: «Başımın çoxdur bəlası.
 Ana! Mən ahuya əlacın varmı?
 Südlə zəhər içdim, dərman olarmı?»

Köçüm yığılmışdı... Neyləyim bu dəm?
 Məni bərk tutma ki, köç üstündəyəm.
 Mən ki, qan yeyirəm, nə mehribanlıq?
 Mən ki, can üstəyəm, nə zindəganlıq?
 Gizlində nə qanlar uddum, anacan!
 İndi ürək dərdim aşır ağzımdan.
 Canım dodağımdan çıxırsa bu dəm,
 Nə olar sirrimi açıb söyləsəm?
 Sirrin pərdəsini götürdüyümdən,
 Mən gedəsi oldum, salamat qal sən!
 Qucaqla boynumu, ey mehribanım!
 Amandır, boynuna düşməsin qanım!
 Bədəndən ayrılıb çıxanda bu can,
 Yarın hicranından öldüyüm zaman
 Xoşdur niyazından nilimi çəksən!
 Sürməmi dostumun tozundan çək sən!
 Başım göz yaşıyla islansın gərək!
 Ciyər şamamamdan, gəl, ətrimi çək.
 Bağla hunutumu o sarı güldən,
 Ahından səpgilən kafurumu sən!
 Şəhidəm, qan rəngli olsun kəfənim,
 Qoy belə bəzənsin bayramım mənim.
 Məni gəlin kimi bəzəyib, yarat,
 Pərdəmi saxlayan bu torpağa at!
 Eşqindən didərgin düşən o bədbaxt
 Ölüb getməyimi eşitdiyi vaxt
 Sənə başsağlığı yetirmək üçün
 Bizim bu çadıra gələcək bir gün.
 Qəbrimin üstündə əyləşərək tək,
 O, Ay axtaracaq, torpaq görəcəkdir.
 Qəbrimin üstündə əl bağlayaraq,
 Göz yaş tökəcəkdir o yanan çıraq.
 Ən əziz, ən gözəl bir dostdur mənə,
 Bir yadigar qalır o məndən sənə.
 Sən Allah, çıxmasın sözüm yadından,
 Ona alçaq gözlə baxmayın bir an.
 İtirdiyin könlü onda tap, ana!
 Bildiyim nağılı söylərsən ona.
 Mən onu tutmuşam canımdan əziz,
 Onu məndən sonra əzizləyin siz.
 Söylə: «Bu can çıxan köhnə saraydan
 Leyli zəncirini qırdığı zaman
 Eşqinlə torpağa gömdü canını,
 Uçurdu ömrünün xanımanını.
 O, eşqin yolunda mərdanə getdi,
 Aşılıq yolunda can qurban etdi».

Sorsa: «Nə cür etdi həyata vida?»
 De: «Sənin eşqinlə o getdi bada.»
 Nə qədər dünyada nəfəsi vardı,
 Sənin qəmlərini canda saxladı.
 Sənin dərdinlə də o, məhv olaraq,
 O dərdi azuqə apardı ancaq.
 De: «Torpaq olsa da bu gün niqabı,
 Yalnız səni çalır onun rübabı.
 O intizar çəkən adamlar kimi,
 Sənin yolundadır gözüylə qəlbi.
 İstəyir arxadan çatasan ona,
 Odur ki, göz dikib sənin yoluna.
 Tez gəl, intizardan Leylini qurtar!
 Gəl, onun qoynunda tutgilən qərar!»
 Ana, bu sözləri ona yetir sən:
 «Ey mənə can verən, məni öldürən!
 Dünyada heç kəsdən gözləmə kömək,
 Bir Allahdan başqa hamıdan əl çək.
 Özün kimisinə göz dikdiyindən,
 Yolunu azaraq uzaq düşdün sən.
 Ağlın nə qədər ki, kamala doldu,
 Adın zamanənin Məcnunu oldu».
 Bu sözlə Leylinin doldu gözləri,
 Başqa bir aləmə köçdü o pəri.
 Öz gizli sirrini danışdığından,
 Sevdaya can verdi dilində «canan».
 Qızını o halda görüncə ana
 Elə bil qiyamət göründü ona.
 Ağarmış başından götürüb örpək,
 Saçını küləyə verdi səməntək.
 Anıb övladının qara gözünü,
 Yolub saçlarını, cırdı üzünü.
 Nə oxşama varsa dedi əzbərdən,
 Nə saçı vardısı yoldu o birdən.
 Ağladı, baxdıqca qızın boyuna,
 Gözündən qan tökdü həyat suyuna.
 Gah qızın üstündə sıxdı gözünü,
 Gah onun alınına qoyub üzünü,
 Gözünün yaşını tökdü fəğanla,
 Yudu o çeşməni bu axan qanla.
 Ananın naləsi göyə yüksəldi,
 Fələk bu nalədən naləyə gəldi.
 Andıqca gül rəngli əqiqi, bilsən,
 Daşlar qana döndü növhələrindən.
 Aya ulduzlardan zəncir bağladı,
 Ciyər sandığında onu saxladı.

Onu növhələrlə bəzədi dili,
 Gülabla ənbərə buladı gülü.
 Torpağa tapşırdı Leylini, bir bax,
 Torpaqdan törəyən torpaq olacaq.
 Qız yeni hasara düşdüyü zaman
 Qəm də xilas oldu xəzinədən.¹⁰⁵
 Onun da həyatı qurtarıb bitdi,
 Alıb baratını dünyadan getdi.
 Aldığın atmayan bir insan varmı?
 Dolub boşalmayan bir şey olarmı?
 Dünyanın bazarı iti olsa da,
 Kasadlıq çəkəcək onda piyada.
 Dünya mələk donlu şeytana bənzər,
 Əlində təsbəh var, belində xəncər.
 İnan, bu dünyada yoxdur bir mələk
 Ki, dünya açmasın başına kələk.
 Çalış aldatmasın səni bu qarı,
 Belini əyməsin onun ruzgarı.
 Bir quyu olmamış altındakı taxt,
 Burdan köçünü sür, gecikməmiş vaxt.
 Bu yaşıl kamanlı çərxə qıl nəzər,
 Sən üz döndərməsən, o, üz döndərər.
 Hələ bitirməmiş, inan ki, torpaq
 Doludan bir zərər görməmiş yarpaq.
 Bu ada mühiti – dərin bir quyu,
 Torpağı qaradır, tutqundur suyu.
 Gəmini ortadan sahile çək sən,
 Bəlkə öz şəhrinə çata biləsən.
 Bu torpaq can alan bir nəhəngdir, bil!
 Sümüklərindən də əl çəkən deyil.
 Bu sandıqça kimi fırlanan torpaq
 İnsanın qanına qərq olmuş ancaq.
 Ağzı olmasa da, qan içir hər an,
 Özünə can tapır aldığı candan.
 Hamını qumlayır onun ac gözü,
 Ölülərdən qalmış bir qumdur özü.
 Bax, bu dairədə olan naxışlar
 İnsan cəsədindən şəkil almışlar.
 Qəlbi açıq adam fani dünyada
 Yaxşılıq uğrunda can etsə fəda,
 Taleyin gözüylə o baxdığı vaxt,
 Tikəni gül görür, quyunu da taxt.
 Yorğunluq üzündən, kədər üzündən
 Ona adi gözlə baxarsa, bəzən,
 Varlığı qərəzlə kinə bürünər,
 Ona gözəlliklər çirkin görünər.

Xudpəsənd olmayan təmiz bir insan
 Qorxmaz nə yaxşından, nə də yamandan.
 Yalnız bu quyudan çıxmaq fikri var,
 Behiştin qəsrinə yollar axtarar.
 İstər ki, zəncirdən çıxsın ayağı,
 Yetihsin onun da azadlıq çağı.
 Qısalt hekayəni, gecə keçmişdir,
 Bir iki olmasın, olsun iki bir.
 O Xosrov, Keyqubad, o Cəmsid hanı?
 Onlar gedən yolu gedəcək hamı.
 Hiyləylə qurtarmaz quyudan heç kəs,
 Bu qarı davaya bağlana bilməz.
 Qocalar düşündü, çalışdı gənclər,
 Olmadı düyünü açan bir nəfər.
 Dünyaya yel kimi gəlib gedənlər
 Fələyin işinə neyləyə bilər?
 Sən açıq bir gözlə baxsan aləmə,
 Özünə şəbə de, Şəbdiz söyləmə!¹⁰⁶
 Bundan da irəli uzansa əlin,
 Bil ki, unudarsan aləmi yəqin.
 Nə qədər acizlik bu dünyada biz,
 Fələyin sirrini açmaz fikrimiz.
 Rəngi gömgöy olan bu axar suyu
 Qoy su aparsın ki, çay suyudur bu.
 Bir damcı verməyib o öz suyundan,
 Öldürdü gəlini susuzluğundan.
 Leyli ki, torpağı eylədi məskən,
 Xəzinə divarı oldu dəmirdən.
 Ərəblər bu dərddən bağı qan oldu,
 Onun zülfü kimi pərişan oldu.
 Qızın həsrətini çəkən adamlar
 Ah çəkib, «of» deyib, ağladı zar-zar.
 Dostların behiştə – Leylinin qəbri,
 Cənnəti andırır ilk bahar kimi.
 O müqəddəs qəbri öpərdi yellər,
 Onu ziyarətə gələrdi ellər.

LEYLİNİN ÖLÜMÜNDƏN MƏCNUNUN XƏBƏR TUTMASI

Bu məşhur dastanı yaradıb yazan
 Yazmış səhifəyə belə bir fərman:
 Ay batdı, dolanıb keçdikcə günlər,
 Qəlbi qırıq Zeydə çatdı bu xəbər.

Ağlayıb könlünü açdı fəryada,
 Deyin, ağlamayan varmı dünyada?
 O, qara geyindi yası var kimi,
 Ədalət axtaran adamlar kimi.
 O qəbrin yanına yetişdi, bir bax,
 Bahar buludutək yaş axıdaraq
 Onun qan dalğalı qəbrinin üstə,
 Sorma nə haldaydı o qəlbi xəstə.
 Sellər axıtıldıqca o, didəsindən,
 İnsanlar baş alıb qaçdı səsindən.
 Ah çəkib, aləmə vəlvələ saldı,
 Qəmindən fələyin üzü qaraldı.
 O parlaq çıraqlı, gözəl məzarı
 Tərk edib üz qoydu çöllərə sarı.
 O çırağı sönmüş qaranlıq gecə
 O yoldan azmışı taparaq təkcə,
 Onun qarşısında zar-zar ağladı,
 O dağlanmış qəlbi yenə dağladı.
 Cırıb üz-gözünü o, birdən-birə,
 Ah çəkib, başını vururdu yerə.
 Məcnun öz dostunun baxıb rənginə,
 Gördü bulud kimi tutulmuş yenə.
 Soruşdu: «Qardaşım, nə olmuş, nə var?
 Nədir nəfəsindən çıxan alovlar?
 Nədən üz-gözünü dağıtmısan sən?
 Nədən paltarını qara geymişən?»
 Zeyd dedi: «Bəxtimiz gəlmişdir qara,
 İşimiz çox yaman düşmüşdür dara.
 Torpağın bağından qara su çıxdı,
 Ölüm qapımızın əlini sıxdı.
 Dolu bağımızı döydüyü zaman
 Töküldü yarpaqlar əsən ruzgardan.
 O gözəllik Ayı düşdü fələkdən,
 Sərvimiz yığıldı, boş qaldı çəmən.
 Leyli, gözəl Leyli yerə gömüldü,
 O sənin dərdinlə yaşayıb öldü».
 Bu sözdən Məcnunun büküldü beli,
 Sanki zəlzələdən tutuldu dili.
 İldırım vurmuştək qaraldı haman,
 Həm düşdü, həm yandı bu ildırımndan.
 Taqətsiz yerində dayandı bir an,
 Fələyə üz tutub dedi: «Ey dövrən!
 Nədir bu verdiyin insafsız qərar?
 Bir zəifə qarşı bu qanunmu var?»

Ota da ildırım yağdırarlarmı?
 Bir qarışqa üçün bu zülm olarmı?
 Nə lazım ardınca min bir cəhənnəm,
 Onu bir qığılcım yandırır bu dəm.
 Sən cama görə də göz yaşı göndər,
 Hər arzuya görə verilər sağər.
 Mən bağıryanmışın tutduğu çırağ
 Bir yel silləsiylə qaralar ancaq.
 Bu qılinc çəkməyin nə mənası var?
 Məgər ağcaqanad əjdəha olar?»
 Bütün fələklərə nifrət deyərək,
 Qaçdı səhralara o, vəhşilərtək.
 Cırdı paltarını o, min dəhşətlə,
 Vəhşilər baxırdı ona heyrətlə.
 Onun sellər kimi göz yaşı vardı,
 Ona baxanlar da belə ağlardı.
 Dalınca sürünüb Zeyd kölgətək,
 Onun kölgəsindən dilərdi kömək.
 Qəlbində sızıltı, gözləri giryan,
 Dağları, daşları saldı ayaqdan.
 Tab edə bilməyib bu intizara,
 İstədi baş çəksin o dost məzara.
 Zeyd: «O məzarı nişan ver» dedi,
 Sonra yar qəbrində bitdi ot kimi.
 O, sərxoşlar kimi başı havalı,
 Özündə deyildi fikri, xəyalı.
 Özü qəm yolçusu, yoldaşı ah-vay,
 Rusvaylar içində hamıdan rüsvay,
 Saçları pərişan, başı dumanlı,
 Yoldu saçlarını o qəm nişanlı.
 O beli qırılmış şikəstəqamət,
 Gecəsi bir məhşər, günü – qiyamət,
 Uzaqdan o qərib məzarı görcək,
 Düşdü torpaqlara nurdan kölgətək.
 O, yerdə qıvrılıb bir ilan kimi,
 Tıkana sancılmış soxulcan kimi,
 Xəzinə üstündə yatmış ilantək
 O qərib türbəyə sarıldı bərk-bərk.
 Gözündən lalətək göz yaşı getdi,
 Ondən ot üstündə lalələr bitdi.
 Şam kimi əridib ciyər qanını,
 Açdı alovlanmış qəm lisanını:
 «Neyləyim, bir çarə tapmayıram mən,
 Yanıb əriyirəm şam kimi dərddən.

Mənim Deyləm taclı sevgilim vardı,
 Dünyada var-yoxum yalnız o vardı.
 Bu Deyləm ayinli qoca şahənşah
 Mizraqla yarımı apardı, eyvah!
 Əlimdə tərətəzə bir gülüm vardı,
 Onu da əcəlin yeli apardı.
 Azadca bir sərvinim vardı çəməndə,
 Yıxıldı əcəlin yeli əsəndə.
 Ağacda çiçəyim açıldığı vaxt
 Saxlaya bilmədi o neməti baxt.
 Ah, onun eşqiylə bir kiçik dəstə
 Bənövşə bitmişdi qəlbimin üstə.
 Onu da bir zalım qaparaq keçdi,
 Mən əkib becərdim, özgəsi biçdi.
 O reyhan üzlümün xəyalıyla mən
 Qaçardım dünyanın hər nemətindən.
 Bir oğru pusqudan ona əl atdı,
 Qırıb reyhanımı, yol üstə atdı.
 O qala gözəlim belə bir yardı,
 Mənim də qulluğum belə qurtardı».
 Sonra yar qəbrinə qoyub başını,
 «Ah» deyib, axıtdı o, göz yaşını:
 «Sən, ey xəzan görmüş körpəcə gülüm!
 Dünyanı görməmiş ölən sevgilim!
 Ey xaraba qalan bağı-gülüstan,
 Bar verib, barını yeməyən canan!
 Torpağın zülmünə dözürsənmi sən?
 Bu dəre dibində, söylə, necəsən?
 O qara xallardan varmı bir əsər?
 Söylə, nə haldadır o ahu gözlər?
 Necədir yaquta bənzər dodaqlar?
 Ətirli saçların necədir, ey yar?
 Nəqşini çəkirlər, de, hansı rəngdən?
 Şamın hansı dərdlə əriyir, de sən?
 Kimin gözlərinə gülürsən, canan?
 De, kimin başına ətir saçırısan?
 Sərvin hansı bağda tutmuşdur qərar?
 Məclisin olmuşdur hansı laləzar?
 Tikanlar içində necədir halın?
 Necə mağarada keçir əhvalın?
 İlan məskənidir bu mağaralar,
 Sən Aysan! De, burda nə məqsədin var?
 Qəbrinin üstündə yanırım, canan!
 Sənsə mağaraya həmdəm olmusan.
 Sən bir xəzinəydin, uddu torpaqlar,
 Xəzinə olmasan, udmazdı, ey yar.

Hansı mağarada xəzinə ki, var,
 Üstündə bir ilan qıvrılıb yatar.
 Mən də ilan kimi kəsüb yuvamdan,
 Məzarın üstündə oldum pasiban.
 Qum kimi tapdandım bir zaman gerçək,
 İndi sakit oldum, quyuda sutək.
 Qismətin Ay kimi qərilibksə, bil,¹⁰⁷
 Ayın qəribliyi qərribə deyil.
 Sən gizli olsan da zahirdə məndən,
 Canın canımdadır, ayrılmaz səndən.
 Uzaq düşdünsə də gözümdən, inan,
 Könlümdən uzaqda deyilsən bir an.
 Ortadan qalxdısa nəqşin, surətin,
 Öz yerində qalmış qəmin, möhnətin.
 Səninçin könlümü yelə verdim mən,
 Xatirən çıxarmı heç xatirimdən!
 Qəmin yolumdadır, toz-torpaq atmış,
 İstəsən oyaq ol, istəsən yatmış.
 Gedir sənin Rəxşin məndən irəli,¹⁰⁸
 Çünki mən çolağam, ey gözəl pəri!
 Behişt məclisinə qonaq düşübsən,
 Canını qurtardın bu xərəbədən.
 Mən də çarə tapsam haman düyünə,
 Yanına gələrəm bir neçə günə.
 Qəbrinin başına dolandığımdan,
 Əhdə vəfadaram hələ də, canan!
 Nə zaman yanına düşsə bədənim,
 Kəfənin batmasın qanıma mənim.
 Yerin behişt olsun daima sənin,
 Qoy Allah hərəmi olsun məskənin.
 Ruhunun qəndili axıcılıqdan
 Ətrafa şölələr salsın hər zaman».
 Deyib yığışdırdı əl-ayağını,
 Hərlənib sındırdı öz qolbağını.
 Başında bir dəstə heyvanlar yenə
 Üz qoydu öz doğma vilayətinə.
 Sürüb dəvəsini yollar boyunca,
 Hicran şerləri dedi doyunca..
 Ayrıluq vəsfini alaraq dilə,
 Vəfadan qoymadı bir kəlmə belə.
 Boyadı qumları o, göz yaşına,
 Çırpdı öz başını çölün daşına.
 Qıgılıcı saçmamış öz naləsindən,
 Qoymadı yol üstə qalsın bir tikən.

Yollarda gördüyü bütün daşları
 Boyadı al qana o göz yaşları.
 Başından aşdıqca sevdalı dərdi,
 Cananın qəbrini arzu edərdi.
 Dağlardan sel kimi axıb gələrək,
 Leylinin qəbrinə döşənərdi tək.
 Başını məzara qoyub qalardı,
 Torpaqdan minlərcə öpüş alardı.
 Anıb o vəfalı can həmdəmini,
 Məzara söylərdi könül qəmini.
 O möhnət bağında tutduqca qərar,
 Yanından getməzdə vəhşi heyvanlar.
 Axan göz yaşları olduqca Zəməzəm,
 Vəhşilər qurmuşdu ona bir hərəm.
 Yanından getməzdə onun heyvanlar.
 Adam buraxmazdı yanına onlar.
 Qorxaraq o vəhşi yırtıcılardan
 O yoldan keçməzdə bir nəfər insan.
 Məcnun dost qəbrindən getməmiş hələ
 Məzara gəlməzdə qarınca belə.
 Gündüzü bu sayaq olurdu gecə,
 Ömrünü həvəslə verirdi heçə.
 Neçə gün yaşadı vəhşilərlə tək,
 Bu həyat ölümdən pis idi gerçək.
 Gah canan qəbrinə səcdə edərdi,
 Gah ceyran ardınca çölə gedərdi.
 Qarışqa gözündə məskəni vardı.
 Qəbirdən-qəbirə addımlayardı.
 Bu hicran qüvvədən saldı Məcnunu,
 Nəhayət, oxudu köç məktubunu...

BAĞDADLI SALAMIN İKİNCİ DƏFƏ MƏCNUNUN GÖRÜŞÜNƏ GƏLMƏSİ

Verir bu tarixi yazan bir nəfər
 Ərəb məxəzindən belə bir xəbər:
 Salam o aşiqin ziyarətinə
 Gəlmək xəyalına düşmüşdü yenə.
 Qalxıb yol getməyə üz qoydu Salam.
 Bir ay dağı, daşı dolaşdı tamam.
 Atını hər yana sürdü bir zaman,
 Axtarıb tapmadı ondan bir nişan.

Axır bir dərədə rast gəldi ona –
 Daşdan ayaqları qabar Məcnuna.
 Halı dəyişmişdi onun büsbütün,
 Tamam qol-qanadı sınımışdı o gün.
 Bir neştər olduqca hər ötən tikən,
 Könül yarasıyla dolmuşdu bədən.
 Zavallı, Salamı gördüyü zaman
 Sordu: «Ey cavanmərd, söylə, hardansan?»
 Salam: «Mənəm, – dedi, – gəlmişəm xəstə,
 Səninçin qalmışdır gözüm yol üstə».
 Məcnun bu sözlərə qulaq verərək,
 Salamı tanıyıb qucaqladı bərk.
 Qovdu vəhşiləri onun yolundan,
 Suyu oddan çəkdi, kölgəni nurdan...
 Dedi ki: «Yenəmi zəhmət çəkmişən?
 Səni ki, əvvəldə incitmişdim mən.
 Mən qəm xəstəsiyəm, sənə nəzənin,
 Nə məqsəd daşıyır belə gəlməyin?
 Əvvəl ki, baxmadım mən sən deyənə,
 Mənə söz deməkmi fikrin var yenə?
 İndi ki, gəlmisən sən, ey mərd ürək!
 Ayıbdır gələnə «dur, qayıt» demək.
 Arzunu aç de ki, mən əməl edim,
 Məqsədin nədirsə, o yolla gedim».
 Salam salamını yetirib ona,
 Təşəkkür bildirib, dedi Məcnuna:
 «Sənin nemətinlə dolanıram mən,
 İnan ki, səcdəyə, şükre layiqsən.
 Qabaq göstərdiyin gözəl lütfələr
 Mənə dövlət idi xəzinə qədər.
 Çünki sinəndəki gözəl təbindən
 Mənə bir xəzinə bağışladın sən.
 İnci qəsidələr dediyin zaman
 Əlim də, ağızım da dolardı, inan.
 Yenə də gəlmişəm sən olan bağa,
 Gəlmişəm bağından meyvə yığmağa.
 Əgər zəhmət çəksən, qəbul edərəm,
 Olmasa, yenə də razı gedərəm.
 Bu dəfə nə üçün düşdün həvəsdən?
 Təccüb edirəm bu halına mən.
 Söylə, dərindənmi var, bunun sirri nə?
 Bu il bənzəmirsən keçən ilkinə.
 Görürəm, sınımışdır şadlıq qanadın,
 Azalmış əvvəlki şurun, fəryadın.

Danış, öz işlərin de, nə haldadır?
 Sevgilin necədir, nə xəyaldadır?»
 Dost suallarını dinləyib həməən,
 Yenə işdən düşdü, incəldi bədən.
 Yenə xatirinə düşdü o sənəm,
 Məcnun çox ağladı gözlərində nəm.
 Soyuq bir ah çəkib bəlalar yedi,
 «Ah, dərdən ciyərim alışdı, – dedi. –
 Dostum! Nə deyirsən? Başqadır zaman,
 Məndən sevgilimi xəbər alırsan?
 Torpaq altındadır indi sevgilim,
 Yox, yox, bu yalandır, qurusun dilim.
 Vəfadən yoğrulmuş o gözəl mələk,
 Behişt qapısıdır qapısı, demək.
 Sevgilim öldüsə, yanır çırağı,
 Mən isə öldürmüş onun bu dağı...»
 Bu varaq üstünə nə sözlər saçdı,
 Hər söz üstündə də varaqqlar açdı.
 Salamın əlindən tutub apardı,
 Yenə də Leylinin qəbrinə vardı.
 Dedi ki: «Bax, budur dediyim pəri,
 Canımdan əl çəkdim ondan ötəri».
 Salam çox dinlədi bu nalələri,
 Məcnun sevgilisiz qalandan bəri
 Növhəsi, fəryadı sinə dağladı,
 Salam da bir yanda durub ağladı.
 Qanlı sular tökdü gözündən, bilsən!
 Axdı qan bulağı hər kirpiyindən.
 Sonra üz tutaraq xəstə Məcnuna,
 Qəm yeyib, təsəlli verirdi ona:
 «O behişt gülüdür mənim də qəmim,
 Könül dəryasında qərç oldu gəmim.
 Canım dərdə düşdü səndən ötəri,
 Çünki bu ildırım çaxandan bəri
 Bir üzün yandısa sən bu oddan,
 Vallah, tamam yandı məndəki bu can!»
 Bu cür fəsahtlə o təmiz ürək
 Aşiq yarasına duzlar səpərək,
 Tamam iki-üç ay yanında qaldı,
 Qəlbini oxşayıb, dərdini aldı.
 Tanış olduqları on ildən bəri,
 Onun söylədiyi bütün sözləri –
 Qitədir, qissədir, şerdir deyə,
 Köçürdü hər şeyi bir dəftərçəyə.

Yazdı o sözləri çox sevə-sevə,
 Sonra izin alıb qayıtdı evə.
 Ondan aldığı nəqş edib yada,
 Bir töhfə gətirib gəldi Bağdada.

LEYLİNİN QƏBRİ ÜZƏRİNDƏ MƏCNUNUN ÖLMƏSİ

Məşhur söz ustası, o söz Loğmanı
 Belə tamamlayır bizim dastanı:
 O xırmanı yanmış alışıb söndü,
 Göz yaşından olan xırmana döndü.
 İnsafsız fələyin əl dəyirmanı
 Üyüdüb apardı haman xırmanı.
 Çünki zəif düşdü get-gedə bədən,
 Daha gücsüz oldu o əvvəlkindən.
 Canı ayağından dodağa çatdı,
 Günü axşam olub zülmətə batdı.
 Sızlayıb ahları göyə yüksəldi,
 Torpaq gəlininin yanına gəldi.
 O hasarlı qəbrə üz qoyub yatdı,
 Gəmiyi bulanıq bir suya batdı.
 Xəstə qarınca tək başı fırlandı,
 Yaralı ilantək qıvrılıb yandı.
 İki-üç beyt dedi qəmlə, möhnətlə,
 İki-üç göz yaşı tökdü həsrətlə.
 Sonra da göylərə tutub üzünü,
 Əl açıb o zaman yumdu gözünü:
 «Ey bütün aləmi qurub xəlq edən!
 Səni əzizinə and verirəm mən,
 Al dərdli canımı, ya pərvərdigar!
 Məni sevgilimin yanına apar!
 Bu canı bərklikdən özün azad et,
 Apar o dünyaya, könlümü şad et».
 Deyib bu sözləri, baş qoydu yerə,
 Qəbri qucaqladı o birdən-birə.
 Cananın qəbrini öpdükdən sonra,
 «Dost!» deyib, canını tapşırdı ona.
 Keçdi bu körpüdən axır ki, o da,
 Bu yoldan keçməyən varmı dünyada?
 Elə bir yoldur ki, son başı ədəm,
 Onun bəlasına düşəcək aləm...

Belə uçurumu olan ruzgarda,
 De, kimin həyatı qalmayırdarda?
 Deyin, tüstülənib yandıqca ruzgar,
 Onda qovrulmayan bir yaramı var?
 Hər yara üstündə qəm damğası var,
 Zülmün dırnağıyla didilir onlar.
 Ey çolaq eşşəyi bu dəyirmənin,
 Üzün kəhrəbadan sarıdır sənin.
 Uzaqlaş fırlanan bu dəyirmandan,
 Çıxmaz azadlığa onunla insan.
 Bir evdə olduqca sel təhlükəsi,
 Qalx ki, yaxınlaşır o selin səsi.
 Hələ sındırmamış körpünü fələk,
 Dəvəni körpüdən kənara tez çək!
 Dünyanın göbəyi yellə doludur,
 Yel də ki, bir heçdir, heçlik yoludur.
 Yelə bağlı olan bu diriliyə
 Çox da bel bağlama, dirilik deyə.
 Tələs ki, rahatlıq getdi dünyadan,
 Çox yavaş sürmə ki, getmişdir karvan.
 Qan içən bu yeddibaşlı əjdəha
 Dövrəndə ilandır, açılmaz daha.
 Özünə bir diqqət yetirsən əgər,
 Bürümüş dövrəni bu əjdəhalər.
 Bu qoca dünyanı zənn etmə fağır,
 Qarı görünmə də, bir əjdəhadır.
 Bu dünya oğrudur, köçünü tez çək,
 Bu cığal oyunçu daş gizlədəcək.
 Gəl, əyri vurma ki, sən mümkün qədər,
 Əyri zərbələrin özünə dəyər.
 Qorxma, öz könlünü elə abadan,
 Yaqut ye, zərrəcə qorxma vəbadan.
 Ağalığ atından aşağıya en,
 Bir zəiflik göstər acizliyindən.
 Ta ki, əcəl şiri can alsın yenə,
 Baxıb rəhmi gəlsin acizliyinə.
 Təkəbbürlü gəzmə, bu işdən əl çək,
 Bil ki, sən yemin deyil bu çörək.
 Torpaqdan məhəbbət kəsmək gəzirsən,
 Deyəcəyəm deyib, heç dinməyirsən.
 Sinə düyünləyən bu qıfıl ki, var,
 Qızılı xəznənin qarnında saxlar.
 Qıtlıqdan istərsən ölsün bu qarı,
 Ta ki sənə qalsın ev qızilları.

Gözə görünməmiş o bir hümadır,
 Gözə göründümü, bir əjdəhadır.
 Düşəndə məhbəsə aqıl bir adam
 Baxıb yol axtarar qaçmağa müdam.
 Dünya məhbəsində tutmusan qərar,
 Sən ki, yol bilənsən, durma, yol axtar!
 Bu işin dərmanı tapılar, şəksiz,
 Bu yükün cövrünü çəkməliyik biz.
 Gözündə işıq var, qəlbində qüvvət,
 Boş ki yaratmamış səni təbiət.
 Özünü zənn etmə zəif bir çıraq,
 Bil ki, zinət alır səndən yeddi bağ.
 Fələyin üstündə vilayətin var,
 Himayən altında durur varlıqlar.
 Səcdə edənlərin Səlcuqisən sən,¹⁰⁹
 Bir də son vücudun mirası sənsən.
 Fələk kimi olan boyuna bir bax,
 Saxla qiymətini, vüqar qalacaq.
 Sarılma torpağa, o tozdur, inan!
 Uyma təbiətə, od çıxır ondan.
 Sən öz mərtəbəndə otursan əgər,
 Bil, uclar başın göylərə qədər.
 Dağ kimi, qaçırma başını seldən,
 Sillə yesən belə, üz döndərmə sən.
 O nalını salan daşı al ələ,
 Qaldır, öp: «Nə gözəl ləlsən» söylə.¹¹⁰
 Səninlə qaynayan sirkəni sutək
 Gözünü yumaraq içəsən gərək!
 Bu yol bir vəfayla başa vurular,
 Ondən vəfa ilə qurtarmaq olar.
 Çox içən adamlar bədxumar olar,
 Yaxşı içənlərsə xoşgüvar olar.
 Axar sular kimi sən də sakit ax,
 Axdığı yerlərdə xoşlansın torpaq.
 Bil ki, su nohurdan içilsə əgər,
 Sərin ola bilməz axar su qədər.
 Varlıq dünyasıdır torpağın, gerçək,
 Dünyaya pərəstiş etmə torpaqtək.
 Dünya gedərgidir, dalınca getmə!
 Qalmayacaq şeyə sitayiş etmə!
 Məcnun ki, dünyadan heçliyə vardı,
 Dünya töhmətindən canı qurtardı.
 Gəlin beşiyinə qoydu özünü,
 O, yuxuya gedib yumdu gözünü.

Bu fani dünyada öldü möhnətdən,
 Köçüb o dünyaya, qurtardı dərddən.
 Torpaqlar onu da qoynuna aldı,
 Bir ay, bəlkə bir il o halda qaldı.
 Qəbrin dövrəsində bir böyük dəstə
 Vəhşi dayanmışdı gözü yol üstə.
 Şah kimi yatmışdı sarayında tək,
 Vəhşilər baxırdı keşik çəkərək.
 O hasarlı səhni bürüyüb onlar,
 Yuva düzəltmişdi orda heyvanlar.
 Baxıb vəhşilərə, can qorxusundan
 O qəbrin yanına gəlməzdi insan.
 Uzaqdan baxanlar görərdilər ki,
 Vəhşilər qaynaşır arılar tək.
 Zənn edirdilər ki, o qərib xəstə
 Yenə də əyləmiş o qəbrin üstə.
 Qılınc vuranlar da hər axşam, səhər
 Şahın sarayına keşik çəkirlər.
 Bilməyirdilər ki, şah qəbrə varmış,
 Tacla kəmərinə külək aparmış.
 Məcnun – o canını eşqə xərc edən,
 Dürrünü torpağa basdırıb gedən
 Məhv oldu fələyin zəlzələsindən,
 Çürüyüb torpağa qarışdı bədən.
 Onun canındakı nişanələrdən
 Quruca bir sümük qalmışdı, bilsən!
 Vəhşi heyvanlar da gəlib bir kərə
 Yaxın durmazdılar o sümüklərə.
 Nə qədər hərəmi güddü vəhşilər,
 Ayaq da basmadı ora bir nəfər.
 Ölüni insanlar anıb, yad edər,
 Yoxdur vəhşilərdə belə bir hünər.
 Bir il bu qaydayla keçdi, əlqərəz,
 Dağıldı vəhşilər istər-istəmöz.
 Bəzisi iy alıb, üz qoydu dağa,
 Bəzisi də ölüb getdi torpağa.
 Xəznə tilsimini qapanda dövrən,
 Xəznə qıfılı da çürüdü pasdan.
 Bu halı görünəcə yol adamları
 Qeydsiz gəldilər hərəmə sarı.
 Gördülər ki, yatır orda bir insan,
 Sümüklər qalmışdır onun canından.
 Bir vəfa gözüylə seyr edib onu,
 Tezəcə tanıdılar kim olduğunu.

O zaman yayıldı bu səs hər yana,
 Yayıldı bu xəbər Ərəbistana.
 Toplaşdı qohumlar, qəlbi yananlar,
 Başına dərd gəlmiş qəmgin olanlar.
 Baxdıqca meyidə nalə çəkдилər,
 Şivən qopardaraq, qan-yaş tökdülər.
 Gövhərini saçmış o quru bədən
 Bir ağ sədəf kimi düşmüşdü, bilsən!
 Qızılla sildilər sədəf tozunu,
 Yenə də sürtdülər ənbərlə onu.
 Onun müşk kimi saçları vardı,
 O öz nəfəsindən ətir saçardı.
 Bu məzar ağlatdı hər yaşlı qəlbi,
 Axdı göz yaşları yağışlar kimi.
 Bu göz yaşlarıyla yuyub Məcnunu,
 Torpaqdan torpağa qoydular onu.
 Daxmanın yanını açıb, müxtəsər,
 Leylinin yanında dəfn eylədilər.
 Şahı apardılar bir meyxanəyə,
 Saqiyyə verdilər, sərxoşdur, deyə.
 Qiyamətə qədər yatdılar rahat,
 Qalxdı yollarından dərddə məlamət.
 Sağkən vermişdilər bir əhdə qərar,
 Ölüb bir beşirdə qoşa yatdılar...
 Zaman dolaşdıqca, hər iki qəbrə
 Tikdilər ordaca bir daş məqbərə.
 Hüsnünə bağ-bostan həsəd aparan
 O türbə səcdəgah oldu çox zaman.
 Bütün xəstələrə şəfa verərdi,
 Cəfadan qurtarıb şəfa verərdi.
 İstəyi yerinə çatmasa əgər,
 Geri qayıtmazdı ordan bir nəfər.
 Ey Allah! Aləmdə o iki insan
 İsmətlə, paklıqla uçduqlarından,
 Kəsmə sən onlardan öz ülfətini,
 Bağışla onlara öz rəhmətini!
 Bizim də növbəmiz yetişən zaman
 Sən özün bilərsən, böyük yaradan!

ZEYDİN LEYLİ VƏ MƏCNUNU YUXUDA GÖRMƏSİ

Bütün ömrü boyu dərd əhli olan
Zeydə rəhmət olsun görüm hər zaman.
O nür çeşmələri məqbərəsindən
Bir an da uzağa getməzdi, bilsən!
Leyliylə Məcnunun nə vaxtdan bəri
Eşq üçün dediyi xoş qəzəlləri
Bəsirət gözüylə hafizəsindən
Arayıb, axtarıb, toplayıb bəzən
Gəlib-gedənlərə verərdi xəbər,
Afərin deyirdi qulaq verənlər.
O iki aşiqdən qalan yadigar
Aləmə Zeyd ilə oldu aşikar.
Bir gün dostlarını anaraq yenə
Ağlayıb onların bu taleyinə.
Dedi: «Nakam ölən yazıq aşiqlər
İndi bir-birindən tuturmu xəbər?
Bəlkə yer altında kərpic olmuşlar,
Ya behişt taxtında tutmuşlar qərar.»
Nafənin başını qaşayan gecə
Gündüzün üstünə ənbər səpincə,
Zeydin yuxusuna girdi bir mələk,
Bir behişt göründü şəfəqlənərək.
Onun həyəətində boylu sərvlər
Şad idi bəxtiyar könüllər qədər.
Hər gülün, çiçəyin ətəyində bağ,
Hər gül yarpağında yanar bir çıraq.
Hər çəmən qoynunda bir behişt vardı,
Yanar gözlər kimi işıqlanardı.
Zümrədə bənzərdi o yer, dedikcə
Parlaq görünürdü göz işlədikcə.
Əlində cam tutmuş hər növrəstə gül,
Baxıb dil açmışdı sevdalı bülbül.
İrmaqlar sim üstə tutmuşdu qərar,
Quşlar orda min bir nəğmə oxuyar.
Güllər kölgəsində güldükcə səhər,
Bir taxt qurulmuşdu Günəşə bənzər.
O taxt bəzənmişdi bir behişt qədər,
Onu bəzəmişdi ipək xəlçələr.
Orda iki mələk qoşa durmuşdu,
Nicat dərgahında cüt oturmuşdu.
Onlar nur içində hurilər qədər
Başdan ayağadək bəzənmişdilər.

Əldə şərab vardı, könüldə bahar,
Sevdadan danışmış, deyirdi onlar.
Gah şərab edirdi onlara əsər,
Gah dodaq-dodağa öpüşürdülər.
Gah keçən sevdanı anırdı onlar,
Gah da qoşa yatıb kam alırdılar.
O taxta bir qoca baş söykəyərkən,
Durmşdu onların qulluğunda tək.
Qoca, aşiqlərin başına hər an
Şabaş dağıdırdı asimanlardan.
Zeyd bu yuxunu gördüyü zaman
Soruşdu gizlicə göy qocasından:
«Əlləri qədəhli bu iki nəfər,
Bu behişt bağında, de, nəçidilər?
O can mənzilində havalanmışlar
Hardan bu məqamda tutmuşlar qərar?»
O dilsiz qoca da ona birtəhər
Eyhamla fikrini dedi müxtəsər:
«Dost olmuş dünyada bu iki vicdan,
Yoldaş yaranmışdır başdan, binadan.
Biri doğruluqda dünya şahıdır,
O biri qəlb alan qızlar mahıdır.
O dediyim Ayın adı Leylidir,
Yanıdakı şaha Məcnun deyilir.
Səfa sandığında bu iki nəfər
Eşq ilə yaşamış saf ləldirlər.
Rahatlıq görməyib fani dünyada,
İndi yetişmişlər yalnız murada.
Burda görməyirlər dərd-qəmdən əsər,
Daima şadlıqla ömür sürürlər.
Kim ki, o dünyada bəhrəsiz qalar,
Onun bu dünyada başı ucalar.
Kim ki, o dünyada acı qəm içər,
Ömrü bu dünyada şadlıqla keçər».
Sübhün işığıyla yanan asiman
Gecə xırmanına od vuran zaman
Zeyd öz yuxusundan ayıldı birdən,
Hamıya söz açdı bu sirrlərdən,
Kim ki, o dünyadan istəyir bir bar,
Bu dünya keyfinə o, ayaq basar.
Bu aləm fanidir, quru torpaqdır,
O aləm daimi, özü də pakdır.
Doğrudur, əbədi, təmiz bir aləm
Fani bir torpaqdan yaxşıdır, desəm!

Amandır, ağlını unutma ki, sən
 Gülünü tikana dəyişməyəsen!
 Özün çıxarmasan mədəndən gövhər,
 Gövhər axtarma ki, müftə verməzlər.
 Eşqin hərəminə can ver, ey insan!
 Bəlkə özlüyündən can qurtarasan.
 Eşqin aləmində ox kimi süz sən,
 Uzaq düşməyəsen o nişanədən.
 Ox düz getdiyindən öz nişanına,
 Bil ki, layiq olmuş şah kamanına.
 Varlığın açarı eşq ilə insan –
 Qürur girdabından qurtarar, inan!
 Əgər qəm şərbəti olsa da zəhər,
 Eşqin əlləriylə şirin içilər.
 Baxma bu şərbətin acısı çoxdur,
 Saqisi eşq isə, qorxusu yoxdur.
 Dözülməz olsa da bu qəm, bu zillət,
 Xoşdur! Yaratmışsa onu məhəbbət.
 Artıq söz dəryası axıra yetdi,
 Ayıq ol ki, gəmi ədəmə getdi.
 Nizami! Allaha şükür edək biz,
 Mükəmməl qurtardı bu hekayəmiz.
 Bağlılar açarı olsun bu dastan,
 Oxuyub ağ günə çatsın hər insan.
 Əsər səadətlə yetişdi sona,
 Uğurlu aqibət diləyək ona.

KİTABIN SONU

Ey şah, bu dünyaya özün pənahsan,
 Sən bir şah deyilsən, bəlkə min şahsan.
 İkinci Cəmşidsən taxt almaqda sən,
 Birinci günəşsən misilsizlikdən.
 Keyqubad görkəmli Şahi-Şirvansan,
 Əbülmüzəffərsən, böyük xaqansan.
 Yalnız Şirvan deyil, dünya şahısan,
 İkinci Keyxosrov, ey şah Axsitan!
 Sən, ey padşahlıq bürcünün sonu,
 Dünya çox görməsin şah olduğunu.
 İnsanlıq fəxr edir adınla hər dəm,
 Səndən abad olmuş bu iki aləm.
 Dəniz çəşməsisən, cəlalın vardır,
 Sənin böyüklüyün açıq-aşkardır.

Mübarək başını, ey fəxri-cahan,
 Fələkdən yuxarı tutduğun zaman
 Şadlıqla, nəşəylə xəyalata get,
 Bu gözəl dastanı mütaliə et!
 Bu fikir qızının gözəlliyindən
 Xəzinə aparıb, murada yet sən.
 Kaş ki, bəyəneydin bu gözəl yarı,
 «Əhsən»in olaydı ipək paltarı.
 Belə bir səxavət səndən istərəm,
 Məndən təvəkküldür, səndən də kərəm.
 Səndəki pak könül, bir də qalib baxt
 Sənə nəsihətçi olsa da hər vaxt,
 Bu Allah vergisi nəsihətçidən
 İki-üç söz eşit səhər çağı sən.
 Gör dünya nə qədər baş yola saldı,
 Gör hansı şahlardan bu vaxta qaldı?
 Dünyanı abad et sən, ey hökmüdar,
 Adın bu dünyada qalsın yadigar.
 Sən ki, iş bilməkdə ayıq bir şahsan,
 Daha da ayıq ol, nə qədər sağsan.
 Sonsuz ədalətin, səxavətin var,
 Daha da çox olsa, zərərmi olar?
 Bir iş dövlətinə gətirsə cəlal,
 Sən həyata keçir o işi dərhal.
 Şahlıq zinətinə diqqətlə baş çək,
 Tük qədər bir ləkə qonmasın gərək.
 Sənin bayrağına layiq bir torpaq
 İdarən altında yaşayır ancaq.
 Səndən uzaq olan yerləri də sən
 Öz torpağın bilib şad ol ürəkdən.
 Kim ki, sevir səni, boynunu burma,
 Hər bir günah üçün qılınc da vurma!
 Səndən üzr istəsə hiyləgər düşmən,
 Onu qov qapından, heç aldanma sən!
 Qüdrətli, təmkinli, həm də sayıq ol,
 Şərab içsən belə, yenə ayıq ol!
 Qolların iş görəni olsa da hər an,
 Yenə kömək istə böyük Allahdan.
 Öz fikrin nə qədər ayıq olsa da,
 Xor baxma sən başqa fikrə dünyada.
 Heç iki ürəklə girişmə hər bə,
 Ta ki, qəlp çıxmasın vurduğun zərbə.
 Gah yumşaq, gah da tünd olsa bir adam,
 Onun söhbətindən pəhriz tut müdam.

Kimin ki, içində iki qapı var,
 O heç yaşamasa daha xoş olar.
 İrəliyə addım atdığı zaman
 Geri dönməyi də unutma bir an.
 İş, doqquz addımla atılsa sən, bil,
 On addım atmağın məsləhət deyil.
 Ədalət axtaran insanlara sən
 Doğru cavab göndər doğru dillərdən.
 İşində sadıq ol, sözündə möhkəm,
 Kim aman istəsə, olsun xatircəm.
 Hər kəsi sınaqdan keçirib, düz bax,
 Sınaqsız olmasın o sənə küstax.¹¹¹
 Heç kəsin əhdinə bel bağlama gəl,
 Onun iç üzünə atmayınca əl.
 Kiçik görünməsin gözünə düşman,
 Belə təmizlənir yollardan tikan.
 İncisən bir sirin açılmağından,
 Danışma, bilməsin onu bir insan.
 Vurduğun bir şeyi çıxart kökündən,
 Hörmət etdiyini gözdən salma sən.
 Gecəni, gündüzü çox vermə bada,
 Yaxşı ad uğrunda çalış dünyada.
 Şərab halalsa da, mindirmə başa,
 O haramzadədən uzaqda yaşa!
 Meyi qaydasınca nuş edə bilsən,
 Sən şərab içərsən, keflənər düşmən.
 Həddini aşırıb, çox içsən əgər,
 Sənə bütperəstlik ləkəsi dəyər.
 O gün ki, xoşhalsan, xeyli dayan, dur,
 Pis gözlərə qarşı üzərlik yandır!
 Təbin şad olduğu gecələr belə
 Özünə bir dua nəfəsi üflə.
 Kef vaxtı özünü nəşəli saxla,
 Qoy məclis qızıışsın daha maraqla.
 Dünyada şir kimi sən göstər vüqar,
 Ta ki igidlikdən dəm vurmasınlar.
 Bir xaraba görsən, qurmağa tələs,
 Məsləhət belədir, əməyin itməz.
 Gətir bu dünyanı ağlın önünə,
 Tələsmə heç kəsin ölüm gününə.
 Diləyin baxma ki, uzaqda qalar,
 Öz bəxtin qapıdan içəri salar.
 Bəlkə də, bu sözlər bir əfsanədir,
 Sənə danışmağa bir bəhanədir.

Yoxsa, ey dünyaya sahib hökmdar,
 Səndə nəsihətə ehtiyacmı var?
 Nə qədər ki, sənsən, özünsən rəhbər,
 Əlindən daima yaxşılıq törər.
 Yaxşı kişilərin duasına bax,
 Sənə çərx altında o, sədd olacaq.
 Nə qədər şadlıqdır, kefdir, həvəsidir,
 Sənə Nizamının hümməti bəsidir.
 Ey Allah, bu şahın gül camalından
 Zilləti, zəhməti gizli tut hər an!
 Qapını döyərsə, fəryadına yet,
 Hər yerə gedərsə, ona kömək et!
 Bütün sərkərdəsi zəfərə çatsın,
 Düşməni basılıb yaslara batsın!
 Onun əlindəki o şahanə cam
 Həyat şərbətiylə qoy dolsun müdam.
 Mənə də bir qətrə versin o camdan,
 Yazmışam adına bir belə dastan.
 Adıyla adlansın bu dastan hər dem,
 Şahın dövlətinə olsun xoşqədəm.

İZAHLAR

¹ Sənin tərifindir «təbarəkallah»...

Təbarəkallah – Nə gözəl! Nə yaxşı! Nə əcəb! Allah mübarək etsin! – deməkdir.

² Yeddi qız, doqquz taxt qapında sənin
Olmuşdur daima pərdə çəkənin.

Yeddi qız – yeddi planetə, **doqquz taxt** isə doqquz fələyə (göyə) işarədir. Yəni: yeddi planet və doqquz göy həmişə sənin qapında qul kimi pərdə tutur. Qədim astrologiyada göylərin yeddi qat olması iddia olunurdu. **Ərş** və **kürsi** deyilən iki məqamı da buna əlavə etdikdə doqquz göy, doqquz fələk alınır.

³ Axşamın qapqara, səhərin ala,
Atına göyləri yaratdın tovla.

Sən axşamın qara atına və səhərin ala atına fələkləri tövlə yaratdın ki, bir-birini əvəz edən gecə və gündüz dincəlmək üçün atlarını göylərdə bağlasınlar.

⁴ Yeddi düyün vurdun göylərə, birdən
Yetmişi açıldı bu qüdrətindən.

Qədim Şərqdə insanlar talelərinin ulduzlara bağlı olduğuna inanır və öz səadətləri üçün planetlərin bürclər arasında hərəkətini izləyirdilər. Buna görə də Nizami: göylərdə yaratdığın **yeddi düyün** – yeddi planet ilə yetmiş düyün açdın, – deyir.

⁵ Bir dağ çapmadısa bu «kaf» ilə «nun»,
Göy adlı bir böyük Bisütun qurdun.

«Kaf» və «nun»un birləşməsindən ərəbcə «kun» (ol!) kəlməsi əmələ gəlir. Beytin mənası belədir: sən (Allah) bir dəfə «ol!» deməklə dağ çapmadan fələk kimi bir Bisütun qurdun. **Bisütun** burada iki mənə verir: 1. Göylərin sütunsuz dayanması. 2. Bisütun dağı.

⁶ Adın vücuduma hənut olacaq.

Hənut – ətirli bir maddədir, meyitlərin üzərinə səpirilər.

⁷ Mənəm dərgahında bir dilsiz ehram,
Sənin sorağında ləbbeyk vuraram.

Hacılar Kəbə ziyarətinə gedərkən qurban kəsməzdən əvvəl soyunaraq **ehram** adlanan ağ parçaya bürünür və qum üzərində qaçır «**ləbbeyk**» (hazıram!) deyər qışqırırlar.

⁸ Libasım ətrinlə süslənər müdam,
Buyam, ya dirəmnə, ya da ud olsam.

Dirəmnə pis qoxulu, **ud** isə yandırılarkən gözəl ətir verən bir bitkidir. Şair Allaha xatırladır ki, insanın yaxşı və pisliyinə məsul Allah özüdür. Dirəmnə və ya uda qoxu verən də odur.

⁹ O qabü-qövseynin mahir ustası...

Qabü-qövseyn – 1. İki yay uzunluğunda məsafə. 2. Dini rəvayətə görə Məhəmməd peyğəmbər merac zamanı Allaha həmin məsafə qədər yaxın olmuşdur.

¹⁰ Altı-yeddi min il keçir o andan
Ki, bu dəbdəbəni eşitmiş cahan.

Dini əfsanələrə görə Məhəmməd bəşərin ilk xilqət günündə, hətta Adəmdən belə qabaq yaranmışdır. Adəm onun nurundan ruhlanmışdır. Beytdə də bu əfsanəyə işarə edilir.

¹¹ Bu beş vaxt namazdır əsli tövbənin,
Beş növbə təbildir qapında sənin.

Adət üzrə padşahların sarayında gündə beş dəfə təbil vurulardı: islam dinində isə hər bir müsəlmanın gündə beş dəfə üzünü Kəbəyə tutub namaz qılması vacibdir. Şair Məhəmmədi padşaha və beş vaxt namazı onun sarayında vurulan beş növbə təbilə oxşadır.

¹² Bu evə yeddi səqf yaratdın yenə,
Tapşırdın onu da dörd xəlifənə.

Dörd xəlifə – Əbubəkr, Ömər, Osman və Əliyə işarədir.

¹³ Siddiq sədaqətə olmuşdur rəhbər,
Faruqu fərqdən uzaq bildilər.

Siddiq – birinci islam xəlifəsi Əbubəkrin ləqəbidir. **Faruq** – ikinci islam xəlifəsi Ömərə işarədir ki, o, haqqı batıldən fərqləndirmişdir.

¹⁴ O, Allahdan qorxan həyalı qoca...

Məhəmmədin canişinlərindən olan III xəlifə Osman ibn-Əffan nəzərdə tutulur.

¹⁵ Yeddi xəzinəni açaraq bir dəm,
Dörd gövhər üstünə basmısan qədəm.

Yeddi xəzinə – yeddi göyə işarədir. **Dörd gövhər** – dörd ünsür: su, torpaq, od və külək deməkdir.

¹⁶ Sən Ümmi-Haniyə qonaq gələndə...

Ümmi-Hani – Faxtə Əbutalib qızı dördüncü xəlifə Əlinin bacısıdır. Məhəmmədin Ümmi-Haninin evindən meraca – göylər səyahətinə getdiyi rəvayət olunur.

¹⁷ Yerini Ütarid bilməyəcəkdir...

Ütarid – Merkuri planeti.

¹⁸ Şabaş sinəsini qaldırmış Zöhrə...

Zöhrə – Venera planeti, qədim poeziyada fəza çalğıcısı timsalıdır.

¹⁹ Mərrix qulluqçudur yataq evinə...

Mərrix – Mars planeti.

²⁰ Müştəri yoluna doğandan bəri...

Müştəri – Yupiter planeti.

²¹ Keyvan qulağına halqa taxaraq...

Keyvan – Saturn planeti.

²² Qədr gecəsidir bu gecə, tələs...

Qədr gecəsi – orucluq ayı olan Ramazanın 21,23 və 27-ci gecələri duaların Allah dərgahında müstəcab (qəbul) olacağı gecələrdir. Bunlar eyni zamanda əhya (dirilmə) gecələri adlanır. Qurani-Kərimin ilk ayələri bu gecədə nazil olmuşdur.

²³ İldırım Buraqı mindin dünyada...

Buraq – Məhəmməd peyğəmbərin merac gecəsi mindiyi, başı insana oxşayıb qanadları olan atdır.

²⁴ Cəbrayıl sənənlə gedə bilmədi...

Cəbrayıl – dini rəvayətə görə mələklərdən biri. Allahın qasidi kimi təsvir olunur.

²⁵ Mikayıl yer verdi sənə başında...

Mikayıl – Allaha yaxın olan mələklərdən biri. Ona ruzi mələyi də deyirlər.

²⁶ İsrafil qul kimi durub qarşında...

İsrafil – dini əfsanələrdə adları çəkilən dörd mələkdən biridir. Guya onun vəzifəsi həyatın yaranması və məhv olması barədə şeypur çalmaqla dünyanı xəbərdar etməkdir.

²⁷ Bir Rəfrəf sənənlə mənzilə vardı...

Rəfrəf – Məhəmmədin göylərə merac etməsi əfsanəsində onun mindiyi ikinci xəyali atdır. Bəziləri onu bulud, nur saçığı və sair təsvür edir.

²⁸ O, Sidrə taxtına səni apardı.

Sidrə (Sidrətül-müntəha) – göylərin yeddinci qatında olan əfsanəvi ağac adıdır.

²⁹ «Sübbuh» söyləyərək göy sakinləri...

Sübbuh – yüksək tərif və sitayişə layiq olan.

³⁰ Nübüvvət göyləri sənə yerindir.

Nübüvvət – peyğəmbərlik.

³¹ İki vəfasızın əhdini bir et,

Bu dörd ayaqlını özün əlbir et.

İki vəfasız – gecə-gündüz, **dörd ayaqlı isə** – dörd ünsürə işarədir.

³² Nafəndən küləyə bir ətir versən...

Nafə – xüsusi cinsdən olan ahunun göbəyindəki müşk vəzisi.

³³ Mən bütün bədənə yem verən zaman

Öz ciyərdə param da pay alar ondan.

Yəni: mən öz sözlərimi bütün xalqa deyirəm, qoy oğlum da ondan özünə bir pay götürsün.

³⁴ Musa gövhər tapdı xəzinələrdə,

Qarun da boğuldu lələ-gövhərdə.

Musa – Yəhudilərin peyğəmbəri. Guya Allah tərəfindən ilk müqəddəs kitab – Tövrat ona nazil olmuşdur.

Qarun – dini əfsanələrə görə Musa peyğəmbərin zamanında yaşayan çox varlı və xəsis bir adam olmuşdur. Musanın qarğıışı nəticəsində öz xəzinələri ilə birlikdə yerə batmışdır.

³⁵ Çalıb oxumaqda Barbəd olsan da...

Barbəd – Sasani hökmdarlarından Xosrov Pərvizin sarayında məşhur müğənni və çalğıçı olmuşdur. Nizami «Xosrov və Şirin» poemasında Barbəddən və onun sənətindən geniş bəhs etmişdir.

³⁶ Hər sadə damcının əsil cövhəri,

Dəryaya meyl edir əzəldən bəri.

Yəni gördüyünüz hər zərrə küllün, hər sadə mürəkkəbin üzvüdür. Qətrə ilə dəniz arasında maddi bir vəhdət vardır ki, onu pozmaq mümkün deyildir. Çünki hər qətrə böyük dənizlərin cüzüdür. Ona görə də hər qətrə dənizə, hər cüz küllə qovuşmağa meyl edir.

³⁷ Bir qara pul olsun, bir arpa əgər,

Onda dörd gövhərdən tapılar əsər.

İstənilən əşyanın və maddənin tərkibi dörd ünsürün (torpaq, od, su, hava) birləşməsindən əmələ gəlmişdir.

³⁸ Dəmlər içindəydim Keyqubad kimi.

Keyqubad – İran tarixində Kəyan sülaləsinin qüdrətli padşahı hesab edilir.

³⁹ Bu fala mən qürə atdığım anda,
Ulduzlar keçirmiş eyni zamanda.

Qürə – bəxt yoxlamaq, bir şeyi ürəkdə tutmaq; ulduzların keçməsi isə taleyin arzuya uyğun gəlməsinə işarədir. Yəni mən bu arzuda olarkən (bu falı tutarkən) tale ulduzu da ona müvafiq gəldi. Qədim Şərq astrologiyasına görə, guya hər insanın taleyi ulduzlardan birinə bağlı imiş.

⁴⁰ Qüdrətin böyükdür, ona-on yarat,
Onda beş verməyi birdəfəlik at!

Ona on – saf qızıl, **onda beş** isə qarışıq qızıl mənasındadır. Yəni yazdıqların saf qızıl kimi bakir və qiymətli olsun, zəif misrələr yazma!

⁴¹ Dedi: «Ey kəlamı əkizim ata...»

Şairin oğlu Məhəmməd atasının yaratdığı əsəri özünə qardaş bilir, öz əkizi adlandırır.

⁴² Bəhrin suyu yüngül, özü axardır,
Canlı, nəfəs alan balığı vardır.

Şair birinci misrada **bəhr** kəlməsini iki mənada işlətməmişdir. Birinci mənada poemasının vəznə, ikinci mənada dəniz nəzərdə tutulur.

Yəni poemanın vəznə **bəhri-xəfif** həm yüngül, həm də axıcıdır. **Bəhrin** (dənizin, əsərin) balığı olan sözlər isə diridir, canlıdır.

⁴³ «Sa», «fa», «dal» iliydi, rəcəbin sonu...

Ərəblərdəki say sistemində (əbcəd hesabı) üç nöqtəli «sa» hərfi – 500, «fa» hərfi – 80, «dal» – hərfi isə 4-ə bərabərdir. Nizami bu hərflərlə «Leyli və Məcnun» poemasının yazıldığı tarixi göstərmişdir ki, bu da hicri 584-cü il, miladi 1188-ci ilə təsadüf edir.

⁴⁴ Bu Bəhram nəşəbli, ülkər üzlü sən...

Burada **Bəhram** sözü həm Marsın farsca adıdır, həm də Sasani şahları sülaləsinin on dördüncü padşahı Bəhram-Gura işarədir.

⁴⁵ Bu yeddi örtüklü, altı barmaqlı,
Bir gözlü, dörd əlli, doqquz ayaqlı.

Bu beytdə kainatın təsviri verilir: yeddi örtük – yeddi fələk, **altı barmaq** – altı tərəf: şərq, qərb, şimal, cənub, aşağı və yuxarı, **bir göz** – günəş, **dörd əl** – dörd ünsür: od, su, torpaq və hava, **doqquz ayaq** – doqquz göy mənasında verilmişdir.

⁴⁶ Onun qapısında mehtərdir Qeysər,
Fəğfur o qapıdan gəlib dilənər.

Qeysər – qədim Rum padşahlarının, **Fəğfur** isə qədim Çin padşahlarının ləqəbidir.

⁴⁷ Uçarmış Arəşin oxu, deyirlər.
Ad qəbiləsinin nizəsi qədər.

Arəş – İranın məşhur mifik pəhləvanlarından biridir. Əfsanələrə görə Arəşin atdığı ox qırx mənzil yol gedərmiş.

Adilər – **Ad qövmü** – ərəb qəbilələrindəndir.

⁴⁸ Atdığı zubinin hər nişanından...

Zubin – nizəyə oxşar bir silahdır.

⁴⁹ Altı hərfi olan adıyla, bilsən,
Dünyanı bağlamış altı tərəfdən.

Yəni Axsitanın altı hərfdən ibarət olan adı dünyanın altı tərəfini nərdtaxtanın altı xanəsi kimi bağlamışdır.

⁵⁰ Mahmudun filindən qüvvətli olar.

Mahmudun (Sultan Mahmud) fili öz böyüklüyü və gücü ilə Şərq əfsanələrində məşhurdur. Yəni: sənin ehsanın milçəyi böyük qüvvət sahibi edər.

⁵¹ Onun atasını görə bilməsən,
Barı qardaşına hörmət saxla sən.

Yəni: əsərin atası, müəllifi olan Nizamini görməsən, onun (əsərin) qardaşına – Nizaminin oğlu Məhəmmədə hörmət et!

⁵² Mən ki, ayna kimi dəmir deyiləm...

Qədim zamanlarda dəmirə sığal verməklə ayna düzəldərdilər.

⁵³ Çərşənbə cinlisi ağıllı olmaz...

Çərşənbə cinlisi ağıllanmaz məsəli Şərqdə məşhurdur. Dini əfsanələrdə çərşənbə cinlər günü adlandırıldığından, o gün dəli olanların sağlması qeyri-mümkün hesab olunur.

⁵⁴ İlyasın «əlif»in «lam»ından kəssən,
Yenə doxsan doqquz tamı görərsən.

Yəni: İlyas adının «əlif» hərflərini atsan və onun «lam» hərfindən də bir «əlif» yeni, bir rəqəmi çıxsan, iyirmi doqquz alınar. Xüsusi say sistemi olan əbcəd hesabına görə cəmi 29+10+60=99 alınır ki, bu da Allahın gözəl adlarının sayıdır.

⁵⁵ Əhməd ki, rəhbəri oldu ərəbin,
Gördü cəfasını Əbuləhəbin.

Əhməd – Məhəmməd peyğəmbər, **Əbuləhəb** – onun peyğəmbərliyini qəbul etməyən, onun ziddinə gedən əmisidir.

⁵⁶ Söz mənim oduma nal atmışdır, nal!

Oda nal salmaq bir adamın gəlməsini arzulamağın fəlidir. Hər kəs öz müsafirinin tez qayıtmasını istəsəydi oda nal atardı. **Söz mənim oduma nal atmış**, yəni: şər məni öz tərəfinə çağırır.

⁵⁷ Xurma yoldaşlıqla şirə yaradar.

Yəni: tək xurma ağacı bar verməz, yalnız bir neçə ağac bir yerdə olarsa, onlardan məhsul almaq olar. Nizaminin bu fikrini müasir elm təsdiq edir. Bir ağacın bar verməsi üçün ondakı diş çiçəklərin başqa ağacdakı erkək çiçəklərin tozu ilə mayalanması mütləq lazımdır. Həm də burada məcazi mənə vardır.

⁵⁸ Gül kimi xəzinə payladı o da.

Qızılgül solanda ləçəkləri pul kimi səpələnər. Şair Məcnunun atasının xəzinə paylaşmasını qızılgülün xəzan olmasına oxşadır.

⁵⁹ Düzüldü bənövşə, lalə başına...

Yəni: onun bənövşə rəngli teli lalə yanaqlarının ətrafına düzüldü.

⁶⁰ Sanki qara qarğa tutmuşdu çıraq.

Leylinin qara saçları ilə əhatə olunmuş üzünə işarədir.

⁶¹ Zülfü də «leyl» idi, adı da Leyli.

«**Leyl**» ərəbcə gecə (qara) mənası verir. Yəni: zülfü gecə kimi qara, adı da Leyli idi.

⁶² Doğardı Şərqi də Yusifüzlüsü.

Yəni: Şərqi Yusifi (gözəli) – Günəş doğardı.

⁶³ Tuluqlar yırtıldı, yıxıldı eşşək.

Eşşək yıxıldı, tuluq yırtıldı məsəli məşhurdur. Yəni sirr açıldı, aləm bildi.

⁶⁴ Bağdad ərğənunu – naləli Məcnun...

Yəni: Məcnun Bağdad çalğıcılarının **ərğənunu** (çalğı alətidir) kimi daima səslənməkdə, sızıldamaqdadır.

⁶⁵ Yadlardan yetməsin deyə bəd nəzər

Üzün dövrəsinə nil də çəkərlər.

Keçmişdə kiçik yaşlı uşaqları bədnəzərdən qorumaq üçün boyaqxana küpünün dövrəsinə dolandırar, üzünə nil (göy rəng) çəkərdilər.

⁶⁶ Küsufun gözündən Günəş qorxaraq,
Üzünə salmışdır qara bir duvaq.
Xəzinə üstünü örtməsə əgər
Onu bu insanlar tez qarət edər.

Küsuf – Günəşin tutulmasıdır.

Onun saçı və saqqalı uzanaraq üzünün ətrafını tutmuş və Gün kimi camalını qara bir dairə içərisinə almışdı.

⁶⁷ Leyli çəng tutmuşdu bağı başında,
Məcnun rübab kimi əli qaşında.

Leyli saçlarını **çəng** (çalğı alətidir) kimi bağına basmışdı. Məcnun isə **rübab** (yenə çalğı alətidir) kimi ikiqat olub əlini alına qoymuşdu. Burada hər iki çalğı alətinin zahiri görkəmi nəzərdə tutulur.

⁶⁸ Leyli gül saçırdı ağaclara, bax,
Məcnun dürr səpirdi şabaş olaraq.

Leyli ağacların arasından boylanır və onun üzü gül kimi ağacların budağını bəzəyirdi. Məcnun isə inciye oxşar göz yaşını şabaş edirdi.

⁶⁹ Divanə bir mənəm, gizli deyildir,
Bəs sənənin boynunda nədir o zəncir?

Divanə mənəm, zəncirlənməli mənəm, zəncir kimi hörüklərin nə üçün sənənin boynundan asılmışdır? Sən o zənciri–zülfünü mənim boynuma sal!

⁷⁰ Bəs «İrhəm-türhəm»i oxumadın sən?

İrhəm-türhəm (ərhəm-türhəm) – ərəbcə «rəhm et, sənə də rəhm etsinlər» deməkdir. Yəni: sən aciz insanların əlindən yapış ki, çətin gündə başqaları da sənə əl tutsunlar.

⁷¹ Qatlandı dizlərim qoşa, «lam» kimi
«Yey» kimi bükmüşəm öz əllərimi.

Ərəb əlifbasında «lam» çəngəl şəklində, «yey» hərfi isə qarmaq şəklində yazılır.

Məcnun deyir ki, mən dərd əlindən dizlərimi iki «lam» kimi qatlamışam, qollarımı isə iki «yey» kimi bükmüşəm və bunların birleşməsindən sevgilimin adı, yəni «Leyli» əmələ gəlmişdir.

⁷² Qum kimi səpdi o qum rənglilərə.

Qum rənglilər sözündə ərəblər nəzərdə tutulur.

⁷³ Mən də Zəməm kimi coşdum səsindən.

Zənzəm – Məkkədə bir su quyusuna verilən addır. Əfsanələrə görə İbrahimxəlil peyğəmbər zamanında, yəni eramızdan təqribən 2800 il qabaq qazılmışdır.

⁷⁴ Əqrəb çalmışlara verilsə gərfəs...

Gərfəs, kərəvüz – göyerti növüdür. El arasında kərəvüzün əqrəb çalmış adama verilməsi zərərli sayılır.

⁷⁵ Hindli fil başına döyər hər yerdə
Ki, fil Hindistanı anmasın bir də.

Adət üzrə filbanlar fili sürərkən toppuzla onun başına vururlar. Nizami bunu belə izah edir ki, filbanlar filin başına onun yeriməsi üçün deyil, onu gicəllətmək üçün döyürlər ki, Hindistana qaçmasın.

⁷⁶ Su səpdi gülünün yaqut rənginə.

Yəni: o ağlayaraq alışıb yanan yaqut rəngli yanaqlarının oduna göz yaşları ilə su çilədi.

⁷⁷ Sədəfə dürr kimi girdi o nigər.

İnci sədəfdə gizlənən kimi, Leyli də çadırda gizləndi.

⁷⁸ O zərif ayaqlar bir xeyzərandır...

Xeyzəran – bambuq ağacı.

⁷⁹ Bax, Çinin aynası parladı Çindən,
Həbəşin qaşları çatıldı birdən.

Yəni: **Çinin aynası (Günəş)** Çindən (Şərqdən) baş qaldırarkən **Həbəşin** (qaranlığın) qaşları çatıldı. Günəş parladı, qaranlıq çəkildi.

⁸⁰ Gecənin yolçusu yetişdi haman
Bir Yusifcamalı aldı quyudan.

Gecənin yolçusu olan ulduzlar quyunun başına çataraq oradan bir Yusif camallı gözəli (Ayı) çıxarıb öz sıralarına qatdı. Əfsanəyə görə Yusifi qardaşları quyuya saldıqdan sonra bir karvan oraya yetişib quyudan su çıxarmaq istədikdə Yusifi tapmış və özlərilə bərabər Misirə aparıb orada qul adına satmışlar. Beytdə ulduzlar yolçuya, Ay Yusifə, qaranlıq üfük isə quyuya təşbih olunur.

⁸¹ Ulduzlar içində o parladı tək,
Göy Misri Nil kimi coşmuşdu, gerçək.

Ay ulduzların içində parlayarkən göy Misrinin bazarı Nil sayı kimi coşdu. Yəni, misirlilər Yusifin camalından vəcdə gəlib onu almağa cəhd etdiyi kimi, ulduzlar da Ayı araya almaq üçün Nil çayı kimi coşub həyəcana gəldi.

⁸² Saleh bir quş idi o yazıq qarğa,
Salehilər kimi geymişdi qara.

Saleh – peyğəmbərlərdən birinin adı və ərəbcə xeyirxah mənəsindədir. Əfsanələrə görə Salehin bir dəvəsi var imiş ki, peyğəmbərin bütün gücü də ondaymış. Düşmənləri bu dəvəni öldürdükdən sonra Salehin tərəfdarları qara geyinib matəm saxlamışdı. Şair qarğanı xeyirxahlıqda Salehə, sakitlikdə onun dəvəsinə və qaralıqda matəm libası geymiş salehçilərə oxşadır.

⁸³ Mən İsmayıl kimi saxlaram ədəb,
İncisəm, qoy olum İsmayilməzhəb.

İsmayıl – İbrahim peyğəmbərin oğlu idi, dini əfsanələrə görə atası onu qurban kəsmək istədikdə, o, bu təklifi razılıqla qəbul etmişdi. Məcnun da sevgilisinə deyir ki, sən mənim başımı kəssən də (İsmayıl kimi) ədəb gözləyib etiraz etməyəm. Əgər belə etməyib səndən incisəm İsmayilməzhəb olum.

İsmayilməzhəb – VIII əsrdən başlayaraq müsəlman şərqində geniş yayılmış ismaililər təriqətinə mənsub olanlara deyilirdi. Bir sıra gizli terrorçu qruplar təşkil edib Səlcuq hökmdarlarına qarşı mübarizə aparmışlar. Başçıları iflas etmiş zadəganlardan olan bu təriqət, yoxsul kəndli və sənətkar kütlələrindən öz məqsədləri üçün geniş istifadə etmiş və bərabərlik şüarını öz siyasi görüşlərində irəli sürmüşdü.

⁸⁴ Nərgizlə suvardı qız ərğəvanı...

Qızın nərgiz (çiçək adıdır) gözündən axan yaşı onun **ərğəvan** (qırmızı) yanaqlarını islatdı.

⁸⁵ «Büxti», «tazi», «təkavər» – hər üçü dəvə cinsləridir.

⁸⁶ Ləli od verirdi, bulağı da su...

Yəni: dodaqlarından od qalxırdı, gözlərindən isə yaş axırdı.

⁸⁷ Yenice Ay görmüş başı zədəli...

Yeni Ay görmüş dəli. Dəlinin Ay gördükdə coşması məşhur bir misaldır.

⁸⁸ Müğilan – dəvətikanı.

⁸⁹ Zənci yuyunmaqla çinli olmadı.

Yəni: qara yuyunmaqla ağarmadı.

⁹⁰ Bir küncə qısılib qaldı o baxtsiz,
Bircə dörd küncünü gözlədi yalnız.

Bir küncə qısılib **dörd küncü** qəbrin (ölümün) yolunu gözlədi.

⁹¹ Səndən tuşə alım səfərdən əvvəl.

Tuşə – ya azuqəsi.

⁹² Xəzinəni atıb, kim yesə torpaq,
O, ağıllı deyil, ilandır ancaq.

Yəni: xəzinəni saxlayıb torpaq yeyənlər ağıllı adam olmayıb, ilandırlar. Əfsanəyə görə ilan xəzinə üzərində yatır, amma torpaq yeyir.

⁹³ Axır libasına göz qaram hər dəm.

Yəni: gözümün qarası hər an göz yaşımlla birlikdə paltarıma axır.

⁹⁴ **Lahövlə vəla (qüvvətə illa billah)** – Allahdan başqa heç kəs-də qüdrət yoxdur.

⁹⁵ **Fərqed** – Şimal qütbünə yaxın olan iki kiçik və parlaq ulduzdan biridir.

⁹⁶ **Pərvin (yaxud Sürəyya)** – səmada boyunbağıya oxşar ulduz toplusu. Sonrakı beytlərdə də bürcələrin və ulduzların vəziyyəti göstərilir.

⁹⁷ «Yetim süfrəsinə» xeyirxahlartək
Qüfr tullamışdı altı pay çörək.

Qüfr (Ay mənzillərindəndir) səxavətli adamlar kimi «Yetimlər süfrəsi»nə altı çörək salmışdı. «**Yetimlər süfrəsi**» ulduzlar qrupudur ki, onda altı ulduz vardır. Şair bu ulduzları kökəyə (qoğala) oxşadır.

⁹⁸ Səhər çağının da Qurd nəfəsi var.

Yəni: səhərin soyuq nəfəsi, nəsimi vardır. **Qurd nəfəsi** eyni zamanda səhər görünən ulduz adıdır.

⁹⁹ Boyu «əlif» kimi, ağzı «mim» kimi,
Qıvrılmışdı saçı onun «cim» kimi.
Deyirdi: – Adımdır mənim də bu «cam»,
Dünyanı göstərir özündə bu cam.

«**Əlif**» hərfi ərəb əlifbasında düz, şaquli, «**mim**» ağzı düyməli, «**cim**» isə qıvrım yazılır. Şair gözəlin saçını «cim»ə, qəddini «əlif»ə, ağzını «mim»ə oxşadır və onların birləşməsindən «**cam**» əmələ gəldiyini söyləyir. Bu cam (piyalə) isə Cəmşidin sehirli cam kimi dünyanı özündə göstərir.

¹⁰⁰ Dörd atdan piyada qalsan sən əgər,
Bu düyün o zaman açıla bilər.

Dörd at sözü birincisi dörd ünsür (su, torpaq, od, hava), ikinci isə dörd həyatı zövq (yemək, içmək, şəhvət, yuxu) yozula bilər. Beytin məzmunu ikinci mənaya daha yaxındır. Yəni: əgər sən dünyanın əsas ləzzətlərindən əl çəksən, bütün düyünləri açə bilərsən.

¹⁰¹ Möhrəsiz və gözsüz oyun çıxardar,
Ayaqsız, miniksiz çapmağımız var.

Yəni: zərsiz və taxtasız nərd və şahmat oynayır, ayağı və atı olmadan minib çapırıq.

¹⁰² **Əmr-As (Əmr ibn As)** – Böyük xəlifələr zamanı dördüncü xəlifə Əlinin əleyhinə olub, Müaviyənin tərəfini saxlamışdır.

¹⁰³ «Lam əlifla» ki, bax, ayrı deyildir.

«**Lam əlifla**» ərəbcə iki hərfin birləşməsindən əmələ gəlir və lüğəvi mənası «yox» deməkdir. Misranın mənası odur ki, mən «la» kimi «yox» olsam da, bu yoxluq «lam» ilə «əlif»in, yəni sənənlə mənim birləşməyimin nəticəsidir.

¹⁰⁴ **Təmuz** – iyul ayı.

¹⁰⁵ Qəm də xilas oldu xəzinədən.

Qəm onu öz ürəyində həbs edən, onun xəzinədarı olandan xilas oldu. Yəni, Leyli vəfat etdi və qəm də onun sinəsindən uçub getdi.

¹⁰⁶ Özünə şəbə de, Şəbdiz söyləmə.

Yəni: qara olsan da **Şəbdiz** (qara at, Şirinin məşhur atının adı) deyilsən, kiçik bir **şəbəsen** (qara muncuqsan).

¹⁰⁷ Qismətin Ay kimi qərbləksə, bil.

Qədim astrologiyada Ayın hər ayda bir bürcdən və hər gün bürcün bir dişiyindən çıxması rəvayət olunurdu. Beləliklə də iki gün bir yerdə dayanmayan Ay qərblilik timsalı kimi tərənnüm edilmişdir.

¹⁰⁸ Gedir sən Rəxşin məndən irəli.

Sən atın məndən qabaqda gedir, sən tez öldün, vüsal mənzilinə məndən tez çatdın. **Rəxş** – «Şahnamə» qəhrəmanı məşhur Rüstəm-Zalın atının adıdır.

¹⁰⁹ Səcdə edənlərin Səlcuqisən sən.

Səlcuq – səlcuqilər sülaləsinin banisidir. Burada səcdə edənlərin pənahı, pərəstişgahı mənasında işlənmişdir.

¹¹⁰ O nalını salan daşı al ələ,
Qaldır öp, «Nə gözəl ləlsən» söylə.

Yəni: ayağına toxunan daşı öp, gözünün üstünə qoy və gözəl ləl adlandır. Pisliyə qarşı yaxşılıq et.

¹¹¹ **Küstax** – kobud, dikbaş, qorxmaz, ədəbsiz.

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

Leyli və Məcnun (Azadə Rüstəmovə)	5
Allaha xitab.....	13
Sonuncu peyğəmbərin tərifı	17
Peyğəmbərin meracı.....	19
Hikmət və moizə haqqında.....	22
Kitabın yazılmasının səbəbi	27
Axsitanın tərifı.....	31
Padşaha xitab	35
Şahzadənin tərifı və oğlumun ona tapşırılması	37
Məni inkar edənlərdən şikayət.....	38
Şikayətin üzrü	41
Oğlum Məhəmmədə nəsihət	41
Az danışmağın gözəlliyi	42
Ölən qohumlardan xatirələr	43
Atamın xatirəsi.....	43
Anam Rəisənin xatirəsi.....	44
Dayım Xacə Ömərın xatirəsi	44
Keçmiş müsahiblərin xatirəsi və başqaları ilə müsahiblik	44
Vücudu unutmaq	45
Şöhrəti unutmaq	45
Keçən ömrü unutmaq	46
Alçaqlığı və yaltaqlığı rədd etmək	46
Zülmə qatlaşmamaq	47
Padşahların qulluğunu tərk etmək	47
İnsanların işinə və ruzisinə əl uzatmamaq.....	48
Şadlıq və qənaət	48
Şadlıqla xalqa xidmət etmək	49
Təvazökar ol	49
Xəlvətə çəkilib söz yaratmaq.....	50
Dastanın başlanğıcı	50
Leyli ilə Məcnunun sevişməsi	54
Məcnunun eşqi haqqında	58
Məcnunun Leylinin tamaşasına getməsi	60
Məcnunun atasının Leyliyə elçi getməsi	61
Leylinin eşqi ilə Məcnunun ağlayıb sızlaması.....	64
Atasının Məcnunu Kəbəyə aparması	68
Məcnunun atasının Leyli qəbiləsinin qəsdindən xəbər tutması	70
Atasının Məcnuna nəsihəti	73
Məcnunun atasına cavabı	76
Leylinin əhvalı haqqında	78
Baharın tərifı və Leylinin xurmalıq tamaşasına getməsi	81
İbn-Səlamın Leylini istəməsi	85

Nofəlin Məcnunla tanış olması	86
Məcnunun Nofələ gileyi	90
Leylinin qəbiləsi ilə Nofəlin müharibə etməsi	91
Məcnunun Nofələ acıqlanması.....	95
Nofəlin ikinci müharibəsi.....	96
Məcnunun ahuları azad etməsi.....	101
Məcnunun maralı azad etməsi.....	103
Məcnunun qarğa ilə söhbəti.....	105
Qarının Məcnunu Leylinin qapısına aparması	107
İbn Salamın dastanı	110
Leylinin İbn Salama verilməsi.....	111
Leylinin İbn Salamın evinə köçməsi	113
Leylinin ərə getməsindən Məcnunun xəbər tutması.....	115
Leylinin xəyalına Məcnunun şikayət etməsi	117
Atasının Məcnunun görüşünə getməsi.....	120
Məcnunun atasına cavabı.....	127
Atasının Məcnunla vidalaşması.....	128
Atasının ölümündən Məcnunun xəbər tutması	131
Məcnun vəhşilər arasında	134
Hekayət	139
Məcnunun ulduzlara şikayəti	141
Leylinin məktubunun Məcnuna yetişməsi	145
Leylinin məktubun Məcnunun oxuması	150
Məcnunun məktubunu Leylinin oxuması	153
Məcnunun dayısı Səlim Amirinin Məcnunu görməyə gəlməsi	158
Hekayət	160
Anasının ölümündən Məcnunun xəbər tutması.....	164
Leylinin Məcnuna sifarişi	166
Məcnunun qəzəl oxumağı	170
Bağdadlı Salamın Məcnunun görüşünə getməsi	174
Məcnunun əzəməti haqqında	179
Zeydlə Zeynəbin sevgisi haqqında.....	180
İbn Salamın ölümü	186
Zeydin İbn Salamın ölüm xəbərini gətirməsi	190
Leylinin Allaha yalvarması	192
Leyli ilə Məcnunun görüşməsi	193
Payızın yetişməsi və Leylinin ölməsi	202
Leylinin ölümündən Məcnunun xəbər tutması	207
Bağdadlı Salamın ikinci dəfə Məcnunun görüşünə gəlməsi	212
Leylinin qəbri üzərində Məcnunun ölməsi	215
Zeydin Leyli və Məcnunu yuxuda görməsi	220
Kitabın sonu	222
İzahlar	226
Kitabın içindəkilər	238

Nizami Gəncəvi

LEYLİ VƏ MƏCNUN

Nəşriyyatın direktoru	Eldar Əliyev
Mətbəenin direktoru	Səhraf Mustafayev
Texniki redaktoru	Fərid Kərimov
Redaktoru	Həqiqət Eldarova
Korrektoru	Ofelya İsmayılova
Rəssamlar	Rəhimə Həsənova Leyla Salamova Ramil Əliyev
Kompüter operatoru	Mahir Həsənov

*Nizami Gəncəvinin portretinin müəllifi xalq rəssamı
Elmira Şahtaxtinskayadır*

Yığılmağa verilib 29.11.2003. Çapa imzalanıb 30.03.2004.
Formatı 70x100 ¹/₁₆. F.ç.v. 15. Ş.ç.v. 19,35. Ofset çapı.
Sifariş № 69. Sayı 5000 nüsxə. (Birinci buraxılış 500 nüsxə).
Qiyməti müqavilə ilə.

"Çaşıoğlu" nəşriyyatı.
"Çaşıoğlu" mətbəəsi.
Bakı ş., M.Müşfiq küç., 2a.
Tel. 47-49-71

